

ISSN 2617 - 3921

**СУЧАСНІ ДОСЛІДЖЕННЯ
З ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ**

Збірник наукових праць

ВИПУСК 18

**CONTEMPORARY STUDIES
IN FOREIGN PHILOLOGY**

Research Paper Collection

ISSUE 18

**Міністерство освіти і науки України
Державний вищий навчальний заклад
“Ужгородський національний університет”
Факультет іноземної філології**

ISSN 2617-3921

**СУЧАСНІ ДОСЛІДЖЕННЯ
З ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ**

Збірник наукових праць

ВИПУСК 18

Ужгород - 2020

DOI: 10.24144/2617-3921.2020.18

УДК 81 (081)+372. 8

С 91

*Видання здійснює публікації за спеціальностями:
014 Середня освіта. Педагогіка 035 Філологія
(Галузі знань – 01 Освіта. Філологія 03 – Гуманітарні науки)*

Редакційна колегія:

Голова редакційної колегії:

Фабіан Мирослава Петрівна – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри англійської філології (ДВНЗ “Ужгородський національний університет”)

Заступник голови редакційної колегії:

Голик Сніжана Василівна – кандидат філологічних наук, доцент, завідувачка кафедри англійської філології (ДВНЗ “Ужгородський національний університет”)

Члени редакційної колегії:

Бенцеш Рийко – доктор філологічних наук, професор Інституту науки про поведінку та теорії комунікації університету Корвінус у Будапешті (Угорщина), **Гвоздяк Ольга Михайлівна** – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувачка кафедри німецької філології (ДВНЗ “Ужгородський національний університет”), **Корольова Алла Валер’янівна** – доктор філологічних наук, професор, завідувачка кафедри загального мовознавства і германістики Інституту філології (Київський національний педагогічний університет ім. М.П. Драгоманова), **Корольов Ігор Русланович** – доктор філологічних наук, доцент, старший науковий співробітник Науково – дослідної частини Інституту філології (Київський національний університет імені Тараса Шевченка), **Лизанець Петро Миколайович** – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри угорської філології, директор Центру гунгарології, Заслужений діяч науки і техніки України, почесний член редколегії (ДВНЗ “Ужгородський національний університет”), **Рогач Леся Валер’янівна** – кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології (ДВНЗ “Ужгородський національний університет”), **Томащікова Славка** – кандидат філологічних наук, доцент, завідувачка кафедри англістики та американістики Університету П.Й. Шафаріка в Кошице (Словаччина), **Фаркаш Іоан - Мірча** – кандидат філологічних наук, доцент, декан факультету літератури Північного центрального університету Бая Маре та технічного університету Клуж Напока (Румунія), **Чендей Наталія Василівна** – кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології (ДВНЗ “Ужгородський національний університет”).

Рекомендовано до друку Вченою радою ДВНЗ «Ужгородський національний університет» (протокол № 6 від 17 вересня 2020 р.)

Електронна версія: <http://respacoll.uzhnu.edu.ua/>

© Ужгородський національний університет 2020

© Поліграфцентр «Ліра», 2020

**Ministry of Education and Science of Ukraine
State University “Uzhhorod National University”
Faculty of Foreign Philology**

ISSN 2617-3921

**CONTEMPORARY STUDIES
IN FOREIGN PHILOLOGY**

Research Paper Collection

ISSUE 18

Uzhhorod - 2020

DOI: 10.24144/2617-3921.2020.18
UDK 81 (081)+372. 8
C 91

The publication Issues in Specialities:
014 Secondary Education. Pedagogy, 035 Philology
(Branches of Knowledge – 01 Education. Philology, 03 Humanitarian Sciences)

Editorial Board:

Editor in chief:

Myroslava Fabian – Doctor of Philological Sciences, Professor, Professor of English Philology department (State University “Uzhhorod National University”)

Deputy editor in chief:

Snizhana Holyk – Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Head of English Philology department (State University “Uzhhorod National University”)

Members of the Editorial Board:

Réka Benczes – Doctor of Philological Sciences, Professor of Institute of Behavioural Sciences and Communication Theory, Corvinus University of Budapest (Hungary), **Olha Hvozdyak** – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Head of German Philology department (State University “Uzhhorod National University”), **Alla Korolyova** – Doctor of Philological Sciences, Professor, Head of the department of General Linguistics and Germanic Philology, Institute of Philology (Kyiv National Dragomanov Pedagogical University), **Ihor Korolyov** – Doctor of Philological Sciences, Associate Professor, Senior Research worker, Institute of Philology (Kyiv Taras Shevchenko National University), **Petro Lyzanets** – Doctor of Philological Sciences, Professor, Professor of Hungarian Philology department, Director of Hungarology Centre, Honoured Scientist of Ukraine, Honorary Member of Editorial Board (State University “Uzhhorod National University”), **Lesya Rohach** – Candidate of Philological Sciences, Associate Professor of English Philology department (State University “Uzhhorod National University”), **Slávka Tomaščíková** – Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Head of the department of British and American Studies, Pavol Jozsef Šafárik University in Košice (Slovak Republic), **Ioan - Mircea Farcas** – PhD, Associate Professor, Dean of the Faculty of Letters, North University Centre of Baia Mare, Technical University of Cluj - Napoca (Romania), **Natalia Chendey** – Candidate of Philological Sciences, Associate Professor of English Philology department (State University “Uzhhorod National University”).

Recommended for publication by the Academic Council of Uzhhorod National University
(Protocol № 6 of 17.09.2020)

Electronic version: <http://respacoll.uzhnu.edu.ua/>

© SU“UzhNU”, 2020

© Polihraftsentr “Lira”, 2020

MOB03HABCTBO
LANGUAGE STUDIES
SPRACHWISSENSCHAFT
LINGUISTIQUE

Myroslava Fabian
Doctor of Philology, Professor,
Professor of English Philology Department
Uzhhorod National University
orcid.org/0000-0002-3351-1275
Uzhhorod, Ukraine, +38(066)290 69 29
myroslava.fabian@uzhnu.edu.ua

Linguocultural approach to the study of lexical semantics

Анотація. Сучасне мовознавство характеризується посиленням інтересом до досліджень лексичної семантики. В цьому контексті особливої ваги набуває всебічний аналіз системно-структурної організації вокабуляра сучасної англійської мови. В період глобалізації найвідчутніші зміни в житті людини, її побуті, суспільній діяльності і т.п. спостерігаються й знаходять своє відображення у словниковому складі мови, особливо в лексиці. Остання володіє цілим арсеналом мовних засобів для передачі, відтворення, навіть зміни існуючих та фіксації нових слів разом з їхніми значеннями. Як і будь-яка інша мова, англійська має свою неповторну систему й структуру, а також елементи, які розташовуються ієрархічно в її семантичному просторі. Роль і місце слів у системі набувають визначального значення та сприяють встановленню різноманітних взаємозв'язків як між собою, так і з іншими елементами в межах досліджуваної мови. Комплексний аналіз лексико-семантичних особливостей слів дозволяє глибше пізнати й найсуттєвіші риси відповідних національних мовних культур. Саме лінгвокультурологічному підходу до вивчення семантики прикметників присвячена ця стаття. Джерелами збору, аналізу й класифікації мовного матеріалу слугували лексикографічні джерела сучасної англійської мови. Остання найповніше представлена в словниках, які, будучи об'єктом лінгвістичної діяльності, одночасно виступають її інструментом і засобом виконання дослідницьких та практичних завдань. На матеріалі моносемічних прикметників, що позначають властивість бути щасливим, розкрито тісний взаємозв'язок мови та культури, особливостей його прояву та відображення відповідними мовними засобами. Проаналізовано 19 моносемічних прикметників, виділено їхні спільні й відмінні риси, виділено особливості їхньої семантики, а також шляхи вербалізації досліджуваного фрагмента емотивної лексики в сучасній англійській мові. На основі проведеного дослідження описано й визначено семантичну й комунікативну сутність здатності бути щасливим (щасливою), її специфіку прояву та особливості функціонування в досліджуваній мовній системі.

Ключові слова: лексична семантика, вокабуляр мови, культура, система і структура, семантичний простір, словник, спільні й відмінні риси, моносемічні прикметники, лінгвокультурологічний підхід.

Abstract. Contemporary linguistics is characterized by the growing interest in the study of lexical semantics. In this respect of primary importance is the in-depth analysis of the system and structural organization of modern English vocabulary. In the globalization period the most perceptible changes in the life of a person, his/her everyday and social activities etc. take place in the language's vocabulary, i.e. lexis. The latter possesses a variety of verbal means to transfer, reveal, and even alter the existing ones, replacing them by the newly created words together with their meanings. Like any other language, English has its unique system and structure, and also elements, which are hierarchically placed in its semantic space. Both role and place of words are of great significance, and help establish various relationships between the words belonging to a definite group as well as other elements within the language system under research. Complex analysis of lexico-semantic specificity of words makes it possible to deeper study the most essential features of corresponding national cultures. The present paper deals with linguocultural approach to the study of lexical semantics. Lexicographical sources of modern English serve as a means of collecting, analyzing and classifying the obtained language material. English is best and to the fullest extent represented in the dictionaries, especially explanatory ones. On the material of monosemantic adjectives denoting the property of being happy, close links between language and culture, peculiarities of their expressions as well as their verbalization means have been revealed. 19 monosemantic adjectives have been studied, their common and distinctive features determined, their semantic specificity and ways of emotive lexis' fragment verbalization revealed. On the basis of the conducted research, both semantic and communicative essence of being happy, its expression and functioning peculiarities in English have been determined and described.

Keywords: lexical semantics, language vocabulary, culture, system and structure, semantic space, dictionary, common and distinctive features, monosemantic adjectives, linguocultural approach.

Introduction. Contemporary linguistics is characterized by the growing interest in studying the language as a socio-cultural phenomenon of anthropocentric nature with a focus on a person and his/her role in organization and usage of language as a means of communication. Emotions are connected with human needs that lie in their motives and activity. They occupy an extremely significant place in human life, accompanying any activity and performing communicative, cognitive and regulatory functions. In this respect the problems of emotive semantics are closely connected with emotional aspect of human factor in language and are relevant in modern linguistics. Attaching words to feelings and emotions is one of the most important aspects of the language, cognition and society interaction. Experiencing positive

emotions like happiness, excitement, joy, hope, and inspiration is vital for anyone who wants to lead a happy and joyous life. The fundamentals of the English language use are intertwined with social and cultural concerns. English nation adjusts its language so as to make it appropriate in various situations in terms of social relationship. Both the meanings of the words and culture unite collective, nationally-biased beliefs and individual experience gained in socio-cultural environment. Happiness is such a central concept in life that not many people pause to consider what happiness is and why we strive so tirelessly to attain it. The power of positive thinking comes in different forms, but they are all helpful. Modifying nouns, English adjectives denoting the property of being happy give additional emotional character, thus specifying the notion of happiness. Semantics of such lexical units has a clearly anthropocentric character, i.e. regarding human existence as the most important and central fact in the world.

Language is much more than the external expression and communication of internal thoughts formulated independently of their verbalization. It is transmitted culturally, i.e. it is learned. Language is viewed as an “entity” where culture lives and develops. It serves, but does not define culture, being the socialized part of the latter. Together they constitute a special unity, a complex multidimensional system whose segments constantly interact with each other. The common features of language and culture lie in the fact that culture as well as language is a form of consciousness that reflects a person’s worldview. Language is the most valuable source of national mentality manifestation and the main means that contributes to culture preservation. It reflects not only the real world surrounding a human being, his/her living conditions, but also people’s social consciousness, national character, lifestyle, traditions, customs, system of values preserved in certain images and knowledge verbalized by language.

Significantly, the relationship between language and culture is deeply rooted. Language is used to maintain and convey culture and cultural ties. The understanding of a culture and its people can be enhanced by the knowledge of their language. Furthermore, one cannot understand his/her culture without accessing its language directly. It is possible to explore the culture of a certain nation through its language.

The concept of “culture”, as well as other socio-humanitarian categories, has been formed gradually, along with the development of human society. In a broad sense, culture is everything that is created by a human being and opposed to what is created by nature. O. Selivanova defines culture as “a complex phenomenon of life characteristic of a certain group, ethnic group or civilization, which preserves symbolic ways of material and spiritual awareness of the world in their collective memory, models of its knowledge and interpretation, as well as ways of collective existence by representatives of different nations, one ethnic group or a certain group” [1, p. 277]. Culture is “the customs, beliefs, art, music, and all the other products of human thought made by a particular group of people at a particular time” [6, p. 311].

A clear distinction is usually made between material (tools, household items, clothing, vehicles, etc.) and spiritual culture (cognition, morality, education, etc.). These two types of culture are inseparable, dialectically connected and consistent. Material phenomena, on the one hand, are the basis of the spiritual, and, on the other, the spirituality of culture is largely realized in the material sphere: there is a direct connection between them.

The complexity of emotional semantics research is caused by a complicated nature of emotional concepts, their nomination processes as well as their description and expression in English. To reveal a particular emotion in similar situations, different language means are used. Besides, to actualize different emotions one and the same language units and mechanisms can be used. Moreover, there are emotions that cannot be expressed verbally, and are revealed nonverbally through prosody, tone of voice, facial expressions, gestures, eye contact etc. The individual's ability to control the verbal expression of emotions, to bring them through situational, social and other conscious processes points to the intelligence of communicative emotivity. Semantic properties of the lexis are not only restricted to description of denotative potential, but lie in the expression of emotional attitude to the subject and communicative situation. The bulk of lexical means made up of a set of words with emotional semantics is called emotive vocabulary. It includes words which do not explicitly express emotions, but nominate them. V. I. Shakhovsky classifies emotions owing to their distribution between the following groups of lexis: 1) the words denoting emotions; 2) the words describing emotions; and 3) the words expressing emotions [2, p. 92]. The communicative function of these linguistic means lies in the demonstration of various emotions verbally. Common and distinctive features of the words' semantics research affect the multifunctionality of emotional lexis and creates difficulties for its comprehension and usage.

Each linguoculture interprets emotions in its unique way, attaching social and pragmatic connotations to the words nominating them. Culture to a great extent influences the systems of social beliefs, social organization and semantic presentation of language elements having to do with emotions in each particular language. Positive emotion is the experience formed on the basis of favourable impressions, happy events and situations, expectations and hopes. The unity of these notions provides a basis for human consciousness.

Emotional vocabulary functions and develops in close connection with society. In human consciousness the knowledge of the world and cognitive experience are realized in the words' lexical meanings. A human being as a bearer of consciousness plays an important role in the formation and storing the meanings of the language units. The national culture and history are closely connected with language means, reflecting the general worldviews, attitudes towards people, objects, things, etc. and their relations with them. Happiness is viewed as the emotional state that requires being active, energetic, confident in oneself, friendly with others, satisfied with life, proud of what has been attained and always hopeful that something good will happen. It is a deep and positive emotion, that makes the

perceptual system stronger and optimizes all psychic processes, creating the feeling of confidence, satisfaction, pleasure, joy, liveliness etc.

Material and methods. The methods of linguocultural research include a collection of language material, its description, classification and study as well as formalized analysis of monosemantic adjectives' lexical semantics [3;4]. Besides, the continuous sampling analysis of the language material from lexicographical sources, the analysis of dictionary definitions and the descriptive method have also been used.

Firstly, the analysis of lexicographical sources has been applied. It allowed to select thoroughly the adjectives represented by definitions with the indication of the property of being happy in the English language. Language as a system is most fully represented in dictionaries. Since extralinguistic phenomena are reflected in the language, it is advisable to use lexicographical sources to identify the components of a particular lexical semantic grouping of words. Secondly, to analyze our language material, we turned to the explanatory dictionary of contemporary English, because it reflects the meanings of the words used to verbalize concepts relevant to a particular society. Explanatory dictionaries are the most complete sources of information and fixation of language units. They allow to carry out the in-depth study of all the adjectives denoting the property of being happy in English [5;7]. Our linguocultural approach to the research of lexical semantics combined with the abovementioned methods and procedures of analysis has shown that in modern English 38 lexical units are used to reveal the emotional properties of being happy. Moreover, they form a complex system characterized by a certain structure. Thirdly, the obtained lexical units have been classified into polysemantic and monosemantic ones. Finally, the analysis of dictionary definitions and their interpretation have been made.

At present a system - oriented approach is the basic one in lexis analysis based on the principle that language forms a system of a definite structure. Words constituting it are not isolated but placed hierarchically in the semantic space of the lexis under study. Furthermore, the main aim of semantic analysis is to represent the meanings of the adjectives in the language system as well as to show how they are interrelated within the lexico-semantic group in question.

Results and discussions. Scholars are primarily interested in the classification of emotional vocabulary, its structure as well as problems of national cultural specificity and its verbal and nonverbal manifestations. There are two ways of verbalizing emotions: verbal (by means of language means) and nonverbal (tone of voice, prosody, mimics, gestures, facial expressions etc.). Emotion as a psychic phenomenon reflects the emotional attitude to reality in human consciousness. Emotional evaluation is imprinted in the semantics of the language means used for verbalization.

English, like any other language, is intimately bound up with the history of its speakers, bearing the imprint of what is specific to their national life and culture in the words. It is a unique entity that has its own laws and regularities, reflected in the tendencies of its existence and the dynamics of its functioning. From the lexical point

of view and taking into account the unity of form and content, English is considered to be quite an independent, individual entity distinguished from all the other units of the same range. Thus, it can be singled out, identified, described and explained in terms of its form and content. The property of being happy makes up a significant for the British paradigm which is closely connected with their worldview, lifestyle and everyday activities. Moreover, it influences the ways they perceive the objective reality.

The adjective *happy* in the Longman Dictionary of English Language and Culture is defined as: 1a. *feeling or showing pleasure and contentment*; b. *causing pleasure and contentment*; 2. *(about, with) feeling that something is right or good; satisfied*; 3. *(of events) fortunate*; 4. *(of behaviour, thoughts, etc.) suitable*; 5. *willing; glad; not finding it difficult(to)*; 6. *(used in wishes about events or occasions) full of pleasure and success* [6, p.597]. The compilers of Longman Dictionary of Contemporary English by the adjective *happy* mean: 1. *having feelings of pleasure, for example because something good has happened to you*; 2. *a happy time, place, occasion etc is one that makes you feel happy*; 3. *satisfied or not worried*; 4. **be happy to do smth** *to be willing to do something, especially to help someone*; 5. **Happy Birthday/Christmas/Anniversary etc** *used when greeting someone on their birthday, at Christmas etc*; 6. **the happy event** *the time when a baby is born or when two people get married*; 7. **a happy medium** *a way of doing something that is somewhere between two possible choices and that satisfies everyone*; 8. **happy as a lark** *very happy*; 9. **not a happy bunny BrE/not a happy camper AmE** *humorous someone who is not pleased about a situation*; 10. *formal suitable* [5, p.648]. The semantics of the adjective *happy* reveals certain characteristics typical of emotions such as ways and degrees of expression (*feelings of pleasure*), character of evaluation and motivation (*satisfied or not worried*), their functions (*that makes you feel happy*).

Moreover, *happy* makes up a synonymic row consisting of both polysemantic and monosemantic lexical units. Each of the latter ones, besides its common to other words semantics, possesses individual, specific characteristics. English vocabulary contains 38 adjectives to express the property of being happy: *happy, cheerful, content, contented, delighted, ecstatic, elated, glad, joyful, joyous, jubilant, merry, overjoyed, pleasant, pleased, thrilled, exultant, blissful, gay, jolly, mirthful, perky, sunny, intoxicated, excited, fulfilled, golden, cheery, jovial, buoyant, radiant, beatific, exuberant, exhilarated, euphoric, rapturous, chirpy, relieved*.

19 monosemantic adjectives denoting the property under study are in the focus of attention in the present paper. They form a definite group of lexical units: *contented, content, delighted, elated, joyful, joyous, jubilant, overjoyed, thrilled, exultant, perky, fulfilled, cheery, jovial, exhilarated, euphoric, rapturous, chirpy and relieved*. On the whole, they denote the inner peculiarities of psychic or physical state, its outer expression through motives, actions or behaviour. They also describe emotional states that are aimed at full or partial satisfaction of the urgent needs of

the individual that play an important role in his/her life, motivating a person to achieve different goals in various life situations, activities, etc.

The obtained language material has been analyzed, taking into account the words' semantic characteristics. Much attention has been paid to revealing monosemantic words' common and specific features. The former unite them semantically, whereas the latter separate them, and, at the same time, highlight their own specificity. The adjectives within this group characterize the state of being happy and satisfied because your life is good (*contented*), very pleased and happy (*delighted, overjoyed*), extremely happy and excited, especially because you have been successful (*elated*), very happy, or likely to make people very happy (*joyful, joyous*), extremely happy and pleased because you have been successful, or full of people who feel this way (*jubilant*), happy or making you feel happy (*cheery*), happy and active (*chirpy*), feeling very happy and excited (*euphoric*), feeling extremely happy, excited, and full of energy (*exhilarated*), very happy or proud, especially because you have succeeded in doing something (*exultant*), happy and satisfied because your life is interesting and you are doing useful or important things (*fulfilled*), friendly and happy (*jovial*), confident, happy, and active (*perky*), expressing great happiness or admiration – used especially in news reports (*rapturous*), feeling happy because you are no longer worried about something (*relieved*) and very excited, happy, and pleased (*thrilled*).

Specific feature of monosemantic lexical units lies in the presence of their meanings' intensifiers (*very, extremely*) combined with their own peculiar connotations (*because your life is good, because you have been successful, full of energy, especially because you have succeeded in doing something, because your life is interesting and you are doing useful or important things, used especially in news reports, because you are no longer worried about something*). This speaks in favour of the fact that being happy presupposes feelings of great satisfaction, excitement, pleasure, success, confidence, friendliness etc. To sum up, the impressions that accompany the feelings of happiness have positive character and prepare a person to cope with all possible unexpected happenings and their consequences as well as encourage a person to do useful or important things and be full of energy and action. Within the group of monosemantic adjectives one can find their subtle differences of usage. For example, being *contented* depends more on having a comfortable life whereas being *content* can depend more on your attitude to your life: you can have to be content or learn to be content. People or animals can be contented but only people can be content. Feeling *pleased* can suggest that you have judged somebody/something and approve of them; it can also mean that something has happened that is particularly good for you. Feeling *glad* can be more about feeling grateful for something, either for yourself or somebody else. *Happy* can mean glad or pleased or satisfied. *Overjoyed* or *thrilled* may express a stronger feeling than *delighted*, but the latter can be made stronger in combinations with **absolutely/more than/only too**. *Overjoyed* and *thrilled* can be made negative and ironic with **not exactly/less than**.

The linguocultural approach to the study of the words' lexical semantics has shown that regardless of their common meaning of *being happy*, the adjectives under research specify this notion in their own way by describing the intensity of feelings, motives, consequences and certain personal qualities needed to be happy. For the British a happy person is active, full of energy, excited, confident, friendly, pleased, not worried, satisfied with his/her life, proud of his/her achievements, and hopeful because life is good, he/she is doing useful or important things as well as he/she succeeded in doing something. Being happy in English is primarily characterized by the emotions of pleasure, joy, excitement, satisfaction, and refers to highly positive feelings and properties. Self-assertive, self-assured, self-confident, self-conscious, self-controlled, self-disciplined, self-made, self-possessed, self-supporting, self-willed belong to the human qualities which help become happy and enjoy life.

Conclusions. Happiness is an intellectual evaluation, favourable life balance, bliss and peacefulness, activity and personal refinement. As the English interpret the property of being happy as a positive emotional state, its lingual embodiment presupposes the satisfaction of their desires and needs, achieving their goals, etc. Happiness, as any other basic human emotion, has its unique characteristics, which are verbalized by lexical means of the English language.

Monosemantic adjectives denoting the property of being happy in the English language world picture form a complex structure, whose elements serve as the basic means of verbalizing emotions and emotional states. The semantic relations between the units under research prove the existence of inseparable links between the words used to express and describe emotions. In English lexis a group of monosemantic adjectives occupies a significant place in its semantic space. The latter also defines the role of each word within the system as well as different semantic relations existing between them. All the lexical units under study are united into semantic microsystems (e.g. "pleased", "satisfied", "lucky", "excited", "friendly", etc.) on the basis of their common meanings and can form synonymic pairs and rows. Their distinctive characteristics specify each of the words' peculiar semantics. Taken together, these features reveal the semantic specificity of our language material, i.e. its ability to belong to different semantically related as well as unrelated lexico-semantic groups within the system of English. Besides, used in combinations with other words and in various contexts, they help reveal even subtle shades of the words' semantics. Furthermore, the relations which monosemantic adjectives establish with other lexical units within the system of language, make it possible to highlight the whole complex system and structural organization of the English vocabulary.

The perspective for the further study is an in-depth lexico-semantic analysis of polysemantic adjectives denoting the property of being happy in modern English. Emotivity itself generates scientific interest and therefore requires further linguistic research dealing with both linguocultural and semantic peculiarities of other groups of lexis denoting the feeling of happiness in related as well as unrelated language systems.

REFERENCES

1. Селіванова О. С. Основи теорії мовної комунікації. Черкаси: Видавництво Чабаненко Ю. А., 2011. 350 с.
2. Шаховский В. И. Категоризация эмоций в лексико-семантической системе языка. М.: ЛКИ, 2008. 206 с.
3. Fabian M. Lexical Semantics: New Approach to its Study. *Journal of Interdisciplinary Philology*. 2013. Issue 1-2. P. 5-12.
4. Fabian M.P. Structural Approach to the Study of Meaning (on the material of adjectives in modern Ukrainian). *Philosophy of Language and New Trends in Translation Studies and Linguistics: Collective Monograph*. Lviv-Torun: Liha-Press, 2019. Chapter 3. P. 34-51.

LIST OF LEXICOGRAPHICAL SOURCES

5. Longman Dictionary of Contemporary English/ed. D. Summers. 3rd edition. Essex: Longman Group UK Limited, 1995. 1668 p.
6. Longman Dictionary of English Language and Culture/ed. D. Summers. Essex: Longman Group UK Limited, 1992. 1528 p.
7. Oxford Learner's Thesaurus. A Dictionary of Synonyms / ed. D. Lea. Oxford: Oxford University Press, 2008. 1008 p.

УДК 811.112.2'373.7+81'37
DOI: 10.24144/2617-3921.2020.18.18-26

Ольга Гвоздяк

кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувачка кафедри німецької філології
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
orcid.org/0000-0002-5760-576X
Ужгород, Україна, +38(050)5504177
olha.hvozdyak@uzhnu.edu.ua

Тетяна Свида-Сусіденко

старший викладач кафедри німецької філології
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
orcid.org/0000-0002-9210-5170
Ужгород, Україна, +38(066)2522722
tetyana.svyda-susidenko@uzhnu.edu.ua

Deutsche Phraseologismen, die das Singleleben bezeichnen

Анотація. Лінгвокультурна картина світу яскраво виражається у гендерно маркованих фразеологізмах. Фразеологія найкраще репрезентує національну специфіку мови. Стаття присвячена проблемі актуалізації гендерного компоненту семантики фразеологічних одиниць у сучасній німецькій мові. Метою розвідки є дослідження фразеологічних одиниць з концептом «одинак/одиначка». У роботі схарактеризовано концептуальні ознаки, актуалізовані у фразеологічних одиницях німецької мови, з урахуванням впливу культурно-історичних та біологічних чинників на зміст концепту. Шляхом опитування з'ясовано гендерні стереотипи, що впливають на формування концепту «одинак/одиначка» в німецькій мові. На основі фразеологічного фонду простежено репрезентацію сфери «спосіб життя», а саме «одинак/одиначка» з точки зору гендерної лінгвістики. Акцентовано увагу на переосмисленні форм життя в німецькому фразеологічному полі. У результаті проведеного дослідження виявлено, що вербалізація стереотипних національних уявлень про спосіб життя однаків не є гендернонейтральною. Формування гендерного стереотипу відбувається під впливом різних чинників. Основними з них є соціально-економічні умови, психобіологічні особливості людини, ціннісні орієнтири. Аналіз мовного матеріалу засвідчив, що традиційні патріархальні погляди на місце жінки в суспільстві, традиція приписувати жінкам численні негативні фемінні риси та небажання жінок жити за старими мірками спричинює у багатьох випадках вибір способу життя. Грунтуючись на культурно-значущих змістах і конотаціях фразеологізмів німецької мови, здійснена спроба пояснити універсальні та специфічні риси концепту «одинак/одиначка».

Ключові слова: німецькомовний дискурс, концепт, фразеологізм, гендер, одинак/одиначка, лінгвокультурологічний аспект

Abstract. The linguocultural worldview is clearly manifested in gender-marked phraseologisms. Phraseology is a most effective means for representing the national specificity of a language. The article is devoted to the problem of actualization of the gender component of phraseological units semantics in modern German. The aim of the research is to study phraseological units with the concept "a single man/woman". The given work characterizes conceptual markers actualized in phraseological units of the German language, taking into consideration the influence of cultural, historical and biological factors on the concept content. Gender stereotypes that have an impact on the formation of the concept "a single man/woman" in German was found out by means of the survey. On the basis of the phraseological fund the author has traced representation of the sphere "way of life", namely "a single man/woman" from the point of view of the gender linguistics. The reinterpretation of the forms of life in German phraseological field has been emphasized in the article. As a result of the investigation it was discovered that verbalization of the stereotyped national ideas about the way of life of single people is not gender-neutral. The formation of gender stereotypes is influenced by various factors. The main of them include social and economic conditions, psychobiological characteristics of a person, and value orientations. The analysis of the language material certifies that traditional patriarchal views on the woman's place in society, the tradition to attribute lots of negative feminine qualities to women and unwillingness of them to live according to old traditions in many cases causes the choice of a way of life. Based on the culturally meaningful content and connotations of German phraseological units, an attempt has been made to explain universal and specific features of the concept "a single man/woman".

Keywords: German language discourse, concept, phraseological unit, gender, "a single man/woman, linguistic and cultural aspect.

Einleitende Bemerkungen. Jedes Volk mit seiner Mentalität und seiner Kultur hat gewisse Vorstellungen über das materielle und geistige Leben, die sich in der Sprache widerspiegeln. Besonders deutlich repräsentieren sich die Vorstellungen der Leute in den phraseologischen Einheiten, die kulturelle Besonderheiten der Sprache lebendig gestalten. Phraseologismen sind als kompakte Informationsquellen über die Völker anerkannt.

Die Aktualität des Themas besteht darin, dass jeder, der eine Fremdsprache lernt, über gewisse Menge von Wortschatz verfügen soll. Darunter werden phraseologische Einheiten auch gerechnet. Deshalb meinen wir, als deutsche Philologen, dass Phraseologismen einen hohen Grad der kommunikativen Bedeutung besitzen und die norm- und situationsgerechte Anwendung der Phraseologismen ein Zeichen für ein hohes Sprachniveau ist. Phraseologismen zu

kennen und sicher anzuwenden gilt als Gradmesser einer perfekten und umfassenden Sprachbeherrschung. Dank der zunehmenden Digitalisierung unseres Lebens gibt es die Möglichkeit das Wissen überall zu bereichern, auch per Facebook, WhatsApp, Viber usw.

Die vorliegende Abhandlung beschäftigt sich mit dem Thema „Deutsche Phraseologismen, die das Singleleben bezeichnen“. Wir haben dieses Thema gewählt, weil es unsere Realität ist. Unser Freunde- und Bekanntenkreis besteht aus den Menschen, die verschiedene Lebensstile führen. Natürlich spiegelt sich der gewisse Lebensstil in den Äußerungen der Menschen, deshalb finden wir es als nötig phraseologische Einheiten, Sprüche, die in der Sprache immer erscheinen und oft zu den geflügelten Worten werden, erklären.

Methodologie der Untersuchung gründet sich auf den linguistischen Methoden der Analyse vom sprachlichen Material. In der Abhandlung wird das komplexe Verfahren zum Erkennen und Interpretieren von phraseologischen Einheiten, die das Konzept Single-Dasein repräsentieren, ausgenutzt.

Die linguistische Erforschung der soziopsychologischen Charakteristiken der Lebensformen aufgrund der Phrasemen gehört heutzutage zu den populärsten Themen. Die Lebensformen haben sich in den letzten Jahrzehnten sowohl in Deutschland als auch in anderen westlichen Industrieländern sehr stark verändert. So gibt es in Deutschland viele Lebensstile und unterschiedliche Lebensformen. Im Zentrum der Forschung steht Familie, die heutzutage nicht nur das klassische Familienbild repräsentiert: Vater-Mutter-Kind, sondern andere Familienformen wie „Regenbogen“-Familien, „Patchwork“-Familien- binationale Familien oder Ein-Elternfamilien.

Das Objekt unserer Untersuchung seits der Phrasemen ist der Single-Haushalt, der mehr populär als eine klassische Familie ist. Die Forschung der Lebensformen passt auf die Gender-Politik auf. Die Gender-Forschung analysierend, weist Bondarenko O.S. hin, dass sie (Gender-Forschung) die höchste Aufmerksamkeit auf kulturelle, soziale und sprachliche Faktoren richtet, die sowohl die Einstellung der Gesellschaft zu den Frauen und Männern, als auch das Benehmen der Individuen in Bezug auf ihre Geschlechtsangehörigkeit und stereotype Vorstellungen über feminine und maskuline Eigenschaften bestimmen – all das, was die Problematik des Geschlechts aus dem Bereich der Biologie auf den Bereich des sozialen Lebens und der Kultur übermittelt [5, S. 5].

Ergebnisse. Bei der Erforschung des Gender-Aspekts von Phrasemen des heutigen Deutsch richten sich die Linguisten an die soziale Natur des Begriffs *Gender*. Phraseologismen als Zeichen der sekundären Nomination, die die Wirklichkeit durch ihre metaphorische Umdeutung widerspiegeln, sind offensichtlich von dem kollektiven Bewusstsein der sprachlichen Gemeinschaft abhängig. Soziokulturelle Veränderungen, die durch die Verbreitung feministischer Bewegung in der Gesellschaft und in der Sprache bedingt sind, verursachen die allgemeine Tendenz zur Relativierung des androzentrischen Charakters der Phraseologie der deutschen Sprache. Eine der Hauptfragen der Genderlinguistik sind die sprachlichen Mittel

zum Aufbau von Gender, z.B. Stereotype, die die phraseologischen Einheiten beinhalten, ihre Gender-Aufteilung, und vor allem der reale Gebrauch oder Archaisierung von diesen Stereotypen im heutigen Deutsch.

Dem Gender-Aspekt von deutschen Phrasemen sind die Arbeiten von Kapak J. [2; 7], Vlasenko M. [6], Nurminen L. [3], Cieslarova E. [1] u.a. gewidmet.

J. Kapak hat sich mit der Gender-Komponente der Semantik von Idiomen im modernen deutschen Diskurs besonders eng befasst. Ihr wissenschaftliches Interesse weckendie Besonderheiten der Aktualisierung von geschlechtsspezifischen Phraseologismen in solchen Bereichen wie Arbeit und berufliche Tätigkeit, Liebe und Werbung, Ehe usw.

L. Kovaljtschuk hat linguokulturelle Besonderheiten des Konzepts „Frau“- „женщина“ in russischen und deutschen Phrasemen erforscht. Sie vergleicht die Phraseologismen beider Völker und analysiert, ob ihre Vorstellungen über die Frau zusammenfallen oder nicht, z.B.: „Где сатана не сможет, туда бабу пошлет“, „Kein Mann ohne Wolfszahn, kein Ross ohne Tücke, kein Weib ohne Teufel“ [8, S. 94].

Um sich die reale Situation über die Lebensformen in Deutschland vorzustellen, haben wir die Angestellte einer deutschen Bank in Bonn, Frau Petra N. interviewt, die sich selbst als Single bezeichnet, früher verheiratet war, einen Sohn hat, der mit seinem Vater in einer anderen Stadt lebt. Die Befragte hat uns über stereotypen Vorstellungen, Ursachen und Gründen der Versingelung berichtet.

Anfang des XX. Jahrhunderts war das Zusammenleben in einer Großfamilie noch völlig normal. Fast eine Hälfte aller Haushalte bestand damals aus fünf oder mehr Personen. Die Beziehungen zwischen dem Mann und der Frau in der Familie werden immer unter die Lupe der Leute genommen. Auch heute bespricht man, wer *die erste Geige spielt*. Im Falle, wo der Mann das Oberhaupt in der Familie ist, sagte man:

Eine Frau gehört an den Herd [10].

Über die Familien, wo die Frau das Sagen hat und ihr nicht widersprechen kann, wird manchmal gesagt:

Ersteht total unter dem Pantoffel bei seiner Frau [4, S. 36].

Interessant ist, dass man den Mann als Übergeordneten bzw. Herren des Hauses betrachtet, aber dass die Frau in einigen Beziehungen das Sagen hat, davon zeugt noch ein Beispiel:

Er ist Wachs in den Händen seiner Frau [10].

Das Familienleben beschreibt man so:

Die Ehe stammt ja auch aus einer Zeit, als die Leute mit 45 schon starben [11].

Heute hingegen ist das Zusammenleben mehrerer Generationen unter einem Dach nicht in Mode. Das Single-Dasein genießen sowohl Frauen als auch Männer vornehmlich im mittleren Lebensalter. Die Menschen, die allein Leben, werden in der Gesellschaft als Singles bezeichnet. Sie leben partnerlos allein, oder haben

keinen festen Partner. Sie geben an, aus eigenem Willen und für längere Zeit allein leben zu wollen. Single-Frauen beschreiben ihren Status als folgend:

*In meinem Doppelbett neben mir liegen: Laptop, Buch, Handy, Schokolade...
Ich wüsste gar nicht, wohin mit einem Mann!*

Ob ich lesbisch bin? Nein, aber die Männer arbeiten dran [11].

Die nächsten Sprüche sind für diealleinstehenden Frauen und Männer geeignet:

Single?! Sagen wir: frei, unabhängig und selbstbestimmt.

Beziehungsstatus: muss keine Weihnachtsgeschenke kaufen.

Paare ertrage ich nur noch in Form von Schuhen [11].

Was die Ursachen betrifft, gibt es in vielen Familien fast gleiche Probleme. Viele von heutigen Singles hatten eine Familie, aber:

Tattoos halten länger als Beziehungen [11].

Wenn die Männer sagen, *eine Frau gehöre dem Mann*, so haben sie ein antiquiertes (altertümliches) Denken. Die Frauen sind emanzipiert. Sie wollen sich nicht von den Männern diktieren lassen, was sie sich kaufen, was sie brauchen, wohin sie in den Urlaub fahren. Zuerst können die beiden einander leiden, aber das dauert nicht lange. Die Frauen erklären:

Mein Ex hat eine blöde Angewohnheit: er atmet [11].

Ein weiterer Grund für das Single-Dasein, wenn jemand *andere Saiten aufzieht*: es passiert noch, wenn Männer den Frauen Gewalt antun. Bei den erst besten Gelegenheiten fliehen die Frauen von solchen Männern:

Lieber Single als in falschen Händen! [11]

Die Männer geben an, dass die Frauen redselig und zänkisch sind. Ihr starkes Instrument ist ihre Zunge:

Die Stärke einer Frau liegt in ihrer Zunge.

Das Haar einer Frau ist lang, ihre Zunge länger.

Die Zunge einer Frau wackelt wie der Schwanz eines Lamms.

Eine Zunge ist genug für eine Frau.

Eine Zunge reicht für zwei Frauen.

Die Zunge einer Frau nutzt sich niemals ab.

Die Zunge ist das letzte an einer Frau, was stirbt [10].

Wo immer eine Frau ist, ist Tratsch. Es hat nie einen Streit ohne eine Frau gegeben.

Die Frauen sprechen und erzählen viel, reden über andere Leute und verbreiten Dinge, die man nicht weitererzählen sollte oder *beschmutzen* sogar *das eigene Nest*:

Eine Frau sagt mehr, als in allen Büchern der Welt geschrieben steht.

Ein Mann, ein Wort; eine Frau ein Wörterbuch [3, S. 32].

Frauen haben immer das letzte Wort:

Viele Frauen, viele Worte; viele Gänse, viele Köttel [3, S. 32].

Es wäre gut und schön, wenn eine Frau leise sprechen und auch schweigen könnte, das geschieht aber selten:

Freundliche und wenige Wörter sind die Zierde einer Frau [3, S. 32].

Keine Frau darf hören, was geheim bleiben soll, weil sie alles weitererzählt. Nur die Dinge, die sie nicht weiß, bleiben geheim:

Wenn es ein Geheimnis ist, erzähle es keiner Frau.

Eine Frau verschweigt, was sie nicht weiß [3, S. 32].

Es ist schwer, wenn zwei Frauen unter einem Dach leben. Viele Kinder ziehen mit 18 oder wenn sie heiraten aus ihrem Zuhause aus, weil *zwei Frauen unter einem Dach immer Haare auf den Zähnen haben* [4, S. 42].

In vielen Phraseologismen sind die Frauen lediglich böse. Noch in der Zeit des französischen Philosophen Diderot, wie er das geschrieben hat, waren die Frauen in den Vorstellungen der Menschen undurchdringlich, wenn sie sich verstellen, grausam in der Rache, unerschütterlich in ihren Plänen, skrupellos in ihren Mitteln, voll tiefen geheimen Hasses gegen die Herrschaft des Mannes [3, S. 30].

Wie noch im 18. Jahrhundert, so auch heute wird die Phrase über die Rache der Frau lebendig:

Es gibt nicht Schlimmes als die Rache einer gemähten Frau [10].

Manchmal ist das Ehepaar glücklich oder *ist ein Herz und eine Seele* und plant seine Zukunft, die Kinder kommen zur Welt. Es stellt sich die Frage, wer die Elternzeit nimmt. In Deutschland können sowohl Frauen, als auch Männer einen Kinderbetreuungszeitraum beantragen oder diesen untereinander aufteilen. Einer der Partner hat eine gute Arbeitsstelle, bekommt ein höheres Gehalt. Dann bringt die Familie die Frage über Kinderbetreuung zur Sprache. Die Lösung ist der Partner, der mehr verdient, arbeitet und der zweite Partner *nimmt* die Verantwortung für die Erziehung der Kinder *auf die eigene Kappe*. Die Sorge um das Kind entfernt zum Teil die Eltern voneinander. Oft liegt es daran, dass die Interessen sich unterschiedlich entwickeln. Die Frauen fühlen sich einsam:

Meine Beziehung ist wie ein Porsche. Ich habe keinen Porsche [11].

Einer der Gründe, die zum Single-Haushalt führen, ist die Arbeit in verschiedenen Städten. Die Lebensgefährten besuchen zuerst einander. Er fährt zu ihr, oder sie fährt zu ihm. Man beschreibt den Beziehungsstatus:

Ich frühstücke morgens allein für zwei.

Ich liege diagonal im Bett [11].

Öfter fährt jedes Wochenende die Frau zu ihrem Mann. Sehr selten machen das die Männer. Solange sie *die Schmetterlinge im Bauch haben*, treffen sie sich fast jedes Wochenende. Aber jeder von ihnen hat seinen Freundeskreis. Sie hat ihre Freunde in ihrer Stadt, er hat seine in seiner Stadt. Solche Strapazen nimmt man nur kurze Zeit auf sich. Entweder kommt es zu einer Trennung:

Damals: gesehen, verknallt, geküsst, geliebt, gelebt.

Heute: gesehen, verknallt, überlegt, gewartet, gewartet, gewartet, gewartet. Single geblieben.

Was macht die Liebe?

- *Wir haben keinen Kontakt.*

Fehler 404: dieser Mensch ist in deinem Leben nicht mehr verfügbar [11].

Oder es wird sich für eine Stadt, wo beide leben, entschieden.

Die Männer sind auch gerne allein, weil die Frauen zu anspruchsvoll geworden sind. Es wird immer schwerer eine Lebensgefährtin zu treffen. Wahre Liebe ist nicht mehr in Mode. Manche Frauen sagen:

Ich will nicht den Prinzen, ich nehme das Schloss! [11]

Emanzipierte Frauen tolerieren heutzutage selten die Unarten von Männern. Viele Frauen sind bekennende Singles:

Tipps für Singles: Licht aus, Horrorfilm an. Und schon fühlst du dich nicht mehr alleine.

Die Einen gehen nachts feiern, die Anderen haben nachts wilden Sex. Und ich lade nachts mein Handy auf [11].

In der Studie des Marktforschungsunternehmens *Mintel* gaben 61 Prozent der Single-Frauen an, mit ihrem Beziehungsstatus zufrieden zu sein, verglichen mit 49 Prozent der alleinstehenden Männer. Weitere 75 Prozent der Single-Frauen suchen nicht aktiv nach einem Partner, doch 65 Prozent der alleinstehenden Männer [9]:

Ich bin nicht Single, ich lebe in einer Fernbeziehung, denn mein Partner lebt in der Zukunft!

Ich bin Realist. Ich glaube an die große Liebe. Und an Einhörner. Und an den Nutella-Baum.

Mein Bett ist halb voll. Ich bin ein optimistischer Single! [11]

Singles denken nur an sich. Singles treffen alle Entscheidungen allein. In der Regel sind Singles überdurchschnittlich gut ausgebildet, sehr oft beruflich erfolgreich, verdienen ausgesprochen gut und wohnen in relativ großen Wohnungen. Sie kaufen sich teure und moderne Autos. Obwohl sie alleine leben, sind sie nicht isoliert, haben einen Bekanntenkreis, der sich allerdings auf ausgewählte Personen beschränkt. Sie *genießen ihren Solo-Status* und erklären:

Jeder Topf hat einen Deckel. Ich glaub ich bin ein Wok!

Mein Herz ist wegen Renovierung vorübergehend geschlossen [11].

Diejenige, die der Liebe noch eine Chance geben, suchen nach einem anderen Lebensgefährten und sind der Meinung:

Mit der Liebe ist es wie bei Candy Crush – irgendwann klappt's schon!

Ich kann noch nicht alt werden, denn ich weiß noch nicht, mit wem!

Nein, natürlich gebe ich die Liebe nicht auf. Ich höre doch auch nicht auf zu essen, nur weil ich nicht kochen kann.

Irgendwann findet jeder seinen Deckel. Bis dahin gibt's halt Frischhaltefolie [11].

Manche Singles sind nicht so optimistisch:

Wahrscheinlich bin ich nur deshalb Single, weil ich 2005 den blöden Kettenbrief nicht weitergeleitet habe.

Alle sagen immer, dass man Liebe an jeder Ecke findet. Mein Leben muss wohl ein Kreis sein [11].

Diejenigen, die Singles bleiben wollen, haben einen guten Job, sie führen sich selbstbewusst. Ist der Single eine Frau, so kann es passieren, dass sie selbst die

Eintrittskarten besorgt, wenn sie mit einem Mann ins Theater geht. Auch das anschließende Abendessen bezahlt sie selbst. Die Frau gibt dem Mann keine Chance. Natürlich können nicht alle Männer das ertragen. Im Grunde des Herzens ist jeder Mann ein Gentleman:

Superman: Single. Batman: Single. Spiderman: Single. Ich muss ein Superheld sein ... [11]

Schlussfolgerungen und Forschungsperspektiven. Anhand der analysierten Beispiele haben wir festgestellt, der Gebrauch der phraseologischen Einheiten, die das Singleleben bezeichnen, der Gender-Aufteilung entsprechend, bestätigt ihre Geschlechtsspezifik. Und nur wenige Sprüche können Single-Dasein sowohl Frauen als auch Männer charakterisieren.

Die Ergebnisse der Untersuchung können sowohl zu unserer Weltanschauung im Bereich des sozialen Lebens und der Kultur der Deutschen als auch zur Erweiterung der gegenwärtigen Lexikographie beitragen. Als weitere Perspektive gilt die Erforschung der Geschlechtsspezifischen Phraseologie in der modernen deutschen Literatur.

LITERATUR

1. Cieslarova E. Die Frau als Beute. URL: <https://publikationen.ub.uni-frankfurt.de/oai/.../index/.../335...> (Zuletzt aufgerufen am: 12.06.2018)
2. Kapak J. Besonderheiten der Aktualisierung von geschlechtsspezifischen Phraseologismen im modernen deutschen Diskurs. URL:http://seanewdim.com/uploads/3/2/1/3/3213611/kapak_j_besonderheiten_der_aktualisierung_von_geschlechtsspezifischen_phraseologismen.pdf (Zuletzt aufgerufen am: 07.08.2020)
3. Nurminen L. Frau und Mann im Sprichwort und in den sprichwortähnlichen Sprüchen. URL:https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/18961/URN_NBN_fi_jyu200809295767.p (Zuletzt aufgerufen am: 12.06.2018)
4. Ullmann K., Loria K.A. Das A und O. Deutsche Redewendungen. Klett, 2009. 128 S.
5. Бондаренко О.С. Концепти «чоловік» і «жінка» в українській та англійській мовних картинах світу: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.17 «Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство». Донецьк, 2005. 19 с.
6. Власенко М.В. Вербалізація концепту FRAU в німецькій мові фразеологічними одиницями: лінгвокультурологічний аспект: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 «Германські мови». Запоріжжя, 2018. 20 с.
7. Капак Ю. Гендерно маркована ідіоматична репрезентація праці, професійної діяльності у сучасному німецькомовному дискурсі. *Мова і культура*. 2013. Вип. 16. Т. 5. С. 64-71.

8. Ковальчук Л.П. Лингвокультурные особенности концепта «женщина» в русских и немецких фразеологизмах. *Вестник Челябинского государственного университета*. 2009. № 39. С. 93-96.
9. <https://www.flashpack.com/de/beziehungen/women-happier-single-men>
10. <https://www.phrasen.com>
11. <https://www.stylight.at/Magazine/Lifestyle/Single-Sprueche/>

УДК 8.1: 81.34: 81.35

DOI: 10.24144/2617-3921.2020.18.26-34

Еріка Есенова

*старший викладач кафедри теорії та практики перекладу
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
orcid.org/ 0000 0002 3843 3296
м. Ужгород, Україна, +38 099 0069 130
brightsunshine_068@yahoo.com*

Фонетико-графічна асиміляція запозичених лексем мовою-реципієнтом

Анотація. У даній статті розглядаються теоретичні засади засвоєння слів іншомовного походження лексичною системою мови-реципієнта. Метою статті є подання огляду лінгвістичної літератури, що досліджує особливості асиміляції запозичених лексичних одиниць. Актуальність даної проблематики полягає в тому, що деякі аспекти адаптації та нормалізації запозичених лексем у мові-реципієнті є на сьогоднішній день невирішеними. Лексичне запозичення є складним процесом, якого неможливо уникнути у сучасному глобалізованому світі. В результаті цього процесу у мові-реципієнті з'являється нова лексична одиниця. До певного моменту ця одиниця сприймається як чужорідна, оскільки має ознаки слова мови-джерела. Поступово слово починає перетворюватися згідно з правилами мови-реципієнта. Ці перетворення відбуваються на всіх рівнях мови: фонетичному, орфографічному, граматичному та семантичному. Кожне запозичене слово має можливість повністю адаптуватися у системі мови-реципієнта. Однак на практиці часто цей рівень засвоєння є лише частковим. На початковому етапі відбуваються фонетичні зміни. Вимова запозиченого слова пристосовується до вимови слів мови-реципієнта. Відбуваються також суттєві графічні зміни, оскільки найчастіше мови користуються різними графічними системами. Оскільки у даній статті нас цікавлять саме фонетичні та графічні зміни, ми детальніше зупинимось на особливостях

фонетико-графічної асиміляції запозичених слів. Відсутність чітких та уніфікованих норм щодо передачі матеріальної форми запозичених лексичних одиниць призводить до зростання кількості варіантів передачі нових лексем з різних мов. Вирішення цієї проблеми є особливо актуальним на сьогоднішньому етапі, коли українська мова вступає у прями, безпосередні контакти з багатьма мовами світу.

Ключові слова: фонетична адаптація, іномовне слово, процес запозичення, прототип, укорінення, фонетичні субституції.

Abstract. The process of borrowing lexical units from one language into another is constant and cannot be prevented, as there are hardly any isolated nations and peoples in the world. The main reason for it is the globalization of all spheres of human activity. The studying of language contacts in linguistics is considered to be very important and interesting. Lexical borrowing is a very complicated process. The result of it is the transformation of the word of the source language into a new lexical unit of the target language in accordance with its phonetic and grammatical peculiarities. Numerous loan words enter the system of the target language and in the course of time become assimilated in this language. The changes take place at all language levels. At the initial stage the borrowed lexical unit is not assimilated, as it preserves the peculiarities of its prototype from the source language. Some of these words never become completely assimilated in the target language. The present article is devoted to some theoretical problems of assimilation of loan-words in the target language. Linguists distinguish different stages of entering of a borrowed lexical unit into the system of the target language. In the given article we will make an attempt to analyze points of view of different linguists on this complex language phenomenon. We will focus mainly on the phonetic and graphic aspects of assimilation of loan-words.

Keywords: borrowing, loan-word, phonetical assimilation, prototype, source language, target language, phonetic substitutions.

Вступ. Сучасний світ характеризується стрімким розвитком різних галузей науки та техніки, міжнародним обміном інформацією. Виникають нові реалії і, як наслідок, нові одиниці мови, що їх позначають. Зростає також процес запозичення лексичних одиниць з однієї мови в іншу. Якщо запозичені слова відповідають суспільній потребі у вираженні того чи іншого поняття, вони входять у лексичний склад мови-реципієнта і стають її надбанням. Прискорення соціального та економічного розвитку країн світу зумовлює зростання обсягу міжнародної інформації. Питома вага запозичених слів у лексичній системі кожної мови безперервно зростає внаслідок формування глобального інформаційного простору. Стрімкий розвиток науки та техніки, суспільні та економічні процеси, що спрямовані на світову інтеграцію, збагачують словниковий склад сучасних мов, суттєво впливаючи на їхній розвиток.

Важливі питання дослідження запозиченої лексики, такі як види та ступені її асиміляції, входження іншомовного слова до лексичного складу тієї чи іншої мови, функціонування запозиченої лексики у складі мови-реципієнта є, на думку багатьох дослідників, «вічними» проблемами мовознавства, що привертають увагу лінгвістів та викликають значний інтерес з боку носіїв мови, які не мають безпосереднього відношення до мовознавства.

Основною метою даної статті є подання короткого огляду лінгвістичної літератури, пов'язаної з дослідженням процесу асиміляції іншомовних лексичних одиниць у системі мови-реципієнта. Ми зробимо спробу проаналізувати точки зору різних мовознавців на дану проблему. Особливу увагу звернемо на фонетико-графічний аспект засвоєння чужомовної лексичної одиниці у новому мовному середовищі.

База даних, методи та методологія проведення дослідження. Процедури та методи дослідження визначаються метою, завданнями та матеріалом, що аналізується. Вони включають як загальнонаукові методи, так і ті, що входять до різних парадигм власне лінгвістичного дослідження. Для вирішення поставлених завдань використовуються зокрема порівняльно-зіставний та описовий методи, оскільки ми маємо справу з порівнянням мовних одиниць типологічно неспоріднених мов. Методологія дослідження базується на вивченні мови як цілісної динамічної системи та багатогранного явища. Застосовуються також загальнонаукові методи, такі як аналіз, синтез, індукція, дедукція тощо.

Виклад основного матеріалу дослідження. Лексичне запозичення є надзвичайно складним процесом. Його суть — це перетворення іншомовного слова згідно з фонетичними та граматичними законами мови-реципієнта. Процес адаптації (асиміляції) закінчується появою нового для мови-реципієнта слова, і тому запозичення є одним із засобів збагачення словника. З часом деякі запозичені слова, які позначають життєво необхідні, суспільно важливі, загальновідомі поняття, включаються у лексичний склад мови й існують у ньому поряд з питомими словами, і їхнє чужомовне походження поступово забувається. При цьому кожне запозичене слово має можливість повністю асимілюватися і втратити вигляд іншомовного слова.

Оскільки у нашому дослідженні нас цікавить фонетико-графічна адаптація запозичених лексем засобами української мови, розглянемо детальніше питання, пов'язані з цим аспектом асиміляції. Звуковий склад однієї мови ніколи не збігається зі звуковим складом іншої мови. Навіть споріднені мови розрізняються рядом специфічних особливостей артикуляційної бази, що складається протягом століть. Тому запозичення завжди будуть підлягати певним фонетичним модифікаціям. При цьому будуть відбуватися певні фонетичні субституції, при яких чужі звуки будуть замінюватися звуками рідної мови.

Суть фонетичної асиміляції полягає у тому, що запозичення змінюють свій фонетичний вигляд у відповідності з нормами вимови мови-реципієнта.

При цьому, за словами В.І. Комлева, відбувається звукове та акцентне уподібнення запозичень словам мови-реципієнта. Таким чином, на думку мовознавця, при фонетичному аналізі слід «розрізняти фонетичну субституцію (тобто передачу своїми фонемними засобами фонетичного вигляду іншомовного слова у момент його проникнення у мову-реципієнт) та фонетичне засвоєння запозиченого слова (тобто пристосування його до фонетичної системи мови-реципієнта, що спостерігається вже у процесі функціонування слова у мовленні)» [8, с. 32].

Фонологічна адаптація базується на відповідностях між фонологічними системами мов, що з них одна дає матеріал, а інша його засвоює і видозмінює, пристосовує до своєї системи, тобто адаптує. Це дає можливість Г. Клімову стверджувати, що «на певному етапі запозичення, коли уведений у систему звукотип функціонує лише у фонетично неасимільованій лексиці, можна говорити про існування у мові двох фонологічних систем, одна з яких обмежена рамками запозиченого матеріалу» [7, с. 295].

При відтворенні іншомовних звуків відбувається також їх часткове пристосування, за влучним зауваженням Е. Сепіра, в цих умовах «часто-густо мають місце фонетичні компроміси» [14, с. 155]. На думку Г. Пауля, такі «фонетичні компроміси» необхідні, оскільки тотожність вимови запозичення і прототипу є можливою тільки теоретично [11, с. 463]. Носіям, скажімо, української мови важко відтворювати вимову іноземної мови, тому запозиченні слова вимовляються лише наближено до оригіналу, а якщо хто-небудь намагається вимовити слово з правильною англійською вимовою, це звучить дивно. Однак слід зауважити, що у молодого покоління України є тенденція вимовляти англіцизми відповідно до їх іншомовної норми.

Л. Блумфілд зауважує, що запозичена форма зазнає фонетичних змін, які відбуваються у мові після її засвоєння. Це явище відрізняється як від фонетичної субституції, так і від інших адаптуючих змін. У тих випадках, коли «адаптацію повністю завершено, іншомовне походження форми стирається» [1, с. 493]. У зв'язку з цим В.І. Комлев підкреслює, що «чим глибше запозичення проникає у словниковий склад мови, чим частіше воно використовується у мовленні широких кіл суспільства, тим інтенсивніше і повніше відбувається процес його фонетичного засвоєння» [8, с. 33]. Фонетичне засвоєння відбувається повільно і поступово, тому певна частина запозичених слів ще не встигла асимілюватися у мові-реципієнті, що проявляється у вимові, яка несе на собі відбиток іншомовності.

При фонетичному засвоєнні запозичених слів, як зауважує С.І. Олексієнко, слід розрізняти два аспекти: 1) звукосполучення слів мови-джерела, що не властиві фонетичній системі мови-реципієнта, але можуть реалізуватися в ній; 2) звуки чи звукосполучення слів не лише суперечать фонетичній системі мови-реципієнта, але й не можуть бути реалізовані у ній. У зв'язку з цим підкреслюється: «У першому випадку звукосполучення запозичених слів виступають фонетичними ознаками цих слів у фонологічній

системі мови-реципієнта, а у другому — фонологічна система мови-реципієнта відтворює чужі їй звуки і звукосполучення, використовуючи свої ресурси для утворення звукосполучень, які були б максимально близькими своєю фонетичною характеристикою до звуків і звукосполучень мови-джерела» [10, с. 108].

Фонемні та відповідності між ними у різних мовах неоднакові, навіть ті фонемні, які у різних мовах мають схожі диференціальні ознаки, не можна вважати адекватними, оскільки вони є елементами різних фонологічних систем, і тому беруть участь у різних фонологічних опозиціях. На думку О.М. Рота, це призводить до того, що звуки, які мають на перший погляд адекватні відповідники в іншій мові, можуть зазнавати неочікуваних змін, або ж у їх передачі можуть спостерігатися відхилення. Тому «недостатньо вивчати лише субституції фонем двох мов, що увійшли у контакт через запозичення» [12, с. 8].

Доказом цього є той факт, що за допомогою однієї тільки фонемної субституції не можна пояснити, чому один і той самий англійський звук передається різними звуками в українській мові. І хоча іноді говорять про те, що повна тотожність вимови англіцизму і його прототипу необхідна, у багатьох мовах (у тому числі й в українській) відсутні деякі звуки, що є в англійській, тому досягти цього практично неможливо.

За характером фонетичні зміни Ю. Рубінчик ділить на системні та внутрішньосистемні. Системні зміни обумовлені розбіжностями звукових систем двох мов, вони стосуються голосних та приголосних звуків усіх без винятку запозичених слів, мають регулярний характер та не залежать від функціонально-стилістичного вживання у мові. Внутрішньосистемні зміни виникають у результаті взаємодії запозичених слів з іншими запозиченими та незапозиченими словами і є результатом пристосування цих слів до фонетичної системи мови-реципієнта [13, с. 126—127].

З фонетичною адаптацією слова нерозривно пов'язана його графічна та орфографічна адаптація. Передача іншомовного слова засобами національної графіки свідчить про певний ступінь його асиміляції. Вірніше, це ознака того, що ми вважаємо це слово своїм, а не чужим. Якщо мови користуються однаковою графічною системою, скажімо латиною, то при запозиченні письмовий образ слова може бути залишено без змін, але носії мови-реципієнта нав'язують слову вимову, яка відповідає правилам читання у рідній мові. Так трапляється, наприклад, з англіцизмами у французькій, німецькій, шведській чи норвезькій мовах.

Якщо ж мови користуються різними графічними системами, то запозичення орієнтується на фонетичний принцип. Однак принцип фонетичної передачі повністю може бути витримано тільки для мов із кардинально різною графікою (наприклад, японської та української). При трансформуванні слів з кирилиці на латину та навпаки виникає необхідність

передати слово іншим алфавітом. Але ці графічні системи є досить близькими генетично, і тому фонетичний принцип часто порушується.

Графічна асиміляція, за словами С.В. Гриньова, полягає у «передачі графічного вигляду іншомовного слова за допомогою графічних засобів мови-реципієнта» [2, с. 119]. Орфографічна асиміляція полягає у пристосуванні запозичень до орфографічних норм мови-реципієнта, що є «результатом прагнення до відображення фонетичного вигляду іншомовного слова за допомогою графічних засобів мови-реципієнта» [8, с. 16].

Сама передача іншомовного слова графічними засобами мови-реципієнта відбувається легко, однак у результаті транслітерації можуть утворюватися сполучення, які важко вимовляються. Крім того, правила національної орфографії дуже часто суперечать правилам правопису іншомовних слів. У цій галузі немає уніфікованості та одностайності.

У сучасних мовах очевидним є вплив орфографії на вимову. При цьому «цей вплив є часто гальмуючим для звукового засвоєння, особливо у тих випадках, коли мова-джерело і мова-реципієнт користуються одним алфавітом» [9, с. 10]. Що ж стосується англіцизмів в українській мові, то тут могли б закріпитися звукові або орфографічні (або ж комбіновані) варіанти англійського слова, якщо б вони відповідали загальним закономірностям української фонетичної та орфографічної систем.

Запозичене слово стає словом мови-реципієнта, частково пристосувавшись, насамперед, до фонетичних, орфографічних та інших норм цієї мови. Тому, на думку А.Г. Гудманяна, якби «слово не було написано, без спеціального вивчення уведених в алфавіт нових знаків та без тренування в іноземній вимові читач не прочитає слово так, як воно вимовляється у мові-джерелі» [3, с. 31]. Виходячи з цього, можна стверджувати, що суттю графічної передачі запозичень є не введення додаткових знаків у алфавіт своєї мови, а оптимальне використання вже наявних у ній знаків та сполучень, нетипових і навіть неможливих при записі слів своєї мови.

Г.Г. Тимофєєва, досліджуючи це питання, робить висновок, що «орфографія англійських запозичень — це оригінальна і багатопланова система, основу якої, як і в орфографії слів рідної мови, представляють принципи, але це інші принципи, і на них базуються не орфографічні правила, а способи передачі запозичених слів у мові-реципієнті. Ці способи реалізуються за допомогою системи графемних і фонемно-графемних відповідностей мови-джерела і мови-реципієнта» [15, с. 4].

Взагалі, при перенесенні слова з однієї фонологічної та графічної системи в іншу часто втрачаються фонологічні розрізнення, властиві мові-джерелу. Але все таки, на думку Б.М. Задорожного, у всіх випадках, де це можливо, нам «необхідно писати іншомовні слова так, щоб найточніше передавати фонетичні, а з ними й фонологічні особливості оригіналу» [4, с. 106]. Однак тут же підкреслюється, що специфіка даної проблематики така, що неможливо однозначно сформулювати всеохоплюючі правила

транскрипції іншомовних слів, оскільки існують встановлений узус та певна розумна традиція.

Розглядаючи проблеми адаптації запозичень у мові-реципієнті, не можна не сказати про важливість вивчення соціального аспекту цієї проблеми. Питання нормалізації запозичень поступово переміщується з вивчення суто лінгвістичних аспектів запозичення на розгляд його соціолінгвістичних аспектів. На думку мовознавців, дане питання «вимагає теоретичного обґрунтування послідовного й несуперечливого нормативного підходу до питання доцільності нормалізації запозичень, зокрема до проблеми свідомого регулювання суспільством процесів запозичення з англійської мови» [5, с. 5]. Нормативність мовної одиниці пропонується визначати за статистичним, системним та естетичним критеріями. Тут варто додати, що мова відображає суспільно-економічні процеси та зміни і задовільняє суспільні потреби в запозиченні та творенні нових слів.

Багато мовознавців цілком справедливо вважають, що питання про доцільність запозичення потрібно розглядати діалектично, оскільки цей процес є неминучим через суспільний розвиток держав. Однак, на нашу думку, з ним потрібно боротися тоді, коли цей процес виходить за межі об'єктивно необхідної номінації, коли запозичення починають дублювати рідну мову, стають категорією, яку нав'язує мода. Таким чином, за влучним зауваженням Т.Р. Кияка, почуття мовного патріотизму слід мудро поєднувати з досягненнями у розвитку всієї світової культури [6, с. 25].

Висновки з дослідження. Фонетичне та орфографічне засвоєння запозичених слів слід розглядати як комплексний процес, де фонетичні та орфографічні фактори взаємопов'язані та взаємообумовлені. Тенденція до максимально близької передачі звукової форми англійського слова визначається, на думку мовознавців, не тільки зростанням кількості англіцизмів у різних мовах, але й розширенням двомовності, що пов'язана з проникненням і вивченням англійської мови. Звідси й інтерес мовознавців до взаємодії фонологічних систем та артикуляційних баз англійської та української мов, без зіставлення яких неможливо простежити цю тенденцію. Процес фонетичної адаптації ускладнюється й такими факторами, як час та шлях запозичення і сфера вживання слова у мові-реципієнті.

Варто додати, що удосконалення іншомовної фонетики потрібно не тільки у вузькому колі фахівців філологів. Адекватність форми (тобто звукової оболонки висловлювань прийнятим у даному мовному колективі нормам) є найважливішою умовою ефективної комунікації, оскільки фонетично недосконале мовлення не може бути абсолютно правильним і в плані змісту, тому навіть часткове спотворення форми неминуче тягне за собою порушення змісту.

У цілому, запозичення вважаємо об'єктивним, необхідним та позитивним процесом, який збагачує українську мову. Однак надмірне, невиправдане використання іншомовних слів, особливо коли існують їх

повноцінні українські відповідники, засмічує мову, позбавляючи її національної самобутності. Тому вивчення соціального аспекту проблеми запозичення, як і її власне лінгвістичного аспекту, має **перспективу** подальшого наукового дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Блумфілд Л. Язык / ред. М.М. Гухман. Москва : Прогресс, 1968. 607 с.
2. Гринёв С.В. Терминологические заимствования (краткий обзор состояния вопроса). *Лотте Д.С. Вопросы заимствования и упорядочения иноязычных терминов и терминологических элементов*. Москва : Наука, 1982. С. 108—135.
3. Гудманян А.Г. Фонографическая адаптация заимствованных антропонимов (на материале английского и украинского языков) : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.15. Ужгород, 1992. 458 с.
4. Задорожний Б.М. Ще раз про те, як писати іншомовні слова. *Український правопис: так і ні (Обговорення нової редакції «Українського правопису»)*. Київ : Рідна мова, 1997. С. 103—106.
5. Кислюк Л.П. Словотвірний потенціал запозичень в сучасній українській літературній мові (на матеріалі англійських та німецьких запозичень) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.15. Київ, 2000. 17 с.
6. Кияк Т.Р. До питання про «своє» та «чуже» в українській термінології. *Мовознавство*. Київ, 1994. №1. С. 22—25.
7. Климов Г.А. Языковые контакты. *Общее языкознание. Формы существования, функции, история языка*. Москва : Наука, 1970. С. 315—386.
8. Комлев В.И. Фонетическое, орфографическое и морфологическое освоение французских заимствований в немецком языке : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.15. Ленинград, 1972. 220 с.
9. Коротких Ю.Г. Лексическое заимствование в современном немецком языке (на материале разговорной речи). Воронеж : Изд-во Воронеж. ун-та, 1980. 109 с.
10. Олексієнко С.І. Процеси освоєння іншомовних слів. *Питання східнослов'янської лексикографії 16—17 ст. (матеріали симпозиуму)*. Київ : Наукова думка, 1979. С. 107—111.
11. Пауль Г. Принципы истории языка / ред. А.А. Холодовича. Москва : Изд-во иностр. лит-ры, 1960. 500 с.
12. Рот О.М. До питання про фонологічну адаптацію лексичних запозичень (на матеріалі фонологічного засвоєння російських неологізмів радянської епохи німецькою мовою). *Иноземна філологія*. Львів, 1966. Вип.6. С. 7—11.

13. Рубинчик Ю.А. Фонетико-графические изменения арабских заимствований и отражение их в словарях персидского языка. *Ирано-афразийские языковые контакты*. Москва : Наука, 1987. С. 125—132.
14. Сепир Э. Язык. Введение в изучение речи / пер. с англ. А.М. Сухотин. Москва—Ленинград : Соцэкгиз, 1934. 467 с.
15. Тимофеева Г.Г. Английские заимствования в русском языке (фонетико-орфографическая ассимиляция) : автореф. дисс. ... д-ра. филол. наук : 10.02.02. Санкт-Петербург, 1992. 30 с.

УДК 811.111 – 342

DOI: 10.24144/2617-3921.2020.18.34-46

Валентина Жук
старший викладач кафедри граматики
факультету романо-германської філології,
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова
orcid.org/0000-0002-1767-1922
Одеса, Україна, тел. +0661740247
ragsphoto@ukr.net

Англійські категоріальні пасивні конструкції в синхронії та діяхронії

Анотація. Проблема пасивного стану в англійській мові привертає увагу лінгвістів на протязі довгого періоду часу. Об'єктом дослідження є одиниці різних рівнів мови, які використовуються для передачі значення пасивності в англійській мові. Мета роботи полягає в структуруванні функціонально семантичного поля пасивності в англійській мові, в вивченні пасивних конструкцій в історичній ретроспективі протягом всього ново англійського періоду, а також у виявленні функцій пасиву в текстах різних типів дискурсу. Різні аспекти цієї категорії досить добре вивчені, проте багато моментів, як і раніше залишаються предметом наукової дискусії. Складність розкриття значення пасиву складається в неоднорідності його семантики, для розуміння якого необхідний облік різних мовних рівнів. Мовні засоби різних рівнів, які виражають одне значення, є пов'язаними певними відносинами, завдяки яким утворюються функціонально-семантичні поля. У нашій роботі дослідженню піддається функціонально семантична категорія пасивності, яка репрезентується не тільки морфологічними, а й лексико-семантичними засобами. Пасивність же розглядається нами як заставне значення, при якому процесуальний ознака привноситься ззовні. У своїй роботі ми

звертаємося до структурування функціонально-семантичного поля пасивності в сучасній англійській мові, яке має свій центр і периферію. В результаті аналізу частотності вживання категоріальних засобів вираження пасивності в сучасній англійській мові кінця XX – початку XXI ст. нами були отримані дані, які свідчать, що пряма пасивна конструкція становить 54,08% від загального числа прикладів категоріальних засобів вираження пасивності в сучасній англійській мові кінця XX – початку XXI ст., за рахунок збільшення кількості інших типів пасивних конструкцій; кількість прямих пасивних конструкцій зменшилася, але вони як і раніше є самими частотними. Таким чином, в ході нашого дослідження, виявлено, що всі типи пасивних конструкцій категоріальних засобів вираження пасивності виявилися досить рухливими. Необхідно також підкреслити, що в ранній новоанглійській мові зустрічаються категоріальні пасивні конструкції всіх типів, це свідчить про вже сформовані пасивні конструкції в зазначений період. Крім того, динаміка змін по тимчасовим відріzkам підтверджує зростання частотності вживання пасивних конструкцій до кінця XIX – початку XX ст. В англійській літературі кінця XX – початку XXI ст. навпаки спостерігається яскраво виражена і досить чітко реалізується тенденція до зниження частки пасиву в дієслівній системі. Також отримані дані представлені в вигляді таблиці 1 (необхідно нагадати, що зазначені числові дані – це відношення кількості прикладів до числа проаналізованих сторінок). Отримані результати дозволяють нам говорити про зміни, що відбулися в системі категоріальних засобів вираження пасивності.

Ключові слова: історичний період, пасивність, прийменниковий тип, суб'єктно-предикативний тип, безособовий тип, післялог.

Abstract. The problem of passive voice in the English language has attracted the attention of linguists over a long period of time. The object of the study is the units of different levels of the language used to convey the meaning of passivity in the English language. The purpose of the work is to structure the functional-semantic field of passivity in the English language, to study passive constructions in historical retrospective throughout the New English period, and also to identify the functions of the liability in texts of various types of discourse. Various aspects of this category are well studied, however, many points remain the subject of scientific discussion. The difficulty of disclosing the meaning of a liability is the heterogeneity of its semantics because the understanding of which it is necessary to take into account various language levels. Linguistic means of various levels, expressing one meaning, are connected by certain relations, due to which functional-semantic fields are formed. So, an analysis of the frequency of using categorical means of expressing passivity in the early New English language showed that, the direct passive construction is the most commonly used means, accounting for 87.3% of the total number of examples of categorical means of passivity. As can be seen from the chart, direct passive constructions predominate numerically, accounting for 79% of

the total number of categorical means of expressing passivity in English in the late XIXth – early XXth centuries, i.e. direct passive structures are still the most frequent, but their number has decreased due to an increase in the number of other types. It must be emphasized that in the early New English language there are categorical passive constructions of all types, this indicates the already formed passive constructions in the indicated period. In addition, the dynamics of changes in time periods confirms the increase in the frequency of use of passive structures by the late XIXth – early XXth centuries. In English literature of the late XXth – early XXIst centuries, on the contrary, there is a pronounced and quite clearly realizing tendency to a decrease in the share of liability in the verb system. Also, the obtained data are presented in the chart (it must be recalled that the indicated numerical data is the ratio of the number of examples to the number of pages analyzed). The results obtained allow us to talk about the changes that have occurred in the system of categorical means of expressing passivity.

Keywords: historical period, passive, prepositional type, sub-predicate type, impersonal type, postposition.

Вступ. Ця стаття присвячена комплексному дослідженню системи категоріальних засобів вираження пасивності в англійській мові в текстах трьох історичних періодів. Проблема пасивного стану в англійській мові привертає увагу лінгвістів на протязі довгого періоду часу [2; 3; 4; 5; 7]. Різні аспекти цієї категорії досить добре вивчені, проте багато моментів, як і раніше залишаються предметом наукової дискусії. Складність розкриття значення пасиву складається в неоднорідності його семантики, для розуміння якого необхідний облік різних мовних рівнів. Мовні засоби різних рівнів, які виражають одне значення, є пов'язаними певними відносинами, завдяки яким утворюються функціонально-семантичні поля. У нашій роботі дослідженню піддається функціонально семантична категорія пасивності, яка репрезентується не тільки морфологічними, а й лексико-семантичними засобами. Пасивність же розглядається нами як заставне значення, при якому процесуальний ознака привноситься ззовні. У своїй роботі ми звертаємося до структурування функціонально-семантичного поля пасивності в сучасній англійській мові, яке має свій центр і периферію.

Ця стаття присвячена комплексному дослідженню системи категоріальних засобів вираження пасивності в англійській мові в текстах трьох історичних періодів, а також їх дискурсивно-прагматичного потенціалу і ролі в створенні текстів різних дискурсів. В ході роботи ми детально вивчили дослідження, присвячені історії розвитку пасивного стану та пасивних конструкцій в англійській мові [1; 6; 8; 10; 11; 12; 13; 14].

Актуальним також, на наш погляд, є вивчення ролі засобів вираження пасивності в побудові текстів деяких типів дискурсу, не вивчених до сих пір з цього боку. Встановлення тексто- та стильового потенціалу різнорівневих пасивних конструкцій, виявлення функцій пасивних структур в текстах різних

дискурсів, представляються нам важливими та необхідними для розширення уявлення про механізми текстотворення.

Об'єктом дослідження є одиниці різних рівнів мови, які використовуються для передачі значення пасивності в англійській мові. Мета роботи полягає в структуруванні функціонально семантичного поля пасивності в англійській мові, в вивченні пасивних конструкцій в історичній ретроспективі протягом всього ново англійського періоду, а також у виявленні функцій пасиву в текстах різних типів дискурсу. Матеріалом для нашого дослідження послужили речення з категоріальними пасивними конструкціями, відібрані шляхом суцільної вибірки з художніх творів англословних авторів трьох періодів: кінця XVI – початку XVII століття (Вільям Шекспір, Френсіс Бекон, Томас Мор), кінця XIX – початку XX ст. (Джордж Макдональд, Джеймс Монтегю Родс, Оскар Уальд) та кінця XX – початку XXI ст. (Сер Теренс Девід Джон Пратчетт, Джон Рональд Руел Толкін, Джоан Роулінг, Крістофер Паоліні, Стефані Маєр, Мег Кебот). Загальний обсяг проаналізованого матеріалу становить: рання ново англійська мова – 809 сторінок, сучасна англійська мова кінця XIX – початку XX ст. – 405 сторінок та сучасна англійська мова кінця XX – початку XXI ст. – 3306 сторінки.

Методологія та методи дослідження. В якості основного методу дослідження в дисертації використовується метод «польового структурування», що сприяє визначенню компонентного складу функціонально-семантичного поля пасивності. Застосовуються також гіпотетико-дедуктивний метод та метод трансформації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вибираючи періоди розвитку англійської мови, ми брали до уваги їх наступні характеристики: ранньо ново англійський період XVI – XVII ст. – це епоха, яка характеризується англійським літературним відродженням та становленням англійської національної літературної мови, на відміну від мови цього періоду, що характеризується відсутністю однаковості мовної норми, мова періоду кінця XIX – початку XX ст. відрізняється певною стандартизацією, а англійська мова кінця XX – початку XXI ст. – це те, з чим ми маємо справу безпосередньо з дня на день [9; 15]. Таким чином, при аналізі художніх текстів ми враховуємо хронологічний фактор, розглядаючи три тимчасових зрізу: ранньо ново англійська та два зрізу сучасної англійської мови.

Розглянемо категоріальні пасивні конструкції. Згідно з нашим дослідженням, загальний обсяг категоріальних пасивних структур становить 512 прикладів в ранньо ново англійській мові, 567 – в англійській мові кінця XIX – початку XX ст. та 3726 прикладів в сучасній англійській мові кінця XX – початку XXI ст.

В англійській мові розрізняються п'ять типів пасивних конструкцій, які залежать від того, якому доповненню активної структури відповідає підмет пасивної конструкції. Таким чином, виділяють пряму, непряму, прийменникову, суб'єктно предикативну та безособову пасивні структури.

Кожен тип описується в трьох часових періодах: ранній ново англійській XVI – XVI ст., сучасній англійській кінця XIX – початку XX ст. та сучасній англійській мові кінця XX – початку XXI ст. Дослідження та ретельний аналіз матеріалу проводився на художніх творах зазначених періодів.

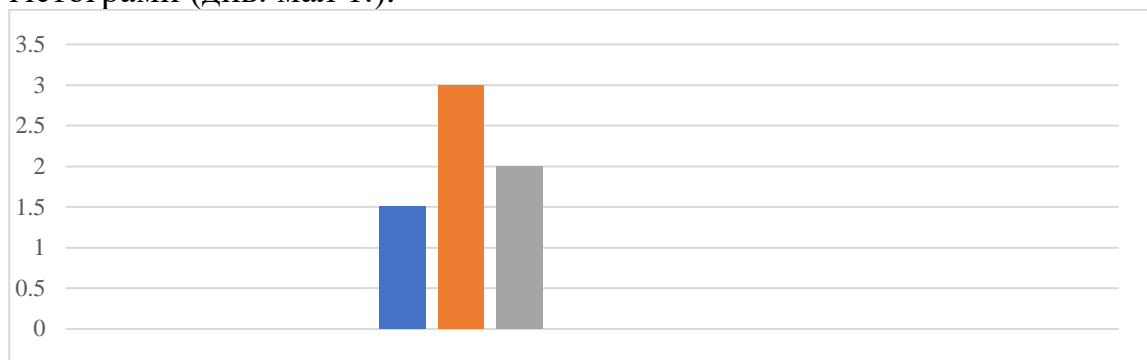
Розглянемо окремо кожен тип категоріальної пасивної конструкції в трьох часових зрізах.

1. Пряма пасивна конструкція. Пряма пасивна структура утворена від дієслова, здатного управляти прямим доповненням, відповідним підмету в пасивній конструкції та позначає пацієнс дії. Розглянемо приклад:

*Thy substance, valued at the highest rate, Cannot amount unto a hundred marks; Therefore by law **thou art condemn'd** to die. (Shakespeare).* У прикладі присудок виражений дієсловом у формі пасивного стану, а підмет є пацієнс дії.

В ході аналізу вживання прямих пасивних конструкцій в досліджуваних періодах ми брали до уваги співвідношення кількості прикладів до числа проаналізованих сторінок, так як на всіх історичних зрізах було проаналізовано різну кількість сторінок. Отже, в ранній новоанглійській мові нам зустрілося 407 речень з прямою пасивною конструкцією на 809 сторінках, в англійській мові кінця XIX – початку XX ст. – 355 прикладів на 405 сторінках та в сучасній англійській мові кінця XX – початку XXI ст. – 2015 прикладів на 3306 сторінках.

У ході статистичної обробки отримані дані, які представимо у вигляді гістограми (див. мал 1.).

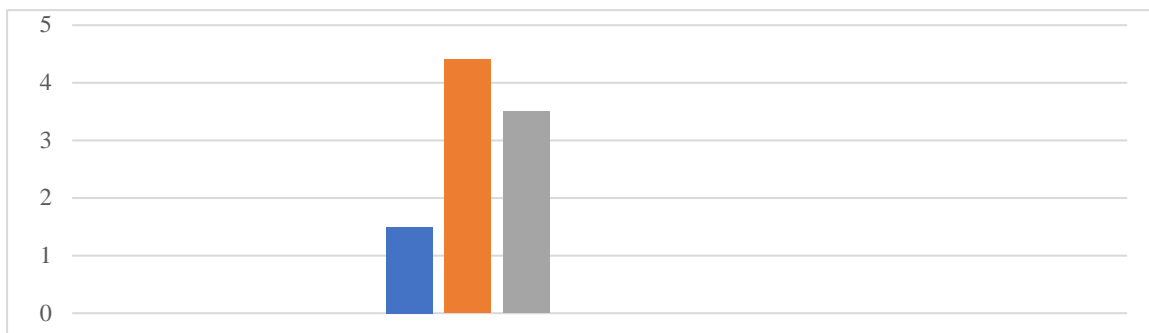

Мал. 1. Частотність вживання прямих пасивних конструкцій в текстах художнього дискурсу в досліджуваних історичних періодах

1.5 – рання ново англійська мова XVI – XVI ст.

3 – сучасна англійська мова кінця XIX – початку XX ст.

2 – сучасна англійська мова кінця XX – початку XXI ст.

Мал. 2. Частотність вживання непрямих пасивних конструкцій в текстах художнього дискурсу в досліджуваних історичних періодах

1.5 – рання ново англійська мова XVI – XVII ст.

4.5 – сучасна англійська мова кінця XIX – початку XX ст.

3.5 – сучасна англійська мова кінця XX – початку XXI ст.

Як видно з гістограми 1, відбувається збільшення частотності вживання прямих пасивних конструкцій до кінця XIX – початку XX ст., а потім зменшення до початку XX – кінця XXI ст. Розглянемо інші типи категоріального пасиву.

2. Непряма пасивна конструкція. Непрямий пасив утворюється від дієслова, який управляє прямим та непрямим доповненнями. У непрямій пасивній конструкції підмет відповідає непрямому доповненню в активній структурі. Цей компонент є бенефіціантом дії на семантичному рівні. Значущою структурною ознакою непрямого пасиву є присутність прямого доповнення, яке передає значення пацієнс дії, наприклад:

It was not given me, nor I did not buy it. (Shakespeare)

У наведеному прикладі можемо спостерігати пацієнс дії, виражений прямим доповненням. Як і в випадку з прямою пасивною конструкцією, в ході аналізу розвитку непрямої пасивної конструкції в досліджуваних періодах ми брали до уваги співвідношення кількості прикладів до числа проаналізованих сторінок.

Таким чином, в ранній новоанглійській мові нам зустрілося 21 речення з непрямою пасивною структурою на 809 сторінках, в англійській мові кінця XIX – початку XX ст. – 40 прикладів на 405 сторінках та в сучасній англійській мові кінця XX – початку XXI ст. – 550 прикладів на 3306 сторінках. Дані, отримані в ході статистичної обробки, представимо у вигляді гістограми (див. мал. 2).

З гістограми 2 випливає, що частотність вживання непрямого пасиву збільшилася до кінця XIX – початку XX ст., і зменшилася до початку XX – кінця XXI ст. Той факт, що непрямий пасив вже зустрічається в ранній новоанглійській, говорить про сформованість цього типу в зазначений період.

3. Прийменникова пасивна конструкція.

Прийменниковим пасивом вважаються структури, в яких підмет відповідає прийменниковому доповненню в активній конструкції, а для

прийменнику, який вживається за дієсловом в формі пасивного стану, ми приймаємо термін «післялог».

The Duke's in council, and your noble self, I am sure, is sent for. (Shakespeare)

'A whipping master should be sent for,' said Don Pedro wearily, and he went back to the terrace. (O. Wilde)

This was a life and death matter, though, and no moment to worry about being laughed at. (Rowling)

Дані приклади підтверджують, що підлягає прийменникового пасиву позначає пацієнс. Як і в попередніх випадках, для більш точного аналізу розвитку прийменникової пасивної конструкції обчислюємо співвідношення кількості прикладів до числа проаналізованих сторінок. Таким чином, в ранній ново англійській мові нам зустрілося 13 речень з прийменниковою пасивною конструкцією на 809 сторінках, в англійській мові кінця ХІХ – початку ХХ ст. – 30 прикладів на 405 сторінках і в сучасній англійській мові кінця ХХ – початку ХХІ ст. – 470 прикладів на 3306 сторінках.

Отримані дані представимо у вигляді гістограми (див. мал. 3).

З гістограми 3 виходить, що частотність вживання прийменникових пасивних конструкцій значно збільшилася до кінця ХХ – початку ХХІ ст. Тому, що обов'язковою ознакою прийменникового пасиву, який діагностує тип пасивної конструкції, є післялог, вважаємо за необхідне його проаналізувати. У сучасній англійській мові в реченні з прийменниковим пасивом дієслово вживається з різними післялогами. Наведемо приклади:

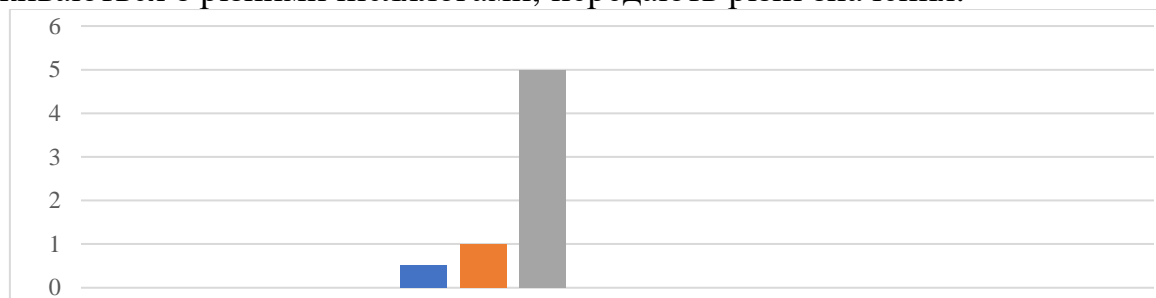
to look 'Loose me, she cried, and let me go. For thou hast named what should not be named, and shown the sign that may not be looked at. (O. Wilde)

'Oh yes. But I'm sure he will then be looked after by someone who is, shall we say, better capable of translating his little barks along more traditional lines?' (Ptatchett)

to speak 'I will not be spoken to like that!' said Uncle Vernon, trembling with rage. (Rowling)

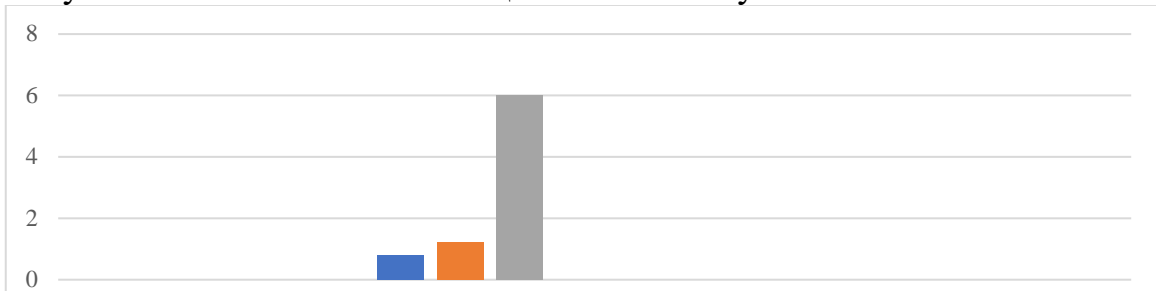
'Twere good she were spoken with; for she may strew Dangerous conjectures in ill-breeding minds. (Shakespeare)

Наведені приклади можуть слугувати підтвердженням того, що дієслова, які вживаються з різними післялогами, передають різні значення.

Мал. 3. Частотність вживання прийменникових пасивних конструкцій в текстах художнього дискурсу в досліджуваних історичних періодах

- 0.5 – рання ново англійська мова XVI – XVII ст.
- 1 – сучасна англійська мова кінця XIX – початку XX ст.
- 5 – сучасна англійська мова кінця XX – початку XXI ст.

Мал. 4. Частотність вживання суб'єктно-предикативних конструкцій в текстах художнього дискурсу в досліджуваних історичних періодах

- 0.9 – рання ново англійська мова XVI – XVII ст.
- 1.2 – сучасна англійська мова кінця XIX – початку XX ст.
- 6 – сучасна англійська мова кінця XX – початку XXI ст.

4. Суб'єктно-предикативна пасивна конструкція. Досить широке поширення в англійській мові отримала суб'єктно-предикативна пасивна конструкція, яка вживається з дієсловами, що зустрічаються в активних структурах об'єктно-предикативної конструкції. Відзначено, що підмет досліджуваної пасивної конструкції відповідає іменному компоненту об'єктно-предикативної структури. Наведемо приклади: *Dangerous conceits are in their nature poisons, Which at the first are scarce found to distaste.* (Shakespeare)

Значущим для визначення типу пасивної структури в даній пасивній конструкції є суб'єктно-предикативний член, який може розглядатися як частина присудка разом з дієсловом в пасивному стані, у зв'язку з тим, що він передає значення дії. Судячи з наших даних, можна говорити про досить широкий вжиток пасивної конструкції описуваного типу в досліджуваних періодах. У ранній ново англійській мові нам зустрілося 49 речень з вказаною пасивною структурою на 809 сторінках, в англійській мові кінця XIX – початку XX ст. – 77 прикладів на 405 сторінках і в сучасній англійській мові кінця XX – початку XXI ст. – 612 прикладів на 3306 сторінках. Уявимо результати в гістограмі (див. мал. 4).

Як видно з гістограми 4, в сучасній англійській мові кінця XX – початку XXI ст. значно збільшується число суб'єктно-предикативних конструкцій, а в сучасній англійській мові кінця XIX – початку XX ст. спостерігається помітний спад частотності зазначеної конструкції, хоча частотність вживання суб'єктно-предикативних пасивних конструкцій змінилася незначно протягом трьох періодів.

Структура суб'єктно-предикативної пасивної конструкції включає підмет, виражений субстантивним компонентом, дієслово в формі пасивного стану, а також суб'єктно-предикативний член, який є невід'ємною частиною зазначеної пасивної конструкції. У зв'язку з тим, що суб'єктно-предикативний

член має найрізноманітніше вираження протягом досліджуваних нами періодів, а також зазнав істотних змін, ми порахували важливим проаналізувати способи його вираження. Наше дослідження раннього новоанглійського і двох сучасних періодів показало, що суб'єктно-предикативний член може бути виражений:

1) іменником: *Our clemency would be thought cruelty.* (Jonson)

2) інфінітивом: *Money was made to work, to move, to grow, not to be locked up in some vault.* (Pratchett)

3) прикметником: *And your boast shall be made vain.* (Tolkien)

4) причастям II: *Mountain trolls can occasionally be seen mounted on Graphorns, though the latter do not seem to take kindly to attempts to tame them and it is more common to see a troll covered in Graphorn scars.* (Rowling)

5) поєднанням «as + прикметник»: *Being intelligent and capable of speech, it should not strictly speaking be termed a beast, but by its own request it has been classified as such by the Ministry of Magic.* (Rowling)

6) поєднанням «as + іменник»: *A man who rushes into a burning building to rescue a stupid cat and comes out carrying the cat is seen as a hero, even if he is a rather dumb one.* (Pratchett)

Таким чином, суб'єктно-предикативний член, який є невід'ємною частиною зазначеної пасивної конструкції, має досить різноманітне вираження.

5. Безособова пасивна конструкція

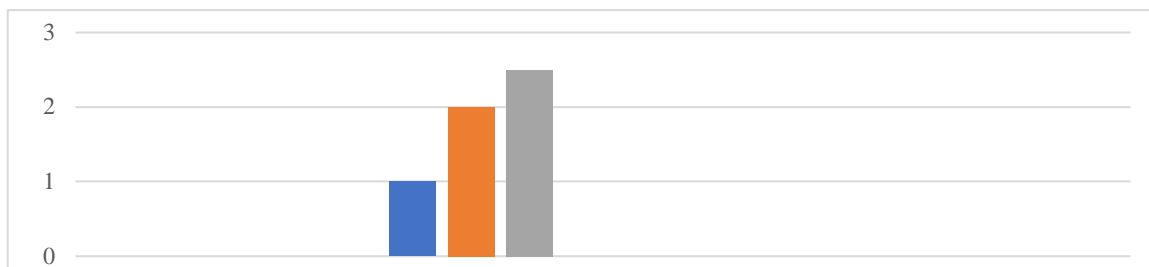
Безособовий пасив, який отримав порівняно невелике поширення в англійській мові, це пасивна конструкція, де підмет – це безособове формальне *it*.

It is said in the Annals of Beleriand that 'the gates of Morgoth were but one hundred and fifty. (Tolkien)

It is written, they appear to men like angels of light; light is an effect of fire, and fire will burn; ergo, light wenches will burn. (Shakespeare)

Дані приклади підтверджують, що обов'язковим структурним фактором безособової пасивної конструкції є підрядне речення, яке може бути кваліфіковано як пряме доповнення, на глибинному рівні позначає пацієнс дії; підлягає же вважається безособове формальне *it* зі значенням амбієнтне.

Безособова пасивна конструкція не відрізняється високою частотністю як в ранній новоанглійській, так і в сучасних англійських періодах. Отже, в ранньо новоанглійській мові нам зустрілося 22 речення з безособовою пасивною структурою на 809 сторінках, в англійській мові кінця XIX-початку XX ст. – 65 прикладів на 405 сторінках і в сучасній англійській мові кінця XX – початку XXI ст. – 79 прикладів на 3306 сторінках. Отримані дані представлені в гістограмі (див. мал. 5).

Мал. 5. Частотність вживання безособових пасивних конструкцій в текстах художнього дискурсу в досліджуваних історичних періодах

1 – рання ново англійська мова XVI – XVII ст.

2 – сучасна англійська мова кінця XIX – початку XX ст.

2.5 – сучасна англійська мова кінця XX – початку XXI ст.

Таблиця 1. Частотність вживання різних типів пасивних конструкцій категоріальних засобів вираження пасивності в текстах художнього дискурсу в досліджуваних історичних періодах

Історичний період	Частотність Тип конструкції	Прямі пасивні конструкції	Прямі пасивні конструкції	Прийменникова пасивна конструкція	Суб'єктно-предикативна пасивна конструкція	Безособова пасивна конструкція	всього
XVI- XVII	абсолютна	407	21	13	49	22	512
	відносна	79,5	4,1	2,54	9,57	4,29	
XIX- XX	абсолютна	355	40	30	77	65	567
	відносна	62,61	7,05	5,3	13,58	11,46	
XX- XXI	абсолютна	2015	550	470	612	79	3726
	відносна	54,08	14,76	12,62	16,42	2,12	

Ми бачимо, що в XX – XXI ст. в нашому матеріалі відмічено зростання частотності вживання безособових пасивних конструкцій в порівнянні з XVI – XVII ст., проте, на початку XIX – кінці XX ст. зареєстрований незначний спад (див. табл. 1). Як було сказано вище, підрядне речення є обов'язковим членом безособової пасивної структури. Це підрядне речення, в свою чергу, може бути приєднано до головного при допомоги різних сполучників. В ході дослідження, нами виявлено такі сполучники та сполучні слова:

that: It be thought *that* you enjoy any true pleasure. (Jonson)

It is written *that* the shoemaker should meddle with his yard and the tailor with his last, the fisher with his pencil and the painter with his nets. (Shakespeare)

how: It is considered *how* it worked. (Pratchett)

what: It might have been seen *what* feeling we bore. (Shakespeare)

Можна припустити, що це неповний список сполучників та сполучених слів.

Крім того, в ході дослідження, нами були виявлені випадки безсполучникового приєднання підрядних додаткових до головного речення з безособовим формальним підметом, вираженим *it*, наприклад: *It is concluded: Banquo, thy soul's flight, If it find heaven, must find it out tonight. (Shakespeare)*

Аналіз показав, що безсполучникове приєднання – явище, яке досить широко вживається в англійській мові.

Висновки з дослідження. Таким чином, встановлено, що в англійській мові XVI – XVII ст. зустрічаються п'ять типів категоріальних пасивних структур, які вживаються і в сучасній англійській мові, а саме: прямий, непрямий, прийменниковий, суб'єктно-предикативний, безособовий типи пасивних конструкцій. Відзначимо, що крім підмету пасивної структури мають місце і інші компоненти, що діагностують тип пасиву. Перерахуємо їх: для непрямой пасивної конструкції значний інтерес представляє пряме доповнення, для прийменникової пасивної структури – післялог, для суб'єктно-предикативного пасиву – суб'єктно-предикативний член, а в безособовій пасивній конструкції важливе місце займає пряме доповнення, яке виражено підрядних реченнями. В ході дослідження було виявлено, що кожен тип пасивної структури виявляє саму різну частотність вживання в ранній ново англійській мові XVI – XVII ст., сучасній англійській кінця XIX – початку XX ст. та в сучасній англійській кінця XX – початку XXI ст. Найбільш частотним протягом трьох синхронних зрізів є прямий пасив, приклади якого склали близько 80% від загальної кількості прикладів категоріальних засобів вираження пасивності. Частотність непрямой, безособової, суб'єктно-предикативної пасивних структур залишається дуже низькою порівняно з прямим пасивом.

Отже, аналіз частотності вживання категоріальних засобів вираження пасивності в ранній ново англійській мові показав, що, як вже було заявлено, пряма пасивна конструкція є самим вживаним засобом, складаючи 88,2% від загального числа прикладів категоріальних засобів вираження пасивності. Прямі пасивні конструкції переважають чисельно, складаючи 62,6% від загальної кількості категоріальних засобів вираження пасивності в англійській мові кінця XIX – початку XX ст., тобто прямі пасивні конструкції, як і раніше, є найбільш частотними, але їх кількість зменшилася, за рахунок збільшення кількості інших типів пасивних конструкцій.

В результаті аналізу частотності вживання категоріальних засобів вираження пасивності в сучасній англійській мові кінця XX – початку XXI ст. нами були отримані дані, які свідчать, що пряма пасивна конструкція становить 54,08% від загального числа прикладів категоріальних засобів вираження пасивності в сучасній англійській мові кінця XX – початку XXI ст., за рахунок збільшення кількості інших типів пасивних конструкцій; кількість прямих пасивних конструкцій зменшилася, але вони як і раніше є самими частотними.

Таким чином, в ході нашого дослідження, виявлено, що всі типи пасивних конструкцій категоріальних засобів вираження пасивності виявилися досить рухливими.

Необхідно також підкреслити, що в ранній ново англійській мові зустрічаються категоріальні пасивні конструкції всіх типів, це свідчить про вже сформовані пасивні конструкції в зазначений період. Крім того, динаміка змін по тимчасовим відрізням підтверджує зростання частотності вживання пасивних конструкцій до кінця ХІХ – початку ХХ ст. В англійській літературі кінця ХХ – початку ХХІ ст. навпаки спостерігається яскраво виражена і досить чітко реалізується тенденція до зниження частки пасиву в дієслівній системі. Також отримані дані представлені в вигляді таблиці 1 (необхідно нагадати, що зазначені числові дані – це відношення кількості прикладів до числа проаналізованих сторінок). Отримані результати дозволяють нам говорити про зміни, що відбулися в системі категоріальних засобів вираження пасивності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андриевская Л.И. Развитие некоторых типов субъектно-предикативных сочетаний в английском языке: автореф. ... дис. канд. филол. наук: 10.02.04 Л., 1958. 18 с.
2. Гусейнов Б.М. Пассив в ранненовоанглийском языке: автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04. Л., 1980. 25 с.
3. Гухман М.М. Становление страдательного залога германских языков и развитие строя предложения (из истории предикативных отношений): автореф. дис. ... докт. филол. наук. М.-Л., Акад. наук СССР, 1950. 53 с.
4. Дмитриева Н.А. Становление и развитие аналитического пассива в английском языке: автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04. М., 1965. 20 с.
5. Сигарева Н.Н. Пассивные конструкции в древнеанглийском языке: дис. ... канд. филол. наук.: 10.02.04. Л., 1984. 160 с.
6. Есперсен О. Философия грамматики. М., 1958. 403 с.
7. Расторгуева Т.А. О методах преподавания пассива в английском языке. Тезисы докладов: конференция по вопросам грамматики германских и романских языков, 17-20 ноября, МГПИИЯ, 1959. С.15 – 19.
8. Хвесина М.В. Развитие субъектно- и объектно-предикативных конструкций в английском языке: автореф. дис. ... канд. филол. наук. М., 1973. 29 с.
9. Шавкун И.Г. Развитие семантико-синтаксической сочетаемости глагола в форме страдательного залога (на материале английского языка ХІV – ХVІІ вв.): дис. ... канд. филол. наук: 00.00.00. Москва, 1984. 166 с.
10. Blokh M.Y. A Course in Theoretical English Grammar. М.: «Высшая школа», 1983.

11. Bryant, M.M. The Passive Construction. *College English*. Vol.21, № 4, 1960. P. 230– 232.
12. Curme G. The Proper Subject of a Passive Verb. *M.L.N.*, 1928. P. 90 – 101.
13. Lyons J. *Semantics*. Cambridge: Cambridge University Press, 1990. Vol. 2. 371p.
14. Palmer P.A. *Linguistic Study of the English Verb*. L.: University of Miami press, 1968. 199 p.
15. Sweet H. *A New English Grammar, Logical and Historical*. Oxford, 1940. 499 p.

УДК 811.111: 82 – 9 (045)

DOI: 10.24144/2617-3921.2020.18. 46-55

Андріана Іванова

кандидат філологічних наук, доцент
кафедри англійської філології

ДВНЗ “Ужгородський національний університет”

orcid.org/0000-0002-1733-4416

Ужгород, Україна, +38(066)2256454

andriana.ivanova@uzhnu.edu.ua

Лексичний код жанру літератури жахів у світлі сучасних перекладознавчих розвідок

Анотація. Стаття присвячена дослідженню лексичних особливостей жанру літератури жахів у сучасних перекладознавчих студіях. Окреслено функціонування лексичного коду в межах жанру літератури жахів, а також виокремлено поняття жанротвірного регістру, елементи якого об'єднуються в концептуальні групи. Трьома головними концептами, що мовно об'єктивуються у творах жанру, є концепти СМЕРТЬ, ЖАХ, ОГИДА. Концепт СМЕРТЬ реалізується за допомогою когнітеми тварини, що пророчать смерть та когнітеми мертве тіло; концепт ЖАХ мовно об'єктивується когнітемами захоронення й фізична слабкість; концепт ОГИДА – когнітемами скалічене й понівечене людське тіло та його органи й кров. Метою цієї статті є виокремлення домінантних перекладацьких стратегій у відтворенні мовної об'єктивності згаданих вище концептів. Концепти являють собою частину мовленнєво-розумової діяльності, яка уможливорює трансляцію вже накопиченого знання в принципово нову ситуацію. Лексичний код жанру нерозривно пов'язаний з предметно-логічним, тематичним, емоційним, образним, сюжетно-композиційним та ідейним

рівнями. Текст перекладу переносить концепт у нове середовище і залежно від образних функцій та асоціативних зв'язків, які він породжує, зберігає або змінює свій образний код. Романи жахів апелюють до емоційного складника, адже викликають незліченну кількість емоцій у підсвідомості читача. Емотивна спрямованість досліджуваного жанру диктована і його естетичною функцією, фокусованою на завданні розважити реципієнта. Категоризуючись, емоції утворюють на ментальному рівні свідомості емоційну концептосферу, компонентами якої є емоційні концепти. Багатогранність, образна і смислова насиченість, а також лінгвальна своєрідність концепту реалізується за допомогою когнітем, які розширюють межі концепту в художньому творі. Наявність сукупності когнітем дозволяє говорити про структуру концепту як цілісного, реконструйованого в процесі лінгвокогнітивного аналізу утворення.

Ключові слова: перекладацька стратегія, відтворення жанрових особливостей, когнітема, концептуальна група, жанротвірний реєстр, художній переклад.

Abstract. The article deals with lexical peculiarities of horror literature genre looking through modern translation studies. The function of lexical code has been determined and the notion of genre register has been pointed out. Three major concepts that are objectivized in horror literature are DEATH, HORROR and DISGUST. Concept DEATH is realized through the following cognethemes: animals that predict death and dead body; concept HORROR is realized through the cognethemes: burial and physical weakness; concept DISGUST is realized through the cognethemes: crippled and hurt human body and its organs and blood. The aim of the present paper is to emphasize dominant translation strategies in rendering language representation of the above-mentioned concepts. Omission or avoidance of the important genre specificities leads not to an adequate and equivalent translation. Stylistic intensification is also not always a good choice for a translator as it shows the hyperbolized emotions that are considered to be unacceptable for producing qualified target text. The perseverance of emotional coloring in horror literature is crucial as it forms the genre unity and its uniqueness. Horror literature appeals to emotional context evoking numerous emotions in a reader. Emotional factor of the given genre is dictated by its esthetic function that is focused on reader's entertainment. Being categorized, emotions on the subconscious level form an emotional sphere the components of which are emotional concepts. The lingual uniqueness of a concept is realized through cognethemes. The presence of cognethemes gives an opportunity to study a concept as an integral formation.

Keywords: translation strategy, rendering of genre peculiarities, cognetheme, conceptual group, fine literature translation, genre register.

Вступ. Будь-яке жанрове утворення не є монолітним, а являє собою пов'язану та взаємозалежну ієрархічну систему, за умови повноцінного функціонування

якої і уможливлується функціонування, власне, жанру. Питання відтворення жанрових особливостей літератури жахів видається актуальним на теренах сучасної перекладознавчої думки в Україні, оскільки тривалий час означений жанр був на маргінесі на відміну від інших літературних жанрів, оскільки за радянськими історико-методологічними канонами не вважався повноцінним літературним жанром, який може естетично впливати на читача.

Важливою умовою досягнення лексико-стилістичної адекватності в перекладі є адекватна передача когнітивної інформації, яка в сучасній антропоцентричній парадигмі набуває все більшої актуальності. Концепти являють собою частину мовленнєво-розумової діяльності, яка уможлиблює трансляцію вже накопиченого знання в принципово нову ситуацію. Моделювання світу у свідомості людини відбувається за допомогою концептів, як зазначає А. Бабушкін, – «дискретно-змістових одиниць колективного пізнання, які відбивають предмет реального/ідеального світу і зберігаються в національній пам'яті носіїв мови у вербальному вигляді» [3, с. 29]. Тлумачення сутності поняття «концепт» тяжіють до концептуально-культурологічного напрямку [2; 3; 4; 10; 13; 14; 15; 16; 19], який представляє концепт як базову одиницю свідомості та спосіб репрезентації дійсності в людській свідомості.

Уперше в наукових студіях досліджуваний нами термін використав С. Аскольдов, який назвав концептом «метальне утворення, яке замінює в процесі мислення невизначену кількість предметів, дій, розумових функцій одного й того ж типу» [2, с. 281]. Представники сучасної наукової думки розуміють концепт по-різному. Так, зокрема, у Ю. Степанова це «згусток культури у свідомості людини» [19, с. 40]; у С. Воркачова «одиниця колективної свідомості» [4, с. 70–71]; у В. Маслової «семантичне утворення, що відрізняється лінгвокультурною специфікою і тим чи тим способом характеризує носіїв певної етнокультури» [16, с. 36]. Напрацювання з проблеми дефініції концепту відбито і в праці О. Кубрякової, яка кваліфікує концепт як «основу одиницю свідомості, складник «колективного несвідомого», оперативну змістову одиницю пам'яті, одиницю ментальних чи психічних ресурсів нашої свідомості» [14, с. 90].

Окресливши основні тлумачення концепту в сучасних філологічних студіях, вважаємо за потрібне розглянути емоційний концепт як ментальне утворення, релевантне жанру літератури жахів. Романи жахів апелюють до емоційного складника, адже викликають незліченну кількість емоцій у підсвідомості читача. Емотивна спрямованість досліджуваного жанру диктована і його естетичною функцією, фокусованою на завданні розважити реципієнта. Категоризуючись, емоції утворюють на ментальному рівні свідомості емоційну концептосферу, компонентами якої є *емоційні концепти* – ментальні одиниці, які виконують функцію ментапсихічної регуляції та фіксують у мовній свідомості багатовіковий досвід інтроспекції етносу у вигляді універсальних та культурно-специфічних уявлень про емоційне

переживання [11, с. 190]. Емоційні концепти [23] та ідея емоційного резонансу [5] перебувають у фокусі сучасних когнітивних досліджень художнього тексту. Найширше тлумачення емоційного концепту бачимо в М. Красавського, що розуміє емоційний концепт як «етнічно, культурно зумовлене, складне структурно-сміслове, здебільшого лексично та / або фразеологічно вербалізоване утворення, яке ґрунтується на понятійній основі, охоплює, крім поняття, образ та оцінку, та функціонально замінює людині в процесі рефлексії й комунікації безліч однопорядкових предметів (у широкому смислі слова), які викликають пристрасне ставлення до них людини» [12, с. 49].

Послуговуючись дослідженнями концепту, ми слідом за З. Поповою та І. Стерніним, погоджуємося з твердженням про його неоднорідну природу та послуговуємося «відтекстовим підходом» аналізу концепту в художньому тексті, у рамках якого викристалізовується лексичний реєстр із ключовим словом, який будує тематичні поля, у яких, власне, й мовно об'єктивується концепт [17].

У своєму дослідженні ми виявляємо внутрішню структуру концепту, розподіляючи його на когнітеми, за С. Дребеньовою, – «одиниці авторської картини світу, які відбивають пізнання універсуму, особливу лінгвальну репрезентацію дійсності, а також множинність смислів, які автор у неї закладає» [8, с. 49]. Багатогранність, образна і смілова насиченість, а також лінгвальна своєрідність концепту реалізується за допомогою когнітем, які розширюють межі концепту в художньому творі. Наявність сукупності когнітем дозволяє говорити про структуру концепту як цілісного, реконструйованого в процесі лінгвокогнітивного аналізу утворення.

Фактори текстотворення жанру зумовлюють добір і комбінацію мовних засобів тексту, які сприяють перетворенню окремих мовних елементів в єдине ціле. Тому потрібно з'ясувати, як лексичний реєстр об'єктивації концептів набуває статусу жанротвірного та «будує» жанр літератури жахів.

Методологія та методи дослідження. Методика дослідження має комплексний характер, який полягає у застосуванні як загальнонаукових (*аналіз, синтез, індукція, дедукція, спостереження, узагальнення*), так і філологічних та власне перекладознавчих методів аналізу: *дефінітивний метод* для надання визначення основних понять дослідження; *індуктивний аналіз* – для визначення напряму пошуку від накопичення мовного матеріалу до його систематизації; *метод контент-аналізу* для виокремлення характерних рис англійськомовної літератури жахів; *метод формального аналізу* для виявлення відмінностей жанрової будови англійськомовної літератури жахів, що відрізняє її з-поміж інших літературних жанрів; *перекладознавчо-зіставний метод* аналізу оригіналів і перекладів – для виявлення перекладацьких труднощів і способів їх подолання; *дескриптивний* – для висвітлення результатів дослідження, особливостей, типових труднощів та проблем відтворення жанрових особливостей у перекладі; *лінгвостилістичний аналіз* –

для встановлення спільних і відмінних лінгвостилістичних засобів оригіналу й перекладу; *метод суцільної вибірки* – для створення корпусу фактичного матеріалу; а також *метод лінгвістичної інтроспекції*, що передбачає звернення до власної мовної інтуїції в процесі перекладацького аналізу. Для підтвердження об'єктивності одержаних результатів послуговуємося *методом кількісних підрахунків*.

Виклад основного матеріалу дослідження. З одного боку, добір лексики в художньому творі зумовлений його жанровою належністю і залежить від ключових параметрів жанру, а з іншого – у сучасній науці поширена думка про те, що саме лексика разом з іншими мовними, стильовими та композиційними жанровими характеристиками створює й формує жанр. Ми, слідом за І. Арнольд, послуговуємося двома підходами до аналізу лексичного пласту літератури жахів: її головною ідеєю та формальними особливостями [1, с. 42]. Перший підхід ґрунтується на аналізі від загального до конкретного, тобто від головної ідеї, теми до лексичних, синтаксичних і фонетичних засобів, а другий – від конкретного до загального: від частотності вживання автором певних лексичних одиниць до формування головної ідеї. Ці два підходи успішно доповнюють один одного і співіснують у контексті всього художнього цілого.

Лексичний код жанру (за Г. Стеном [24]) нерозривно пов'язаний з предметно-логічним, тематичним, емоційним, образним, сюжетно-композиційним та ідейним рівнями. Саме тому вважаємо доречним розглядати лексичну наповненість літератури жахів у контексті жанру, який дозволяє витворити всю сему й експліцитно, й імпліцитно виражену.

Відтворенню мовної реалізації концепту приділяється велика увага, адже перекладач є «бікультурним медіатором, який допомагає заповнити когнітивні і комунікативні лакуни у спілкуванні, які виникають унаслідок накладання мовних картин світу» [4, с. 88]. Наявність чи відсутність лакун у вторинному тексті дозволяє констатувати успішну або неуспішну натуралізацію концепту в контексті художнього тексту. Оволодіння когнітивною моделлю вихідного тексту є першочерговим завданням для перекладача, який повинен перетворити лакуни оригіналу на частину своєї комунікативної компетенції. Текст перекладу переносить концепт у нове середовище і залежно від образних функцій та асоціативних зв'язків, які він породжує, зберігає або змінює свій образний код. Асоціативні зв'язки слів, які організовують текстові й міжтекстові поля, дозволяють визначити зміст концепту, що зумовлює використання такої методики концептуального аналізу для дослідження відтворення мовної об'єктивації концепту в перекладі та дозволяє обґрунтовано визначити зони перекладацьких труднощів. За словами О. Воробійової, переклад, який порушує внутрішньо текстові зв'язки, призводить не тільки до трансформації адресованості в текстовій тканині, але й до спотворення ментальних просторів, які мають статус істотних для тексту перекладу [6, с. 209]. Спираючись на когнітивний ракурс аналізу перекладів, дослідниця вказує на вияв випереджуючого знання тексту оригіналу

перекладачем та позбавлення ефекту розщеплення ментального простору, що породжує неякісний вихідний перекладацький продукт [6, с. 210].

На нашу думку, уникнути лакун у вторинному тексті можна за допомогою когнітивно-діяльнісного перекладу (за Н. Галєєвою [7]), що полягає в переорієнтації перекладацьких пріоритетів з тексту перекладу на смислове освоєння тексту оригіналу. При цьому, безпосереднім об'єктом для перекладача стає текст оригіналу загалом, оскільки зміщуються акценти з пошуків субститутів на вивчення смислової програми автора. Головними когнітивними компетенціями перекладача вважаємо: 1) *розуміння, спроектоване на розпредмечення смислової програми автора*; 2) *високу здатність до рефлексії*; 3) *активну розумову діяльність*. Завдяки цим компетенціям, основною оперативною одиницею перекладача буде концепт, усвідомлення якого уможливить максимальну близькість до першотвору та знаходження необхідних лексичних засобів об'єктивації концепту в перекладі. Ми, своєю чергою, фіксуємо такі перекладацькі прийоми в процесі відтворення мовної об'єктивації концептів жанру літератури жахів у перекладі: *добір стилістичного відповідника, стилістичне підсилення, стилістичне послаблення та втрата* (за А. Поповичем [18]).

Аналіз мовної об'єктивації концептів у жанрі літератури жахів дозволяє стверджувати, що в цьому жанрі переважають концепти СМЕРТЬ, ЖАХ, ОГИДА. Концепт СМЕРТЬ об'єктивується крізь призму когнітеми *тварини, що пророчать смерть* і когнітеми *мертве тіло*; концепт ЖАХ мовно реалізується когнітемами *захоронення* та *фізична слабкість*, а концепт ОГИДА втілюється у змісті когнітем *скалічене й понівечене людське тіло та його органи і кров*. Названі когнітеми, своєю чергою, об'єктивуються за допомогою жанротвірного реєстру, який вимагає свого адекватного збереження в перекладі. Наявність у перекладача достатньої когнітивної компетенції уможлиблює використання когнітивно-діяльнісного перекладу – фокусування уваги на смисловій програмі автора та доборі відповідних перекладацьких прийомів для отримання якісного вторинного тексту.

Точкою відліку та провідною темою літератури жахів є *смерть*. Найвеличнішою таємницею, з якою зіштовхується герой літератури жахів, постає фатум, який витворюється достатньо тривожним, як психологічно, так і релігійно, явищем. Досліджуваний жанр докладно розглядає смерть як кордон по обидва боки: як живий наближається до смерті та як мертвий повертається до життя [9, с. 180]. Актуалізація будь-якого концепту відбувається в межах реалізації когнітем, які його формують. На підставі аналізу фактичного матеріалу в межах концепту СМЕРТЬ виокремлено такі когнітеми: *тварини, що пророчать смерть* та *мертве тіло*.

Наведемо приклад реалізації когнітеми *тварини, що пророчать смерть*. Канон жанру літератури жахів передбачає цілу низку імпліцитних авторських образів, що об'єднуються в когнітему. Однією з таких когнітем є когнітема *тварини, що пророчать смерть*. Автори першотворів удаються до описів

собак, кажанів та пацюків, щоб зобразити наближення стану смерті. Тексти оригіналу містять докладні описи тварин, які зазвичай у великих кількостях атакують героя. Так, автори змальовують, зокрема, великого темного крилана, який постійно б'ється у вікно вночі, зграю пацюків, які намагаються покалічити людину й випити з неї кров, великих птахів, які б'ються крилами, та собак, зграю яких доволі часто знаходять вбитою. Відтворенню мовної об'єктивації таких когнітем сприяє максимальна увага перекладача, прикута до найменших деталей опису, та намагання вдало передати жанротвірний реєстр, що дозволить читачеві якнайточніше розкрити всю суть когнітеми загалом та концепту зокрема. Розглянемо це на прикладі з твору Б. Стокера «Дракула»:

*I went to the window and looked out, but could see nothing, except a **big bat**, which had evidently been **buffeting its wings** against the window [25]. Я підійшла до вікна й визирнула, але нічого не побачила, окрім **великого кажана**, який, мабуть, **бився своїми крилами** об вікно [20, с. 141].*

Уривок з першотвору описує крилана, на якого перетворювався сам граф Дракула, що прилітав до своїх жертв, щоб випивати з них кров. Текстова тканина оригіналу налічує жанротвірний реєстр номінації кажана *bat*, що сполучається з лексемою *big*, яка вказує на розмір, а також лексемою *wings*, яка символізує довге вбрання графа, та лексемою *buffeting*, що позначає дію. Зберігати в перекладі всі деталізації потрібно обов'язково, щоб відтворити у вторинному тексті прогностичні описи смерті крізь призму когнітеми *тварини, що пророчать смерть*. Репрезентація в перекладі жанротвірного реєстру прийомом добору стилістичних відповідників *кажан, великий, крила, битись* свідчить про глибоке проникнення перекладача в смислову програму автора та збереження мовної об'єктивації концепту в перекладі.

Головна особливість досліджуваного жанру – змалювати не тільки моральне, але й фізичне переживання страху. Зміна роботи організму під час переживання жаху є однією з когнітем у межах концепту ЖАХ. Висока частота пульсу, потовиділення, сухість у ротовій порожнині, відлив енергії з шлункового тракту до м'язів, зміни в роботі серця, утрата крові, тремтіння – усе це є ознаками фізичної слабкості, зумовленої відчуттям жаху персонажами творів. Двома найчастотнішими ознаками, що витворюються в межах когнітеми *фізична слабкість*, є *переляк* та *втрата крові*. Перекладач має зберегти увесь емотивний потенціал, закладений автором першотвору, та відтворити всю експресивність лексем, які мовно об'єктивують концепт. Проаналізуємо ілюстрацію з роману М. Шеллі «Франкенштейн, або Сучасний Прометей»:

*I saw him sometimes **shudder with horror**; at others a lively surprise, unmingled with **disbelief**, was painted on his countenance [27]. Я помітив, що він **здрігався від жаху**, а іноді на його обличчі читався **неабиякий подив** із домішкою **сумніву** [22, с. 503]*

Фізичну слабкість, спричинену відчуттям жаху, М. Шеллі змальовує за допомогою лексем жанротвірного регістру, що відтворюються перекладачем добором удалих перекладацьких прийомів. Лексеми *horror* та *disbelief* перекладено за допомогою стилістичних відповідників *жах*, *сумнів*. До стилістичного підсилення слід віднести переклад лексеми *shuddered* – *здрігнувся*, у якому перекладач зберігає стилістичну маркованість та емоційно-експресивний заряд, тим самим адекватно відтворюючи мовну об'єктивацію когнітеми. Збереження у вторинному тексті лексем, що позначають фізичну слабкість, є наслідком ретельного вивчення перекладачем смислової програми автора, що уможливорює за допомогою когнітивної компетенції відтворення мовної об'єктивації концепту.

Смерть проходить лейтмотивом в усіх творах літератури жахів, тому соматизм *кров* стає важливим атрибутом. Оволодіння людиною дияволом зазвичай диктується однією метою – можливістю насичуватися людською кров'ю. Саме тому *кров* виступає когнітемою, у межах якої реалізується концептуальна група ОГИДА, мовна об'єктивація якої пов'язана з передачею таких особливостей: *затхлість*, *сморід*, *відраза*, *блювання*, *купання в крові*. Труднощі перекладу у відображенні естетичного пафосу відрази зумовлені необхідністю зберегти первинну інтенцію автора. Потужний жанротвірний лексичний регістр, за допомогою якого об'єктивується когнітема, потребує скрупульозної уваги перекладачів у процесі здійснення перекладацького акту. Розглянемо приклад з роману Д. Стокера і А. Голта «Дракула. Повстання мерців»:

With a quick flick of her wrist, Bathory stung the flesh with the whip, watching eagerly as the blood began to flow more freely [26]. Швидким порухом зап'ястя Єлизавета Баторі *имагонула* дівчину *бато́гом*, зі злобливою радістю спостерігаючи, що *крові* на тілі жертви помітно *побільшало* [21, с. 22].

Жанротвірний регістр *stung the flesh* видається складним для відтворення, оскільки вимагає від перекладача добору відповідних стилістично-маркованих одиниць, які б удало перенесли первинний задум автора в текстову тканину перекладу. Відчутний недостатній професіоналізм з боку перекладача, адже в перекладі бачимо *имагонула дівчину*. Текст перекладу позбавлений жанротвірного соматизму *flesh*, який указує саме на відразливе поводження вампіра з плоттю жертви. Такі перекладацькі неточності послаблюють мовну об'єктивацію концепту в перекладі й призводять до послаблення змісту у вторинному тексті. До вдалого перекладацького рішення слід віднести відтворення словосполучення *more freely*, яке описує кількість крові, що почала збільшуватися унаслідок насильницького побиття жертви бато́гом, лексемою *побільшало*, що, зі свого боку, уможливорює збереження в перекладі змалювання огидної та великої кількості крові.

Висновки. Отже, проаналізувавши відтворення мовної об'єктивації концептів СМЕРТЬ, ЖАХ, ОГИДА, резюмуємо, що про бажання перекладача віднайти

кожній лексемі жанротвірного реєстру першоджерела еквівалент у тексті перекладу свідчить найбільша частка використання прийому добору *стилістичного відповідника* (51,7%). Звернення перекладачів до прийомів *стилістичного послаблення та втрат* (27,5%) дозволяє констатувати некваліфікований підхід до відтворення жанротвірного реєстру у вторинному тексті, однак послаблення є неминучим у здійсненні перекладу з мови, яка значно різниться від мови перекладу. Вагомий відсоток застосування такого прийому говорить про часті випадки несанкціонованого співавторства перекладача з автором, надінтерпретації оригіналу, нав'язування читачеві свого бачення ситуації, що унеможливорює створення якісного перекладацького продукту. В арсеналі перекладачів спостерігаємо також прийом *стилістичного підсилення* (20,6%), що є релевантним для досліджуваного жанру й свідчить про віднайдення перекладачами вдалої інтенсифікації, яка не суперечить первинному задуму автора, а, навпаки, доповнює його на рівні контексту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арнольд И. В. Стилистика. Современный английский язык : учебник для вузов. М. : Флинта : Наука, 2006. 384 с.
2. Аскольдов С. А. Концепт и слово. *Русская словесность. От теории словесности к структуре текста*. Москва : Academia, 1997. С. 267–279.
3. Бабушкин А. П. Типы концептов в лексико-фразеологической семантике языка. Воронеж : ВГУ, 1996. 104 с.
4. Воркачев С. Г. Лингвокультурология, языковая личность, концепт: становление антропоцентрической парадигмы в языкознании. *Филологические науки*. №1. Москва : МГУ, 2001. С. 64–72.
5. Воробйова О. П. Ідея резонансу в лінгвістичних дослідженнях. *Мова. Людина. Світ: До 70-річчя проф. М. П. Кочергана*: збірник наукових статей. Київ : Вид. центр КНЛУ, 2006. С. 72–86
6. Воробйова О. П. Когнітивний аспект зіставної семантики художнього тексту. *Проблеми романо-германської філології*. Ужгород, 2000. С. 208–211.
7. Галеева Н. Л. Основы деятельностной теории перевода. Тверь : Твер. гос. ун-т, 1997. 80 с.
8. Дребенева С. И. Способы языковой реализации концепта «смерть» в лирике Г. Бенна: дис. ... канд. филол. наук: спец. 10.02.04 . Самара, 2010. 238 с.
9. Заломкина Г. В. Поэтика пространства и времени в готическом сюжете: дисс. ... канд. филол. наук: спец. 10.01.08. Самара, 2003. 224 с.
10. Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. Волгоград : Перемена, 2002. 477 с.
11. Коляденко О. О. Концептуалізація емоції страху (за матеріалами асоціативного експерименту). *Наукові праці Кам'янець-Подільського*

- нац. ун-ту ім. І. Огієнка : Філологічні науки. 28. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2011. С. 190–195.
12. Красавский Н. А. Эмоциональные концепты в немецкой и русской лингвокультурах . Волгоград : Перемена, 2001. 494 с.
 13. Красных В. В. От концепта к тексту и обратно. *Вестник Московского университета*. Филология 1. Москва, 1998. С. 53–70.
 14. Краткий словарь когнитивных терминов / Е. С. Кубрякова, В. З. Демьянков, Ю. Г. Панкрац, Л. Г. Лузина. М. : МГУ, 1996. 245 с.
 15. Лихачев Д. С. Концептосфера русского языка. *Известия РАН. Серия литературы и языка* 1. Москва, 1993. С. 3–9.
 16. Маслова В. А. Когнитивная лингвистика. Минск : ТетраСистемс, 2008. 266 с.
 17. Попова З. Д. Стернин И. А.. Очерки по когнитивной лингвистике. Воронеж : Истоки, 2001. 512 с.
 18. Попович А. Проблемы художественного перевода. М. : Высшая школа, 1980. 199 с.
 19. Степанов Ю. С. "Понятие", "концепт", "антиконцепт". Векторные явления в семантике. *Концептуальный анализ языка: современные направления исследования*: сб. науч. трудов. Калуга : Сйдос, 2007. С. 19–26.
 20. Стокер Б. Граф Дракула / Пер. І.Л. Базилянської. Харків : ВД «ШКОЛА», 2009. 528 с.
 21. Стокер Д. Гол А. Дракула. Повстання мерців Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2010. 461 с.
 22. Шеллі М. Франкенштейн, або Сучасний Прометей / Пер. І. Л. Базилянської. Харків : ВД «ШКОЛА», 2009. 528 с.
 23. Kövesces Z. Metaphor and Emotion: Language, Culture, and Body in Human Feeling. Cambridge : Cambridge University Press, 2000. 223 p.
 24. Steen G. Genre between humanities and sciences. *Bi-Directionality in the Cognitive Sciences: Avenues, Challenges and Limitations* VIII. 2011. P. 21–42.
 25. Stocker B. Dracula. URL: <http://www.literature.org/authors/stoker-bram/dracula/>
 26. D. Stocker, A. Holt. Dracula. URL : <http://www.mytouristplaces.com/?p=211279>
 27. Shelly M. Frankeinstein or the Modern Prometheus. URL: <http://www.literature.org/authors/shelley-mary/frankenstein/>

Наталія Коваль

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов гуманітарних факультетів
факультету романо-германської філології,
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова
orcid.org/0000-0003-3976-8503
Одеса, Україна, тел. +380674895085
koval0605@gmail.com

Просодія територіальних діалектів США

Анотація. Це дослідження присвячене вивченню інтонаційного оформлення регіонально маркованого тексту. У фокусі уваги даного дослідження знаходиться американський варіант англійської мови (АМА). Незважаючи на великий експериментально фонетичний матеріал, накопичений в області дослідження територіальної диференціації вимови в США, інтонаційні особливості регіональних діалектів залишаються поки недостатньо освітленими. Таким чином, актуальність дослідження обумовлюється необхідністю комплексного вивчення всіх інтонаційних параметрів, що характеризують мову носіїв територіальних діалектів АМА. Мовна ситуація в США характеризується наявністю явища «диглосії». Термін «диглосія» позначає вживання в одному і тому ж мовному колективі як літературної норми, так і її варіантів, діалектів, а також взаємодію діалектів однієї і тієї ж мови між собою в мові індивіда. Для території Сполучених Штатів Америки характерна унікальна мовна ситуація, яка дає можливість вивчення регіональної варіативності АМА, і тому вона привертає увагу численних дослідників. Проведений акустичний експеримент дозволив автору розробити класифікацію територіальних діалектів американського варіанту мови. За основу цієї класифікації був узятий інтонаційний критерій (відмінності у синтагматичному членуванні речення, показників мінімального, максимального та середнього значень ЧОТ (частота основного тону), діапазоні звучання та дистрибуції термінальних тонів). Згідно даним критерієм регіональні діалекти американського варіанту англійської мови поділяються на п'ять основних типів: Північний; Північно-Східний; Середньо-Західний; західний; Південний. Як видно з наведеної вище класифікації, ступінь варіювання, інтонаційних параметрів вище по осі Північ – Південь, ніж по осі Захід – Схід. Це підтверджує теорію Девіда Кристала про те, що початковий поділ поселень на Південні та Північно-Східні впливає і на стан сучасних територіальних діалектів США. Таким чином, можна зробити висновок про те, що мова носіїв територіальних діалектів в АМА

характеризується більшою варіативністю на сегментному рівні в порівнянні з супрасегментних. Найбільш показовим інтонаційним параметром з'явився частотний діапазон, який звужується в міру просування з Півдня на Північ, а в Західних та Середньо-Західних діалектах займає проміжне положення.

Ключові слова: електронно-акустичний аналіз, регіональна вимова, мелодика, інтонація, частота основного тону (ЧОТ), інтенсивність, темп, синтагма.

Abstract. The article is dedicated to the study of intonation of regionally marked text. The focus of the research is the American version of English (AmA). Despite the large experimental phonetic material accumulated in the study of territorial differentiation of pronunciation in the United States, the intonation features of regional dialects remain insufficiently elucidated. Thus, the relevance of the study is due to the need for a comprehensive study of all intonation parameters that characterize the language of the territorial dialects' speakers. The language situation in the United States is characterized by the presence of "diglossia" phenomenon. The term "diglossia" refers to the use in the same language group both a literary norm and its variants, dialects, as well as the interaction of dialects of the same language with each other in the individual's language. The territory of the United States of America has a unique language situation, which makes it possible to study the regional variability of the AmA, and therefore it attracts the attention of many researchers. The acoustic experiment allowed the author to develop a classification of territorial dialects of the American version of English. This classification was based on the intonation criterion (differences in syntagmatic sentence structure, indicators of minimum, maximum and average data of FOT (frequency of the main tone), sound range and distribution of terminal tones). According to this criterion, the regional dialects of the American version of English are divided into five main types: Northern, Northeastern, Midwest, West, and Southern. As can be seen from the above-mentioned classification, the degree of variation, intonation parameters are higher on the axis North – South than on the axis West – East. This confirms David Crystal's theory that the initial division of settlements in the South and Northeast also affects the state of modern US territorial dialects. Thus, we can conclude that the language of territorial dialects' speakers is characterized by a greater variability at the segmental level compared to suprasegmental one. The most indicative intonation parameter was the frequency range, which narrows as it moves from South to North, and in the Western and Mid-Western dialects occupies an intermediate position.

Keywords: electronic-acoustic analysis, regional pronunciation, melodics, intonation, frequency of the main tone (FOT), intensity, tempo, syntagma.

Вступ. Це дослідження присвячене вивченню інтонаційного оформлення регіонально маркованого тексту. У фокусі уваги даного дослідження знаходиться американський варіант англійської мови (АМА). Незважаючи на

великий експериментально фонетичний матеріал, накопичений в області дослідження територіальної диференціації вимови в США, інтонаційні особливості регіональних діалектів залишаються поки недостатньо освітленими.

Таким чином, актуальність дослідження обумовлюється необхідністю комплексного вивчення всіх інтонаційних параметрів, що характеризують мову носіїв територіальних діалектів АМА.

Мовна ситуація в США характеризується наявністю явища «диглосії». Термін «диглосія» позначає вживання в одному і тому ж мовному колективі як літературної норми, так і її варіантів, діалектів, а також взаємодію діалектів однієї і тієї ж мови між собою в мові індивіда.

Для території Сполучених Штатів Америки характерна унікальна мовна ситуація, яка дає можливість вивчення регіональної варіативності АМА, і тому вона привертає увагу численних дослідників. Зокрема, різні аспекти регіональної варіативності АМА вивчалися такими лінгвістами, як Д.А. Шахбагова [12], Ю.А. Соболев [11], А.А. Агальцов [1], Е.А. Бабушкіна [2], Н. Kurath [20], R.I. McDavid [24], F.C. Cassidy [18], D. Preston [25], С. Carver [17], W. Labov [22] і так далі.

Останнім часом все більш популярним стає соціолінгвістичний підхід до вивчення варіативної вимови. Ця проблема отримала відображення в роботах Р.І. Макдевіда [7], А.Д. Швейцера [13], Т.В. Шевченко [14], Д.І. Полетаєва [9], Н.В. Пальченко [8], Е.Ю. Романовой [10], М.В. Якутіной [15], Р. Trudgill [26; 27], W. Labov [21; 23], L. Campbell [16] і так далі.

Об'єктом дослідження є територіальна варіативність американського варіанту англійської мови. Мета даного дослідження полягає в описі інтонаційних особливостей оформлення регіонально маркованого тексту, а також розробці класифікації територіальних діалектів АМА за інтонаційним критерієм.

Експериментальний корпус дослідження склали 26 уривків записи читання тексту з книги «Fingal's gost» (загальний обсяг звучання 35 хвилин). **Методологія та методи дослідження:** 1) критичний аналіз концепцій, наявних у літературі з досліджуваної проблеми; 2) лінгвістичний аналіз звукозаписів монологічних текстів; 3) акустичний аналіз мовленнєвого матеріалу за допомогою комп'ютерної програми WinCECIL; 4) елементарна математико-статистична обробка даних, отриманих в ході аналізу експериментального матеріалу. Відповідно до завдань дослідження в матеріали корпусу дослідження увійшли записи читання згаданого вище тексту, представлені соціально немаркованими носіями територіальних діалектів США. Диктори були різної статі (13 чоловіків та 13 жінок), віку (від 20 до 59 років), рівня освіти (9 осіб мають вищу освіту, 8 студентів, інші мають середню спеціальну освіту).

У даній роботі при вивченні просодичних особливостей територіальних типів вимови застосовувалися якісні (суб'єктивні) та кількісні (об'єктивні)

методи дослідження. До якісного аналізу ставилися лінгвістичний та експертний види аналізу. Кількісний (об'єктивний) аналіз включав статистичний аналіз та динамічний функціональний аналіз, який полягає в побудові узагальненого інтонаційного контуру (ОВК), методика обчислення якого була запропонована в ЛЕФ ОНУ [26,15-16]. ОVK представляється у вигляді ланцюжка нормованих середньоарифметичних значень частоти основного тону (ЧОТ) у 15 зазначених крапках структурних елементів висловлювання та дозволяє виявити особливості інтонаційної організації різних територіальних типів вимови англійської мови.

Електронно-акустичний аналіз проводився за методикою, розробленою на кафедрі теоретичної та прикладної фонетики ОНУ імені І.І. Мечникова (Т.А. Бровченко, В.Г. Волошиним [25; 26]). Аналіз був виконаний за допомогою комп'ютерної програми WinSECIL. Дана програма призначена для введення, обробки та дослідження звукових сигналів

В ході аналізу були обчислені значення акустичних параметрів ЧОТ, тривалості та інтенсивності. Абсолютна тривалість сегментів замірялась по курсору часу на осцилограмі у мс. Аналіз **параметрів ЧОТ** включав розгляд наступних параметрів: максимальне значення ЧОТ (найвища точка, зазначена в реалізації); мінімальне значення ЧОТ (найнижча точка, зазначена в реалізації); середня ЧОТ синтагми; діапазон ЧОТ (різниця між максимальним та мінімальним значеннями ЧОТ в пт). Аналіз **динамічних характеристик**, яким на акустичному рівні відповідає інтенсивність, включав наступне: абсолютні максимальні значення інтенсивності (Інт.макс) (максимальна точка, зазначена в реалізації); абсолютні мінімальні значення інтенсивності (Інт.мін) (мінімальна точка, зазначена в реалізації); середнє значення інтенсивності в синтагме (усереднене значення всіх лінійних вимірювань). **Темпоральні характеристики** вищевказаних дикторів розглядалися з урахуванням наступних параметрів: загальний час прочитання тексту (хв + сек); середня тривалість складу (СДС) в мс; кількість та тривалість різних видів пауз; співвідношення часу фонації до часу паузації (у відн. од.). За результатами аналізу типи пауз по тривалості розподілилися наступним чином: свержкороткі: до 100 мс; короткі від 100 мс до 500 мс; середні від 500 мс до 800 мс.

Виклад основного матеріалу дослідження. Мелодика – найбільш інформативний та найважливіший компонент інтонації. Під мелодикою зазвичай розуміють зміна висоти основного тону протягом висловлювання. Експериментальний аналіз показав переважання одно- і двоскладових низьких предтактов в мові дикторів.

Головною частиною акцентно-мелодійного контуру є шкала. У більшості випадків, акцентно-мелодійний контур фраз в експериментальному матеріалі складається з шкали, термінального тону та затакту. Переважаючими типами мелодійної шкали є змінна та низька рівна шкали.

Слід зазначити, що мова дикторів характеризується наявністю низького висхідного термінального тону, що пояснюється, в першу чергу, переважанням в тексті незакінчених (нефінальних) інтонаційних груп. Завершення синтагми оформляються спадними або рівними тонами. Глибоке падіння тону зустрічається рідко. Переважним типом мелодійної шкали в мові носіїв Південних діалектів * є sliding scale. (*Дані, отримані в ході аналізу значень ЧОТ, дозволили нам виділити 5 груп територіальних діалектів. Північну групу склали наступні штати: Міннесота, Вісконсін, Айова, Іллінойс, Огайо. Північно-Східна група включає штати Нью-Йорк, Массачусетс, Пенсільванія, Коннектикут, Мен. Західна група представлена Каліфорнією, Середньо-Західна – штатом Канзас. Штати Техас, Луїзіана, Арканзас, Алабама, Джорджія, Теннессі були об'єднані в Південну групу діалектів).

Оформлення висловлювань за допомогою низької рівної мелодійної шкали характерно переважно для мови носіїв Північних, Північно-Східних, та Середньо-Західних діалектів. У промові носіїв Західних діалектів завершення фраз оформляється за допомогою низького висхідного тону (Low Rise). У діалектах Середнього Заходу переважає рівний термінальний тон (Mid Level).

Для мелодійного оформлення фраз носіїв інших територіальних діалектів характерний низький спадний (Low Fall) або високий спадний (High Fall) термінальний тон (див. таблицю 1).

Таблиця 1.

Частотність вживання термінальних тонів в регіональних групах (у%)

Регіон	Low Fall	Low Rise	Mid Level	High Fall
Північ	45	-	30	25
Північний Схід	37	-	26	37
Середній Захід	26	4	54	18
Захід	28	37	19	16
Південь	38	12	20	30

Дані, отримані в ході електроакустичного експерименту, дозволяють простежити відмінності частотних характеристик в реалізаціях 26 дикторів з 18 штатів: Міннесота (1 диктор), Огайо (2 диктора), Вісконсін (1 диктор), Іллінойс (2 диктора), Айова (1 диктор); Нью-Йорк (2 диктора), Массачусетс (2 диктора), Пенсільванія (1 диктор), Коннектикут (1 диктор), Мен (1 диктор); Каліфорнія (2 диктора), Канзас (2 диктора); Техас (2 диктора), Луїзіана (1 диктор), Джорджія (1 диктор), Алабама (1 диктор), Теннессі (1 диктор), Арканзас (2 диктора).

Результати порівняльного аналізу 26 уривків читання тексту доводять, що значення мінімального, максимального та середнього рівня ЧОТ варіюються в залежності від того географічного ареалу, в якому проживає той чи інший диктор. Так, наприклад, було виявлено, що мінімальний рівень ЧОТ у дикторів-жінок з Південних штатів (Алабама, Теннессі, Техас) склав ~ 68 Гц, Західних (Каліфорнія) – ~ 79 Гц, Середньо-Західних (Канзас) – ~ 108 Гц,

Північно-Східних (Нью-Йорк, Массачусетс) – ~ 132 Гц, Північних (Вісконсін, Айова, Міннесота) – ~ 172 Гц. У чоловіків, мінімальні значення ЧОТ виявилися наступними: ~ 74 Гц (Північно–Східні штати – Массачусетс, Мен, Пенсільванія), ~ 77 Гц (Західні штати – Каліфорнія), ~ 90 Гц (Північні штати – Вісконсін, Міннесота), ~ 105 Гц (Південні штати – Арканзас, Теннессі, Луїзіана), ~ 117 Гц (Середній Захід – Канзас).

Аналіз показників максимального та середнього рівнів ЧОТ також підтверджує існування територіальних відмінностей. Значення максимального рівня ЧОТ в жіночих реалізаціях зростають у міру просування з Півдня на Північ (від 232 Гц в Південних штатах до 495 Гц в Північних штатах), в чоловічих реалізаціях картина діаметрально протилежна: значення максимального рівня ЧОТ зменшуються з півдня на північ (від 457 Гц в Південних штатах до 148 Гц в Південно-Східних штатах). Найменший середній рівень ЧОТ серед дикторів – жінок склав 132 Гц (Південь), серед дикторів чоловіків – 92 Гц (Північний Схід). Найбільші показники середнього рівня ЧОТ характеризують жіночу мову в Північних штатах (220 Гц), та чоловічу мову у Південних штатах (163 Гц). Цифри, наведені в таблиці 2, наочно демонструють ступінь варіювання частотних характеристик залежно від територіальної приналежності мовця.

Таблиця 2.

Залежність частотних показників від територіальної приналежності мовця

2.1. Диктори-жінки

Регіон	ЧОТ макс. (Гц)	ЧОТ мін. (Гц)	ЧОТ сер. (Гц)
Північ	488-495	163-172	214-220
Північний Схід	279-289	132	187-192
Середній Захід	408	108	202 - 204
Захід	466-469	76-78	177-178
Південь	232 - 246	68-73	131

2.2. Диктори-чоловіки

Регіон	ЧОТ макс. (Гц)	ЧОТ мін. (Гц)	ЧОТ сер. (Гц)
Північ	191 -203	87-93	130-131
Північний Схід	148-160	74-75	92-100
Середній Захід	286	117	138
Захід	259	77-81	140-148
Південь	442-457	101-102	163

Наступною інтонаційною характеристикою, розглянутою в ході інструментального аналізу, став частотний діапазон, що вимірюється в півтонах (пт). Людина сприймає не абсолютні, а відносні зміни в мовному сигналі і, зокрема, в частотному контурі фрази. Тому в нашому дослідженні абсолютні значення ЧОТ в герцах переведені у відносні одиниці: у півтони. Півтон – найменша відстань по висоті, можлива у двенадцатизвуковому темперованому стрію. Півтон є тією мінімальною величиною, яку нормальне людське вухо здатне розрізнити в мові. Зміни ЧОТ в промові, менші, ніж у півтону, слухаючими не сприймаються [3: 11].

Діапазон характеризує особливості мовного голосу конкретного індивіда та залежить від фізіологічних особливостей його голосового апарату. У досліджуваному матеріалі зміни голосового діапазону свідчать про варіативне використання цього параметра мови в реалізаціях носіїв різних територіальних груп діалектів. Нами була виявлена залежність даного показника від регіональної приналежності диктора. Чоловіки- та жінки-південці демонструють розширений діапазон голосу (19 – 20,5 пт та 17 – 18 пт відповідно). У міру просування на північ діапазон голосу помітно звужується, що підтверджує дані, отримані Е.А. Бабушкіної [2: 84] та складає у Північно-Східній регіональній групі 11 – 12 пт як в жіночих, так і в чоловічих реалізаціях, у Північній групі 7 – 8 пт у дикторів-жінок, та 6 – 8 пт у дикторів-чоловіків. Діапазон голосу в Середньо-Західній та Західній регіональних групах займає проміжне положення (13 – 15 пт в жіночих реалізаціях та 13 – 14 пт у чоловічих реалізаціях), що незначно відрізняється від показників частотного діапазону в Північно-Східній регіональній групі. У розгорнутому вигляді дані по жіночим та чоловічим групам, отримані в ході аналізу діапазональних характеристик, представлені у таблиці 3.

Таблиця 3.

Варіювання частотного діапазону в залежності від територіальної приналежності мовця

Регіон	Частотний діапазон (пт) (чоловіки)	Частотний діапазон (пт) (жінки)
Північ	6-8	7-8
Північний Схід	11-12	11-12
Середній Захід	13-14	13-15
Захід	13	14
Південь	19-20.5	17-18

Таким чином, дані аналізу частотних характеристик підтвердили виправданість виділення п'яти груп територіальних діалектів в досліджуваних реалізаціях читання монологічного тексту.

Розглянемо особливості гучності голосу. Під гучністю розуміється сприйнята сила звуку. Зміни гучності грають важливу роль при передачі емоційно-модальної інформації, більш важливі в смисловому плані частини

речення характеризуються більш високим рівнем сумарної інтенсивності, тобто більш голосні, ніж незначні частини пропозиції. Виділяють такі різновиди гучності [7: 55]: нормальна, підвищена та знижена. Основним акустичним корелятом гучності є інтенсивність. В ході інструментального експерименту були отримані осцилограми та графіки показників інтенсивності, що містять об'єктивні дані аналізу. Як показало дослідження, гучні характеристики в мові дикторів варіюються. Однак нам не вдалося виявити стійку залежність рівня гучності від фізіологічних, соціально-групових або регіональних особливостей мовця. Найвищі показники по інт.макс. були зафіксовані у диктора 14 (чоловік, 59 років, Теннесі – Південна група, професор) – 91,5 дБ та у диктора 6 (жінка, 23 роки, Массачусетс – Північно-Східна група, студентка) – 91,3 дБ (найнижчі показники по інт.макс демонструють диктор 20 (чоловік, 21 рік, Мен – Північно-Східна група) – 81 дБ і диктор 2 (жінка, 23 роки, Арканзас – Південна група) – 79,7 дБ.

У показниках по інт.мін. простежується наступна тенденція: у дикторів-чоловіків з Південних штатів вони становлять 30,6 дБ (диктор 15 – 58 років, Техас, менеджер; диктор 22 – 46 років, Джорджія, менеджер; диктор 14 – 59 років, Теннесі, професор), тоді як в цій же віковій групі у дикторів-чоловіків з Північних і Північно-Східних штатів показники по інт.мін рівні 52 – 53 дБ (диктор 3 – 51 рік, Іллінойс, консультант; диктор 5 – 47 років, Массачусетс, поліцейський; диктор 19 – 50 років, Пенсільванія). Варіювання показників по інт.мін у жіночій групі коливається в межах від 50 дБ (диктор 13 – 26 років – Коннектикут – Північно-Східна група, студентка) до 62,8 дБ (диктор 11 – 53 роки, Огайо – Північна група).

Середні значення інтенсивності у синтагмі мають практично рівні, маловаріативні показники. Узагальнені результати дослідження інтенсивності представлені у таблиці 4.

**Таблиця 4. Динамічні характеристики висловлювання
4.1. Чоловіки**

№	Вік	Штат	Рід занять + освіта	Інт.макс (дБ)	Інт.мін (дБ)	Інт.сер (дБ)
1	23	Арканзас	студент	83,9	51,8	67,9
3	51	Іллінойс	консультант	85,6	53	69,3
5	47	Массачусетс	поліцейський	87	52	69,5
8	23	Міннесота	выпускник коледжу	82,1	58,2	70,1
10	30	Нью-Йорк	актор	89,1	69,4	79,2
12	25	Огайо	студент	85,7	55,8	70,6
14	59	Теннесі	професор	91,5	30,6	61,1

15	58	Техас	менеджер	83,7	30,6	57,2
18	27	Канзас	немає даних	85,2	56	70,6
19	50	Пенсільванія	середня освіта	84,8	53,7	69,3
20	21	Мен	студент	81	50	65
22	46	Джорджія	менеджер	86,8	30,6	58,7
23	–	Каліфорнія	середня освіта	84,9	61,6	73,3

4.2. Жінки

2	23	–	выпускница ун-ту	79,7	60,1	70
4	48	Іллінойс	пенсіонерка	87	52	69,5
6	23	Массачусетс	студентка	91,3	52	71,6
7	28	Миннесота	актриса	83,5	53,7	70
9	36	Нью-Йорк	домогосподарка / вища освіта	84,5	60,5	72,5
11	53	Огайо	немає даних	86,3	62,8	74,6
13	26	Коннектикут	студ магістратури	76,8	50	63,4
16	23	Техас	студентка	86,3	56,3	71,3
17	47	Вісконсін	художник	80,2	51,3	65,8
21	20	Луїзіана	студентка	84,7	50,7	70,6
24	24	Каліфорнія	немає даних	87,8	50	68,9
25	46	Алабама	домогосподарка / вища освіта	83	52	67,5
26	21	Канзас	студентка	83	51	67

Розглянемо темпоральні відмінності інтонаційного оформлення регіонально-маркованих текстів. Під темпом зазвичай розуміється швидкість промови у часі. У темпоральний компонент інтонації включають також загальну фонаційну тривалість мовного відрізка, паузи. Вивчення темпоральних особливостей проводилося на матеріалі вузького корпусу дослідження. Дикторам пропонувалося прочитати текст обсягом одна друкована сторінка (приблизна кількість знаків – 1657, або 372 слова).

При оцінці темпу, яка проводилася на основі вимірювання часу, і середньослоговой тривалості (СДС), намітилося, по крайній мере, три ступені: середня, швидка, уповільнена. Аналіз темпоральних параметрів показав, що, виконання більшості дикторів характеризується середнім темпом.

В результаті проведеного експерименту можна зробити висновок, що особливості темпу залежать, в першу чергу, від роду занять людини, від його емоційного стану. Вік і рівень освіти впливають на темпоральні характеристики в набагато меншому ступені. Стан мовця в нашому дослідженні взагалі не грав помітної ролі, що обумовлено, на наш погляд, особливостями такого виду мовленнєвої діяльності як читання монологічного тексту. Порівняйте: чоловік (58 років, середня освіта, менеджер з продажу) – 1 хв. 44 сек.; чоловік (23 роки, випускник коледжу) – 1 хв. 40 сек.; жінка (24 роки, студентка) – 1 хв. 44 сек.; чоловік (51 рік, актор-аматор, консультант з фінансових питань, вища освіта) – 1 хв. 47 сек. (див. таблицю 5).

Таблиця 5. Залежність темпоральних характеристик від фізіологічних (вік), соціально-групових (рід занять)

№	стать	вік	Рід занять + освіта	час прочитання	середня тривалість складу (мс)
1	ч	23	студент унів-ту	2 мін 13 сек	400
2	ж	23	випускниця університету	1 мін 59 сек	127
3	ч	51	консультант з фінансових питань + актор-аматор / в/о	1 мін 47 сек	120
4	ж	48	пенсіонерка	2 мін 20 сек	223
5	ч	47	солдат морської піхоти у відставці, зараз поліцейський / 1 р коледжу	2 мін 01 сек	193
6	ж	23	студентка університету	2 мін 17 сек	212
7	ж	28	актриса+адміністратор	2 мін 00 сек	187
8	ч	23	випускник коледжу	1 мін 40 сек	100
9	ж	36	домохозяйка/в/о	2 мін 25 сек	220
10	ч	30	актор + вихователь / в/о	2 мін 02 сек	205
11	ж	53	немає даних	1 мін 58 сек	176
12	ч	25	студент університету	2 мін 29 сек	261
13	ж	26	студентка магістратури	2 мін 08 сек	185

14	ч	59	професор університету	2 мін 02 сек	138
15	ч	58	менеджер з продажу / середня спеціальна освіта	1 мін 44 сек	119
16	ж	23	студентка університету	1 мін 59 сек	110
17	ж	47	художник по костюмах, декоратор	1 мін 58 сек	127
18	ч	27	немає даних	2 мін 22 сек	185
19	ч	50	немає даних /середня освіта	2 мін 08 сек	139
20	ч	21	студ театрального коледжу	1 мін 57 сек	185
21	ж	20	студентка університету	2 мін 24 сек	230
22	ч	46	менеджер в готелі / середня освіта	2 мін 05 сек	290
23	ч	немаєданих	немає даних / середня освіта	2 мін 50 сек	135
24	ж	24	немає даних	1 мін 44 сек	100
25	ж	46	домохозяйка /в/о	2 мін 10 сек	205
26	ж	21	студентка університету	2 мін 06 сек	202

Безпосередній вплив на темп мови дикторів зробило інтонаційне членування. Воно, як відомо, може бути обов'язковим та варіативним, а це дає можливість прочитати текст, розбиваючи його на короткі або довгі фрази. Інтонаційне членування також зумовило кількість і тривалість пауз. Розподіл на короткі фрази створює більшу кількість пауз та уповільнює загальний темп звучання тексту, і, навпаки, поділ на довгі фрази створює умови для прискореного темпу. У проаналізованому матеріалі вузького корпусу дослідження переважали синтагматические паузи, паузи хезитації практично були відсутні, що обумовлено особливостями такого виду мовної діяльності, як читання. Були зареєстровані наступні види пауз (див. таблицю 6). Дані за видами пауз і по співвідношенню часу фонації до часу паузації, а також показники коефіцієнта паузації, отримані в результаті електронно-акустичного аналізу та усереднені по дикторам, наведені в таблиці 7.

Таблиця 6. Тривалість пауз та види пауз

Типи пауз	Частотність вживання пауз (в %)
сверхкороткі паузи (до 100 мс)	39 %
короткі паузи (от 100 до 500 мс)	50%
середні паузи (от 500 до 800 мс)	11%

Таблиця 7. Варіативність паузального компонента інтонації

Диктор	Види пауз	Співвідношення часу фонации до часу паузації	Коефіцієнт паузації
1	середні	1.2	1.6
2	сверхкороткі	2.5	1.06
3	безпаузальна	–	1
4	короткі	2.6	1.3
5	короткі	2.3	1.7
6	короткі	2.3	1.9
7	короткі	2.7	1.8
8	сверхкороткі	2.3	1.5
9	сверхкороткі	2.1	1.7
10	сверхкороткі	2.3	1.5
11	короткі	1.8	1.1
12	середні	4	1.2
13	короткі	1.9	1.1
14	короткі	1.7	1.2
15	короткі	1.1	1.1
16	короткі	1.8	1.2
17	безпаузальна	–	1
18	короткі	1.9	1.3
19	безпаузальна	–	1
20	короткі	2.3	2.6
21	сверхкороткі	1.7	1.1
22	короткі	1.8	1.1
23	безпаузальна	–	1
24	сверхкороткі	2.5	1.1
25	короткі	2.4	1.03
26	короткі	2.8	1.06

Підсумовуючи вищевикладене, слід ще раз підкреслити, що темпоральні показники в аналізованих автором реалізаціях не виявили залежність темпу мови від регіональної приналежності дикторів.

Висновки з дослідження. Проведений акустичний експеримент дозволив автору розробити класифікацію територіальних діалектів американського варіанту мови. За основу цієї класифікації був узятий інтонаційний критерій (відмінності у синтагматичному членуванні речення, показників мінімального, максимального та середнього значень ЧОТ, діапазоні звучання та дистрибуції термінальних тонів). Згідно даним критерієм регіональні діалекти американського варіанту англійської мови поділяються на **п'ять основних типів**: Північний; Північно-Східний; Середньо-Західний; західний; Південний.

Північний тип охоплює територію штатів Міннесота, Вісконсін, Іллінойс, Огайо, представлений 7 дикторами. Дана група діалектів характеризується наступними інтонаційними параметрами: переважання двох-і трохсинтагменних фраз; при цьому загальне число інтонаційних груп коливається в межах від 1 до 5; використання переважно низької рівної мелодійної шкали у перед'ядерної частини та низького спадного або високого висхідного термінального тонів; найвищі показники мінімального (172 Гц), максимального (495 Гц) і середнього (202 Гц) рівня ЧОТ в жіночих реалізаціях; вузький частотний діапазон голосу (6 – 8 пт); вищі показники мінімальної інтенсивності звукового сигналу в порівнянні з іншими регіональними групами (52 – 53 дБ).

Північно-Східний тип, що включає штати Нью-Йорк, Массачусетс, Пенсільванія, Коннектикут, Мен (6 дикторів), близький за своїми інтонаційним характеристикам діалектам Північного регіону, але має і суттєві відмінності: нижчі, порівняно з Північним регіоном, показники мінімального (74 Гц), максимального (148 Гц) і середнього (92 Гц) значень ЧОТ в чоловічих реалізаціях; середній частотний діапазон (11 – 12 пт). Аналіз показників синтагматичною членування і мелодійного оформлення висловлювання не виявив відмінностей між Північним та Північно-Східним типами. Високі значення мінімальної інтенсивності у синтагмі також зближують Північно-Східні штати з Північними (52 – 53 дБ).

Західний тип представлений Каліфорнією (2 диктора) та характеризується: переважанням низького висхідного термінального тону в оповідних реченнях; відносно низьким мінімальним рівнем ЧОТ в жіночих та чоловічих реалізаціях (79 Гц і 77 Гц відповідно); відносно високими показниками максимального рівня ЧОТ серед дикторів – жінок (469 Гц); середнім діапазоном звучання (13 – 14 пт).

Середньо-Західний тип також представлений в нашому дослідженні тільки одним штатом – Канзас (2 диктора) – і займає проміжне положення по всім інтонаційним параметрам. Характерною відмінністю даного регіону

стало переважання середнього рівного термінального тону, а також найвищі показники мінімального рівня ЧОТ в чоловічих реалізаціях (117 Гц).

Південний тип поширений на території штатів Техас, Луїзіана, Арканзас, Алабама, Джорджія, Теннессі, представлений 9 дикторами. Мова носіїв Південного типу характеризується: більшою варіативністю синтагматичною членування в порівнянні з Північним та Північно-Східним типом (переважання трьох-, чотирьох- і п'ятисінтагмених фраз; при цьому загальне число інтонаційних груп змінюється від 2 до 6); використанням переважно Sliding scale та низького спадного і високого висхідного термінальних тонів; найнижчими значеннями мінімального (68 Гц), середнього (132 Гц) і максимального (232 Гц) рівнів ЧОТ в жіночих реалізаціях; найвищими показниками середнього (163Гц) та максимального (457 Гц) рівнів ЧОТ в чоловічих реалізаціях; розширеним діапазоном звучання (17 – 20,5 пт); найнижчими показниками мінімальної інтенсивності у синтагмі в чоловічій групі (30,6 дБ).

Як видно з наведеної вище класифікації, ступінь варіювання, інтонаційних параметрів вище по осі Північ – Південь, ніж по осі Захід – Схід. Це підтверджує теорію Девіда Кристала про те, що початковий поділ поселень на Південні та Північно-Східні впливає і на стан сучасних територіальних діалектів США [20: 34]. Таким чином, можна зробити висновок про те, що мова носіїв територіальних діалектів в АМА характеризується більшою варіативністю на сегментному рівні в порівнянні з супрасегментних.

Найбільш показовим інтонаційним параметром з'явився частотний діапазон, який звучується в міру просування з Півдня на Північ, а в Західних та Середньо-Західних діалектах займає проміжне положення.

Необхідно визнати, що проведене дослідження не дає повної картини територіальної варіативності інтонаційного оформлення висловлювання, оскільки представлені 18 штатів з 50. Здається, що розширення експериментального корпусу дослідження у майбутньому, дасть можливість більш повно розглянути інтонаційну специфіку регіонально пофарбованої мови і уточнити межі поширення територіальних діалектів в АМА.

ЛІТЕРАТУРА

1. Агальцов А.А. Формы фонетического варьирования гласных в американском стандартном произношении. *Звучащая речь: теория и практика*: сб. науч. трудов. Вып. 453. М.: МГЛУ, 2000. С. 87 – 101.
2. Бабушкина Е.А. Территориальная вариативность просодии английской речи в США (экспериментально-фонетическое исследование речевого континуума по оси север-юг): дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / М.: МГЛУ, 2000. 141 с.
3. Блохина Л.П., Потапова Р.К. Методика анализа просодических характеристик речи: методические указания. М.: МГПИИЯ, 1982. 73 с.

4. Бровченко Т.А. О просодике коммуникативных единиц монологической речи. *Интонация*. К.: Вища школа, 1978. 130 с.
5. Бровченко Т.А., Волошин В.Г. Обобщенный интонационный контур как форма изображения речевого сигнала. *Тезисы докладов на Всесоюзной школе-семинаре АРСО – 13* (г. Новосибирск, 23 – 28 июля 1984 г.). Новосибирск, 1984. С. 15 – 17.
6. Бровченко Т.А., Волошин В.Г. Методические указания по математической обработке и анализу результатов фонетического эксперимента. Одесса: ОГУ, 1986. 48 с.
7. Козырева М.Н. Введение в изучение английского речевого голоса (голосообразования). М.: Изд-во МГУ, 1986. 97 с.
8. Макдэвид Р.И. Диалектные и социальные различия в городском обществе. *Новое в лингвистике*. Вып. VII: Социолингвистика. М.: Прогресс, 1975. С. 363 – 381.
9. Пальченко Н.В. Социокультурный аспект акцентуации в американском варианте английского языка: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / М.: МГЛУ, 2002. 169 с.
10. Полетаев Д.И. Социальная дифференциация интонации в ограниченном речевом сообществе (экспериментально-фонетическое исследование на материале речи жителей г. Анкориджа, штат Аляска, США): дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / М.: МГЛУ, 1997. 153 с.
11. Романова Е.Ю. Просодическая вариативность американской монологической речи в различных возрастных группах. *Фонетическая вариативность современной английской речи*: вестник Московского государственного лингвистического университета. Вып. 523. Серия Лингвистика. М.: Рема, 2007. С. 116 – 125.
12. Соболев Ю.А. Языковые контакты в диалектах Верхнего Среднего Запада США (взаимодействие вокалических систем): дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / ЛГУ им. Жданова, 1986. 212 с.
13. Шахбагова Д.А. Фонетические особенности произносительных вариантов английского языка. М.: Высш. школа, 1982. 128 с.
14. Швейцер А.Д. Социальная дифференциация английского языка в США. М.: Наука, 1983. 216 с.
15. Шевченко Т.И. Социальная дифференциация английского произношения: моногр. М.: Высш. шк., 1990. 142 с.
16. Якутина М.В. Темпоральные характеристики судебной речи американских юристов (на материале звучащей речи участников судебного процесса в Верховном суде США). *Фонетическая вариативность современной английской речи*: вестник Московского государственного лингвистического университета. Вып. 523. Серия Лингвистика. М.: Рема, 2007. С. 192 – 203.
17. Campbell L. Sociolinguistics in the USA. *Sociolinguistics: an international Handbook of the science of language and society* / ed. Ulrich Ammon,

- Norbert Dittmar, Klaus J. Mattheier, and Peter Trudgill. Berlin: Mouton de Gruyter, 2006. P. 252 – 266.
18. Carver C.M. *American Regional Dialects: A Word Geography*. Ann Arbor: University of Michigan Press, 1989. 336 p.
 19. Cassidy F.C. *Dialect studies: regional and social. Current trends in linguistics*. Vol. 10, Pt. 1. The Hague, Mouton, 1973. P. 75 – 100.
 20. Crystal D. *English as a global language*. Cambridge University Press, 2003. 212 p.
 21. Kurath H. *The Pronunciation of English in the Atlantic States*. Ann Arbor: University of Michigan Press, 1961. 182 p.
 22. Labov W. *Sociolinguistic Patterns*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1972. 344 p.
 23. Labov W. *Coexistent Systems in African-American English. The Structure of African-American English* / ed. S. Mufwene, J. Rickford, J. Baugh and G. Bailey. London: Routledge, 1998. P. 110 – 153.
 24. Labov W. *Pursuing the cascade model. Social dialectology: in honour of Peter Trudgill* / ed. David Britain and Jenny Cheshire. Vol. 16. Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2003. P. 9 – 22.
 25. McDavid R. *Varieties of American English*. Stanford University Press, 1980. 383p.
 26. Preston D. *Systematic accommodation. Social dialectology: in honour of Peter Trudgill* / ed. David Britain and Jenny Cheshire. Vol. 16. Amsterdam – Philadelphia: John Benjamin's Publishing Company, 2003. P. 39 – 58.
 27. Trudgill P. *The Social Differentiation of English in Norwich*. Cambridge: Cambridge University Press, 1974. 211 p.
 28. Trudgill P. *Sociolinguistics: An Introduction*. Middlesex: Penguin Books Ltd, 1976. 189 p.

Myroslava Ladtschenko
*Dozentin Doktor des Lehrstuhls für deutsche Philologie
der Nationaluniversität Uschhorod
orcid.org/0000-0002-4007-5467
Uschhorod, Ukraine, + 38(050) 230 94 44
miroslava.ladchenko@uzhnu.edu.ua*

Wortbildende und semantische Besonderheiten der deutschen Adjektive mit Halbpräfixen

Анотація. Одним із способів німецького словотворення є утворення похідних слів за допомогою напівафіксів. Словотворення із напівафіксами належить до однієї із найбільш дискусійних проблем у німецькій лінгвістиці. За допомогою напівафіксів утворюються іменники та прикметники. Напівафікси – це особливий тип афіксів, утворених від певних слів, які втратили своє самостійне лексичне значення. Напівафікси позначаються також терміном «афіксоїди», які є синонімами. Відповідно розрізняють напівпрефікси або префіксоїди та напівсуфікси або суфіксоїди. Саме тому утворення із напівафіксами відносять переважно не до складних, а до похідних слів. Однак деякі мовознавці відносять ці утворення до складних слів. Напівпрефікси утворилися із самостійних слів, які мають ознаку статі префіксами. Приєднуючись до іменникових або прикметникових основ, вони частково втрачають свою семантику, набуваючи при цьому узагальнююче значення. Більшість досліджених прикметників креативні та експресивні, їм притаманні перенесені значення. Цілий ряд лексем мають емоційно-підсилюючий зміст, тому їх вживання відзначається певними особливостями. У більшості випадків підсилюються позитивні значення прикметників. Напівпрефікси мають також негативну семантику, що зустрічається переважно у розмовній мові. Більшість прикметників вживаються тільки в розмовній мові. Прикметники літературної німецької мови, окрім основного значення, у розмовній німецькій мові мають перенесені значення.

Ключові слова: словниковий склад, похідні слова, складні слова, гібридні утворення, генетичний аналіз, розмовна мова, емоційне значення.

Abstract. The formation of derivatives with the help of semi-affixes is one of the productive ways of German word-formation. Word-formation with semi-affixes is one of the most controversial issues in German linguistics. Nouns and adjectives are formed with the help of semi-affixes. Semi-affixes present a special type of affixes formed from certain words that have lost their independent lexical meaning. They are also referred to as "affixoids", a synonymous term. Accordingly, semi-prefixes

or prefixoids and semi-suffixes or suffixoids are further distinguished. Therefore, derivatives with semi-affixes are mainly regarded as derived words, not complex. However, some linguists refer to these formations as complex words. Semi-prefixes are formed from independent words that may become prefixes. By joining noun or adjective bases, they partially lose their semantics, while acquiring a generalizing meaning. Most of the studied adjectives are creative and expressive, with transferred meanings. A number of lexical units have an emotionally reinforcing meaning, so their use is marked by certain features. In most cases, the positive meanings of adjectives are amplified. There are cases when semi-prefixes have negative semantics, which occurs mainly in colloquial language. Most adjectives are used only in colloquial language. Adjectives of literary German, in addition to the main meaning, in spoken German acquire transferred meanings.

Keywords: vocabulary, derivatives, complex words, hybrid formations, genetic analyses, colloquial speech, emotional meaning.

Einleitung. Der Wortschatz der deutschen Sprache entwickelt sich ständig. Im Prozess der Wortschatzbereicherung spielt die Wortbildung die größte Rolle. Eines der wichtigsten Probleme ist die Wortbildung mittels der sogenannten Halbaffixe. Mithilfe der Halbsuffixe und Halbpräfixe können sowohl Substantive als auch Adjektive gebildet werden. Besonders produktiv ist diese Wortbildung in der deutschen Umgangssprache, weil Substantive und Adjektive Expressivität und Kreativität besitzen, die gerade für Umgangssprache kennzeichnend sind.

Dieses Problem ist in der deutschen Wortbildung noch nicht ganz gelöst, weil die Sprachforscher verschiedene Meinungen dazu äußern. Einige betrachten die mit bestimmten Affixen gebildeten Lexeme als Ableitungen und die anderen hingegen als Zusammensetzungen. Der vorliegende Artikel betrifft die mit den Halbpräfixen gebildeten Adjektive.

Die Aktualität des Forschungsthemas basiert darauf, dass die Wortbildung und der Gebrauch der Adjektive mit Halbpräfixen bestimmte lexikalische, wortbildende und semantische Besonderheiten aufweisen, die noch nicht vollständig erforscht sind. Dazu gehört es auch die Tatsache, dass mittels der Halbpräfixe immer neue Lexeme gebildet werden, weil gerade die Wortbildung der produktivste Bereicherungsweg des deutschen Wortschatzes ist. Manche von ihnen sind in der Umgangssprache und im Jugendjargon sehr gebräuchlich, weil die mit den Halbpräfixen gebildeten Lexeme expressive Bedeutungsschattierungen haben. Die Neuigkeit der vorliegenden Erforschung besteht darin, dass es hier die Wechselbeziehungen der Wortbildungsprozesse im Bereich der deutschen Adjektive am konkreten Sprachmaterial entdeckt und analysiert werden. In der modernen Sprachwissenschaft kann man wenige Publikationen finden, in denen das Problem der Halbaffixe, darunter auch der Halbpräfixe behandelt werden. Es sei auch zu betonen, dass diese Erforschung einen Teil des von der Autorin erforschten Themas darstellt.

Viele Sprachforscher sind der Meinung, dass die Ableitungen und Zusammensetzungen genetisch miteinander sehr eng verbunden sind. „Der Prozess der Herausbildung von neuen Affixen vollzieht sich in der Sprache ständig, auch jetzt. In manchen Fällen ist es darum schwer zu unterscheiden, ob wir mit einem Kompositum oder einem Derivat zu tun haben“ [5, S. 63]. Die zweiten Komponenten vieler Bildungen haben ihre Bedeutung und ihren selbständigen Gebrauch noch nicht verloren, aber sie zeigen schon einige Merkmale der wortbildenden Suffixe. Man weist auf die Ursachen dieses Prozesses hin [5, S. 63]:

- Sie treten mit vielen Wortstämmen in Verbindung.
- Sie erhielten auch eine neue allgemeine Bedeutung.

M.D. Stepanowa und I.I. Černyševa bezeichnen solche Sprachelemente mit dem Terminus “Halbaffixe”: “Das vielumstrittene Problem der “Halbaffixe”, das bis jetzt noch keine eindeutige Lösung erhalten hat, bleibt eines der interessantesten und wichtigsten Probleme der deutschen Wortbildung, denn es betrifft solche sprachlichen Faktoren, die man weder leugnen noch umgehen kann. Es handelt sich um das Vorhandensein von Kompositionsgliedern der Komposita, die nicht vereinzelt, sondern serienweise gebraucht werden, und somit die Funktion der Wortbildungsmittel erfüllen, ohne dabei ihre lautliche wie auch partielle semantische Verbindung mit den ihnen entsprechenden Lexemen zu verlieren” [7, S. 115]. Diese Sprachforscherinnen nennen solche Kriterien zur Unterscheidung der Halbaffixe [7, S. 116-117]:

1. der völlige Zusammenfall des Halbaffixes mit dem jeweiligen freifunktionierenden Wort;
2. die etymologische Verbindung des Halbaffixes mit gegebenem Wort;
3. sein häufiger Gebrauch;
4. seine semantische Ähnlichkeit mit gegebenem Wort bei jeweiliger Bedeutungstransformation.

Die Halbaffixe sind also eine besondere Art der Affixe, die aus zusammengesetzten Wörtern gebildet sind. Die erste oder zweite Komponente haben ihre selbständige lexikalische Bedeutung zum Teil verloren. In diesem Fall erfüllen sie die gleiche Funktion wie die Affixe. Solche Wörter werden Halbsuffixe und Halbpräfixe oder Halbaffixe genannt.

Es gibt keine einheitliche Meinung über die Halbaffixe. Sie werden auch mit dem Terminus Affixoide bezeichnet. Halbaffixe und Affixoide sind Synonyme. Dementsprechend unterscheidet man Halbpräfixe oder Präfixoide und Halbsuffixe oder Suffixoide [1, S. 529]. Die Halbaffixe werden an substantivische und adjektivische Stämme angeschlossen. Den Terminus “Halbaffixe” gebrauchen fast alle deutschen Grammatiker, vor allem die Autoren der Duden-Grammatik [1; 3; 4].

In der letzten Zeit erscheinen zahlreiche Publikationen der ukrainischen Germanisten, in denen die Probleme der deutschen Wortbildung darunter auch Ableitungen mit Halbaffixen behandelt werden. N. H. Chodakivska untersucht in ihren wissenschaftlichen Artikeln stilistisch markierte abgeleitete Substantive der deutschen Sprache, darunter auch Substantive mit Halbaffixen [15]. V. Kulchitsky

erforscht in seinen Publikationen deutsche Ableitungen anhand der semantischen Kategorien und schenkt viel Aufmerksamkeit der Semantik der Bildungen mit Halbaffixen [10, S. 25-26]. Der Erforschung der deutschen Halbaffixe sind die Publikationen der Autorin der vorliegenden Abhandlung gewidmet [6; 11; 12].

Material und Untersuchungsmethoden. Das Forschungsobjekt ist die deutsche Wortbildung. Der Gegenstand der Erforschung sind die deutschen Adjektive aus den Wörterbüchern [2; 9; 13]. Das Ziel der Arbeit ist es, wortbildende, genetische und semantische Besonderheiten der deutschen Adjektive mit Halbpräfixen zu erforschen und zu beschreiben. Bei der Untersuchung des Stoffes wurden solche Verfahren der wissenschaftlichen Forschung wie die Methoden des Recherchierens, Bearbeitens und der Analyse des Stoffes wie auch statistische Angaben verwendet.

Ergebnisse und Diskussion. Halbpräfixe stammen aus selbstständigen Wörtern. Sie werden an substantivische oder adjektivische Stämme angeschlossen. Dabei verlieren sie teilweise ihre Semantik und bekommen verallgemeinernde Bedeutung. B. Hinka nennt solche Halbpräfixe der Substantive und Adjektive: *blitz-*, *blut-*, *bombe-*, *affe-*, *bären-*, *mist-*, *sau-*, *stink-*, *ober-* [5, S. 63]. Im „Lexikon der Sprachwissenschaft“ von H. Bußmann werden die nächsten Halbpräfixe der Substantive und der Adjektive genannt: *Affen-*, *Mords-*, *Riesen-*; *stink-*, *tod-* [1, S. 53]. In der Grammatik „Wahrig“ unterscheidet man viel mehr Halbpräfixe der Substantive und Adjektive: *blut-*, *brand-*, *erz-*, *extra-*, *hoch-*, *hyper-*, *kreuz-*, *pseudo-*, *quasi-*, *schein-*, *scheiß-*, *semi-*, *stock-*, *super-*, *tod-*, *ultra-*, *ur-*, *voll-* [8, S. 374]. M. D. Stepanova und I. I. Černyševa nennen folgende Halbpräfixe der Substantive und Adjektive: *riese(n)-*, *mord(s)-*, *blitz-*, *grund-*, *stock-*, *hoch- (höchst-)*, *über-*, *all-*, *(allzu-, aller-)*, *stink-* (mit verstärkter Bedeutung); *ab-*, *vor-*, *neben-* (mit lokaler Bedeutung, auch in übertragener Bedeutung); *ober-* (mit der Bedeutung des höheren Grades) [7, S. 374].

In der vorliegenden Erforschung werden nicht alle von den oben angeführten Halbpräfixen unterschieden, weil einige davon als selbstständige Lexeme nicht fungieren. Das betrifft insbesondere Präpositionen, die zu den Dienstwortarten gehören und unserer Meinung nach die Funktion der Halbpräfixe nicht erfüllen können. Den Untersuchungsstoff stellen 245 Adjektive mit 33 Halbpräfixen dar, die aus den genannten Wörterbüchern recherchiert worden sind.

In den linguistischen Quellen gibt es die Methode der Komponentenanalyse für die Bestimmung der Bedeutung sowohl der lexikalischen Einheit als auch ihrer Bestandteile. In diesem Fall wird die Ableitung als eine komplexe Spracheinheit betrachtet, die der folgenden Formel entspricht: $HP + DB = AB$, HP – Halbpräfix, DB – Derivationsbasis, AB – Ableitung [14, S. 3]. Dementsprechend werden die Komponenten der abgeleiteten Adjektive genetisch und morphologisch analysiert.

Infolge der genetischen Analyse hat es sich herausgestellt, dass die Halbpräfixe sowohl deutsche als auch fremde Abstammung haben. Die Mehrheit der Halbpräfixe sind deutscher Herkunft. Das sind die nächsten 26 Halbpräfixe, in Klammern ist die Zahl der abgeleiteten Adjektive angegeben: *affe(n)-* (7), *arsch-* (3), *bär(en)-* (2), *bitter-* (7), *blitz-* (8), *blut-* (5), *bock-* (3), *brand-* (6), *dick-* (4),

grund- (10), *hase(n)-* (2), *hoch-* (25), *hund(e)/hund(s)-* (8), *knall-* (8), *mord(s)-* (9), *ober-* (6), *pudel-* (3), *riese-* (2), *sau-*(12), *schein-* (4), *scheiß-* (7), *schwein(e)-* (3), *stein-* (5), *stink-* (11), *stock-* (18), *tod-* (13). Eine charakteristische Besonderheit der angeführten Halbpräfixe ist, dass sie meistens von den entsprechenden Substantiven gebildet sind. Nur einige von ihnen kommen von den Adjektiven: *bitter-* (7), *dick-* (4), *hoch-* (25), *ober-* (6).

Wenige Halbpräfixe sind fremder Herkunft, gesamt sind es sieben: *bombe(n)-* (4), *extra-*(5), *kreuz-* (10), *quasi-* (3), *super-* (16), *top-* (11), *ultra-* (5). Hier beobachtet man entgegengesetzte Tendenz. Zwei Halbpräfixe kommen von Substantiven griechischer (*bombe(n)-*), lateinischer (*kreuz-*) Herkunft, drei stammen von Adverbien lateinischer Herkunft (*quasi-*, *extra-*, *ultra-*) und zwei – von undeklinierbaren Adjektiven lateinischer (*super-*) und englischer (*top-*) Herkunft. Die morphologische Analyse der abgeleiteten Adjektive sind in der Tabelle 1 dargestellt.

Tabelle 1

Morphologische Analyse der Halbpräfixe

Morph. Abstammung der Halbpräfixe	Anzahl der Halbpräfixe		Anzahl der abgeleiteten Adjektive		Beispiele der abgeleiteten Adjektive mit Halbpräfixen
	absolute	relative	absolute	relative	
Substantiv	24	72,7	163	66,5	blutsauer, brandnotwendig, grundschlecht, knallhart, kreuzgefährlich, mordsreich, schießfreundlich, steinmüde, stinkreich, stockfremd
Adjektiv	6	18,2	69	28,2	bitterschwer, dickköpfig, hochaktuell, hochvornehm, oberfaul, superbequem, superneu, topmodern, topneu
Adverb	3	9,1	13	5,3	extraordinär, extrastark, quasilegal, quasioffiziell, ultracool, ultrastark
gesamt	33	100 %	245	100 %	

Die mit den genannten Halbpräfixen gebildeten Adjektive sind in den meisten Fällen Hybridbildungen, die deutsche Derivationsbasis haben. Man kann einige Beispiele anführen: *bombenfest*, *bombensicher*, *extragroß*, *extrastark*, *kreuzdumm*, *kreuzlangweilig*, *superbequem*, *superreich*, *topmüde*, *topneu*, *ultraknackig*, *ultrastark*. Es gibt hybride Ableitungen mit diesen fremden Präfixen, deren Derivationsbasis aus anderen fremden Sprachen kommen, wie z.B.: *extradry* (lat.+engl.), *quasiautomatisch* (lat.+ griech.), *topaktuell* (engl.+lat.), *topamüisant*

(engl.+frz.), *topinteressant* (engl.+lat.), *topmodern* (engl.+lat.), *ultrabombig* (lat.+griech.), *ultracool* (lat.+engl.). Bei einigen abgeleiteten Adjektiven sind die beiden Komponenten aus einer Fremdsprache entlehnt. Meistens ist es lateinische Sprache: *extraordinär* (lat.+engl.), *kreuzfidel* (lat.+lat.), *quasilegal* (lat.+lat.), *quasioffiziell* (lat.+lat.), *superfein* (lat.+lat.), *supermodern* (lat.+lat.), *ultramodern* (lat.+lat.).

Tabelle 2

Genetische Analyse der abgeleiteten Adjektive

Genetische Analyse der Komponenten der Adjektive	Absolute Anzahl	Relative Anzahl	Beispiele der abgeleiteten Adjektive
Deutsches HP + deutsche DB	161	65,7	arschkalt, blitzböse, mordskalt oberfaul, riesenstark, saugut, scheißfreundlich, steinhart, stinkeinsam, stockfremd
Deutsches HP + fremde DB	30	12,2	hochfein, hundsmiserabel, mordsfidel, scheißegal
fremdes HP + deutsche DB	32	13,1	extrastark, kreuzgefährlich, bombensicher, superleicht, topmüde, ultrastark
fremdes HP + fremde DB	22	9,0	quasioffiziell, supermodern, topamüsan, ultracool
gesamt	245	100 %	

Die überwiegende Mehrheit der Adjektive wird umgangssprachlich verwendet. Das sind vor allem Adjektive, die auf kreative Weise gebildet sind. Diese Lexik besitzt Expressivität und Kreativität. Das geschieht infolge der Sinnveränderungen der Adjektive. Die meisten Halbpräfixe dienen zur emotionalen Verstärkung der Semantik der abgeleiteten Adjektive. Im Duden-Wörterbuch steht es bei diesen Adjektiven „emotional verstärkend“. Diese Verstärkung hat inhaltlich fast immer die gleiche Erklärung, obwohl sie wörtlich unterschiedlich sein kann: *sehr, äußerst, besonders, ganz, ganz und gar, absolut, völlig, in hohem Maße, höchst, überaus, außerordentlich*. Viele Halbpräfixe verstärken die Bedeutung der positiven Eigenschaften und Merkmale der abgeleiteten Adjektive. Als Beispiele kann man die Ableitungen mit einigen Halbpräfixen nennen: *hoch-*: *hochfein* – sehr fein, erstklassig, *hochvornehm* – sehr vornehm, *hochzufrieden* – sehr zufrieden; *bomben-*: *bombenfest/ bombensicher* – unverrückbar fest; *bombenruhig* – sehr ruhig; *grund-*: *grundgescheit* – sehr klug, *grundgütig* – absolut anständig, *kreuz-*: *kreuzanständig*, – sehr anständig, *kreuzehrlich* - sehr ehrlich, *kreuzfidel* – sehr vergnügt, *tod-*: *todehrlich* – sehr ehrlich, *todrichtig* – äußerst richtig, *todschick* – außerordentlich schick.

Es gibt acht Halbpräfixe, die von den Tiernamen stammen: *affe(n)-*, *bär(en)-*, *bock-*, *hase(n)-*, *hund(e)/hund(s)*, *pudel-*, *sau-*, *schwein(e)-*. Außer der verstärkenden Funktion besitzen sie oft abwertende Bedeutungen, weil die Tiere mit bestimmten Begriffen assoziiert werden: Ärger, Kraft, Hunger, Angst usw. In den meisten Fällen sind es negative Merkmale und Eigenschaften sowohl der Menschen als auch der Gegenstände und Erscheinungen. Zum Beispiel: *hundserbärmlich* – unerträglich schlecht, *hundsgemein* – höchst unfein, *hundsmiserabel* – überaus schlecht, *saufrech* – sehr frech, *sauschlecht* – sehr schlecht, *schweinekalt* – sehr kalt, *schweinemäßig* – sehr schlecht, miserabel, *schweineteuer* – ungemein teuer.

Außer der Verstärkung, Vergrößerung beinhalten einige Halbpräfixe grobe, derbe, abwertende Bedeutungen. Das sind zwei Halbpräfixe *arsch-*: und *scheiß-*. Die abgeleiteten Adjektive drücken den höchsten Grad der pejorativen Emotionalität aus. Zum Beispiel: *arschkahl* – sehr kahl, *arschkalt* – sehr kalt, *arschklar* – sehr klar; *scheißfaul* – sehr faul, *scheißfein* – sehr fein, *scheißfreundlich* – sehr freundlich, *scheißhöflich* – sehr höflich, *scheißkalt* – sehr kalt, *scheißklug* – überaus klug.

Man kann die häufigsten positiven und negativen Merkmale und Eigenschaften der mit den Halbpräfixen gebildeten Adjektive gruppieren. Positive Semantik besitzen zum Beispiel folgende abgeleitete Adjektive: *affenstark*, *bärenstark*, *bitterernst*, *blitzgescheit*, *bockstark*, *bombenruhig*, *bombensicher*, *extrastark*, *grundbrav*, *grundehrlich*, *grundgescheit*, *grundgütig*, *grundrichtig*, *hochbegabt*, *hochelegant*, *hochfein*, *hochgeistig*, *hochherzig*, *hochklassig*, *hochvornehm*, *kreuzanständig*, *kreuzbrav*, *kreuzehrlich*, *riesenstark*, *stinkvornehm*, *superschlank*, *superstark*, *todehrlich*, *todernst*, *todrichtig*, *todschick*, *topamüsan*, *topfit*, *topmodern*, *topmodern*, *ultramodern*, *ultrastark*. Sie drücken die nächsten Eigenschaften und Merkmale aus:

Anständigkeit, Begabung, Ehrlichkeit, Ernst, Klugheit, Ruhe, Richtigkeit, Schönheit, Sicherheit, Stärke.

Zur zweiten Gruppe gehören die Adjektive mit negativer Semantik: *affenmäßig*, *affenrund*, *bitterböse*, *blitzböse*, *blitzdumm*, *blutrünstig*, *blutsauer*, *dickfellig*, *dickköpfig*, *dickschädlich*, *grundschlecht*, *hochgiftig*, *hochnäsiger*, *hundemäßig*, *hundsgemein*, *kreuzdumm*, *kreuzlangweilig*, *mordsdämlich*, *mordsdumm*, *mordsmäßig*, *oberdoof*, *oberfaul*, *obermies*, *oberschlau*, *scheinheilig*, *stinkfaul*, *stinklangweilig*, *stinksauer*, *stockdumm*, *stocksauer*, *todlangweilig*. Sie drücken Bosheit, Dummheit, Eigensinnigkeit, Falschheit, Faulheit, Gleichgültigkeit, Langweile, Schlechtigkeit aus.

Schlussfolgerungen und Forschungsperspektiven. Zusammenfassend lässt es sich schlussfolgern, dass die Wortbildung mittels der Halbbaffixe eines der wichtigsten Probleme der Bereicherung des deutschen Wortschatzes ist. Das betrifft auch das in der vorliegenden Abhandlung erforschten Problems der Adjektive mit Halbpräfixen. Die Halbpräfixe stammen aus selbstständigen Wörtern, die ihre Hauptbedeutung zum Teil verloren haben. Infolgedessen wurden sie zu den Präfixen und dienen zur emotionalen Verstärkung der Bedeutungen der Adjektive. Die produktivsten Halbsuffixe bei der Bildung der Adjektive sind: *kreuz-*, *sau-*, *stink-*,

stock-, *tod-*. Alle Adjektive mit den Halbpräfixen gehören zu den Ableitungen. Die Wortbildung der Adjektive mit den erforschten Halbpräfixen ist sehr unterschiedlich und interessant. Sie ist durch Kreativität und Expressivität kennzeichnend. Die meisten Halbpräfixe sind deutscher Herkunft. Es gibt auch Halbpräfixe fremder Abstammung. Der Wortbildungsprozess der Adjektive mit Halbpräfixen hat bestimmte lexikalische, wortbildende und semantische Besonderheiten. Zur weiteren Forschungsperspektiven des gegebenen Themas gehören Substantive mit Halbsuffixen so wie Adjektive mit Halbsuffixen. Es wäre auch zweckmäßig, Wortbildungsprozess mit Halbsuffixen im Jugendjargon zu verfolgen.

LITERATUR

1. Bußmann H. Lexikon der Sprachwissenschaft. Stuttgart: Alfred Kröner Verlag, 2002. 783 S.
2. Duden. Deutsches Universalwörterbuch. Mannheim: Dudenverlag, 2015. 2112 S.
3. Duden. Grammatik der deutschen Gegenwartssprache. Mannheim, Wien, Zürich : Dudenverlag, 1995. – 864 S.
4. Duden. Deutsche Grammatik. Mannheim, Wien, Zürich : Dudenverlag, 1997.– 409 S.
5. Hinka V. I. Lexikologie der deutschen Sprache: Vorlesungen und Seminare. Навчальний посібник для студентів-германістів. Тернопіль: Редакційно-видавничий відділ Тернопільського національного педагогічного університету імені В.Гнатюка, 2005. 220 с.
6. Ladtschenko M. M. Halbsuffixe der Substantive zum Ausdruck der negativen Eigenschaften der Menschen in der deutschen Umgangssprache. IV Таврійські філологічні читання: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції: м. Херсон, 28-29 вересня 2018 р. Херсон: Херсонський державний університет, 2018. С. 99 -103.
7. Stepanova M. D., Černyševa I.I. Lexikologie der deutschen Gegenwartssprache. M.: Hochschule, 1986. 247 S.
8. Wahrig G. Grammatik der deutschen Sprache, Gütersloh / München : Bertelsmann Lexikon Verlag, 1999. – 702 S.
9. Девкин В. Д. Немецко–русский словарь разговорной лексики. М.: Русский язык, 1994. 768 с.
10. Кульчицький В. Класифікація похідних слів сучасної німецької мови на основі семантичних категорій. *Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах*. 2017. № 36. С. 24-29.
11. Ладченко М. М. Словотвірні особливості іменників у німецькій розмовній мові. *Modern philology: relevant issues and prospects of research: Conference proceedings (October 20-21, 2017)*. Lublin: Izdevnieciba «Baltija Publishing», 2017. С. 105 – 109.

12. Ладченко М. М. До проблеми збагачення словникового складу німецької розмовної мови. *Таврійські філологічні наукові читання: матеріали міжнародної наук.-практ. Конф.* (Київ, 27-28 січня 2017 р.) Київ: Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського, 2017. С. 99 – 103.
13. Мюллер В. Великий німецько-український словник. К.: Чумацький шлях, 2005. 792 с.
14. Перестюк Т. Аугментативні похідні із зоосемічним компонентом у німецькій мові. URL: [https:// old.lingua.lnu.edu.ua/ Foreign_Philology_120/articles/11% 20 perestiuk%20vuypravleno%20formatted.pdf](https://old.lingua.lnu.edu.ua/Foreign_Philology_120/articles/11%20perestiuk%20vuypravleno%20formatted.pdf) (дата звернення 18. 06. 2020).
15. Ходаковська Н.Г. Семантичний та прагматичний аспекти стилістично маркованих похідних іменників сучасної німецької мови. URL: [https:// mydisser.com/ua/catalog /view /312/771/22044.html](https://mydisser.com/ua/catalog/view/312/771/22044.html) (дата звернення 15. 10. 2019).

УДК 811.111+81'42

DOI: 10.24144/2617-3921.2020.18.80-90

Антоніна Марковська

кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов

Миколаївський національний аграрний університет,

orcid.org/0000-0003-1598-7517

м. Миколаїв, Україна +38(066)4907450

markovska@mnaui.edu.ua

Ольга Саламатіна

кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов

Миколаївський національний аграрний університет,

orcid.org/0000-0002-1457-2822

м. Миколаїв, Україна +38(066)3369027

salamatina@mnaui.edu.ua

Functional features of the modern foreign publicistic interview

Анотація. Стаття присвячена розкриттю понять «функціональна прагмалінгвістика», «функціональний стиль» та виділенню їхніх важливих рис. Виявлено, що міждисциплінарний підхід до тексту як до інструменту та продукту пізнавально-комунікативної діяльності, що відбувається у процесі відображення реальності суб'єктами пізнання, стає все більш актуальним.

Текст розглядається не лише як навчальний матеріал, а й як його предмет. Дискурс реальної розмови інтерв'юера та респондента призводить до появи специфічного інтерв'ю, яке характеризується смисловою єдністю, комунікативною важливістю та виконує ряд функцій. З визначення «функції» як призначення певного об'єкту встановлено, що необхідно розрізняти функції елементів мови та функції мовленнєвих творів. Проаналізовано специфіку функцій публіцистичного інтерв'ю, що залежить від ситуації, комунікативних завдань і прагматичної мети його авторів, на матеріалі сучасної англомовної та німецькомовної преси. Визначені і охарактеризовані специфічні функції інтерв'ю – інформування та впливу. З'ясовано, що публіцист запевняє шляхом емоційного впливу на читача і тому в явній формі виражає своє ставлення до повідомлюваного. Вимога впливати на масового читача створює таку специфічну особливість сучасного журналістського тексту, як його виразність. Вимога до швидкості передачі інформації та її суспільної важливості створює таку особливість, як нейтралітет чи стандарт. Стандартизація виявляється у підборі стилістичних засобів різного рівня: лексичних, морфологічних, синтаксичних, образних, графічних, які характерні для текстів цього типу. Виразність стилістичних засобів дає можливість передати емоційний, конотативний та оціночний аспект подій та фактів, відображених у пресі. Виділено важливість діалектичної єдності стандарту та експресії в текстах сучасних іноземних інтерв'ю преси. З'ясовано, що вона зумовлена не лише необхідністю передачі певної інформації масовому читачеві, а також потребою автора досягти певного прагматичного ефекту або кінцевої мети, що призводить до зміни соціальної діяльності адресата. Встановлено, що у механізмах реалізації основної функції текстів інтерв'ю, окрім експресивності, задіяні такі найважливіші мовні категорії, як емотивність, оцінність та модальність.

Ключові слова: функціональна прагмалінгвістика, функціональний стиль, денотативна функція, експресивність, емотивність, стандарт.

Abstract. The article is devoted to the disclosure of the concepts "functional pragmatic linguistics", "functional style" and highlighting their important features. It has been revealed, that an interdisciplinary approach to the text as the instrument and product of cognitive-communicative activity that takes place in the process of reality reflection by the cognition subjects is becoming more relevant. The text is considered not only as a study material but also as its subject. The discourse of interviewer's and respondent's real conversations leads to the emergence of a specific interview, characterized by semantic unity, communicative importance, and performs a number of functions. The peculiarities of the functions of a journalistic interview, depending on the situation, communicative tasks and pragmatic purpose of its authors, are analyzed on the material of the modern English and German-language press. Specific interview functions – informing and influencing – have been identified and characterized. The requirement to influence the mass reader creates

such a specific feature of modern journalistic text as its expressive nature, and the requirement for the speed of information transmission and its socially importance creates such a feature as neutrality or standard. Standardization is manifested in the selection of stylistic means of different levels: lexical, morphological, syntactic, figurative, graphic, which are typical for the texts of this type. The expressiveness of the stylistic means makes it possible to convey the emotional, connotative, and evaluative aspect of the events and facts reflected in the press. The importance of dialectical unity of standard and expression in the texts of modern foreign language press interviews is emphasized. It is revealed that it is caused not only by the need to convey certain information to the mass reader, but also by the author's need to achieve a certain pragmatic effect or end goal, which leads to a change in the social activity of the addressee.

Keywords: functional pragmalinguistics, functional style, denotative function, expressiveness, emotionality, standard.

Introduction. One of the main distinctive features of the linguistic development of science in the late twentieth – early twenty-first centuries is the implementation of a functional paradigm of linguistic researches, focused on the study of language in action, in real communicative acts [16, p. 1]. The main and primary object and material of linguistic researches was the text from which various data on the structure of language, its system-structural parameters, the taxonomy of linguistic units were taken, but nowadays an interdisciplinary approach to the text as the instrument and product of cognitive-communicative activity that takes place in the process of reality reflection by the cognition subjects is becoming more relevant; the text is considered not only as a study material but also as its subject. Functional-pragmatic paradigm, in which, as noted by the outstanding Russian linguist A.G. Baranov, is the most consistent with this guideline, the problems of language learning in action are brought to the fore and text in dynamics becomes the main unit of research [6, p. 3]. Thus, A.G. Baranov defines functional pragmalinguistics as a complete semiotics, the subject of which is the text in its dynamics, correlated with the main subjects, with the “ego” of the author and recipient, who create the text [5, p. 9]. This definition of pragmatics underlies linguistic research on the subjectivity of language, which provides it with an adequate fulfillment of its main function – to be a means of communication. As you know, the discourse of interviewer's and respondent's real conversations leads to the emergence of a specific interview, characterized by semantic unity and communicative importance, and performs a number of functions. Nowadays in spite of different linguistic researches of separate features in publicistic interview the problem of analysis of functional specificity of the modern foreign interview in press taking into account its communicative and pragmatic signs, remains unresolved. This fact stipulated the choice of theme of this work.

The objectives of the article are: to analyze functional specificity of the modern interview in the foreign press, to determine and characterize its specific functions, aimed at realizing communicative intentions and pragmatic objectives.

Methods. The material of the research is the 500 texts of the English-language and German-language press, which were extracted by continuous selection. The study used the following methods and techniques of analysis in a complex combination: the method of linguistic observation and pragmasemantic method made it possible to outline the features of functional style in general, to determine peculiarities of the functions of a modern foreign journalistic interview, depending on the situation, communicative tasks and pragmatic purpose of its authors; quantitative analysis was used to calculate the dominant features of the interview texts.

Results and Discussion. Ukrainian researcher O.I. Myholinets calls an important feature of the functional-pragmatic scientific paradigm the targeted communication orientation, which has a significant impact on both the structure of the text and its components [16, p. 1].

Purposefulness as an integral feature of speech activity forces the author of a journalistic interview to consider the potentialities of linguistic units for the fullest expression of his intentions, the possibility of their adequate interaction within the framework of utterance, and both structural and functional characteristics of linguistic units are equally important. The function of linguistic means is interpreted by L.I. Pavlenko as the ability to fulfill a certain purpose and proper functioning in speech; at the same time, function is the result of functioning, that is, a fulfilled purpose, aim achieved in the speech [19, p. 14]. It is known that the term “function” is taken from mathematics and logic. This term is used by linguists in two meanings: as a “role, task” in the target language model put forward by the Prague Linguistic Circle in the 1920’s, and as a “creation of two variables” [17, p. 8].

In A.G. Baran’s concept, function means the pragmatic orientation of the interview text as an element of communication. It is directed at the reader – his will, intelligence, emotions, and comes from the author of the interview as his intention [6, p. 162]. E. Grosse, on the other hand, insists on the distinction between the concepts and, accordingly, the terms “function of the text” and “intension of the text”. According to the linguist, the function of the text is information for the recipient: how he or she should perceive the text (for example, as informative or as stimulating), and the intention should be hidden and not correspond to the function of the text [28, p. 131–132].

For some other scientists, the concept of “function” was identical to the concept of “purpose”. For example, I.G. Timakova considers function as the purpose of a particular element, an object [24, p. 13], although, according to some researchers, there is a fundamental difference between function and purpose [6, p. 164; 17, p. 8].

By “purpose” they mean a pre-planned result of the individual’s or team’s conscious activity, and the term “function” is defined primarily as the purpose of an object in some system. Linguists point out that this view does not contradict the

function as a relation, since the purpose can be called a special case of a relation [17, p. 8]. However, scientists note that the function-relation is a reflection of the general connection and interdependence of any objects and phenomena of the real world, and the function-purpose is possible only for artificial objects created by a person for a specific purpose, and in which the results of purposeful human activity are “reflected” [17, p. 8–9]. Language as an artificial formation has not only functions-relations, entering into endless multifaceted connections with the world of people and objective reality, but also functions-purposes: cognitive and communicative, in addition, the second function is considered a priority [17, p. 9]. Based on these two functions, depending on the specific socio-historical conditions for the existence of a particular language, additional functions and means of their realization emerge in it. They usually include: nominative function (names of phenomena and objects of reality); informative (provides factual information); orientative (facilitates quick search for information); predictive (predicts the content of the next text); punctuation (promotes the separation of one text from another); emotional (conveys a sense of speech); voluntary (expresses will, drives the addressee to action); expressive-appeal (attracts the recipient’s attention, prompts him to perceive the message); attractive (attracts the addressee’s attention); phatic (encourages the addressee’s interest); influence function (assures the addressee); advertising function (attracts the addressee); contact initiative (promotes social etiquette); aesthetic function (affects the aesthetic sense of the addressee) etc. [29, p. 355]. Thus, from the definition of function as the purpose of a particular object in this system, it follows that it is necessary to distinguish between the functions of speech elements and the functions of speech works (expressions, texts) [17, p. 9]. The functions of language elements, as noted above, are determined by their function in forming a speech utterance with a certain pragmatic orientation, that is, in “linguistic reality”. Elements of language – phonemes, morphemes, words, sentences, in addition to the basic functions – cognitive and nominative – also perform an integrative function, since each lower-level unit is part of a higher-level unit [17, p. 9]. The functions of speech works – texts, utterances are determined by their relation to objective reality. These units can have role functions in addition to relationship functions. The same utterance (text) in different situations can play different roles, have different content, serve as a means of achieving different pragmatic goals, and conversely, different utterances (texts) can serve as a means of achieving the same goal [17, p. 9]. Of course, the purpose of communication is always to convey information. However, any act of communication is not just a transfer of information, because its occurrence is always conditioned by the need for the speaker to achieve a certain pragmatic effect or end goal, to change somehow the physical, spiritual, emotional state of the addressee or addressees. Achieving this result is possible only through the purposeful selection and use of all the variety of means possessed by the system of a certain language, not only certain stylistic means, but also all graphic, phonetic, lexical, grammatical and syntactic means of language [17, p. 10].

According to the definition of linguists, the means of implementing the basic (communicative and cognitive) and additional functions of the language, ensuring the effectiveness of the speaker's speech activity, are the subject of functional stylistics [17, p. 10]. It is characterized as a science that studies the communicative and nominative resources of the linguistic system and the principles of the selection, use of linguistic means to convey thoughts and feelings in order to achieve certain pragmatic results in different conditions of communication [13, p. 49]. As I.V. Arnold notes, stylistics considers the units of all language levels from a functional point of view. It studies the functioning of both the individual elements of the language system and the individual language subsystems (the so-called "functional language styles"), as well as of the entire language system as a whole [2, p. 19].

Scientific study of functional style as the central concept of modern stylistics, which began in the 20's of the twentieth century in the works of scientists from the Prague Linguistic Circle, in the works of M.M. Bakhtin [7], V.V. Vinogradov [9], G.O. Vinokur [10] and later – H.P. Apalat [1], N.D. Babych [3], L.R. Bezuhla [8], T.G. Vinokur [11], M.N. Kozhinoy [13], V.G. Kostomarov [14], T.V. Matveyeva [15], N.M. Rasinkina [20], O.B. Sirotinina [21], G.E. Solganik [22], Yu.S. Stepanov [23], V.A. Chabanenko [26] and others found that functional styles are categories that are objective, historically influenced by the functions required in the communication process.

Interview as one of the most striking and widespread genres of functional style of the press performs a number of functions inherent in journalism: informative, educational, popularizing, educating, organizing, analytical, critical, hedonistic (entertaining) etc. However, its main functions, which absorb all of the above functions and are most directly expressed in the style of speech, are informative and pragmatic, or function of influence on the mass addressee (reader) [13, p. 184].

Analysis of the German-language and English-language publicistic interviews showed that specificity of the informative function, performed by a journalistic interview, can be defined as denotative and shows that the information in this field of social activity is addressed not to a narrow circle of specialists, such as, for example, in the field of science, but to the broad masses, all the speakers; the speed of information transfer is necessary here, which is not necessary, for example, in an official-business style.

The informative function of the journalistic interview is embodied in the features of the journalistic style that are associated with the expression of intellectual intelligence of speech. M.N. Kozhin considers such stylistic features:

- 1) documentary and factual accuracy of narration is emphasized;
- 2) restraint, some formality or "neutrality", which emphasize the importance of facts, information;
- 3) a certain generality and conceptuality of presentation as a result of analyticity and factuality (often together with figurative specificity of expression);
- 4) argumentation [13, p. 187]).

Our research showed, that of particular importance is the function of influence, which is defined as pragmatic: if in a scientific style, the author only appeals to the addressee's mind, argues any position through logical arguments or accurate calculations, then the publicist assures by emotional impact on the reader and therefore in explicit form their attitude towards the expressed information. It is also very important that this attitude is not always purely individual, but it is usually an expression of the opinion of a particular social group addressed to the masses.

Thus, the requirement of influencing a mass reader creates such a specific feature of a publicistic interview as its expressive character, and the requirement of the speed of information transmission, and of social importance, creates such a feature as neutrality or standard (term V.G. Kostomarov [14]).

Of course, the standard determines the typicality of organizing press interviews at different levels (lexical, grammatical, stylistic, structural), and expressiveness of journalistic interviews is called an important factor in their pragmatic function realization, since expressive features are ancillary in the implementation of communicative intentions and pragmatic of the interview authors [12, p. 118]. Researchers claim that the implementation of the pragmatic goal of the authors of the interview texts is simplified by the most pronounced pragmatic function of signs of all levels inherent in non-fiction texts of mass communication in general [12, p. 116–127].

The expressiveness of the interview text is understood to mean all language tools used to express clearly the content of the interview and its attitude to the author in order to enhance the influence on the addressee. Indeed, since the interview is addressed to a wide audience, the author is faced with the need to interest the reader not only with the topic of the speech, but also with its language form. This is attributed to the varying degrees of expressive coloring of the speech, which includes the rather subtle appreciation of the colors that accompany the speech, make it distinctive. Expression is invariably accompanied by complications and extensions of the content structure of words and sentences.

V.K. Kharchenko, for example, considers that expression has a dual meaning: expressiveness as a property of language in general and connotative feature in the meaning of the word – in the narrow sense [25, p. 68].

V.I. Shilovsky [27] contrasts expressiveness and emotiveness as two equal but with different semantics components of lexical meaning in a word. However, the researcher's definition of expressiveness as a category that enhances the influence and power of expression, its characterization, and emotiveness as a category related to the feelings is not sufficiently substantiated (in any case, in relation to "expression"). Generalizing about the functionality and emotional content of the term "expression" T.G. Vinokur finds it convenient, because in the expression these two signs are often combined with each other [11, p. 57].

Of course, the fact that newspaper communication is a one-way channel of information transmission (and therefore performs informative function) has never raised any objections. At the same time, the question of the influence function in

linguistics has long had no clear explanation. A significant contribution to the solution of this problem was made by V.G. Kostomarov [14]. He proposed his approach according to which the language of the press is the dialectical unity of the standard and expression, because in the conditions of newspaper communication, rationalization and attraction to the standard only cannot ensure the process of communication and are inevitably balanced in the organic unity of the desire for expression [14, p. 88].

It is undeniable that emotions are a necessary part of any cognitive process, and therefore interview texts must be equally drawn to the mind and the feelings. In this connection, the concept of V.G. Kostomarov, based on the recognition of the principal role of both mentioned functions of the journalistic text, seems appropriate. The pragmatic function, being equal in relation to the information function, occupies a significant place in mass media communication. One of the main tools for its implementation is expressiveness. In other words, an inclusion ratio is established between expression and impact.

There is a formation of a new function of the language itself – the function of controlling the function of a vast array and collective of people, manipulating their consciousness. It is most clearly implemented in the media. Its existence is justified by the specific objectives of the latter and the fact that the previously planned reaction of the addressee does not include the speech response, and therefore does not correspond to the structure of ordinary speech act. Thus, in recent studies of linguists, one more self-sufficient function of the media is distinguished – control, manipulation. Manipulation refers to the introduction into the addressee's mind of the instructions in the mode of reduced control on his part, which is achieved by specific types of submission of information, which is presented as truth [4, p. 5].

Obviously, the implementation of this function largely involves the impact on the individual's cognitive system, taking into account the ways of processing information by a person. Under the influence of the recipient's cognitive system, one must understand the change, transformation (or support) of the personal picture of the world, the construction of one's own conceptual picture – a kind of interpretation of the surrounding reality in basic human ideas. In other words, one picture of the world (more precisely, its fragment) is “translated” into another.

The intensification of expressiveness in the texts of the modern press interviews is primarily due to the task of exercising influence, which is embodied in the expressive presentation of publicistic material. Reality is one of the most important factors affecting the use of expressive means, since the interview is bound to interest the reader, affect his or her feelings. This is explained by the desire of the addressee to emphasize the novelty of the material presented, the desire to interest the potential addressee.

The essential basis for expressiveness of the press interview is communicative and pragmatic conditionality, since the sender of information must be guided by two provisions:

a) to disclose information “sparingly” and be adequately understood;
b) to influence the recipient of information in emotional and aesthetic sense, purposefully to carry out “communication” with the reader, which is reflected in the relevant organization of the journalistic text [18, p. 96].

The next important point that predetermines the use of expressive means in the interview texts, K.V. Oleksandrenko underlines the nomination of new concepts, phenomena, extraordinary events, facts. Finding the most appropriate expression dictates the ability to use certain linguistic means. Emergency nomination involving imaginative, expressive means ensures the clarity, effectiveness of information in a journalistic text. This is especially true of interview headlines because they inform about events, phenomena, processes and thus have some emotional impact on the recipient. The validity of headings is ensured by the expressiveness of the main part, that is, it can be argued that we are dealing with a type of paralinguistic expressiveness – factual expressiveness [18, p. 97].

In exploring the factors that create the expressiveness of an interview, one should not finally take into account the fact that the process of journalistic creativity is the activity of individuals. Therefore, the use of expressive means in the texts of this genre also depends on the intellectual and emotional state of the communicator.

Conclusions. Summarizing the above, it should be emphasized that in each case, the use of expressive means usually involves the interaction of several of these factors, the exact delineation of which is impossible. In general, the question of the status of expressiveness in a press interview is resolved unambiguously by most linguists – it is an objectively existing phenomenon, which is seen as the primary means of developing journalistic communication. The language of the press is the dialectical unity of the standard and expression, because in the conditions of newspaper communication, rationalization and attraction to the standard only cannot ensure the process of communication and are inevitably balanced in the organic unity of the desire for expression. The pragmatic function, being equal in relation to the information function, occupies a significant place in mass media communication. It should be accentuated that in the mechanisms of realization of the main function in the interview texts, apart from expressiveness, such important language categories as emotion are involved, evaluation and modality, which correlate with one another and exert influence that should change the addressee’s psychological state, his knowledge and thoughts, and, finally, social activity. The results of this work can be used for further research in general linguistics on functional and pragmatic features of the texts of different types.

REFERENCES

1. Апалат Г. П. Структура, семантика і прагматика текстів інтерв'ю (на матеріалі сучасної англомовної преси) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Нац. лінгв. ун-т. Київ, 2002. 203 с.
2. Арнольд И. В. Стилистика. Современный английский язык. Москва : Флинта, Наука, 2005. 384 с.
3. Бабич Н. Д. Практична стилістика і культура української мови : навч. посіб. Львів : Світ, 2003. 432 с.
4. Байков В. Г. Манипулятивная семантика и контрпропаганда. *Функционирование языка как средства идеологического воздействия*. Краснодар, 1998. С. 5–13.
5. Баранов А. Г. Текст в функционально-прагматической парадигме : учеб. пособ. / Кубан. гос. ун-т. Краснодар: Кубан. гос. ун-т., 1988. 90 с.
6. Баранов А. Г. Функционально-прагматическая концепция текста : монография. Ростов н/Д : Рост. ун-т, 1993. 182 с.
7. Бахтин М. М. Проблемы речевых жанров. *Литературно-критические статьи*. М. : Художественная литература, 1986. С. 428–472.
8. Безугла Л. Р. Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен : монографія. Харків : Константа, 2005. 356 с.
9. Виноградов В. В. Проблема авторства и теория стилей : монография. М. : Изд-во худ. лит., 1961. 614 с.
10. Винокур Г. О. Филологические исследования : лингвистика : учеб. пособ. Москва : Наука, 1990. 452 с.
11. Винокур Т. Г. Закономерности стилистического использования языковых единиц : монография. М. : Наука, 1980. 237 с.
12. Кожин А. Н., Крылова О. А., Одинцов В. В. Функциональные типы русской речи: монография / за ред. А. Н. Кожина. Москва : Высшая школа, 2005. 223 с.
13. Кожина М. Н. Стилистика русского языка : монография. М. : Просвещение, 1993. 224 с.
14. Костомаров В. Г. Русский язык на газетной полосе. Некоторые особенности языка современной публицистики: учеб. пособ / МГУ. Москва : МГУ, 1971. 267 с.
15. Матвеева Т. В. Функциональные стили в аспекте текстовых категорий : синхронно-сопоставительный очерк : монография. Свердловск : Изд-во Урал. ун-та, 2002. 172 с.
16. Миголинець О. І. Функціонально-стильові характеристики префіксальної номінації в сучасній англійській мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.04 / Нац. ун-т ім. Івана Франка. Львів, 2004. 17 с.
17. Мороховский А. Н., Воробьева О. П., Лихошерст Н. И. Стилистика английского языка : учеб. пособие / за ред. А. Н. Мороховского. К. : Вища школа, 1991. 272 с.

18. Олександренко К. В. Екстралінгвістичні фактори створення експресивності у газетній комунікації. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*. Хмельницький : ХНУ, 2007. Вип. 3. С. 94–96.
19. Павленко Л. І. Синтаксичні та функціонально-семантичні характеристики експлікаційних моделей в англійському розмовному мовленні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.04 / Нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. Харків, 2004. 18 с.
20. Разинкина Н. М. *Функциональная стилистика* : учеб. пособ. М. : Высш. шк., 2003. 182 с.
21. Сиротинина О. Б. Межстилевая и внутрителивая вариативность языковой системы. *Вопросы стилистики*. Саратов : Сарат. ун-т, 1986. Вып. 21. С. 3–8.
22. Солганик Г. Я. Современная публицистическая картина мира. *Публицистика и информация в современном обществе*. М. : Флинта, Наука, 2000. С. 9–23.
23. Степанов Ю. С. *Методы и принципы современной лингвистики* : монографія. М. : Наука, 2006. 312 с.
24. Тимакова И. Г. Функционирование эпиграфов в немецкоязычном тексте : автореф. дисс. на соискание уч. степени канд. филол. наук : 10.02.04 / МГУ. М., 2006. 21 с.
25. Харченко В. К. Разграничение оценочности, образности, экспрессии и эмоциональности в семантике слова. *РЯШ*. 1976. № 3. С. 66–71.
26. Чабаненко В. А. *Стилістика експресивних засобів української мови* : навч. посіб. / ЗДУ. Запоріжжя : ЗДУ, 2002. 351 с.
27. Шиловский В. И. Проблема разграничения экспрессивности и эмотивности как семантических категорий стилистики. *Проблемы семасиологии и лингвостилистики*. 1975. Вып. 2. С. 115–127.
28. Grosse E. U. *Text und Kommunikation : Eine ling. Einführung in die Funktionen der Texte*. Stuttgart : Kohlhammer, 2006. 164 s.
29. Jakobson R. *Linguistique et théorie de la communication. Essais de linguistique générale : Les fondations du langage*. P. : Editions de Minuit, 1980. P. 87–99.

Oksana Myhalets
Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor of English Philology Department
Uzhhorod National University
orcid.org/0000-0003-0594-3158
Uzhhorod, Ukraine, +38(050) 917 40 02
myhalets.oksana@gmail.com

**Semantics of the verbs with the middle degree of polysemy denoting
conflict actions in modern English**

Анотація. Лінгвісти усього світу дотримуються думки, що в даний час лексична семантика є найбільш продуктивною основою для всебічного вивчення мовного змісту, без якого визначена мовна система не може бути адекватно представлена в цілому. Семантика визначається як вивчення слів та їхніх значень. Зростаючий інтерес до вивчення мовних одиниць у семантично об'єднаній групі можна пояснити тим, що лише ретельно зібраний та систематизований мовний матеріал дає можливість вирішити цілий спектр найбільш значущих питань. Саме тому ця стаття присвячена дослідженню групи дієслів із середнім ступенем полісемії на позначення конфліктних дій, які займають важливе місце в системі англійської мови. Конфліктні дії класифікуються за видами та формами вираження, але найбільш чітко їхня багатогранність виявляється за допомогою формалізованого дослідження. На основі методики формалізованого аналізу лексичної семантики виявлено їхні кількісні та якісні характеристики. Крім того, розкрито як спільні, так і відмінні риси семантики мовних одиниць у досліджуваній мові. На цій основі висвітлено лексичну семантику дієслів на позначення конфліктних дій та їхній семний склад в сучасній англійській мові. Семантичний аналіз дієслів із середнім ступенем полісемії на позначення конфліктних дій в сучасній англійській мові дає підставу розглядати досліджуваний фрагмент лексики як певну семантичну структуру, елементи якої розташовані ієрархічно в їхніх різноманітних відношеннях як між собою, так і з іншими словами. У свою чергу, конфліктні дії, що базуються на протилежних цілях, інтересах, типах поведінки людей та соціальних груп, що супроводжуються негативними психологічними проявами, є привабливим об'єктом психологічного, соціологічного та лінгвістичного аналізу. Крім того, не секрет, що конфліктні дії – це постійні «супутники» людини, що супроводжують її з першого до останнього дня життя. Життя включає «вічні» проблеми між керівником і підлеглими, спільне проживання людей різних характерів, інтересів та поглядів на життя. Таким чином, на цьому

рівні виникають конфліктні дії, що зіштовхують нас з такими явищами, як терор, страйк, війна, суперечка тощо.

Ключові слова: лексична семантика, конфліктні дії, формалізований аналіз, семний склад, якісні та кількісні характеристики.

Abstract. Linguists around the world hold the opinion that nowadays lexical semantics is the most productive basis for all-round studying linguistic content without which the definite language system can't be adequately presented in general. Semantics is defined as the study of words and their meanings. The growing interest to the study of the language units in the semantically united group can be explained by the fact that only carefully collected and classified language material allows to solve a range of the most important issues.

That is why the present article deals with the study of the group of verbs with the middle degree of polysemy denoting conflict actions which occupy a significant place in the system of the English language. Conflict actions are classified by types and forms of expression, but most clearly their versatility is revealed through their formalized research. By means of the formalized lexical semantics' analysis methodology their qualitative and quantitative characteristics have been disclosed. Besides, both common and distinctive features of the units' semantics under study have been revealed. On this basis lexical semantics of the verbs denoting conflict actions as well as their seme stock in modern English have been highlighted. The semantic analysis of the verbs with the middle degree of polysemy denoting conflict actions in modern English gives reason to consider the lexis fragment under study as a definite semantic structure, the elements of which are placed hierarchically in their various relationships with both each other and other words. In its turn, the conflict actions based on the opposing goals, interests, types of people's behavior and social groups, accompanied by negative psychological manifestations, are worth studying from psychological, sociological and linguistic aspects. In addition, it is no secret that conflict actions are constant "fellows" of man which accompany a person from the first until the last day of life. Life comprises "everlasting" problems between leader and subordinates, common habitation of people of various characters, interests and views on life. Thus, at this level conflict actions arise that confront us with such phenomena as terror, strike, war, controversy etc. In the process of our complex lexico-semantic analysis, we have found common (to make (smth.) against smb.; to contend in, for, with or against smth./smb.; violently; side by side with; to oppose (in smth.); rebelliously; to oppose by contrary operations; to fight for, against; to meet in combat; to engage in battle; to strike; to put an end to; to strive in, with or against smb. or smth.; to throw, to combat, etc.) and distinctive (to break up with smb.; to expose; to urge, to close, to repulse by force of arms; to follow a person or thing; to comply with, to continue; to load or burden with smth.; to tyrannize over, etc.) features of the lexical units in question.

Keywords: lexical semantics, conflict actions, formalized analysis, seme stock, qualitative and quantitative characteristics.

Introduction. Language is treated as a system of communication, a medium for thought, a vehicle for literary expression, a social institution, a catalyst for nation building. All human beings speak at least one language and it is hard to imagine significant social, intellectual or artistic activity taking place in its absence [1, p. 11]. Language is the most significant way to preserve and form the human knowledge of the world. Representing the latter in the process of human activity, an individual fixes the results of his/her cognition in a word. Furthermore, language becomes distinctly human through its verbal and non-verbal dimensions [5, p. 12].

Given the fact that language is characterized by its special system of nomination for the creation of a dictionary, which simultaneously represents an inventory of the corresponding culture, we believe that the culture of the people is most clearly manifested in their vocabulary. Besides, an explanatory dictionary expresses the meaning, in other words something the culture is composed of.

Linguists who are interested in the meanings of words, and the relations between words' meanings, study lexical semantics. Thematic roles provide one very popular framework for investigating lexical semantics, in particular the lexical semantics of verbs, but not the only one. A significant number of scholars have recognized the importance of studying lexical semantics, especially when it concerns different languages in their comparison (O. I. Holubovska, M. P. Kocherhan, A. A. Luchykh, V. M. Manakin, M. P. Fabian, A. Cruse, A. Wierzbicka and many others). Lexical semantics belongs to less investigated issues of modern linguistics. There are hardly any research devoted to lexical semantic analysis of the verbs denoting *conflict actions* in modern English.

The **purpose** of the present article is to reveal the semantic peculiarities of the language units with the middle degree of polysemy in modern English. According to the purpose of our research, the following **tasks** have been put forward: a) to collect, classify and analyze the language units denoting *conflict actions* in modern English; b) to reveal their semantic peculiarities.

The **relevance** of the research is determined by the necessity of all-round study of the semantic peculiarities of the verbs denoting *conflict actions* in English, taking into account both their system-structural and semantic characteristics.

Material and methods. The research material of the present article includes English language units denoting *conflict actions* collected from Oxford English Dictionary in 20 volumes.

To choose the material of study – the words denoting *conflict actions* in modern English – we use formal, but exclusively linguistic criterion, i.e. referring it to one part of speech – the verbs. To study the relevant features of the verbs in question, the procedure of formalized lexical semantics' analysis has been used, further developed by professor M. P. Fabian [3; 4]. This method allows revealing the semantics of the verbs denoting *conflict actions* by studying the correlations between language units and their meanings, at the same time singling out their semantic peculiarities.

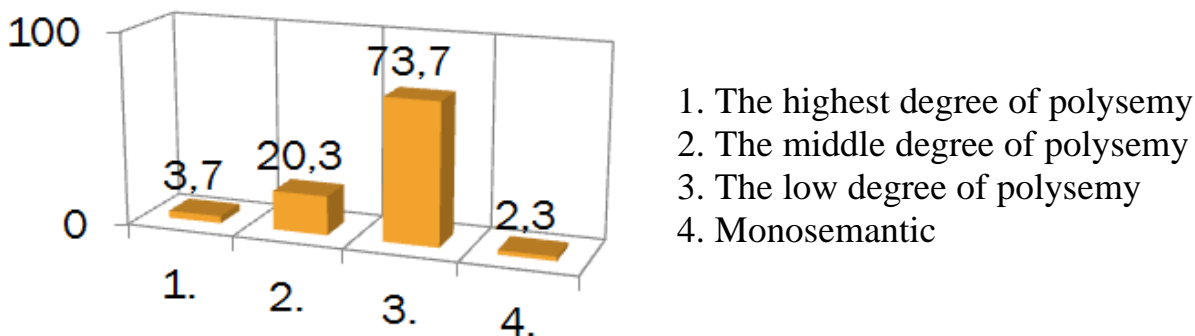
Results and Discussion. Due to the fact, that *conflict actions* are daily phenomena of social life, conflict vocabulary functions and develops in close connection with society.

In the development of a particular language, the social nature of language units denoting *conflict actions* appears in multiple variations. This fact requires differentiating the external factors of direct influence of the investigated class of verbs on the vocabulary from internal ones related to the mechanism of the lexical system formation. Correlation of these factors is qualified as the relation of necessity and opportunity.

The structure and system of any language is presented in dictionaries of different types. Their most comprehensive representation is given in explanatory dictionaries in which phonology, morphology, word formation etc. do not stand in autonomous relations, but act as a complex expression of the lexical units' content [3, p. 18].

Lexical practice aligns researches to study the word not as an isolated object, but as an organic element of the language system. The study of the text, as a result of speech activity, is used by lexicographers to determine the lexical meanings of words as speech facts. Any word in the explanatory dictionary combines form of expression and meaning. The form of the word is a multifaceted phenomenon, due to which the lexical meaning is complete. Furthermore, the explanatory dictionary allows analyzing language means of expressing *conflict actions* by linguistic methods. That is why the explanatory dictionary serves as the main source of language material in studying the system relations of the verbs denoting *conflict actions* and their places in the system of language. Interpretation of the words in the dictionary serves as a basis for describing their meanings in terms of semantic components.

The lexis denoting *conflict actions* in English is represented by 300 verbs, possessing 1715 lexical meanings. They are divided into 4 groups according to the degree of polysemy and their semantic characteristics: the language units with the highest (11), middle (61), low degree of polysemy (221) and monosemantic (7) words:

The present paper focuses on the lexico-semantic analysis of the 2nd group of verbs denoting *conflict actions* in English. The lexemes in question comprise a part of the English lexis – 19 verbs characterized by 39-30 meanings. They express the

views on the real world characteristic of both an individual and the society he/she lives in.

The lexical units *to oppose, to push, to sue, to oppress, to beat, to deal, to determine, to split, to wrestle, to clear, to judge, to divide, to much, to void, to cross, to top, to spill, to refuse, to prevent* denote *conflict actions* and have both common and distinctive features.

The first one *to oppose* (39 meanings) has a broad semantics which explicitly denotes the *conflict actions* with their causes and consequences (*to expose, to set smth. against or on the other side, to contrast, to place as an obstacle, to set or place (a person) as an antagonist, to set oneself in opposition, contend against, act in opposition or other resistance to, to be contrary to, to withstand, to combat, to stand in the way of, obstruct, etc.*).

Strengthening of the *conflict actions*, especially in wrestling or military operations between two or more countries or opposing groups within a country is found in the lexical meanings of the verb *to push* (37 meanings): *to exert force upon or against, to drive or repulse by force of arms, to move, throw forward, or advance (a force) against opposition, to thrust with a pointed weapon, to stab with a weapon, to strike, to exert pressure upon smth., to make one's way with force or persistence (as against difficulty or opposition), to force a thing into more intense action*. It can form phrases which have the following semantics: *to move or cause (someone) to be moved roughly from place to place, to manhandle; to browbeat, bully, domineer over – to push (someone) around; to punch (someone) on the nose – to push (someone's) face in; to press forward, to advance with continued effort – to push on; to make one's way by thrusting obstacles or opponents aside – to push one's way; to cause (an action) to be rushed; to hurry, cut fine – to push it, push things; to press or carry by force to a conclusion – to push through*.

To sue and *to oppress* have 36 meanings each, but they are qualitatively different. For example *to sue*, on the one hand, denotes the process of movement, search, implementation, following someone (*to follow a person or thing in motion, to follow with the eyes, to come after, to succeed, to chase, to take as a guide, to comply with, to continue, to proceed, to seek after, to accompany*), and, on the other hand, is linked with the jurisprudence: *to prosecute, to file a complaint, to initiate a case (to institute legal proceedings against a person, to prosecute in a court of law, to bring a civil action against; to sue at law, to appeal to, to petition, to make application before a court for the grant of, to institute a suit for, make a legal claim to, to woo, court, to plead, appeal, supplicate)*. At the same time, the lexical unit *to oppress* means: *to oppress, to depress, to upset, to subdue, to tyrannize, to commit violence, etc. (to press upon, to crush, to bear down in battle, to suppress, to put an end to, to load or burden with cruel or unjust impositions or restraints, to tyrannize over, to molest, to trouble, to harass, to distress, to force, to violate, to ravish, to urge, to close, to shut up, to fall upon, to keep out of sight)*.

Analyzing the semantics of verbs denoting *conflict actions* in modern English, we note that the meanings of polysemantic words differ not only in their structure

and place in the system of English, but also in their status which is defined as a set of correlated non-meaningful traits determining the role of the studied word meanings in the system of language means of nomination [2, p. 63]. Each meaning interacts with other meanings acting as part of the general system of nominative language means, i.e. interacts with other meanings outside semantic structure of the word. Owing to this correlation, the language status of the word is revealed.

The verb *to beat* (35 meanings) establishes the relations with the lexical units *to deal* and *to determine* denoting not only *conflict actions*, disputes, misunderstandings, confrontations, but their disclosure, resolution and results: *to beat* (*to strike with repeated blows, to exchange blows, to bombard, to dash against, impinge on, strike violently, assail, to overcome, to conquer in battle, to surpass, to force or impel by striking, to break, to smash, or overthrow by hard knocks, to batter*); *to deal* (*to engage with in conflict; to contend or fight about, to deliver blows, etc.; to have intercourse or dealings with, to associate with, to carry on negotiations, negotiate, treat with*); *to determine* (*to put an end to, to come to an end, to conclude, terminate, to cease to exist or be in force, to die, to expire, to set bounds to, to limit, to restrict to, to settle or decide a dispute, to fix, to conclude from reasoning, investigation, to ascertain definitely by observation, examination, calculation, to be defined as to position, to discuss and resolve a disputed question, to direct to some end or conclusion, to bring to the determination, decision or resolution (to do smth.), to resolve upon, to be finally and firmly resolved*), etc.

In addition, the common feature of the lexemes *to beat*, *to deal* and *to determine* is their ability to be used in phrases and possess figurative meanings: *to beat the air, beat the wind, (beat the water)* – *to fight to no purpose or against no opposition*; *to have (a person) beat* – *to be sure of his defeat*; *to beat up the quarters of* – *to arouse, disturb*; *beat in* – *to knock or force in by beating*; *beat off* – *to drive away from by blows, attacks, volleys*; *beat out* – a. *To knock or force or shape out by beating*; b. *To drive out by force or fighting*; *to beat a person at his (also her, etc.) own game* – *to defeat or outdo a person in his or her chosen activity or field of expertise, esp. by using his or her methods*. *To deal: to deal with* – *to act in regard to, administer, handle, dispose in any way of (a thing)*; *to deal with* – *to act towards (any one), to treat (in some specified way)*; *to deal on, upon* – *to set to work upon*. *To determine: to determine to do something* – *to decide to do something*. Among the distinctive semantic features, we point out the following: for *to deal* – *to divide, to distribute, to share, to separate, to bestow, give forth, render, deliver, to act, to proceed, to portion out, apportion, etc.*; for *to determine* – *to give a terminus or aim to, to give tendency or direction to, to direct, to decide the course of; to impel to (some destination), to be directed upon (anything), to be bound for etc.*

The lexical units *to split* and *to wrestle* (34 meanings) as part of the English vocabulary denoting *conflict actions* are revealed through their individual meanings. *To split* means *to break up, to separate or take apart, to divide or apportion to, to disclose, to let out, to reveal, to depart from, to leave, to part or break by striking, to fall out or disagree, to break or quarrel with a person, to become divorced, to*

run, to betray confidence, to give information detrimental to others. In its turn, to wrestle in sports means to strive with the competitor (*to strive with strength and skill to throw a person to the ground by grappling with him, to endeavour to overpower and lay down another, esp. in a contest governed by fixed rules, by embracing his body and limbs and tripping or overbalancing him, to struggle physically*), and figuratively – to wrestle with/against something e.g. temptation (*to strive or labour against difficulties, forces, circumstances, personal feelings*). In addition, the semantics of the verb **to wrestle** denotes the formulas of the interpretation indicating the conflict deployment – *to engage in conflict or strife, to act against each other, to engage in argument, debate, or controversy, to debate, dispute, to contend or struggle in hostility or opposition (with or against another or others)*.

The verbs **to clear** and **to judge** (33 meanings), on the one hand, have the same quantitative characteristic, but, on the other hand, they represent different ways of resolving *conflict actions*, especially in order to keep relations at work, at home, and in the community: **to clear** – *to become clear, to convince, to clarify, to explain, to elucidate, to make manifest, demonstrate, prove, to make pure, innocent, to free from obstructions obstacles, impediments, to exhaust, to free from contact, to pass without entanglement or collision, to pass clear of, to adjust accounts, claims, differences with, to set free from debt, or pecuniary embarrassment, to come into order from confusion; to judge* – *to sit in judgement upon, to try, or pronounce sentence upon a person in a court of justice, to sentence, condemn, to try a cause, to determine, decide a question, to decree, order, to adjudge, to administer (law) as a judge, to form an opinion about, to estimate, to appraise, to come to a conclusion, to commit oneself to, to submit oneself to the judgement of, to arrive at a notion, to make up one's mind as to the truth of a matter, to make a mental assertion or statement*.

In addition to the abovementioned meanings, the verb **to clear** forms phrases that allow to deeper disclose its semantics: **to clear the air** – *to free from clouds, mists, or obscuring elements; to clear away* – *to remove, leave the place, so as to clear; to clear off* – *to remove (an encumbrance) so as to leave a thing clear; to get rid of (a debt or claim) by settling it*. The semantic unity of a word lies not only in the presence of the common meaning – the significant, which subordinates separate meanings, but also in connecting these separate meanings with each other and their attachment to the same word. Hence, the nature and specificity of its polysemantic structure indicate that the use of the word in various phrases neither destroys its semantic unity nor the identity of the sound form, but reveals additional semantic shades of the word meaning.

The verbs **to divide**, **to match** and **to void** have their common quantitative (32 meanings) and also qualitative characteristics. The explicit indication of *conflict actions*, collision of opposite interests, thoughts, views, serious divergences, a sharp controversy, complications in international relations, which may lead to armed *conflict actions* are present in the lexical meanings of the given language units: **to divide** – *to split up, to break or cut asunder, to penetrate by motion through, to separate, to distinguish the kinds of, to classify, to cut off, sunder, part, to establish*

or constitute a boundary between, to cause to disagree, set at variance, produce dissension in or among, to distract or perplex (a person) by conflicting thoughts or feelings, to deal out, dispense, to allocate, to direct to different things, to part into two groups; **to match** – to meet in combat, to fight with, to array or place in opposition or conflict with, to “pit” (a person or thing) against another, to place in competition; **to void** – to clear of occupants, to empty of smth., to exhaust a subject by discussion, to deprive smth. of legal validity, to make legally void or invalid, to annul or cancel, to deprive of efficacy, force or value, to set aside or nullify, to cause to compel to go away from or leave a place, to dismiss, to expel, to remove from a position, to retire, to withdraw from, to clear away by destruction or demolition, to escape from, to give up.

Our approach to semantic analysis of the English verbs denoting *conflict actions* allowed us to consider the meaning of the word as a complex dismembered phenomenon. As a result, the analysis itself acquires a specific focus on the study of the meaning peculiarities. Particularly interesting in this respect are the facts, when within the same word there are meanings that have nothing in common with each other or appear to be diametrically opposed in comparison with their original meaning. For instance, the verb **to match** contains in its semantics completely opposite emotional connotations: fight, combat, opposition, hostility, lack of unity, coherence of action, ideas and what brings happiness, calmness, agreement, collaboration, union, comparison, equality, etc. (*to join in marriage, to become connected by marriage with, to associate, to join in companionship or co-operation (persons or things), to make an agreement with, to compare in respect of similarity, to examine the likeness or difference of, to regard, treat, or speak of as equal, to be equal to, to resemble sufficiently to be suitably coupled with, to correspond to, to be the “match” or counterpart of, to be mutually equal, be suitable to, to procure as a match, etc.*).

The lexeme **to cross** (31 meanings) is characterized by its individual semantics denoting counteraction, opposition, obstacle, annulment, unfair play against someone or something, intersection, crossing, etc.: *to crucify, to cancel, to erase, to strike out, to thwart, oppose, go counter to, to contradict, traverse, to cheat or double-cross, to act dishonestly in or towards, to die, to make the sign of the cross upon or over, to mark with a cross, to draw a line across, to intersect, to pass over a line, to meet and pass, to meet or face in one’s way, to encounter, to breed together.*

The words **to top**, **to spill**, **to refuse** and **to prevent** have 30 meanings and are characterized by both common and distinctive features. Among the common features of the lexical units **to top** and **to spill** are an indication of fray, violent confrontation or struggle, especially between large organized armed forces, situation of intense competitive activity, activities aimed at destroying / killing / overcoming someone or something, competition, destruction and others: *to fight, struggle, strive, to deprive of the top, to cut off, poll, to practise cheating or trickery, to impose upon, to foist, fob off, to insult, to oppose (to top), to destroy by depriving of life, to put (or bring) to death, to slay or kill, to cause death or slaughter, to put an end to life, to*

ruin, to overthrow a person, to bring to ruin or misery, to spoil morally, to wreck, to devastate, to violate, to deprive of chastity, to employ or expend wastefully, to waste, to perish, to scatter, to empty (to spill). The lexeme **to top**, in its turn, appears to be semantically close to the language unit **to prevent** – in the meaning of ‘*to outdo, surpass, excel in smth.*’, whereas **to spill** and **to refuse** denote a rejection, refusal, denial, giving up a position, a relationship with the opposite sex, proposals, opinions, thoughts, ideas, statements, etc. (*to decline (smth.), to do smth., to reject the offer of, to decline to accept or submit to a certain position, or to some relationship with oneself, to decline to meet (an opponent)*). Among the distinctive semantic features, we point out the following: for **to top** – *to put a top on, to form a top to, to furnish with a top, to cover, to exceed in height, to overtop, to rise above, to surmount, to reach the top of, ascend to the top of, to be at the top of, to have the supremacy over, to get the better of*; for **to refuse** – *to abandon, leave, depart from, to cast off, to divorce, to cease, desert, to let go, dismiss, get rid of, to prohibit or keep back from smth., to withhold permission, to resist further driving*. At the same time, the verb **to prevent** reveals its specific, individual meanings which characterize everyday actions and processes of human activity. Some of them are related to the manifestation of contradictions, conflicts, collision, confrontation, opposition, etc.: *to act before, in anticipation of, or in preparation for a future event, to meet with welcome or succour; to meet with hostility or opposition, to confront, to forestall, or baffle by previous or precautionary measures, to cut off beforehand, to debar, preclude, to stop, hinder, keep, to frustrate, defeat, bring to nought, render void or nugatory, to take possession of, to preoccupy, prejudice (a person’s mind)*.

In general, semantics of the language units denoting *conflict actions* in English is marked by a precise negative orientation which is a general characteristic of the verbs denoting *conflict actions*.

The semantic specificity of the language units with the middle degree of polysemy **to oppose, to push, to sue, to oppress, to beat, to deal, to determine, to split, to wrestle, to clear, to judge, to divide, to much, to void, to cross, to top, to spill, to refuse** and **to prevent** lies in the fact that in addition to their specific meanings, they have their common features based on association of physical impact, collision, struggle, contradiction, proximity, connection, comparison etc.

Conclusions. Lexico-semantic analysis of the verbs with the middle degree of polysemy denoting *conflict actions* in modern English has shown that each lexical unit is characterized, on the one hand, by its autonomy, in the language system and, on the other – by its certain relation with other units within the semantic field. Since the structure of the language units denoting *conflict actions* in English consists of a large number of meanings, they may belong to many conceptual microsystems, owing to their qualitative and quantitative characteristics. As a result, various relationships between language units are established – intersection, coincidence, direct and indirect relations, etc. These changes in the semantic relations between the lexemes under study serve as a logical process for the formation of the lexis denoting *conflict actions* based on various transformations.

The **perspectives** of further research lie in the study of semantic peculiarities of the language units denoting *conflict actions* in English in their interactions with the corresponding ones in both distantly related and non-related languages.

REFERENCES

1. Andreichuk N. I., Babeliuk O. A. Contrastive lexicology of English and Ukrainian languages: theory and practice : textbook. Kherson : Publishing House “Helvetica”, 2019. 236 p.
2. Іваненко Н. В. Системно-структурна організація лексико-семантичного поля добро в українській та англійській мовах. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія “Лінгвістика”*. Херсон : ХДУ, 2007. Вип. 5. С. 60—64.
3. Фабіан М. П. *Етикетна лексика в українській, англійській та угорській мовах*. Ужгород : Інформаційно-видавниче агентство «ІВА», 1998. 256 с.
4. Фабіан М. П. Семантика мовного етикету : новий підхід до її вивчення. *Сучасні дослідження з іноземної філології*. Ужгород, 2014. Вип. 12. С. 7—13.
5. Fabian M. Interdisciplinary approach to cross-language and cross-cultural communication studies. *Сучасні дослідження з іноземної філології*. Ужгород : ДВНЗ «УжНУ», 2019. Вип. 17. С. 9—16.
6. Simpson, John, Edmund Weiner, ed. *Oxford English Dictionary*. Vol. 1–20. Canada : Oxford UP, 1989.
7. Soroka T. Methodology of contrastive typological investigation of the Ukrainian, English and French axionomens. *Теоретичні й прикладні проблеми сучасної філології*. Слов’янськ, 2019. Вип. 9, ч. I. С. 56—62.

Світлана Мишко

кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувачка кафедри полікультурної освіти та перекладу
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»,
orcid.org/0000-0001-6773-219
Ужгород, Україна, 0995533566
svitlana.myshko@uzhnu.edu.ua

Катерина Лізак

старший викладач кафедри філології
Закарпатського угорського
інституту ім. Ференца Ракоці II
orcid.org/0000-0002-7873-535
Берегово, Україна, 0993077163
lizak.kati1@gmail.com

**Особливості перекладу реалій з англійської на українську,
угорську та російську мови
(на матеріалі твору А. Конан-Дойля «Собака Баскервілів»)**

Анотація. В статті розглядаються проблеми перекладу, які через свою творчу природу були нескінченним джерелом наукових дискусій. Одне з таких питань - переклад реалій або слів, пов'язаних з культурою, оскільки крім володіння принаймні двома мовами, перекладачеві потрібні глибокі знання та розуміння історичного походження нації, її культури та традицій. Перекладацькою практикою підтверджено, що при перекладі реалій виникають певні труднощі, але це не означає, що вони не можуть бути перекладені. Ми поділяємо думку перекладознавців, відповідно до якої поняття «реалія» слід відмежувати від поняття «термін». Слід підкреслити, що особливе місце в перекладі реалій займає переклад лакун, які пов'язані з відсутністю або наявністю самої реалії в культурі того чи іншого народу. Лакуни навіть називали білими плямами на семантичній мапі мови. Метою дослідження є аналіз літератури, присвяченої перекладу реалій та виявлення подібностей та відмінностей перекладу реалій з англійської на українську, угорську та російську мови, пов'язаних із відмінностями культур носіїв мови (на матеріалі твору А. Конан-Дойля «Собака Баскервілів»). Відповідно до мети в роботі використано загальнонаукові та спеціальні методи дослідження, які забезпечили цілісний підхід до вирішення проблеми, а саме: методи критичного аналізу та синтезу, описовий, порівняння, аналогії та узагальнення.

Теоретичні рамки нашого дослідження базуються на таксономії перекладацьких операцій К.Кінґа. Автори приходять до висновку, що перекладач на українську мову обирає перекладацькі трансформації більш строго дотримуючись теорії. Угорський та російський перекладачі виявляють більшу автономію в перекладі там, де конкретна трансформація не є обов'язковою. Результати, отримані при аналізі перекладу на мови, які належать до різних мовних сімей, можуть представляти певний інтерес для теорії перекладу. Результати дослідження можуть слугувати основою для майбутнього дослідження.

Ключові слова: переклад, трансформаційні операції, перекладацькі операції, лексична трансформація, культурні відмінності, культурний термін, реалія, лакуна.

Abstract. The article deals with the problems of translation which due to its creative nature, have been an endless source of scholarly discussions. One of such issues is the translation of culture-bound words or realia since apart from having native-like knowledge of at least two languages, a translator needs substantial knowledge and understanding of the historic background of a nation, its culture and traditions. Translation practice has confirmed that certain difficulties arise in translating realia, but this does not mean that they cannot be translated. We share the opinion of translators, according to which the concept of "realia" should be distinguished from the concept of a "term". It should be emphasized that a special place in the translation of realia is occupied by the translation of lacunae, which are associated with the absence or presence of the realia in the culture of a particular people. Lacunae were even called white spots on the semantic map of the language. The aim of the study is to analyze literature on realia translation and identify similarities and differences in the translation of realia from English into Ukrainian, Hungarian and Russian associated with the differences in the cultures of native speakers (based A. Conan Doyle's "The Hound of the Baskervilles"). According to the purpose of the study, general scientific and special research methods that provided a holistic approach to solving the problem were used, namely: methods of critical analysis and synthesis, descriptive method, methods of comparison, analogy and generalization. The theoretical framework of our research is based on K.Kinga's taxonomy of translation operations. The authors come to the conclusion that the Ukrainian translator chooses translation transformations more strictly adhering to theory. Hungarian and Russian translators show greater autonomy in translation where a specific transformation is not necessary. The results obtained from the analysis of translation into the languages that belong to different language families may be of certain interest for translation theory. The results of the study can serve as a basis for future research.

Keywords: translation, transfer operations, translation operations, lexical transfer operation, cultural differences, cultural term, realia, lacuna.

Вступ. На сучасному етапі розвитку суспільства для досягнення максимального взаєморозуміння при комунікації зростає значення перекладу і, зокрема, перекладу реалій, які мають національний характер, відсутні в інших культурах і інших мовах, характеризуються часовим забарвленням і які можна віднести до категорії безеквівалентної лексики. Слід підкреслити, що немає однозначної відповіді дослідників щодо категорії мовних одиниць, до якої належать реалії.

На нашу думку, найповніше передає суть реалій дефініція болгарських дослідників С. Влахова та С.Флоріна: «Реалії – це слова і словосполучення народної мови, які відображають найменування предметів, понять, явищ, характерних для географічного середовища, культури, матеріального побуту або суспільно-історичних особливостей народу, нації, країни, племені...» [4, с. 81].

Ми підтримуємо також твердження В. С. Виноградова, відповідно до якого реаліями вважаються специфічні факти історії та державного устрою національної спільноти, особливості її географічного середовища, характерні предмети побуту минулого і сьогодення, етнографічні та фольклорні поняття, відносячи їх до класу безеквівалентної лексики [3].

Ми поділяємо думку перекладознавців, відповідно до якої поняття «реалія» слід відмежувати від поняття «термін», адже реалії нерозривно пов'язані з історією та культурою певного народу і, відповідно, з художньою літературою, а терміни позбавлені національного забарвлення і належать, в основному, до сфери науки і створюються штучно для найменування певного предмета або явища, найчастіше на основі слів латинського та грецького походження, або шляхом переосмислення вже існуючих слів. Заслуговує уваги твердження А. Д. Швейцера, що в певних випадках спостерігається перехід реалій в терміни і навпаки, а також існує категорія одиниць, які можна вважати одночасно і термінами, і реаліями, тому при розмежуванні понять слід спиратися на контекст [14].

Перекладацькою практикою підтверджено, що при перекладі реалій виникають певні труднощі, але це не означає, що вони не можуть бути перекладені. Так, наприклад, перекладознавці лайпцизької школи стверджують, що різними мовами можна сказати одне і те ж, але, як правило, говорять по-різному. На їх думку, якщо б поняття передавалось однаково двома мовами, то ми говорили б не про дві мови, а про одну і ту ж мову [16].

Слід зазначити, що можливості перекладу реалій, які фактично зустрічаються в перекладах, зводяться до чотирьох основних випадків: транслітерація або транскрипція, створення нового (або складного) слова на основі вже існуючих в мові елементів, уточнюючий переклад та гіпонімічний переклад (заміна видового поняття на родове). Питання про вибір між транскрипцією (транслітерацією) і безпосередньо перекладом стосується, головним чином, ще незнайомих носіям мови перекладу слів [11].

Дуже часто між мовами та культурами існують відмінності і для досягнення успішного перекладу необхідна висока компетентність перекладача. Однак, перекладознавець О. Каде стверджує, що з мовної та комунікативної точки зору все мислиме людським розумом повинне бути здатним відтвореним будь-якою мовою. І оскільки все, що можна сказати однією мовою, може бути виражене іншою, можна зробити висновок, що все можна перекласти з будь-якої мови на будь-яку іншу мову. Тому переклад будь-якого тексту є об'єктивно можливим, навіть якщо існують різні кодифікації, історично обумовлені внаслідок того, що не всі мовленнєві спільноти перебувають на одній стадії еволюції [17, с.93].

У дослідника країнознавчо-орієнтованої лексики Г.Д.Томахіна при зіставленні американського варіанта англійської мови з російською мовою і відповідних культур зустрічаються терміни «денотативні реалії» і «конотативні реалії». Денотативні реалії, за визначенням Г. Д. Томахіна, – це такі факти мови, які позначають предмети і явища, характерні для даної культури, що не мають відповідностей в іншомовній культурі. Конотативні реалії, на противагу денотативним, позначають предмети, які нічим не відрізняються від аналогічних предметів культур, які зіставляються, але отримали в даній культурі і мові додаткові значення, які базуються на культурно-історичних асоціаціях, властивих тільки даній культурі [13].

Слід підкреслити, що особливе місце в перекладі реалій займає переклад лакун, які пов'язані з відсутністю або наявністю самої реалії в культурі того чи іншого народу. Лакуни навіть називали білими плямами на семантичній мапі мові. Виникнення лакун зумовлене соціально-політичним, суспільно-економічним та культурним життям народу. Слід зазначити, що проблему «лакун» досліджували Бархударов Л. С. [1] Мінченков А.Г. [9], Ревзин І.І., Розенцвейг В.Ю. [12]. Перекладознавці поділяють лакуни на абсолютні та відносні і вважають лакуни доволі невеликими групами лексичних одиниць. Л. С. Бархударов взагалі вважає лакуни «випадковими» [1, с. 93].

А.Г.Мінченков вводить новий термін — «лакуна номінації» і визначає її як прогалину в системі позначень, що виражається у відсутності в мові окремого слова для номінації того чи іншого сенсу. Лакуна номінації визначається як прогалина в системі позначень, що виражається у відсутності в мові окремого слова для номінації того чи іншого сенсу, при цьому цей сенс може бути звичним, давно сформованим, а може формуватися вперше при зіткненні з іншою понятійною системою, в тому числі при перекладі. Дослідник наголошує, що для того, щоб виробити теоретичні засади вирішення перекладацьких проблем, що виникають через наявність лакун у мові перекладу, необхідно заново осмислити хід процесу перекладу і позбутися деяких стереотипних уявлень [9, с.163].

Метою нашого дослідження є аналіз літератури, присвяченої перекладу реалій та виявлення подібностей та відмінностей перекладу реалій з англійської на

українську, угорську та російську мови, пов'язаних із відмінностями культур носіїв мови (на матеріалі твору А. Конан-Дойля «Собака Баскервілів»).

Методологія та методи дослідження. Відповідно до мети в роботі використано загальнонаукові та спеціальні методи дослідження, які забезпечили цілісний підхід до вирішення проблеми, а саме: методи критичного аналізу та синтезу, описовий, порівняння, аналогії та узагальнення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Теоретичні рамки нашого дослідження базуються на таксономії перекладацьких операцій Клауді Кінгі. Ці операції (заміна, переміщення, упущення, додавання, тощо) ми назвемо «трансформаційними операціями». Термін "трансформаційні операції" буде використовуватися в цьому дослідженні в широкому розумінні, включаючи всі операції, які виконують перекладачі, від автоматичної заміни до свідомого перерозподілу експліцитної та імпліцитної інформації [18, с.153].

Отже, у дослідженні ми проаналізуємо переклад реалій з англійської на три мови, а саме: українську, угорську та російську, фокусуючись на подібностях та відмінностях при перекладі. Слід зазначити, що з цих мов угорська належить до фіно-угорської сім'ї мов, тоді як англійська, українська та російська належать до індоєвропейської мовної сім'ї. Однак, українська, російська та угорська мови є синтетичними з розвинутою морфологією, тоді як англійська є аналітичного типу і досить бідною у плані морфології. З цієї причини трансформаційні операції, які використовуються для перекладу на ці мови, можуть викликати певний інтерес.

Для збору даних твір про Шерлока Холмса був обраний з двох причин. З одного боку, через специфіку англійської мови, яка є відображенням національної та культурної своєрідності народу цієї доби. З іншого боку, метою було уникнути надмірної кількості архаїзмів, які притаманні художнім творам даного жанру попередніх епох. В результаті, в роботі будуть проаналізовані приклади з одного з найвідоміших творів англійського письменника сера Артура Конан-Дойля — «Собака Баскервілів». Переклад цих творів був здійснений М.Дмитренком — на українську, А.Аркош — на угорську та Н.Волжиною — на російську мови.

У романі було знайдено 94 слів-реалій, найбільш характерні приклади перекладу яких представлені у дослідженні. Аналіз виявляє деякі закономірності вживання перекладацьких трансформацій. Так, лексичні трансформації, серед яких узагальнення (генералізація), розширення значення, опущення та додавання значення, цілісне перетворення та компенсація, часто використовуються для перекладу слів, пов'язаних з культурою. Цю думку також обґрунтовують приклади, взяті з аналізу «Собаки Баскервілів» Шерлока Холмса. Відповідно до них, розширення значення чи узагальнення є однією з найбільш широко використовуваних трансформаційних операцій для перекладу реалій.

У нижченаведених прикладах вживаємо скорочення, де МО значить «мова оригіналу», а МП вживається у значенні «мова перекладу».

Англійська МО ...*which is known as a “Penang lawyer”* [15, с. 640].

Українська МП...*з тих, що відомі під назвою «ломака»* [7, с. 1].

Угорська МП ...*afféle igazi kutyaitő* [19, с. 2].

Російська МП ...*из тех, что именуются «веским аргументом»* [8, с. 6].

Для передачі значення виразу, якого немає у цільових мовах застосовується узагальнення. Варто відмітити цікавий факт перекладу, а саме: і в угорській, і в українській мовах перекладачі передають значення реалії аналогічно, як специфічний вид інструменту, тоді як перекладач російською мовою вважає його своєрідним доказом вчиненого злочину.

Відповідно, опущення назви бренду та використання загальної назви замість нього, може розглядатися як форма узагальнення для торгової марки, характерної для культури мови оригіналу, але повністю невідомої читачеві цільової мови. Так, наприклад, як у випадку конкретної тютюнової суміші, що згадується в оповіданні.

Англійська МО: *When you pass Bradley's, would you ask him to send up a pound of the strongest shag tobacco?* [15, с. 653].

Українська МП: *Коли будете проходити повз крамницю Бредлі, попросіть його, будь ласка, прислати мені фунт найміцнішого тютюну* [7, с. 10].

Угорська МП: *Ha véletlenül Bradley boltja felé jár, szólna neki, hogy küldjön neked egy font erős pipadohányt?* [19, с. 18].

Російська МП: *Когда будете проходить мимо Бредли, не попросите ли его прислать мне фунт самого крепкого табака?* [8, с.22].

Якщо опустити назву бренду та узагальнити значення "shag", то всі три переклади виявляють схожість, адже вказаний лише міцний тип тютюну. Однак, інтенсивний аромат тютюну цієї марки нагадує англійцю про минулі часи і викликає добрі спогади. Отже, ностальгія та атмосфера епохи були втрачені в усіх трьох перекладах на вищезгадані мови.

В оповіданні читач стикається з низкою описових сцен. Загалом, ці місця та їх назви, а також їхнє культурне та історичне походження знайомі читачу, рідною мовою якого є англійська. Але, можливо, для читачів, які читають твір у перекладі, ці місця нічого не означають. У таких випадках перекладач, зазвичай, застосовує упущення та додає деякі коментарі, щоб передати конотативне значення топонімів. Отже, наведемо приклад для ілюстрації.

Англійська МО: *I assure you my cheeks flushed at the very thought. It might not even now be too late to overtake him, so I set off at once in the direction of Merripit House* [15, с. 687].

Українська МП: *Було ще не пізно наздогнати його, і я негайно подався в напрямку до Meppinim-хаус* [7, с. 34].

Угорська МП: *Mivel úgy gondoltam, talán nem késő, hogy utolérjem a baronetet, azonnal útnak indultam a „Csendes fészek” felé* [19, с. 59].

Російська МП: *И я сразу же отправился к Meppinim-хаусу* [8, с.63].

В угорському варіанті перекладач дотримується теорії, оскільки назва будинку Мерріпіт випущена, і для того, щоб надати певну довідкову інформацію про людей, які живуть у цій домівці та передати спокійну атмосферу в будинку, дається пояснення. Таким чином, читач цільової мови отримує уявлення про атмосферу будинку і може уявити людей, які там живуть. Очевидно, що український та російський переклади позбавляють читача цих додаткових відчуттів. Ці переклади є прикладом, коли українські та російські переклади ідентичні, але повністю відрізняються від перекладу, зробленого угорським перекладачем. Можливо, українські та російські перекладачі вважають додаткову інформацію, запропоновану угорським перекладачем, неважливою для розуміння ситуації. Ці досить різні підходи до перекладу можуть ілюструвати, наскільки переклад залежить від вибору перекладача.

Інший приклад різниці в перекладах може спостерігатися у випадку перекладу скорочень.

Англійська МО: "To James Mortimer, *M.R.C.S.*,", [15, с. 640].

Українська МП: На ньому було вигравірувано: «Джеймсові Мортимеру, **Ч.К.Х.Т.**,

Угорська МП: *James Mortimernek, a seborvosok királyi testülete tagjának*,» [19, с. 2].

Російська МП: Джеймсу Мортимеру, **Ч.К.Х.О.***,

Угорською мовою скорочення перекладається як словосполучення, тоді як в українській та російській мовах використовується відповідна аббревіатура. Однак, у російському перекладі наведено пояснення у виносці. Таким чином, схожими можна вважати переклади на угорську та російську мови, оскільки додаткова інформація надається, хоча і по-різному.

Ще одна лексична операція, яка часто використовується при перекладі реалій у оповіданні — додавання. Серед випадків додавання пояснення географічних назв та топонімів, таких як графства, різних типів населених пунктів та вулиць є найчисленнішими.

Англійська МО: *Mortimer, James, M.R.C.S., 1882, Grimpen, Dartmoor, Devon* [15, с. 642].

Українська МП: «Мортимер Джеймс, член Королівського хірургічного товариства з 1882 року, Грімпен, Дартмур, **графство Девоншир** [7, с.2].

Угорська МП: *Mortimer, James, 1882-től a seborvosok királyi testületének tagja, lakhelye Grimpen, Dartmoor, Devon megye* [19, с. 4].

Російська МП: «Мортимер Джеймс, с 1882 года член Королевского хирургического об- щества. Гримпен, Дартмур, **графство Девоншир** [8, с. 8].

Крім того, додавання часто застосовується при перекладі назв установ, при цьому переклад на українську, угорську та російську мови в більшості таких прикладів співпадає.

Англійська МО: *Then on Saturday, unless you hear to the contrary, we shall meet at the ten-thirty train from **Paddington*** [15, с. 665].

Українська МП: Тоді в суботу, якщо вас не буде повідомлено про які небудь зміни, зустрічаємося на **Педдінгтонському вокзалі** і їдемо поїздом о десятій тридцять [7, с.18].

Угорська МП: Akkor hát szombaton, hacsak közben másként nem határozok, találkozunk **Paddington állomáson**, a tízharmincas vonatnál [19, с. 33].

Російська МП: Значит, если отмены не будет, мы выезжаем в субботу поездом десять тридцать с **Паддингтонского вокзала** [8, с. 37].

Слід зазначити, що між перекладами на угорську або російську та українську мови, мають місце певні відмінності. Угорські та російські перекладачі не додають пояснювальної інформації, тоді як перекладач на українську мову вважає додаткову інформацію важливою для розуміння ситуації та вказує тип географічного розташування, як у наступному прикладі. Англійська МО: He married Beryl Garcia, one of the beauties of Costa Rica, and, having purloined a considerable sum of public money, he changed his name to Vandeleur and fled to England, where he established a school in the east of **Yorkshire** [15, с. 730].

Українська МП: Цей молодик одружився з Беріл Гарсія, однією з красунь Коста-Ріки, привласнив чималу суму державних грошей, поміняв прізвище Баскервіль на Ванделер і втік в Англію, де відкрив школу в східній частині **графства Йоркшир** [7, с. 63].

Угорська МП: Miután nagyobb összegű közpénzt sikkasztott, nevét Vandeleurre változtatta, és ide menekült Angliába, ahol is **Yorkshire** keleti felében magániskolát nyitott [19, с.110].

Російська МП: Сей небезызвестный вам молодчик женился на некой Бэрил Гарсия, одной из красавиц Коста-Рики, растратил казённые деньги и, переименовав фамилию на Ванделер, бежал в Англию, где вскоре открыл школу в восточной части **Йоркшира** [8, с. 112].

Однак, коли перекладач вважає важливим, надається додаткова інформація, як у наступному прикладі при перекладі угорською та українською мовами. В той же час перекладач російською мовою вважає, що додаткова інформація не є суттєво необхідною і не дає жодних пояснень. В цьому випадку переклад угорською та українською мовами є ідентичним.

Англійська МО: He brought it down by the **North Devon** line and walked a great distance over the moor so as to get it home without exciting any remarks., [15, с. 730].

Українська МП: Потім проїхав залізницею через **Південний Девон** і пройшов пустищем чималу відстань, аби в такий спосіб дістатися домівки, нікому не потрапивши на очі [7, с. 64].

Угорська МП: Az ebet az **észak-devoni vasútvonalon** lopta be a megyébe, s éjszaka, kerülőúton vitte haza a lápvidéken át, nehogy valaki megláthassa, s feltűnést keltsen vele [19, с. 111].

Російська МП: Потом **приехал** с ним в **Девоншир** по северной линии и сделал немалый конец пешком через болота, чтобы провести его домой незаметно [8, с. 113].

Знову ж таки, наведені приклади підтверджують високо творчу природу перекладу, оскільки ми можемо бачити, що коли перекладач стоїть перед певним вибором, тільки від його рішення залежить, яку операцію з перекладу застосовувати незалежно від мови перекладу.

Коли справа доходить до перекладу реалій, поряд з топонімами, одиниці вимірювання як частина національної культури, такі як, назви британських імперських традиційних мір та грошових одиниць мають бути перекладені. Для виконання цього завдання перекладачі зазвичай використовують узагальнення та перетворення.

Англійська МО: *You have presented **an inch or two** of it to my examination all the time that you have been talking* [15, с. 644].

Українська МП: *Розмовляючи зі мною, ви весь час показуєте мені його краєчок в **пару дюймів** завширшки* [7, с. 3].

Угорська МП: *Miközben beszélgettünk, egy **jó tenyérvnyi csíkot** szemügyre vehettem belőle* [19, с. 7].

Російська МП: *Разговаривая со мной, вы всё время показываете мне краешек этой рукописи **дюйма в два** шириной* [8, с. 6].

Оскільки у вищенаведених перекладах українські та російські перекладачі вважають міру важливою для розуміння, вони використовують операцію перетворення для передачі її значення. В той же час угорський перекладач має іншу думку і використовує для перекладу загальні терміни. Далі подібний переклад надається угорською мовою. Більше того, російський перекладач поділяє ту саму думку і передає значення, використовуючи загальний термін. Подібно до вищезазначених прикладів, саме український перекладач чітко дотримується теорії та забезпечує точний переклад шляхом перетворення.

Англійська МО: *And so did I," said Baskerville. "**Every inch** of it."* [15, с. 666].

Українська МП: *І я теж,— додав Баскервіль. — **Кожний дюйм*** [7, с. 18].

Угорська МП: *Én magam is - mondtá Baskerville. - **A legkisebb zugot is megnéztem*** [19, с. 33].

Російська МП: *И я тоже, – сказал Баскервиль. – **Обшарил все уголки*** [8, с. 38].

Тим не менше, якщо перекладачі вважають, що інформація є вагомою для надання доказів, вони одночасно використовують перетворення як лексичну трансформацію для перекладу.

Англійська МО: *No; he lay about **fifty yards** from it."* [15, с. 650].

Українська МП: *Ні, він лежав за **п'ятдесят ярдів** від неї* [7, с.8].

Угорська МП: *Nem. **Körülbelül ötven lábnyira** feküdt tőle* [19, с. 15].

Російська МП: *Нет, он лежал **ярдах в пятидесяти****** от неї* [8, с.19].

Висновки з дослідження. Наведені вище приклади перекладу реалій з англійської на угорську, українську та російську мови дозволяють нам зробити висновки про наявні тенденції перекладу. Так, незважаючи на те, що аналіз даних проводився на основі таких різних мов, як мова оригіналу — англійська та три мови перекладу, з одного боку українська та російська та віддалена від

них угорська мова, можна зробити висновок, що для перекладу реалій застосовуються загальновідомі лексичні трансформації. Більш цікавим при аналізі прикладів було порівняння цільових мов перекладу та виявлення подібностей та відмінностей у перекладах. Навіть на основі проведеного аналізу невеликої кількості прикладів, вимальовується загальна тенденція, а саме: перекладач на українську мову обирає перекладацькі трансформації, більш строго дотримуючись теорії. Водночас, угорський та російський переклади виявляють схожість в тому, що перекладачі цих мов виявляють більшу автономію в перекладі там, де конкретна трансформація не є обов'язковою і в таких випадках спостерігається схожість у виборі трансформаційних операцій.

На нашу думку, в подальшому потрібно проаналізувати більшу кількість прикладів для узагальнення висновків, але ці дані можуть слугувати основою для майбутнього дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бархударов, Л. С. Язык и перевод. М.: Международные отношения, 1975. 239 с.
2. Верещагин, Е. М., Костомаров В. Г. Лингвострановедческая теория слова. М.: Русский язык, 1980. 320 с.
3. Виноградов, В. С. Введение в переводоведение (общие и лексические вопросы) .М.: Издательство института общего среднего образования РАО, 2001. 224 с.
4. Влахов С. Непереводимое в переводе М. : Международные отношения, 1980. 381 с.
5. Герберт Алина Андреевна. Особенности перевода культурных реалий (на материале произведений Е.Замятина и А.Гавальда). *Вестник ВолГУ.Серия 9. Вып.12.2014.* сс.103-104
6. Комиссаров В.Н. Теория перевода (лингвистические аспекты): Учеб. для ин-тов и фак. иностр. яз. М. : Высшая школа, 1990. сс. 227–246.
7. Конан Дойл А. Собака Баскервилів. URL: https://read online.in.ua/read/sobaka_baskerviliv/
8. Конан Дойл А.Собака Баскервилей. URL:http://www.221b.ru/archive/The_Hound_of_the_Baskervilles.pdf
9. Минченков А. Г.Лакуны номинации как переводческая проблема. *Вестник СПбГУ. Сер. 9. 2011. Вып. 2,* сс.166-172
10. Мусина Надира Мейрамовна. Peculiarities of realities translation (on the material of literary work). *Молодой учёный №15 (201),* апрель 2018 г.
11. Реалия как объект перевода. URL: <http://study-english.info/article075.php>
12. Ревзин И.И., Розенцвейг В.Ю. Основы общего и машинного перевода. М.: Высшая школа, 1964. 244 с.

13. Томахин Г.Д. Реалии – американизмы: Пособие по страноведению. Учебное пособие для институтов и факультетов иностранных языков. М.: Высшая школа, 1988. 239 с.
14. Швейцер А.Д. Теория перевода: статус, проблемы, аспекты. М.: Наука, 1988. 215 с.
15. Conan Doyle A. The Complete Sherlock Holmes. L: Hamlyn Publishing, 1984. 1083p.
16. Guerra A.F. Translating Culture: Problems, strategies and Practical Realities. URL: <https://www.sic-journal.org/ArticleView.aspx?aid=173>
17. Kade, Otto, ed. Probleme des übersetzungswissenschaftlichen Textvergleichs. Leipzig: VEB Verlag Enzyklopädie, 1981. In: Guerra A.F. Translating Culture: Problems, strategies and Practical Realities. URL: <https://www.sic-journal.org/ArticleView.aspx?aid=173>
18. Kinga K. Languages in Translation. Budapest: Scholastica. Unchanged reprint, 2007. 473p.
19. Sir Arthur Conan Doyle. A sátán kutyája. URL: <https://mek.oszk.hu/01700/01718/01718.pd>

УДК 811.511.141'366 (075.8)

DOI: 10.24144/2617-3921.2020.18.111-121

Наталія Нодь

*кандидат філологічних наук, доцент кафедри угорської філології,
Ужгородський національний університет
orcid.org/0000-0002-2924-7889
м. Ужгород, Україна, +380672113933
kodobocznatalia@freemail.hu*

Система особових імен у народних казках Закарпаття

Анотація. До наймиліших спогадів нашого дитинства належать ті миті, коли на крилах казки ми можемо полетіти у світ уяви. Перечитавши знову ці казки вже як дослідниця, цікаво проаналізувати антропоніми, що в них вживаються. Важливо вивчити мотивацію називання в народних казках, у яких йдеться про минуле угорського народу, адже за допомогою цього можемо детальніше ознайомитися із звичками називання угорського народу.

Збиранням закарпатських народних казок займалися багато дослідників. Визначними є збірники Петра Лизанця та Марії Пунько, Ласло Шандора, у яких знаходимо багато типових, створених закарпатськими угорцями

народних казок. Особливості антропонімів у народних казках збірника казок «Три золоті стріли» Петра Лизанця – виняткові, відображають закарпатський менталітет, спосіб мислення. Власне, можемо знайти серед них майже усі типи власних назв, проте переважну більшість складають «промовляючі імена», і ймовірно причиною цього є те, що з їхньою допомогою краще розуміємо суть повідомлення казки, не кажучи вже про те, що вони роблять твір барвистішим та радіснішим. Ім'я в народній казці та його значення створює єдність. Імена також можуть мандрувати із однієї казки в іншу. У закарпатських народних казках можна помітити, що традиційні імена постійно повертаються. Їхньою характерною особливістю є те, що вони пояснюють, чому героя звать так або інакше. У казках, особливо в їхньому початку, фігурують молодь, як правило діти, ще не дорослі особистості. У першу чергу можемо стверджувати те, що й імена закарпатських народних казок підсилюють фіктивне значення казки. По-друге, у казках відображено вживання угорських імен, яке було притаманне 19 століттю. Зустрічаємо також імена, які утворені за допомогою «фантазії». Називання казок, безумовно, є цікавим та вимагає багато уваги. Їхнє дослідження та класифікація є дуже важливим і своєчасним завданням.

Ключові слова: казка, власні імена, категоризація, називання, промовляючі імена.

Abstract. Among the favourite memories of our childhood are the moments when we can fly into the world of imagination on the wing of a tale. As a researcher I re-read these tales, it is interesting to observe the proper names in them.

It is important to examine the naming motivation of folk tales looking back on the Hungarian past, with we can get to know the naming habits of the Hungarian people. Several people dealt with the collecting of folk tales in Transcarpathia. Outstanding are the collections of Péter Lizanec and Mária Punykó, László Sándor, in which we can find several typical folk tales created by the Hungarians of Transcarpathia. The naming peculiarity of Péter Lizanec's tale collection of Three Golden Arrows is special, it illustrates the Transcarpathian mentality and way of thinking. Almost all types of proper names can be found in them, but typically the largest number are speaking names, and this is probably because they give us a better understanding of the essence of the message of the tale, not to mention making the works more colourful and cheerful.

The name and signifier of folk tales form a unit. The names themselves can also wander from one tale to another. It can be observed in the Transcarpathian folk tales that the traditional names return over and over again. It is a peculiar tendency in these tales to point out why the character is called in some way or other. The beginning of the tale often starts with children, adolescents or just in general, characters that are not adults yet. Firstly, we can say that the names in the folk tales of Transcarpathia strengthen the fictional nature of the tale. Secondly, we can say that in these tales, we can find a reflection of 19th century Hungarian names. We can also find carefully coined “fantasy”- names.

Naming of the tales is definitely interesting and requires a lot of attention. Finding and organizing of the tales is a very important and timely project.

Keywords: tales, personal names, categorization, naming, colloquial names.

Вступ. Один із найзаповітніших спогадів нашого дитинства – це моменти, коли ми можемо полетіти у світ уяви на крилах казки. Перечитавши ці казки у дорослому віці, ми пізнаємо їхній глибший зміст, підтекст, у нас прокидається дитяче відчуття «...кожен, хто читає чи пише казку, стає трохи позачасовим. Його душа, мабуть, зберегла щось від дитини. Грайливість, неупередженість, сприйняття різноманітності світу...» – Тарчої Сабов Тібор [<http://www.tarcsaiszabo.hu/>].

Цікаво спостерігати за власними іменами, знайденими в цих казках, та досліджувати їх. Зацікавлення у напрямку казки, літературознавчі дослідження, у тому числі з точки зору критики, розпочалися з 1990-х років. Згідно з П. Еоврі Вілмо, до надання імен можна віднести використання імен будь-якого літературного твору, що відноситься або до народної творчості, або до художньої поезії [13, с. 266]. Зі сферою літературної ономастики, яку можемо називати народною ономастикою, дослідники займалися меншою мірою. Незважаючи на те, що у серії «Угорські антропонімічні праці» під назвою «*Власні назви в угорських народних казках*» [1, 2, 3] з'явився перелік власних назв 100 збірок казок [2, с. 6671], ще не здійснювалося ґрунтовне дослідження ономастичного матеріалу. На думку Воігт Вільмоша, справжній аналіз власних імен казок ще не розпочався [15, с. 320]. Більшість казкових імен, що вживаються в угорських народних казках, – це описові імена, які пов'язані з давнім називанням і за загальним значенням описують свого власника та представляють його характеристики [14, с. 176]. Поки що результати доводять, що більшість казкових імен – це особисті імена, які здебільшого вигадані та стосуються казкових персонажів.

Аналіз угорських народних казок є неповним, але він існує і все ще зростає, і поки що ніхто не займався ономастичним вивченням закарпатських угорських народних казок, що мотивувало наш вибір теми. Чому необхідно займатися особовими іменами народних казок? На нашу думку, важливо у першу чергу займатися дослідженням казки, адже вона «... така у сьогоднішній, як покинутий, таємничий сад. Ті, хто покинули, це діти. ...зник дитячий читач...» [8, с. 5]. Ймовірно, це усе можна пояснити розвитком техніки, і ми усі погоджуємося в тому, що це те, що залишає слід і на читацьких звичках дітей. Габрієлла Комаромі, з точки зору дослідження казкової літератури, пише наступне: «Сад» був покинутий, але чому таємничий? Критик, історик літератури, літературознавець так рідко заходять сюди, ніби ключ закопаний, а вхід заріс плющем. [...] Але в сьогоднішній, здається, ніби той старий, іржавий ключ знайшовся» [8, с. 6]. Це дослідження також спрямоване на усунення цих недоліків.

З кінця 1960-х років розпочався систематизований збір творів усної народної творчості під керівництвом кафедри угорської філології Ужгородського національного університету, результатом якого стала публікація у 1973-му збірки казок «Три золоті стріли». Казки, що вміщені до збірки, були зібрані тодішніми викладачами кафедри в угорськомовних населених пунктах Закарпаття. У казках розкриті різні теми. Починаючи від казок із фантастичними елементами, про народну справедливість, через казки про хитрість, аж до історій місцевого значення про шахтарів. Наше дослідження спрямоване на повне представлення власних імен, знайдених у казках.

Під час фіксації усіх назв, що містяться у збірці казок «Три золоті стріли», ми не змінювали правопис, у всіх випадках відображена записана форма.

У зібраному матеріалі, особові власні назви зустрічалися часто, тому в межах великих категорій, нам вдалося виокремити і менші категорії теж. Типи, створені таким чином, не є жорсткими, оскільки часто не можна однозначно визначити, до якої категорії належить ім'я; або належить до кількох категорій, або до жодного зазначеного типу. Як приклад, можемо навести у особових назвах, що належать до категорії описових імен, *Larunyiska*, яке вказує на походження і на зовнішні якості.

У межах особових імен можемо виокремити три великі категорії, детальний аналіз яких засвідчує цікаві дані.

Імена, що вказують на якусь властивість (описові)

У народних казках часто фігурують такі власні назви, які містять багато інформації, ілюструють характеристику казкового персонажа. Фахова література цей тип імен називає описові чи імена, що вказують на якусь властивість. На думку Яноша Лукача, «...це форматування фігури, характеристика іменами... привчає читачів до мовної та логічної винахідливості, ...відходить від звичок традиційного називання» [<http://www.tarcsaiszabo.hu/>].

Персонажі казок мають характерні властивості, цим можна пояснити, що більшість казкових імен – описові імена. Бауко класифікує описові імена за мотивом називання. [4, с. 104–107]. Згідно з цією класифікацією, описові імена зі збірки казок «Три золоті стріли» можна згрупувати наступним чином.

1. Імена, що вказують на зовнішні властивості (ріст, голова, обличчя, очі і т.д.):

Bányarém „Egy feneketlen akna mélyén lakott a **Bányarém**, s egyszer csak híre szállt, hogy megunván hosszú tétlenségét, ismét bosszút esküdött a bányászok ellen.” [7, с.40.]

Kormoska „A sok-sok korom tetőtől talpig belepte, ezért aztán csak **Kormoskának** hívták az új szolgálót palotaszerte.” [7, с. 6.]

Tündöklő János „*Biz olyan gyönyörű legényt még nem látott a világ! Nem is hívták másként, csak **Tündöklő Jánosnak**, mert ha nézni lehetett a napba, hát az ő tündöklő szemébe senki sem tekinthetett bele.*” [7, c. 46.]

Veres király „*Az öreg **Veres király** megörült a vendég királyfinak, és fényes báli mulatságot rendezett tiszteletére.*” [7, c. 17.]

Zabszem Jankó „*Azért hívták **Zabszem Jankónak**, mert a zabföldön született, és sose nőtt nagyobbra egy zabszemnél.*” [7, c. 15.]

2. **Імена, що вказують на внутрішні властивості:**

Április Bolondja *Hé, komám, Bolond Istók, mikor házasodsz meg? – kérdezte tőle egyszer **Április Bolondja** a tótágasi templomtoronyból.*” [7, c. 43.]

Bolond Istók „*Ilyen bolondos legény volt **Bolond Istók**.*” [7, c. 43.]

Együgyű Erzsók *No, bezzeg amikor felébredt **Együgyű Erzsók**, nem ismert magára!*” [7, c. 30.]

Gonosz János „*Egy kis házhoz értek, bekopogtak, szállást kértek. De vesztükre tették, mert **Gonosz János** lakott a házban.*” [7, c. 11.]

Málé Mária „*Jankó király megfogadta udvari hátramoszdítójának, és hozzáadta feleségül **Málé Matyi** legmálébb leányát.*” [7, c. 20.]

Okos Marinka – „***Marinkának** hívták a legkisebb lányt, ügyes és okos teremtés volt,...*” [7, c. 11.]

3. **Імена, що стосуються типової звички чи діяльності:**

Kilenc „*De ne búsulj, mert a kilencedik fiad hozza meg a szerencsédet. Ő lesz a kilencedik, hívjátok tehát **Kilencnek**.*” [7, c. 113.]

Vasbólvaló János „*– Jól van, édes gazdám – mondta a táltos – , látom, **Vasbólvaló Jánosnál** is vasgyúróbb lettél.*” [7, c. 79.]

4. **Імена, що вказують на сімейний стан:**

Árva Mariska „*A gonosz mostoha még a házból is kiűzte őket, Ferkónak az istállóban, **Árva Mariskának** pedig a tyúkólban kellett hálnia.*” [7, c. 57.]

5. **Імена, що вказують на професійне заняття:**

Aranykezű János „*Ettek-ittak ragyásig, és közben egyre **Aranykezű Jánost** éljenezték.*” [7, c. 85.]

Patkó Bandi „*– **Patkó Bandi** nem bántja a szegényeket – feleli a szegény asszony...*” [7, c. 115.]

Táltosvitéz „*– Vitéz Táltos, **Táltosvitéz!** – kiáltotta, és hívására a táltos ló nyomban megjelent előtte.*” [7, c. 81.]

Vitéz Táltos „*...De ha mégis szükséged lenne rám, csak annyit kiálts: „**Vitéz Táltos, Táltosvitéz!**” – és nyomban nálad termék.*” [7, c. 81.]

6. Імена, які вказують на походження, стать: *Burkus király, Kiserdő királya, Kőerdő királya, Lapunyiska, Szarvasok királya, Virág János Virág Péter.*
(6)

7. **Імена невідомого походження:**

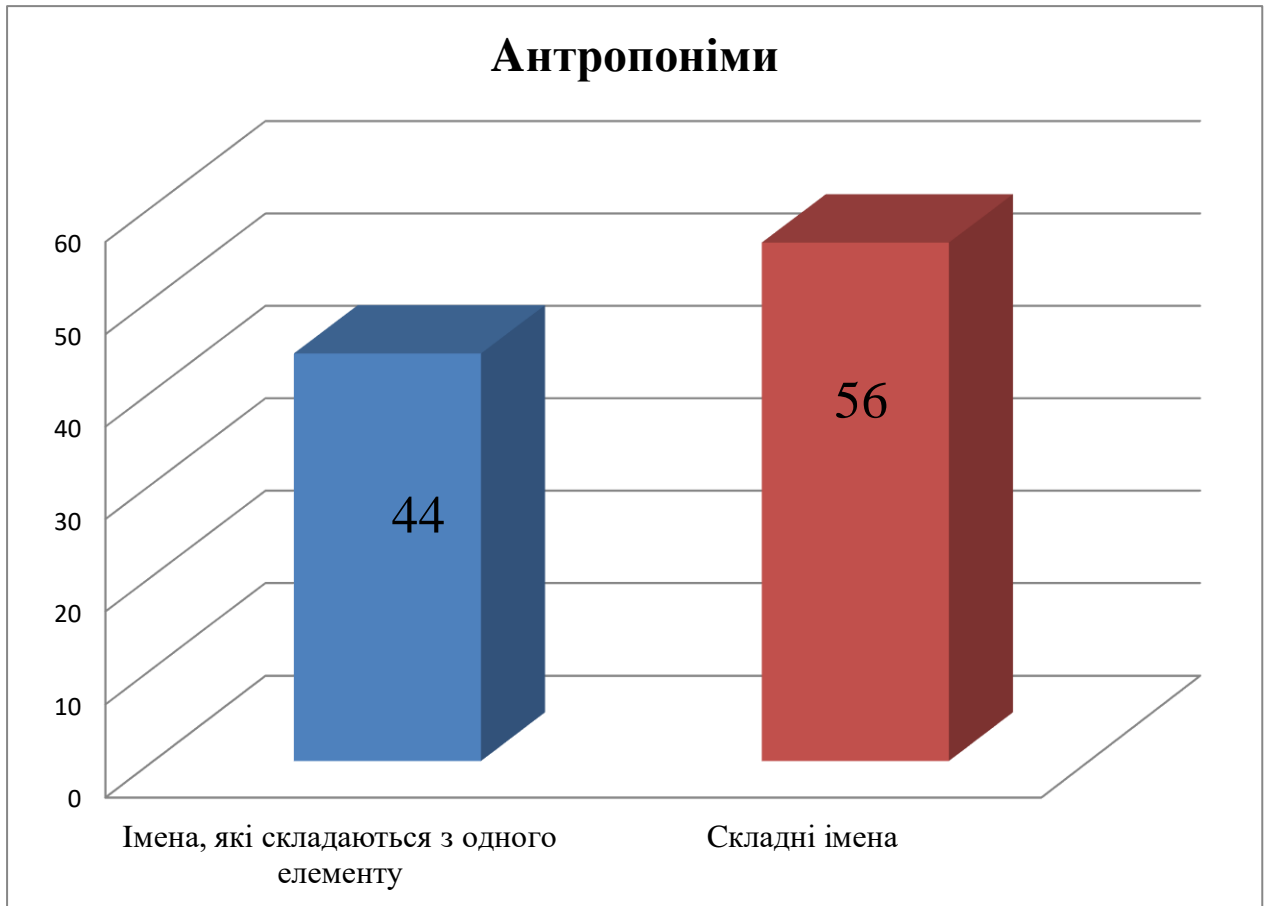
Fekete király – „*A százegyedik csata után azt mondta az öreg király, akit a hős királyfi a Fekete király ellenébe megsegített, hogy hálából néki adja a legkisebbik hajadonka lányát...*” [7, c. 66.]

Fehér király „*De a Fehér király és a Fekete király nem nyugodott bele a vereségbe, még nagyobb hadat gyűjtöttek, és újból hadat üzentek.*” [7, c. 84.]

Серед антропонімів зустрічаються імена, які складаються з одного елемента та складні імена також. Імена, які складаються з одного елемента здебільшого справжні особові імена (11), натомість складні імена – казкові імена (27). Один із членів складного імені здебільшого вказує на якусь властивість (напр. *Bolond Istók, Tündöklő János*).

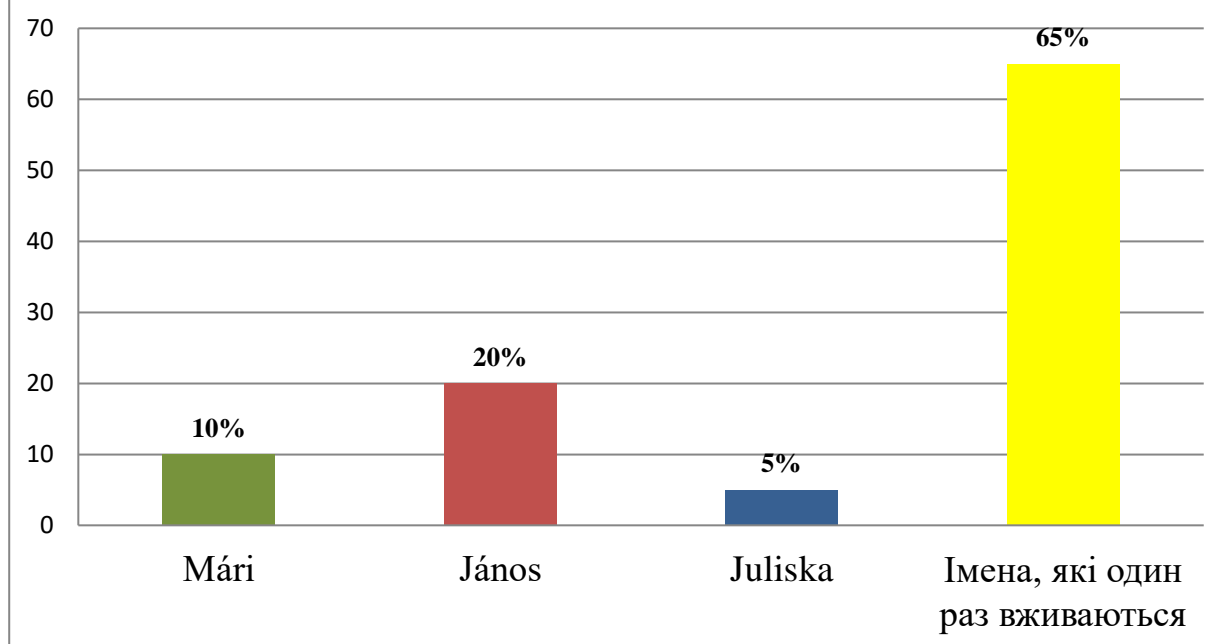
Антропоніми

Вищезазначена діаграма добре ілюструє, що у народних казках у більшості наявні *складні імена* (27 імен – 56%, напр. *Aranykezű János*, *Virág Péter*, *Veres király*) і за ними слідує імена, що складаються з одного елемента (21 ім'я – 44%, напр. *Juliska*, *Kormoska*, *Hold*).

У випадку особових імен я дослідила і те, скільки разів вживається кожне ім'я у казках. Більшість імен зустрічаються лише в одній казці: *Burkus király*, *Sári*, *Patkó Bandi* stb. Кілька імен вживаються у чотирьох казках. Таким є *János*, яке зустрічається у чотирьох казках (*Tündöklő János*, *Az aranykezű legény*, *Virág János*, *Marinka*), *Mári* вживається у трьох казках (*Mári*, *Sári*, *Juliska*, *Jankó*, *Mári és a zsványok*, *Bolond Istók*), а *Juliska* натомість зустрічається у трьох казках (*Mári*, *Sári*, *Juliska*, *Julika királyné*).

Вживання імен в казках

Імена, що містяться у закарпатських угорських народних казках, варто взяти до уваги і з точки зору експресивності імені. Згідно з Ковальовським, роль може відігравати довжина імені, співвідносність голосних і приголосних та їхнє чергування. Що стосується імен оповідачів, то асоціації, створені за допомогою фонетичної форми, як правило, є визначальними. Глибокі голосні здатні виражати серйозність і похмурість (*Árva Mariska*, *Gonosz János*, *Zabszem Jankó*), натомість високі голосні можуть виражати веселість, бадьорість (*Együgyű Erzsók*, *Juliska*, *Virág Péter*).

Янош Бауко займається у своїй праці прізвиськами в казках, їхнім настроєм та стилем. На його думку, прізвисько *Tillinkó Jankó* („*Nosza, amikor Jankó már jó élesre köszörülte a fejszét, levette az ajtót a sarkáról, és a vállára vette, úgy indult az asszony után.*” [7, с. 90.]) синонім лексеми *buta* (дурний), але звуковою формою, евфемістичним звуковим впливом, повторенням мелодійного *l* підсилює негативний зміст [4, с. 104–107]. У закарпатських народних казках в імені *Tündöklő János* („*Biz olyan gyönyörű legényt még nem látott a világ! Nem is hívták másként, csak Tündöklő Jánosnak, mert ha nézni lehetett a napba, hát az ő tündöklő szemébe senki sem tekinthetett bele.*” [7, с. 46.]) за допомогою форми та значення переднього складу також виражається щось чудове, що ще більше підсилюється повною формою імені.

Казкові імена часто є добрими, зменшувальні форми зустрічаються у кожному казковому жанрі [16, с. 120]. У закарпатських народних казках часто вживаються зменшувальні форми. Вони наявні як у справжніх особових іменах *Mariska* („*Abban a faluban lakott egy özvegyember meg egy özvegyasszony. Az embernek két gyermeke volt: Ferkó és Mariska. Az asszonynak csak egy, azt is*

Mariskának hívták,...” [7, с. 56.]), *Juliska* („*Megörült a legény, karjába kapta Juliskát, aki átlátott a szitán, és megértette, hogy a legény csak bolondozott.*” [7, с. 71.]), так і в описових іменах. Наприклад, в особовому імені *Kormoska* („*A sok-sok korom tetőtől talpig belepte, ezért aztán csak Kormoskának hívták az új szolgálót palotaszerte.*” [7, с. 6.]) зменшувальний суфікс-*ka* робить негативне звучання глибокого голосного імені більш ласкавим, значення якого, що його власник постійно у попелі та брудний.

Ще одним важливим критерієм настрою є грайливість (тотожні форми, заміна букв та складів), а також хороше звучання імен. Цей варіант також можна знайти в іменах казок збірки: *Petykó* (– „*Egy szép napon Petykó és Matykó felkerekedtek Péterfalváról, és ellovagoltak a paládi erdőbe az okos szépség látására.*” [7, с. 68.]), *Matykó* („*Egy szép napon Petykó és Matykó felkerekedtek Péterfalváról, és ellovagoltak a paládi erdőbe az okos szépség látására.*” [7, с. 68.]).

Часто вживаються у казках такі імена, які виражають перебільшення, їх Бауко називає „гіперболічними прізвиськами” [4, с. 108–109]. Приклади цього також можна знайти у матеріалі казок. Напр.: *Tündöklő János, Világszép*.

Фіктивні імена найчастіше знаходимо в казках, романтичних епосах і драмах, а також гумористичних, сатиричних жанрах. Справжні імена та елементи надають вигляд достовірності, тому реалістичні напрями полюбляють цю форму називання. Улюбленим власним ім'ям народних казок є *János*, а також його зменшені форми. До кінця 19 століття ім'я *János* було одним з найнавантажениших чоловічих імен. «Народна казка є спільним продуктом феодального селянського суспільства і сильно відображає його спосіб життя, духовні та релігійні вірування, традиційну практику називання.» [13, с. 152]. Крім обов'язкових формотворчих елементів, імена також можуть мандрувати з однієї казки в іншу. У закарпатських казках найчастіше використовуються власні імена *János* і *Juliska* та їхні змінні форми. У досліджуваних нами казках типовими формами вживаються імена *János-a*, *Jankó-ja*, *Jancsi-ja*. Якщо головний герой має односкладове чи двоскладове ім'я, найчастіше його звать *János* (*Tündöklő János, Az aranykezű legény, Virág János, Marinka*) чи *Jankó* (*Zabszem Jankó, Jankó, Mări és a zshiványok*).

Це саме спостерігаємо у випадку імені *Juliska*. Вживається у формі *Julika* („*A király igencsak megörült a két királyfinak, és azontúl a tenyerén hordozta a tündérszép Julika királynét.*” [7, с. 102]) і *Juliska* („*Megörült a legény, karjába kapta Juliskát, aki átlátott a szitán, és megértette, hogy a legény csak bolondozott.*” [7, с. 71]) також.

У закарпатських народних казках також можна помітити, що традиційні назви з'являються знову і знову, уособлюючи традиційні типи (*Julika királyné, Együgyű Erzsók, Zabszem Jankó*).

Характерна особливість, що вони прояснюють, що персонажа звать так чи інакше. *Kormoska* отримав своє ім'я за професією, адже: «Щодня йому потрібно було чистити пічні труби. Він покривався від п'яток до макушки сажею, тому після того його називали лише *Kormoska*.» [7, с. 6] *Zabszem Jankó*

отримав своє ім'я через зріст, адже «...народився на вівсяному полі, і ніколи не виріс більшим за вівсяне зерно» [7, с. 15].

Часто героями є маленькі істоти, не лише гноми, а дійсно маленькі тварини: мураха, миша, риба, птахи і т.д. Вони надають казці зменшувальної ознаки: *bárányka* (баранчик) /замість баран/, золота рибка /замість риба/ і т.д.

У казці, особливо на її початку, героями виступають молодь, діти, ще не дорослі. Характерним є наприклад, що молодий герой рятує тварину, таким чином вона стає його помічником у дорослому віці. Для найменування майбутнього героя природнішим є прізвисько чи зменшувальне ім'я, ніж точне особове ім'я. Не випадково, що *Zabszem Jankó*, після того як врятує дочку короля змій, стає у кінці казки *János királly*.

Висновки. Можемо побачити, що система власних назв збірки закарпатських угорських казок «Три золоті стріли» винятково багата, їхнє значення різноманітне. Особливу увагу ми зосередили на значення імен, адже це зберігає їхнє особливе минуле, яке найбільше відокремлює цю групу від загальних імен.

Можемо підсумувати, що у збірці казок «Три золоті стріли» зустрічається багато особових імен.

У дослідженні ми зосередилися на детальному аналізі лише кількох питань, на декілька тільки вказали. На інші питання ми тільки посилалися, без повноти розкриття. Проте на їхній основі ми можемо відзначити дві особливості. По-перше, імена закарпатських народних казок також підсилюють фіктивне значення казки. По-друге, у казках бачимо відображення вживання імен 19-го століття, однак знаходимо і дуже добре сформовані описові імена.

ЛІТЕРАТУРА

1. Balázs Géza. Tulajdonnevek a magyar népmesékben II. MND. 30. Budapest: ELTE Magyar Nyelvészeti Tanszékcsoport Névkuató Munkaközössége, 1983. 252 o.
2. Balázs Géza–Barati Antónia–Robert Wolosz. Tulajdonnevek a magyar népmesékben IV. MND. 80. Budapest: ELTE Magyar Nyelvészeti Tanszékcsoport Névkuató Munkaközössége, 1989. 239 o.
3. Balázs Géza–Várkonyi Ildikó. Tulajdonnevek a magyar népmesékben III. MND. 72. Budapest: ELTE Magyar Nyelvészeti Tanszékcsoport Névkuató Munkaközössége, 1987. 198 o.
4. Bauko János. Beszélő ragadványnevek a magyar népmesékben. *Névtani Értesítő*. 2005. № 27. 102–110. o.
5. J. Soltész Katalin. A tulajdonnév funkciója és jelentése. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1979. 206 o
6. Kálmán Béla. A nevek világa. Debrecen: Csokonai Kiadó, 1989. 206 o.

7. Kárpátaljai magyar népmesék. Szerk.: Lizanec Péter. Ungvár: Kárpáti Kiadó, 2019. 244 o.
8. Komáromi Gabriella. A gyermekkönyvek titkos kertje. Tanulmányok, esszék, kritikák. – Budapest: Pannonica Kiadó, 1998. 409 o.
9. Kovalovszky Miklós. Az irodalmi névadás. *MNyTK* 1934. № 34. 35–45. o.
10. Magyar grammatika. Szerk.: Keszler Borbála. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó, 2000. 576 o.
11. Marosi Teréz. Tulajdonnevek a magyar népmesékben. *Magyar Névtani Dolgozatok*. № 13. 1981. 124–128 o.
12. P. Eőry Vilma. A népköltészet és a népnyelv hatása az irodalmi névadásra. *Magyartanítás*. Budapest, 2005. 266–74. o.
13. Rácz Borbála. Interjú Tarcsai Szabó Tiborral. Kézirat, 2007. 98 o. Офіц. веб-сайт. URL: <http://www.tarcsaiszabo.hu/>
14. Tolnai Vilmos. Beszélő nevek. *Magyar Nyelv*. №27. 1931. 176–179 o.
15. Voigt Vilmos. A magyar mesei tulajdonnevek kis onomasztikája. *Névtani Értesítő*. №10. 1985. 116–127 o.
16. Voigt Vilmos. Tulajdonnevek a magyar népmesékben. *Névtani Értesítő*. №15. 1993. 317–320 o.

УДК 81'373.421

DOI: 10.24144/2617-3921.2020.18.121-131

Галина Онищак

*кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології
ДВНЗ «УжНУ»*

orcid.org/0000-0002-5133-4313

Ужгород, Україна, +38(099) 041 77 63

halyna.onyshchak@uzhnu.edu.ua

Діана Смужаниця

кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов ДВНЗ «УжНУ»

orcid.org/0000-0002-3342-6927

Ужгород, Україна, +38(050)6550039

diana.smuzhanytsya@uzhnu.edu.ua

Особливості переносних значень іменників на позначення зла в сучасних французькій та українській мовах

Анотація. Стаття присвячена зіставному дослідженню переносних значень іменників на позначення зла в сучасних французькій та українській мовах. Міжмовне зіставлення проводиться за допомогою методики

формалізованого аналізу лексичної семантики на матеріалі суцільного аналізу лексикографічних джерел. Проведене дослідження дало змогу класифікувати лексичні одиниці на позначення зла, виявити їхні спільні та відмінні якісні й кількісні характеристики в двох далекоспоріднених мовах. Досліджувані слова займають важливе місце в лексичній системі французької та української мов. Вони віддзеркалюють загальнолюдські поняття та водночас фіксують національно-специфічні ціннісні уявлення французів та українців про світ та їхнє буття в ньому. Семантичний аналіз переносних значень іменників на позначення зла в сучасних французькій та українській мовах показав, що словникові значення слів містять неекспліковану інформацію, безпосередньо пов'язану з особою й навколишнім середовищем, досвідом і специфікою її пізнавальної діяльності. При зіставленні досліджуваних груп лексики у французькій та українській мовах кількісні розходження превалюють над якісними. У досліджуваних мовах уявлення про форми реалізації зла, які вербалізуються переносними значеннями досліджуваних слів, частково збігаються. Таким чином, у обох мовах виділено групи іменників, що позначають психологічні, моральні та соціальні характеристики реалізації зла. Основні культурні відмінності спостерігаємо у ставленні французів та українців до рис характеру людини та обставин реалізації зла. Такі відмінності пояснюються неоднаковим способом пізнання світу, а також побудовою мовної картини світу. На формування досліджуваної лексики впливають як лінгвальні, так і екстралінгвальні чинники. Зміни, які відбуваються у лексичних значеннях іменників на позначення зла у французькій та українській мовах, можна пояснити динамікою цих мов та постійним розвитком їхньої структурної організації.

Ключові слова: переносне значення, формалізований аналіз, лексична семантика, лексична одиниця, якісні та кількісні характеристики, далекоспоріднені мови.

Abstract. The present article deals with the comparative study of the nouns' denoting evil figurative meanings in modern French and Ukrainian. The research has been carried out with the help of the formalized lexical semantics' analysis. Common and distinctive qualitative and quantitative characteristics of the lexical units in question in two distantly related languages have been revealed. The lexical units under research occupy an important place within the lexical system of the French and Ukrainian languages. They reflect common human notions and at the same time reveal nationally specific value images of the French and Ukrainians on the world and their existence in it. The semantic analysis of the words' denoting evil figurative meanings in modern French and Ukrainian has shown that dictionary meanings contain much inexplicit information, which is directly connected with a person and his/her environment, experience and specific character of his/her cognitive activity. While comparing the groups of words under research in French and Ukrainian, differences in quantitative characteristics prevail over qualitative

ones. The comparative study has shown that forms and means of verbalizing evil by means of figurative meanings partly coincide in the language world pictures of the French and Ukrainians. Thus, the groups concerned with psychological, moral and social characteristics of evil realization have been singled out in both languages. The main cultural differences have been observed in the way the French and Ukrainians treat personal human characteristics and the circumstances of evil influence and realization. The differences can be explained by different ways of world cognition as well as the formation of language world picture. The lexis in question is influenced by both purely linguistic and extralinguistic factors. The changes in the meanings of the nouns under study can be explained by the dynamics of languages and the tendency to constant development of their structural organization.

Keywords: figurative meaning, formalized analysis, lexical semantics, lexical unit, qualitative and quantitative characteristics, distantly related languages.

Вступ. Сучасна лінгвістична наука відзначається появою міжмовних зіставних досліджень, спрямованих на виявлення спільних та відмінних семантичних ознак як споріднених, так і неспоріднених мов (І. О. Голубовська, В. В. Жайворонок, М. П. Кочерган, А. А. Лучик, М. П. Фабіан, А. Goddard, А. Wierzbicka, R. Jackendoff та ін.). Порівняння семантичного простору мов допомагає розкрити загальнолюдські універсалії і національну специфіку відображення навколишнього світу людини в її свідомості, знайти ключ до пояснення ціннісних установок та мотивів поведінки як окремої людини, так і нації загалом: «семантична наповненість мови у цілому дорівнює сумі знань певного суспільства, що користується цією мовою, про людину і навколишній світ» [8, с. 22]. Намагаючись досягнути значення слова, ми «так чи інакше, приходимо до суті мовного образу світу, закріпленого в культурі» [1, с. 26]. Лексичні значення слів не тільки відображають особливості менталітету носіїв мови, але і здійснюють вплив на їхнє світосприйняття та поведінку.

У формуванні національної мовної картини світу значну роль відіграють переносні значення слів, адже їхнє виникнення та розвиток зумовлюється особливостями національного світобачення та світосприйняття, ментальністю, ціннісними орієнтирами та установками етносу тощо. Семантична структура переносного значення містить компоненти різного плану, зокрема й оцінного, що відображають стереотипні незмінні уявлення й стійкі асоціації та активізуються в зв'язку із змінами культурних, національних, релігійних і політичних факторів. У цьому відношенні, виявлення міжмовних подібних та відмінних ознак переносних значень лексичних одиниць, що позначають аксіологічні поняття, зокрема добро і зло, у далекоспоріднених мовах, видається актуальним.

У сучасних лінгвістичних дослідженнях категорія «зло» досліджувалася в різних аспектах: *структурно-семантичному* – оцінний компонент у семантичній структурі слова (Г. І. Приходько); *лінгвокогнітивному* –

категоріальний концепт (О. П. Лисицька); *аксіологічному* – в опозиції *добро – зло* на матеріалі російської та французької мов (О. О. Богданова). Мовна реалізація прагматичного потенціалу дихотомії «*добро – зло*» в Біблії аналізувалася Д. В. Гурською. Проте, незважаючи на наявність наукових досліджень, у яких об'єктами аналізу постає лексико-семантична група «*Зло*», всі вони не вичерпують складнощів усебічного розкриття цього поняття, у зв'язку з чим проблема його комплексного науково обґрунтованого аналізу залишається актуальною й досі не вирішеною. Саме прикладний аспект дослідження поняття *зла*, зокрема через формалізоване його представлення у вигляді структури лексико-семантичної групи у французькій та українській мовах, сприятиме як розкриттю системних зв'язків між словами на позначення *зла*, так і виявленню специфіки репрезентації знань про феномен *зла* у свідомості носіїв цих мов.

Метою пропонованої статті є розкриття особливостей вживання переносних значень іменників на позначення *зла* в сучасних французькій та українській мовах.

Поставлена мета передбачає розв'язання наступних **завдань**: 1) виявити специфіку передачі форм та засобів прояву *зла* переносними значеннями іменників в сучасних французькій та українській мовах; 2) виявити спільні та відмінні семантичні риси досліджуваних одиниць; 3) розкрити їхні якісні та кількісні характеристики.

Матеріал та методологія проведення дослідження. Матеріалом дослідження слугували лексичні одиниці, які містять експліцитні та імпліцитні вказівки на форми, основні характеристики і прояви *зла*, зібрані шляхом суцільного аналізу *Grand Larousse de la Langue Française* у 7-ми томах [18] та *Словника української мови* в 11-ти томах [9].

Дослідження іменників на позначення *зла* у французькій та українській мовах проводиться за допомогою методики формалізованого аналізу лексичної семантики (детальніше про методику роботи див. [6; 10; 14; 15]). Вказана методика базується на формальному, суто мовному критерії – віднесеності слів, які аналізуються, до однієї частини мови – іменника [16, с. 37]. Семантичні відношення між словами представляємо у вигляді матриці, яку розглядаємо як метамову для опису досліджуваних об'єктів аналізу, в якій фіксується модель системи семантичних зв'язків, з одного боку, та семантичної структури лексики – з іншого. Тут розкриваються семантичні зв'язки між словами у вигляді стовпчиків та рядків однакової довжини, де знаком (◇) позначаються співвідношення слів та їхніх значень.

Місця іменників на позначення *зла* в матриці строго фіксовані: слова з найвищим і середнім ступенем полісемії розташовані в густо заповнених її частинах, а з низьким ступенем та моносемічними – в рідко заповнених місцях. Разом із тим функціональне навантаження мають як заповнені, так і незаповнені клітини, а також віддаль між співвідносними словами та напрям їхнього розміщення. Таким чином, місце та роль іменників на позначення *зла*

в системі сучасних французької та української мов визначається семантичним простором досліджуваної лексики, завдяки якому слова на позначення *зла* займають певне ієрархічне положення в семантичній системі мови: найбільш заповнена ділянка охоплює слова з найвищим ступенем полісемії, далі розташовуються іменники з середнім та низьким ступенем полісемії, а моносемічні лексичні одиниці представляють найменш заповнену його ділянку.

Міжмовне зіставлення іменників на позначення *зла* в досліджуваних мовах здійснюється шляхом зіставлення матриць, укладених внаслідок вивчення семантики *зла* в кожній із мов за ступенем полісемії та характером їхнього семного складу. За матрицею, в якій повною мірою представлено ступінь багатозначності лексем на позначення *зла*, та характер взаємозв'язків між ними, вивчаємо співвідношення досліджуваних слів у межах виділених груп, а також сем, виокремлених в їхніх лексичних значеннях, у межах виділених підмножин.

У нашому дослідженні системних відношень іменників на позначення *зла*, їхнього місця та ролі в сучасних французькій та українській мовах саме тлумачні словники виступають джерельною базою фактичного матеріалу, а дефініції досліджуваних слів у словнику служать базою для опису їхніх значень, де кожне окреме тлумачення представляє одне із значень досліджуваного слова. Словникова стаття є групою, в якій формальні ознаки строго організовані. Їхня кількість залежить від ступеня полісемії слова: чим вищим ступенем полісемії характеризується досліджувана одиниця, тим багатший набір формальних ознак. Таким чином, словникова стаття виступає комплексною формальною структурою, з якої не можна вилучити або до якої не можна додати жодної частини так, щоб не змінити інші частини і не викликати загального перегрупування [11, с. 204]. Слова на позначення *зла* в українській та французькій мовах є сворідними точками опори, що допомагають носіям мови зайняти визначену позицію стосовно різноманітності явищ, через які й виявляється розуміння світу, будучи водночас його пізнанням та оцінюванням.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вивчення лексики, яка вживається у переносних значеннях, вимагає розгляду того, як ці значення відрізняються між мовами і піднімає питання способів взаємозв'язку мовних та культурних моделей пов'язаних із пізнанням [13, с. 7]. Наявність переносного значення слова поряд із прямим свідчить про те, що воно здатне називати різні явища дійсності та відображати різноманітні поняття, збагачуючи семантичне наповнення мовних одиниць. У процесі актуалізації переносних значень, «мовці залучають уяву та креативне мислення, щоб осягнути абстрактні, або загальні знання» [12, с. 2]. Переносні значення можуть виникати внаслідок розбіжності між контекстуальною ситуацією та доречністю лексичної одиниці [19, с. 22].

Лексика, яка характеризується переносними значеннями, у складі лексико-семантичної групи «Зло» в сучасній французькій мові представлена 85 іменниками (20 % усього лексичного складу на позначення *зла*), в українській – 91 (18,3 %). У процесі класифікації виділений нами лексичний склад у досліджуваних мовах поділяємо на групи за семантичним критерієм, що дає можливість виявити їхні спільні та відмінні риси й розкрити їхні якісні та кількісні характеристики.

Лексеми першої групи в обох мовах позначають людину-носія *зла*, яка характеризується певними негативними якостями, що підлягають осуду з боку суспільства. Досліджувані одиниці є характеризувальними метафорами, яким притаманна двоплановість метафоричного значення. Їхня основна функція полягає в оцінці та створенні чуттєвого образу. Слова **gale**, **cauchemar**, **cholera** та **non-valeur** вказують на злу (*personne médisante, méchante*), надокучливу (*personne très ennuyeuse, très importune*), неприємну людину (*personne désagréable ou nuisible*), з низьким рівнем інтелектуальних здібностей, яка не здатна виконати поставлене перед нею завдання (*personne d'intelligence très médiocre, incapable d'assumer une tâche*).

Лексика досліджуваної групи в українській мові демонструє більшу схильність до диференціації семантичних ознак: **змі́й** (*про підступну, хитру людину; про злого, сильного і підступного ворога*), **страхі́ття** (*людина незвичайного вигляду, ненормальних розмірів, ваги і т. ін.; людина з огидними моральними якостями*), **погань** (*негідна, нікчемна людина, що викликає зневагу, презирство*), **потвора** (*про люту, жорстоку і т. ін. людину, що втратила кращі моральні якості; недолюдок*), **ворог** (*той, хто перебуває в стані ворожнечі, боротьби з ким-небудь; недруг, супротивник*), **личина** (*погана, зла, підступна людина*), **гидота** (*про підлу, мерзенну людину; погань*), **нечисть** (*негідні, нікчемні люди, перев. вороги, що викликають зневагу, презирство*), **мотлох** (*погані, негідні люди; набрид, наволоч*), **схидна** (*про лиху, злу, хитру, лукаву, в'їдливу людину*), **звірота** (*про дуже жорстоких, лютих людей*), **паскуда** (*погана, мерзенна, підступна людина; жінка легкої поведінки*). Для українців високі моральні якості людини мають велике значення, тому вони, показуючи своє негативне ставлення до того, що є *злом*, спонукають представників соціуму до добрих справ та дій на благо інших.

Лексичні одиниці другої групи доводять, що французька та українська психічні структури вирізняються емоційно-почуттєвим характером. Так, вони розкривають свою семантику завдяки вказівкам на: 1) дуже сильну емоцію (**bouleversement**: *très vive émotion*); 2) страждання (**travail**: *épreuves, souffrances, convulsions qui accompagnent une laborieuse mutation*; **xрест**: *страждання, що випали на чиюсь долю*); 3) горе (**plaie**: *douleur, blessure morale*; **трагедія**: *велике горе, нещастя, загальнонародне чи особисте, спричинене гострим, непримиреним конфліктом*); 4) роздратування (**aigreur**: *irritation, mauvaise humeur passagère, provoquée par le dépit ou le ressentiment*; **agacement**: *légère irritation morale, qui provoque de l'impatience*); 5) гіркоту

(**fiel**: *sentiment d'amertume qui accompagne certaines souffrances morales*; **осад**: *неприємне почуття гіркоти, що лишається після якої-небудь події, розмови і т. ін.*); б) тривогу, неспокій (**angoisse**: *inquiétude sans objet précis, accompagnée de sensations d'étouffement, de resserrement*; **каламуть**: *неспокій, тривога*; **malaise**: *état d'inquiétude vague, de gêne, tourment d'esprit, effervescence*); 7) збудження (**гарячка**: *стан великого збудження*); 8) хвилювання (**hysterie**: *excitation, exaltation exagérée*); 9) відчай, переживання (**крик**: *про вияв відчаю, сильного душевного переживання*; **зашпори**: *переживання*); 10) страх та біль (**зашпори**: *страх, душевний біль*).

Третю групу складають іменники, що позначають риси, дії та поведінку, які суперечать морально-етичним та соціальним нормам. Особистість не може жити поза суспільством, а отже, саме у суспільстві вона знаходить свою мету. Моральність як прояв індивідуальних рис та поведінки вимагає від індивіда дотримання суспільних норм та правил, які спричинюють певні протиріччя між моральністю та аморальністю як індивідуальною та суспільною категорією.

Досліджувані лексичні одиниці у зіставлюваних мовах демонструють різне семантичне наповнення. Французи ототожнюють зло з порочністю (**contamination**: *transmission à d'autres de tares morales, de vices, de défauts*), відхиленням від моральних норм (**corruption**: *altération morale, dérèglement des mœurs*; **maladie**: *ce qui apporte une perturbation dans les facultés intellectuelles ou morales*; **déviations**: *action de s'écarter de certains principes, moraux, philosophiques ou politiques*), грубим, принизливим вчинком (**ordure**: *acte, grossier, indigne, dégradant*), що призводить до порушення моральних принципів (**désordre**: *dérèglement de la conduite, des mœurs*) і навіть знищення чи смерті (**assassinat**: *action provoquant la disparition, l'anéantissement injuste de quelque chose*).

Представники української лінгвокультури визначають його як швидку, разючу дію (**удар (вдар)**), зловмисність, прикриту показною доброзичливістю (**підступ**), раптову примху, безпідставну, непослідовну дію, нечемний вчинок, вислів (**вибрик**), бузувірський вчинок (**бузувірство**), нестриманість (**розпущеність**), аморальну, жорстоку поведінку, варварство (**дикунство**), що-небудь розтлінне, порочне, аморальне (**гниль**).

Така розрізненість понять пояснюється тим, що людина оволодіває моделями поведінки завдяки досвіду, характерному для того соціуму, в якому вона живе. Позаяк кожна мова є «автономною системою» [15, с. 10], як у французькій, так в українській мовах наявні обумовлені культурою лексичні одиниці, які містять інформацію про екзистенціальні знання лінгвокультурної спільноти.

Семантика поганого ставлення та стосунків розкривається іменниками п'ятої групи. Серед них виділяємо такі, які позначають безчестя (**flétrissure**: *atteinte ignominieuse à l'honneur, à la réputation de quelqu'un*), приниження (**mortification**: *froissement d'amourpropre, humiliation*), жорстоку критику

(**éreintement**: *critique violente et dénigrante*), недоброзичливе, жорстоке ставлення (**indisposition**: *disposition peu favorable envers quelqu'un*; **бузувірство**: *жорстоке ставлення до кого-, чого-небудь*), зіпсовані стосунки (**altération**: *dégradation de la santé, d'un sentiment, des relations entre les personnes*), ворожість, злобу (**жовч**: *почуття ворожості, недоброзичливості; злоба*).

Шоста група нашого мовного матеріалу містить лексичні одиниці, об'єднані причинно-наслідковими зв'язками. Сюди відносимо іменники, що інтерпретують передумови та наслідки зла шляхом вказівки на: 1) перешкоду (**embarrass**: *obstacle qui empêche d'agir, ou qui arrête la réalisation de quelque chose*; **перепона**: *те, що перешкоджає здійсненню чого-небудь; перешкода*); 2) нещастя, горе (**fléau**: *grande calamité publique*; **трагедія**: *велике горе, нещастя, загальнонародне чи особисте, спричинене гострим, непримиренним конфліктом*); 3) неуспіх, невдачу чи провал (**fallite**: *insuccès constaté, patent, d'une entreprise, d'un système, d'une idée*; **поразка**: *невдача в боротьбі за що-небудь, у якійсь справі і т. ін.*; **провал**: *невдале, безуспішне, не таке, як хтось бажав, закінчення, завершення чого-небудь*; **аварія**: *невдача, несподіване порушення ходу якоїсь справи*; **банкрутство**: *неспроможність, провал у чому-небудь*); 4) безвихідну, несприятливу ситуацію (**cul-de-sac**: *entreprise, situation, carrière qui ne mène à rien*; **impasse**: *situation qui ne présente pas d'issue favorable*; **западня**: *безвихідне і загрозливе становище, в яке потрапляє хто-небудь унаслідок певних, звичайно хитрих, підступних дій когось*); 5) смерть (**mort**: *qui est considéré comme déjà mort, parce qu'il est en danger de mort ou parce qu'il ne mène plus une vie active*; **смерть**: *загибель, припинення існування чого-небудь*; **кінець**: *смерть, загибель*; **кирпа**: *смерть*) тощо.

Лексеми сьомої групи підкреслюють соціопрагматичний характер зла, розкриваючи семантику суспільного безладдя (**confusion**: *désordre, manque de clarté dans le domaine intellectuel*; **chaos**: *désordre social, politique*; **анархія**: *безладдя, хаос*), розбіжностей та конфліктів (**conflit**: *antagonisme, opposition de sentiments, d'opinions, de tendances contradictoires, chez la même personne*; **collision**: *opposition, rivalité aiguë*; **combat**: *opposition, violente ou non, des éléments, des forces naturelles*; **зачіпка**: *суперечка, сварка*; **гризня**: *сварка, лайка у людей; гострі суперечки між протилежно настроєними групами людей*; **боротьба**: *зіткнення у свідомості людини протилежних думок, почуттів і т. ін.*), збройного нападу, боротьби та війни (**agonie**: *chute, disparition, malgré une résistance, une lute*; **bataille**: *lutte qui oppose des personnes, des partis, des groupements, ou combat qu'engage un individu contre des difficultés*; **assaut**: *se dit de ce qui attaque avec violence (éléments, passions, etc.)*; **бій**: *боротьба за що-небудь*; **війна**: *стан ворожнечі між ким-небудь; суперечка, сварка з кимсь; боротьба*).

Цікавою, на наш погляд, є семантика іменників **crise**, **complicité**, **auspice**, **délire**, **безумство**, **завоювання**, **чорт**, позаяк їхні переносні значення, характеризуючись позитивною оцінною семантикою, протиставляються

прямим: *accès d'enthousiasme, manifestation soudaine et violente d'un sentiment; ensemble de circonstances favorables; circonstances favorables, avec toutes les chances de succès; état d'agitation extrême, d'exaltation causé par un sentiment violent, et surtout par la joie, l'enthousiasme; надзвичайна відвага, рішучість у вчинках; перемога, досягнення, успіх, здобуті у боротьбі, праці і т. ін.; хто-небудь умілий, жвавий, меткий, хитрий, сміливий.* Наявність позитивно маркованих одиниць серед нашого мовного матеріалу свідчить про перетин лексико-семантичної групи «Зло» з лексико-семантичною групою «Добро», що вказує на наявність перехідних зон між вказаними поняттями, які забезпечують недискретність категоріального простору. Таким чином, перетин зумовлений складністю семантичної структури слова та багатофакторністю формування оцінних категорій, які мають нечіткі межі й «розмитий», залежний характер.

Особливістю досліджуваної лексики в українській мові є те, що вона представлена синонімічними одиницями та виявляє схильність до їхньої іррадіації, суть якої полягає в тому, що якщо одне зі слів у групі змінило своє значення на переносне, то й інші синонімічні слова того ж семантичного угруповання піддаються цьому процесу й починають набувати таких самих переносних значень для пояснення певного кола спільних ідей, понять чи символів. Прикладом такого явища слугують лексичні значення іменників **прах** та **руїна**, які в переносному значенні позначають *залишки давніх часів і звичаїв та те, що залишилось, уціліло від чого-небудь, що зникло, минуло*, а також **тьма** та **пільма**, які збігаються у семантиці *неосвіченості, відсталості у культурному відношенні*.

Серед відмінних семантичних ознак переносних значень слів на позначення *зла* відносимо передачу поганого характеру людини (**insolence**: *caractère insolent, provocant, de quelque chose; infériorité: caractère d'une personne ou d'une chose inférieure à une autre; morbidity: caractère malsain*) та матеріальної і моральної шкоди (**outrage**: *dommage ou tort causé aux êtres ou aux choses; casse: dommage moral résultant d'une rupture entre personnes, d'une dispute, etc.*) у французькій мові, та труднощів, клопотів (**терни**: *про труднощі, злигодні, страждання на життєвому шляху людини; тягар: *дуже важкі обов'язки, знегоди, клопоти; ярмо*: *тягар, ноша; гніт*: *тягар*), втомливої праці та важкого життя (**каторга**: *надзвичайно важка, зморна праця; тяжке, нестерпне життя*), несприятливих обставин (**пекло**: *нестерпні, жахливі умови, обставини*) – в українській.*

Проведений лексико-семантичний аналіз слів на позначення *зла* у французькій та українській мовах показав, що лексичні значення досліджуваних одиниць відтворюють загальнолюдське та національно-культурне, метафорично-символічне та асоціативно-оцінне, традиційно народне та особистісно визначене бачення феномену *зла*. Відмінності у його розумінні французами та українцями зумовлені своєрідністю дискретизації

світу, що відображає неоднаковий спосіб його пізнання французькою та українською етноспільнотами.

Висновки. Одну з найдавніших груп лексики кожної мови становлять аксіологічні поняття, які не тільки слугують засобом фіксації усталених поглядів на моральні та етичні цінності, але й віддзеркалюють світоглядні уявлення народу, формуючи важливу складову його мовної картини світу. Розуміння сутності *зла* відноситься до найбільш складних та гострих питань в сучасному суспільстві, адже охоплює як повсякденний, так і суспільно-правовий простір людської свідомості.

Зіставний аналіз переносних значень слів на позначення *зла* у французькій та українській мовах показав, що досліджуваним іменникам притаманна надзвичайна семантична мобільність, яка полягає в пристосуванні до лексичних одиниць різної семантики, набуваючи похідних, вторинних значень, які розповсюджуються на всі предмети і явища, розширюючи сферу свого семантичного вживання.

Як у французькій, так і в українській мовах переносні значення слів на позначення *зла* володіють сукупністю актуальних ознак, які складають базові уявлення про *зло*, та є культурно і соціально значущими. Характеристики *зла* в значній мірі співпадають у французькій та українській мовах. Так, воно розглядається як сукупність психологічних та соціальних характеристик, поведінкових стереотипів та культурний феномен.

Перспективи подальших розвідок вбачаємо в залученні до розкриття семантики *зла* інших як далекоспоріднених, так і неспоріднених мов.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бартминский Е. Языковой образ мира : очерки по этнолингвистике. Москва : Индрик, 2005. 528 с.
2. Голубовська І. О. Етнічні особливості мовних картин світу : монографія. Київ : Логос, 2004. Вид. 2-е, випр. і доп. 284 с.
3. Жайворонок В. В. Українська етнолінгвістика: Нариси. Київ : Довіра, 2007. 262 с.
4. Кочерган М. П. Основи зіставного мовознавства. Київ : Академія, 2006. 424 с.
5. Лучик А. А. Компонентний аналіз у зіставних дослідженнях лексичних одиниць. *Сучасні дослідження з іноземної філології*. Ужгород, 2009. Вип. 7. С. 258–262.
6. Онищак Г. В. Системно-структурна параметризація лексико-семантичної групи «Зло» в українській, англійській та французькій мовах : дис. на здоб. наук. ступ. канд. філол. наук. : спец. 10.02.15 «Загальне мовознавство». Київ, 2018. 360 с.

7. Приходько Г. І. Оцінний компонент в семантичній структурі слова. *Наукові записки. Серія : Філологічні науки (мовознавство)*. Кіровоград : КДПУ, 2005. Вип. 59. С. 145–152.
8. Русанівський В. М. Структура лексичної і граматичної семантики / відп. ред. О. С. Мельничук. Київ : Наук. думка, 1988. 240 с.
9. Словник української мови : у 11 т. / І. К. Білодід та ін. Київ : Наукова думка. 1970–1980.
10. Фабіан М. П. Етикетна лексика в українській, англійській та угорській мовах : монографія. Ужгород : Інформаційно-видавниче агентство «ІВА», 1998. 255 с.
11. Фабіан М. П. Застосування процедури формалізованого аналізу лексичної семантики в зіставних дослідженнях. *Проблеми зіставної семантики*. Київ, 2011. Вип. 10, ч. I. С. 202–207.
12. Athanasiadou A. *Studies in Figurative Thought and Language*. Amsterdam : John Benjamins Publishing Company, 2017. 327 p.
13. Dancygier B., Sweetser E. *Figurative Language*. Cambridge : CUP, 2014. 242 p.
14. Fabian M. P. Comparative Research of Etiquette Nouns in English, Ukrainian and Hungarian. *Development of Philology and Linguistics at the Modern Historical Period: Collective Monograph*. Lviv-Torun: Liha Pres, 2019. P. 161–179.
15. Fabian M. P. Lexical Semantics: New Approach to Its Study. *Journal of Interdisciplinary Philology* (1-2). Žilina : Univ. of Žilina Publ. House, 2013. P. 5–12.
16. Fabian M. P. Structural Approach to the Study of Meaning (on the material of adjectives in modern Ukrainian). *Philosophy of Language and New Trends in Translation Studies and Linguistics: Collective Monograph*. Lviv-Torun: Liha Pres, 2019. P. 34–51.
17. Goddard C., Wiezbicka A. *Words and Meanings. Lexical Semantics across Domains, Languages and Cultures*. UK : Oxford University Press, 2014. 314 p.
18. *Grand Larousse de la Langue Française : en 7 vol. / sous la direction de L. Gilbert, R. Lagane, G. Niobey, avec le concours de H. Bonnard, L. Casati, A. Lerond*. Paris : Larousse, 1986. 6528 p.
19. Philip G. *Colouring Meaning : Collocation and Connotation in Figurative Language*. Amsterdam / Philadelphia : John Benjamins Publishing, 2011. 232 p.
20. Wierzbicka A. *Cross-Cultural Pragmatics : The Semantics of Human Interaction*. Berlin : Mouton de Gruyter, 2003. 501 p.

Тетяна Почепецька

старший викладач кафедри англійської філології
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

orcid.org/0000-0003-0156-8792

м. Ужгород, Україна, +380505410541

tetiana.pochepetska@uzhnu.edu.ua

Незаконченное высказывание: к проблеме определения лингвистического статуса

Анотація. Стаття присвячена аналізу проблем що виникають при визначенні лінгвістичного статусу незакінченого висловлювання. Особливої актуальності ці дослідження набули з перенесенням акценту у вивченні мови з її структурної організації на її функціонування. В статті розглядаються принципи організації синтаксичних структур. Дається визначення реченню. Виділяються його основні структурні категорії – предикативність та модальність. Аналізується його семантична структура. Визначаються основні складові, а саме, пропозиція та модус. У дослідженні також запропоновано перелік положень за якими розрізняються речення та висловлювання. Висвітлено теоретичні засади та концепції дослідження висловлювання. Окрему увагу приділено апарату реалізації комунікативних функцій мови, що зумовлює доцільність її моделей і можливість комунікативно - інтенційного варіювання у мовному спілкуванні. В публікації пропонується функціональна модель для інтерпретації і вивчення незакінчених висловлювань. Наголошується на необхідності їх інтерпретації не з точки зору неповноти, а з боку їх власних специфічних структурних властивостей та функцій. В статті також акцентується вагомість фактора адресата при розгляді незакінчених висловлювань.

Ключові слова: лінгвістичний статус, синтаксична структура, незакінчене висловлювання, речення, предикативність, модальність, семантична структура, пропозиція, модус, комунікативно - інтенційне варіювання, фактор адресата.

Abstract. The article deals with the analysis of problems that arise when defining the linguistic status of stop-short utterances. These studies have become especially relevant with the shift of emphasis in the study of the language from its structure to its functioning. The article considers the principles of organization of syntactic structures. The definition of the sentence is being given. Its main structural categories are distinguished - predicativity and modality. Its semantic structure is being analyzed. The main components are determined, namely, the proposition and

the mode. The study also offers a list of provisions that distinguish between sentences and utterances. Theoretical principles and concepts of the research of the utterance are highlighted. Particular attention is paid to the devices of realization of communicative functions of the language, which determine the expediency of its models and the possibility of communicative - intentional variation in the language communication. The publication proposes a functional model for the interpretation and study of stop-short utterances. It is emphasized that they should be interpreted not in terms of incompleteness, but in terms of their own specific structural properties and functions. The article also stresses the importance of taking into consideration the addressee factor when considering stop-short utterances.

Keywords: linguistic status, syntactic structure. stop-short utterance, sentence, predicativity, modality, semantic structure, proposition, mode, communicative - intentional variation, the addressee factor.

Введение. Многообразие форм и значительное варьирование степени неполноты незаконченного высказывания от *“But...”*, *“So...”*, *“But here...”* до *“I’m your second...”*, *“You all know what I think...”*, выдвигает на первый план необходимость определения их лингвистического статуса, В частности, естественным и закономерным здесь является вопрос, возможно ли отнести незаконченные высказывания типа *“But...”*, *“So...”* и т.д. к незаконченным реализациям структурно-семантической модели предложения.

Многочисленные попытки определения предложения и его существенных признаков делались на протяжении всей истории развития лингвистики. Современный этап развития теории предложения позволяет выделить два аспекта в его описании: синтаксический и семантико-синтаксический.

В предложении как особой синтаксической конструкции, имеющей в основе своего построения грамматический образец и специально предназначенной для того, чтобы быть сообщением, выделяются два основных содержательных признака, формирующих и характеризующих его как целостную структуру: предикативность и модальность.

Следует отметить, что если модальность определяется в лингвистике более или менее однозначно, как категория «обозначающая отношение действия к действительности, устанавливаемое говорящим лицом» [5, с. 3] конкретнее – выражающая отношение содержания предложения к действительности в плане реальности и ирреальности, то предикативность трактуется по-разному.

Как категория, которая по своему содержанию уже, чем модальность, так как последняя может выявляться как в области грамматических элементов языка, так и в области его лексико-номинативных элементов. Сторонники этой точки зрения определяют предикативность как синтаксическую модальность «особое языковое свойство предложения, реализующее его качественную

определенность именно как предложения и, следовательно, не присущее ни одной другой единице языка» [3, с. 98].

Как понятие более широкое, чем модальность, заключающееся в отнесении содержания предложения к действительности, выраженное в категориях модальности, времени и лица [5, с. 16]. Центром предикации в предложении глагольного строя является глагол в личной форме. Кроме глагола предикация может быть выражена интонацией, порядком слов и различными служебными словами.

Часто предикативность рассматривается не как основной содержательный признак всего предложения, а лишь его конструктивного минимума, структурной схемы, которая реализуется, или развертывается с помощью синтаксических приемов распространения в полную структурную модель [10, с. 541-542; 15, с. 113].

Выделяются две основных единицы конструктивного минимума предложения: подлежащее и сказуемое, которые могут быть распространены при помощи определителей до группы подлежащего и группы сказуемого. В зависимости от того обе группы представлены в предложении или только одна из них предложения делятся на двусоставные и односоставные.

Итак, таковы основные содержательные характеристики предложения, к ним можно добавить следующие формально-грамматические признаки:

1. целостность, т.е. неделимость далее на речевые единицы с теми же основными структурными признаками;

2. автономность, т.е. отсутствие грамматических показателей включения в большую грамматическую форму;

3. грамматическая замкнутость, т.е. наличие только внутренних грамматических связей;

4. законченность - интонационная и грамматическая [5, с. 3; 19, с. 8].

Методы. В статье используются общенаучные методы исследования. Такие как: *обобщение* – мысленное выделение, фиксирование каких-нибудь общих существенных свойств, принадлежащих только данному классу предметов или отношений; *абстрагирование* как теоретическое обобщение позволяющее отразить основные закономерности объектов или явлений, *формализация* как отображение содержательного знания в знаково-символическом виде, *анализ и синтез* как выделение в объекте основного и существенного, незаметного эмпирическому зрению.

Мы также используем взаимосвязь таких понятий как *обобщение* (переход от единичного к общему, от менее общего к более общему) и *конкретизация* (обратный переход – от более общего к менее общему, от общего к единичному). Если обобщение используется нами при формировании понятий, то конкретизация используется при описании конкретных ситуаций с помощью сформированных ранее понятий.

Обсуждение. С развитием теории функционального синтаксиса Пражской лингвистической школой акцент в изучении предложения сместился с его

структурных характеристик на изучение актуального смысла. Появился новый термин – высказывание, под которым понимали информативную единицу, сформированную на основе структурной схемы предложения.

Было установлено, что в зависимости от коммуникативной установки *‘говорящего’* одно и то же предложение может передавать разную информацию. В высказывании была выделена тема – предмет сообщения, данное, и рема – элемент несущий основное содержание сообщения, новое.

«Основные элементы актуального членения предложения – это исходная точка или основа высказывания, то есть то, что является в данной ситуации известным или, по крайней мере, может быть легко понято из чего исходит *‘говорящий’*, и ядра высказывания, то есть то, что *‘говорящий’* сообщает об исходной точке высказывания» – писал один из основоположников теории актуального членения предложения чешский ученый В. Матезиус [13, с. 239].

С появлением двух конкурирующих терминов для обозначения единицы коммуникации – предложения и высказывания – в лингвистике, в теории синтаксиса, в частности, возникла новая проблема, требующая решения, проблема разграничения предложения и высказывания. В рамках структурного синтаксиса она состояла в определении основы, структурной схемы построения высказывания, его сходства или несходства с предложением.

Так, например, в теоретической грамматике современного русского литературного языка выделяются две группы высказываний: высказывания, построенные по структурной схеме предложения и высказывания организованные по своим собственным схемам. Характерной особенностью первых является возможность функционирования в независимой позиции, вторых – функциональная зависимость от структуры текста. К функционально зависимым высказываниям относятся вторые реплики диалогических единств, части сложных предложений, контекстуально подготовленные компоненты сложного синтаксического целого, а также высказывания, понятность которых целиком определяется ситуацией речи [10, с. 575].

Так были выделены центральные структурные единицы – предложение (односоставное и двусоставное), и периферийные непредложенческие структуры, что и позволило сделать следующий вывод: всякое предложение есть высказывание, но не каждое высказывание является предложением [23, с. 23].

В большинстве современных семантических изысканий в области синтаксиса смысловая структура предложения моделируется либо с опорой на определение соотношения языка с миром реальности (ситуацией и её компонентами), либо с логикой развития мысли, (т.е. осознания и отражения языковыми средствами объективной действительности).

В логико-семантических исследованиях семантическая структура предложения состоит из элементов пропозиции (субъект, другие термы конкретного значения, предикат) и модуса, отражающего оценку и указание

на коммуникативную цель, с которой применяется пропозиция. Основные типы предложений определяются на основе логико-синтаксических отношений связанных со способами мышления о мире: отношения экзистенции, идентификации, номинации и характеристики [1, с. 18-20].

В исследованиях аналогового синтаксиса [18, с. 13] основой семантической структуры предложения является предикатное выражение [4, с. 8], а в целом предложение рассматривается как иерархически организованная структура базисных и модификационных предикатов [23, с. 18], реляционного костяка (денотата) и компонентов модификационного уровня [20, с. 51].

Общим как для логико-семантических теорий смысла предложения, так и для аналогового синтаксиса является выделение в структуре предложения двух семантических составляющих пропозиции / денотата / диктума / реляционного костяка / базисных предикатов и модуса / модификационных предикатов и т.д.

Под пропозицией в общем смысле понимается та часть смысловой структуры предложения, которая отражает отношения реальной действительности и представляет собой описание предмета или явления, либо реляционную структуру, описание отношения между предметами или явлениями объективной действительности в языковых формах.

Модус определяются как элементы смысла предложения связанные с объективной или субъективной основой представления пропозиции. К категориям модуса предложения обычно относят оценку соответствия предиката действительности в модальном и истинностном значении, отражение коммуникативных и информационных установок говорящего, условий и структуры речевого акта, эмоциональный аспект и т.д. [9, с. 19-26]

Что же касается смысловой структуры высказывания, то в большинстве исследований посвященных семантике предложения и высказывания структурно-семантические характеристики как предложения, так и высказывания едины, отличия носят функциональный и функционально-семантический характер.

Так, например, Н.Д. Арутюнова, выделяет в предложении номинацию и модус коммуникативной цели, определяя семантическую гетерогенность характерной особенностью предложения, а указание на коммуникативную цель с которой применяется предложение, характерной особенностью высказывания [1, с. 34-45], снимая, таким образом, противопоставление предложения и высказывания как двух разных единиц синтаксиса.

Несколько иную точку зрения высказывает Г.Г. Почепцов, считая, что высказывание является более крупной единицей, включающей предложение как составную часть: «высказывание, – пишет он, – понятие более широкое, полностью включающее в себя предложение и в дополнение к нему содержащее прогнозируемые характеристики общения / функционирования данного предложения» [16, с. 54].

Л.П. Чахоян разграничивает предложение и высказывание как структурно-семантическую и функционально-семантическую единицу, определяя различие между ними по форме номинации. «Предложение номинирует события, факты или явления объективной действительности, а высказывание дает номинацию речевого акта (эксплицитную, т.е. выраженную с помощью интонации или перформативных глаголов, или имплицитную, т.е. не выраженную прямо, а подразумеваемую) и номинацию фактов / событий объективной действительности» [23, с. 23].

В разграничении предложения и высказывания Л.П. Чахоян исходит из положения о пропозитивной сущности номинации предложения, противопоставляя ее модальной части или модусу. «Предложение передает номинацию не всем своим составом, а только той его частью, которая называется пропозицией» [23, с. 13].

Однако, представление смысловой структуры предложения как иерархически организованной семантической структуры, состоящей из базисных (предикатные выражения и номинация параметров ситуации), модификационных (включающие предикаты; предикаты-операторы, к их числу относятся кванторы, отрицание, модальные предикаты; модификаторы; импликаторы) и семантико-синтаксических элементов, по сути, говорит о знаковом выражении / наименовании, как элементов пропозиции, так и элементов модуса предложения. Это позволяет сделать вывод, что номинативную функцию предложения не стоит сводить к одной лишь денотативной стороне, семантическая структура предложения объединяет как денотативное, так и сигнификативное значение.

Аналогичная точка зрения представлена в исследованиях предложения и высказывания и форм их номинации Н.Д. Арутюновой, В.Г. Гака, Г.В. Колшанского [1, с. 37; 8, с. 261; 11, с. 125].

Инструментальные концепции языка занимаются изучением коммуникативного значения высказывания в его взаимодействии со строением предложения и коммуникативной ситуацией и рассматривают особенности его номинации. Основным свойством высказывания в данных концепциях является его направленность на достижение определенной цели [6, с. 47-54]. Следовательно, смысл высказывания как орудия, средства достижения цели определяется его употреблением. Так, опираясь на теорию речевых актов Дж. Остина и Дж. Сирля, Л.Д. Чахоян считает, что высказывание, например, «*I gave her a book*» помимо номинации события включает также имплицитную номинацию речевого акта, в данном случае – сообщения. Его семантико-синтаксическая структура содержит перформатив *I inform you*.

В ситуативной концепции высказывания В.Г. Гака предложение и высказывание различаются не по форме номинации, она для них едина, номинативная сторона высказывания, равно как и номинативная сторона предложения включает в себя четыре аспекта: денотативный, модальный,

социальный и информативный, а со стороны зависимости / независимости, т. е, степени связи последнего с ситуацией, что находит свое выражение в неполноте внешнего выражения, в его структурной схеме [8, с. 261].

В.Г. Гак выделяет следующие черты высказывания, определяющиеся соотношением структуры ситуации и структуры высказывания, зависимостью высказывания от ситуации, отношением говорящего к ситуации, общностью опыта собеседников: ситуативность, избирательность, компрессия и избыточность, модализация, информативность, уровневая интеграция и другие [7, с. 349-572].

Таким образом, высказывание определяется как функциональная единица равновеликая предложению, но отличающаяся от последнего тем, что ее анализ преследует цель не вскрыть ее общую абстрактную схему синтаксической организации, а показать, как она связана с ситуацией, какими средствами эта ситуация описывается.

В несколько ином аспекте рассматривает высказывание Н.А. Слюсарева. Ее подход можно назвать текстоцентрическим, так как во главу угла ставится выяснение соотношения высказывания и текста, способа включения высказывания в текст. Высказывание определяется как «наименьший и законченный в семантическом отношении отрезок текста, выделяемый интонационно в качестве отдельной единицы» [17, с. 67].

Что же касается соотношения предложения и высказывания, то его, в концепции Н.А. Слюсаревой можно определить следующим образом: направленность высказывания в две области – языка и речи – приводит к тому, что высказывание представляет собой единицу, которая является местом сосредоточия формально-структурного, т.е. собственно грамматического, и семантического (прерогатива предложения), и естественно функционального.

Итак, понятие предложения и высказывания соотносятся друг с другом с одной лишь разницей, высказывание в отличие от предложения имеет не только структурный, но и актуальный смысл, который передается одной и той же структурной единицей, предложением, по-разному, в зависимости от условий речевого контекста и ситуации.

Концепция высказывания И.Г. Торсуевой также строится на положении о том, что знание о явлении действительности предполагает знание о детерминантах его существования. Соотношение высказывания и текста в данном случае формулируются следующим образом – «знание о природе высказывания и его характеристиках является полным только тогда, когда определены детерминанты его существования в целом – в системе текста» [21, с. 65-66].

Следует отметить, что многоаспектность в изучении высказывания во многом предопределила существование различных аспектов описания единицы высшего порядка – текста, куда высказывание входит как составная часть. Так, например, трактовка высказывания как реализации выразительных возможностей, предоставляемых языковой системой всякий раз для

конкретных задач и с определенным воздействием [14, с. 446] отразилась в рассмотрении феномена текста как реализации структуры языка.

Определение высказывания как событийной номинации, которая в качестве номината имеет микроситуацию, то есть, событие, факт, объединяющих ряд элементов, сыграло свою роль в рассмотрении текста как способа отражения объективной действительности.

В свою очередь определение текста как системы целостного в структурном и функциональном отношении образования, внутренняя связь элементов которого более необходима и устойчива, чем связь этих элементов с окружающей средой или элементами других систем, основными принципами организации которой является структурность, иерархичность, целостность взаимосвязь системы и среды, функциональность, объективность [21, с. 66] предопределили выделение в высказывании собственно текстовой части, элементов включающих его в более широкие коммуникативные рамки.

Рассмотрение текста как основной единицы коммуникации, особого вида деятельности; способа хранения и передачи информации, формы существования культуры, продукта определенной исторической эпохи; отражения психической жизни индивида и т. д. взаимосвязано с совмещением двух аспектов в изучении высказывания. С одной стороны собственно лингвистического, т.е. структурно-семантического, логического и коммуникативного аспектов, с другой стороны ситуативного, психо- и социолингвистического, мыслительно-познавательного, культурно-исторического и прочих аспектов этого плана.

Итак, различия между предложением и высказыванием носят, как уже упоминалось выше, функционально-семантический (семантико-синтаксическая структура высказывания в отличие от предложения содержит перформативный глагол, указывающий на тип речевого акта) и функциональный характер.

В функциональных различиях предложения и высказывания можно выделить два аспекта. Аспект функциональной зависимости, т.е. формы устойчивой взаимосвязи предложения, как единицы системы языка, и высказывания, как единицы функционирования данной системы, и аспект внешнего проявления свойств высказывания, его функции в системе текста, что накладывает определенный отпечаток на форму и семантическую структуру.

Например, выделение в структуре высказывания элементов, которые указывают на связь пропозиции с референтной и коммуникативной ситуацией, собственно текстовых элементов, включающих его в рамки текста и т.д. Предложение и высказывание различаются как структурная и функциональная единицы. Их разграничение проводится только в направлении предложение → высказывание и опирается на функциональную трактовку взаимосвязи языка и речи, где речь определяется как сфера функционирования языка.

Мы полагаем, что такой подход, безусловно, необходим и правомерен, так как позволяет определить некоторые характерные особенности структуры и особенности функционирования данных единиц. Он также дает возможность определить некоторые аспекты актуализации (соотнесения с действительностью и приспособления к требованиям данной речевой ситуации) потенциального знака – предложения и превращения его в актуальный знак – высказывание. Однако, в таком подходе опущена первая часть метода диалектического познания сущности явления – восхождение от конкретного, чувственно-наглядного к абстрактному и представлена лишь вторая – восхождение познания от абстрактного к конкретному.

Возможно, такой подход является единственно верным при описании слова. Словесный знак, как основная когнитивная единица языковой системы, фиксирует, храня в скрытом виде, формы перехода фактов действительности в факты мышления, т.е. форму знания, отражая одновременно ступеньки и результаты познания. При переходе слова из знака виртуального в знак актуальный обобщенные виртуальные знаки, генетически производные от актуального проявления слова, становятся первоосновой, семантическим субстратом актуальных знаков [22, с. 82].

В диалектическом взаимодействии двух модификаций коммуникативной единицы – высказывания и предложения – вследствие того, что её смысловое содержание не поддается кодификации, оно всегда результат творческого мыслительного усилия, так как формируется в неповторяющихся ситуациях, главенствующую роль играет актуальный знак – высказывание, т.е. конкретное, единичное.

‘Высказывание в речи’, как чувственно-конкретное, является исходным пунктом познания ‘высказывания как научного понятия’ и его сущностных характеристик, воспроизведенных мышлением. Предложение как потенциальный знак, следовательно, абстрактное, является средней ступенью и средством познания конкретного – высказывания как научного понятия.

Выводы. В своем подходе мы опираемся на соотношение языка и речи как на «отношение между научным анализом, абстракцией, синтезом, классификацией, т.е. научной интерпретацией фактов, с одной стороны и определенными явлениями действительности, составляющими объект этого анализа, абстракции с другой» [12, с. 317].

Мы предлагаем рассмотреть незаконченное высказывание в рамках следующей функциональной модели: *объективная реальность (объект отражения) → говорящий (отражающее устройство) / язык (средство отражения) → текст (результат отражения).*

Подобная трактовка взаимоотношения языка и речи снимает, делает несущественной проблему соответствия или не соответствия высказывания структурной схеме предложения. Предложение как абстракция реальной структуры конкретного высказывания может иметь форму как двусоставного и односоставного предложения, так и любого другого структурного типа. В

этом вопросе мы полностью согласны с утверждением В.В. Виноградова о том, что предложения в словесной ткани, которых не хватает одного или нескольких членов является своеобразными типизированными формами предложений разговорной речи, их особыми структурными типами, которые вовсе не представляют собой нарушения норм "полных" предложений, требуемых абстрактной грамматической схемой. Следовательно, изучать их необходимо не с точки зрения их предполагаемой недостаточности или неполноты, а со стороны их собственных специфических для них структурных свойств и функций [5, с. 29].

Объект отражения (объективная реальность) в данной модели не беспределен, исследуется лишь определенный его фрагмент, который нашел свое отражение в тексте. Текст рассматривается нами как «форма опосредованной номинации событий, поскольку в нем устанавливается соотношение не только между объектами, но и между ситуациями» [11, с. 132].

Центром и наиболее активным элементом данной модели является “говорящий”, выступающий в единстве его психологических и социальных характеристик, но не как “глобальная личность”, в которой слиты воедино все ее составляющие, а как личность “параметризованная”, выявляющая в акте речи одну из своих социальных функций или психологических аспектов, в связи с которыми и должно пониматься его высказывание [2, с. 357].

Вопрос о взаимодействии структуры высказывания, как единицы текста, и структуры ситуации решается нами в пользу «решающей роли онтологии, т.е. самой ситуации, ибо в любом другом случае разрушается принцип адекватности языкового выражения определенного мыслительного (понятийного) содержания (сигнификата – для языковых единиц), отражающего действительную ситуацию в её реальной денотативной структуре» [11, с. 127]. В конечном итоге, использование тех или иных языковых средств определяется замыслом однозначного и точного выражения понятийного содержания, относящегося к референту высказывания.

Необходимо отметить еще один аспект соотношения объективная реальность ↔ говорящий ↔ текст. Как отмечают представители психолингвистического направления в лингвистике, специфика речевой деятельности, как и любой человеческой деятельности вообще определяется целевой установкой. В процессе построения высказывания говорящий избирательно использует и комбинирует семантические и синтаксические блоки, таким образом выделяя те или иные актуальные для него аспекты ситуации.

Следовательно, высказывание осуществляет номинацию с определенной коммуникативной установкой. Кроме коммуникативной интенции, в речевой деятельности учитывается и вторая сторона коммуникативного процесса – реакция собеседника на сообщение, При построении высказывания говорящий имеет целью не только отразить ситуацию в актуальном для него аспекте, но и сделать свою мысль понятной “слушающему”, т. е. учитывает фактор

адресата. Адресат, как и говорящий, «вступает в коммуникацию не как глобальная личность, а в своем аспекте, амплуа или функции, соответствующем аспекту говорящего» [2, с. 357].

ЛИТЕРАТУРА

1. Арутюнова Н.Д. Предложение и его смысл. Москва: Наука, 1976. 378с.
2. Арутюнова Н.Д. Фактор адресата. *Известия Академии Наук. Серия Литературы и Языка*. 1981. №4, том 40. С.356-367.
3. Блох М.Я. Теоретические основы грамматики. Москва: Высшая школа, 1986. 383с.
4. Богданов В.В. О конструктивной единице смысла предложения. *Предложение и текст в семантическом аспекте*. Калинин: Изд-во КГУ, 1978. С.6-17.
5. Виноградов В.В. Некоторые задачи изучения синтаксиса простого предложения. *Вопросы языкознания*. 1954. №1. С.3-29.
6. Витгенштейн Л. Логико-философский трактат. Москва: Изд-во Иностранная литература, 1958. 134с.
7. Гак В.Г. Высказывание и ситуация. *Проблемы структурной лингвистики*. Москва: Наука, 1973. С.349-0372.
8. Гак В.Г. К типологии лингвистических номинаций. *Языковая номинация. Общие вопросы*. Москва: Наука, 1977. С. 230-294.
9. Гак В.Г. О категориях модуса предложения. *Предложение и текст в семантическом аспекте*. Калинин: Изд-во КГУ, 1978. С.19-26.
10. Грамматика современного русского литературного языка (Под редакцией Н.Ю. Шведовой). Москва: Наука, 1970. 767с.
11. Колшанский Г.В. Лингво-гносеологические основы языковой номинации. *Языковая номинация. Общие вопросы*. Москва: Наука, 1977. С.99-147.
12. Коржинек И.М. К вопросу о языке и речи. *Пражский лингвистический кружок*. Москва: Прогресс, 1967. С.317-337.
13. Матезиус В. О так называемом актуальном членении предложения. *Пражский лингвистический кружок*. Москва: Прогресс, 1967. С.239-245.
14. Матезиус В. Язык и стиль. *Пражский лингвистический кружок*. Москва: Прогресс, 1967. С. 446 -523.
15. Почепцов Г.Г. Конструктивный анализ структуры предложения. Киев: Выща школа, 1971. 179с.
16. Почепцов Г.Г. Высказывание и трансформация его свойств в неречевых формах общения. *Структурная и математическая лингвистика*. 1976.№4. С. 54-58.
17. Слюсарева Н.А. Проблемы функционального синтаксиса английского языка. Москва: Наука, 1981. 206с.

18. Слюсарева Н.А. Проблемы функциональной морфологии современного английского языка. Москва: Наука, 1986. 215с.
19. Структурный синтаксис английского языка. Ленинград: Изд-во Ленинградского ун-та, 1972. 170с.
20. Сусов И.П. Семантическая структура предложения: на материале простого предложения в современном немецком языке. Тула, 1973. 141с.
21. Торсуева И.Г. Детерминированность высказывания параметрами текста *Вопросы языкознания*. 1986. №1. С.65-74.
22. Уфимцева А.А. Лексическое значение. Принцип семиологического описания лексики. Москва: Наука, 2002. 239с.
23. Чахоян Л.П. Синтаксис диалогической речи современного английского языка. Москва: Высшая школа, 1979. 166с.

УДК 811.111 – 342

DOI: 10.24144/2617-3921.2020.18. 143- 157

Оксана Присяжнюк

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов гуманітарних факультетів,
факультет романо-германської філології,
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова
orcid.org /0000-0001-7357-5516
Одеса, Україна тел. +380986590711
prysokyar@ukr.net,*

Сприйняття північних діалектів україномовними білінгвами

Анотація. Стаття присвячена вивченню усної діалектно-забарвленої мови британського типу вимови в аспекті її сприйняття. Воно спрямоване на вивчення фонетичних характеристик, що відрізняють акценти північного регіону Англії від вимовної норми, а також на виявлення труднощів сприйняття, викликаних лінгвістичною невідповідністю діалектів літературної норми. Актуальність теми дослідження визначається тим, що для досягнення адекватного взаєморозуміння в зв'язку з варіативністю форм мови в різних діалектах національної мови виникає необхідність вирішення ряду проблем взаємодії лінгвістичних чинників літературної норми та регіональних діалектів в процесі мовної комунікації. Метою статті є виявлення та аналіз характерних рис північних діалектів сучасної Англії, а також визначення глибини сприйняття усного дискурсу носіями орфоепічної

норми та україномовними білінгвами в контексті аудіо записів та письмових транскриптов звучачої мови. У корпус для звукового фонетичного дослідження увійшли 6 монологів – оповідань тривалістю звучання близько 9 хвилин. Суть дослідження полягала в дослідженні глибини сприйняття північного діалекту україномовними білінгвами. В результаті фонетичного аналізу англійської усної мови не тільки була підтверджена гіпотеза, що розуміння змісту уривків представляє велику трудність, ніж визначення та характеристика емоцій виражених в тексті, але і виявлено специфічні труднощі процесу сприйняття діалектно–забарвленої мови україномовними білінгвами. Фонетичні відмінності північних діалектів більшою мірою ускладнюють адекватне сприйняття звучачої діалектно–забарвленої мови україномовними білінгвами, а також носіями англійської мови. Було визначено, що відмінності систем голосних в якісній та кількісній відносинах, а також модифікація приголосних звуків у зв'язному мовленні перешкоджають адекватному розумінню сенсу реципієнтами. Таким чином, в дослідженні, проведеному на матеріалі звучачих текстів, в результаті другого типу аудитивного аналізу було встановлено, що просодія, як складова фонетичного аспекту мови безпосереднім найактивнішим чином впливає на досягнення ефективності комунікації. Адекватне декодування інформації, закладеної в тембральні характеристики висловлювання, дозволяє оптимізувати процес спілкування між мовцями. Крім того, було визначено, що мовна компетенція реципієнтів не впливає на їх здатність інтерпретувати регіонально маркований текст, а саме сприймати емоційну сторону усного дискурсу і розуміти зміст тексту.

Ключові слова: регіональні діалекти, фонетика, вимовна норма, білінгви, міжкультурна комунікація, орфоепічна норма.

Abstract. The article is devoted to the study of oral dialect-colored variant of the British type of pronunciation in terms of its perception. The research aims to study the phonetic characteristics that distinguish the accents of the northern region of England from the pronunciation norm, as well as to identify difficulties of perception caused by the linguistic inconsistency of the dialects from the literary norm. The relevance of the research topic is determined by the fact that to achieve adequate mutual understanding due to the variability of language forms in different dialects of the national language there is a need to solve some problems of linguistic factors of literary norms and regional dialects in language communication. The aim of the article is to identify and analyze the characteristics of the northern dialects of modern England, as well as to determine the depth of perception of oral discourse by the speakers of orthoepic norms and Ukrainian bilinguals in the context of audio recordings and written transcripts of the sound language. The phonetic research includes 6 monologues – stories with a sound duration of about 9 minutes. The essence of the study was to study the depth of perception of the northern dialect by Ukrainian-speaking bilinguals. As a result of phonetic analysis of the English oral

language, the hypothesis confirmed that not only understanding of passages was more difficult than defining and characterizing the emotions expressed in the text, but also revealed specific difficulties in the perception of dialect-colored language by Ukrainian bilinguals. Phonetic differences of northern dialects to a greater extent complicate the adequate perception of the dialect-colored language by Ukrainian-speaking bilinguals, as well as English native speakers. It was determined that the differences of vowel systems in qualitative and quantitative relations, as well as the modification of consonant sounds in coherent speech prevent adequate understanding of meaning by recipients. Thus, in a study conducted on the material of sounding texts, as a result of the second type of auditory analysis, it was found that prosody, as a part of the phonetic aspect of language directly and most actively affects the communication. Adequate decoding of information embedded in the timbre characteristics of the utterance allows to optimize the process of communication between the speakers. In addition, it was determined that the language competence of the recipients does not affect their ability to interpret a regionally labeled text, namely to perceive the emotional side of oral discourse and understand the content of the text.

Keywords: regional dialects, phonetics, pronunciation norm, bilinguals, intercultural communication, orthoepic norm.

Вступ. Стаття присвячена вивченню усної діалектно-зabarвленої мови британського типу вимови в аспекті її сприйняття. Воно спрямоване на вивчення фонетичних характеристик, що відрізняють акценти північного регіону Англії від вимовної норми, а також на виявлення труднощів сприйняття, викликаних лінгвістичною невідповідністю діалектів літературної норми. Актуальність теми дослідження визначається тим, що для досягнення адекватного взаєморозуміння в зв'язку з варіативністю форм мови в різних діалектах національної мови виникає необхідність вирішення ряду проблем взаємодії лінгвістичних чинників літературної норми та регіональних діалектів в процесі мовної комунікації.

Онтогенез відмінності північних діалектів від інших варіантів англійської мови криється в періоді ще до становлення стандартної англійської, а також в періоді найбільш сильного скандинавського впливу, що чинився на ці діалекти, що привів до помітних лінгвістичних відмінностей варіантів даного регіону від діалектів центру та півдня Англії. Таким чином, занурюючись в різноманітність усної діалектно-зabarвленої мови, логічно виникає питання релевантне для умов міжкультурної комунікації, якого роду труднощі пов'язані з адекватним розумінням діалектно-зabarвленої мови, і яким чином вимова північних діалектів ускладнює сприйняття україномовних білінгвів та впливає на сприйняття мови самими носіями англійської мови.

Питання варіативності діалектної мови за межами вимовної норми всередині британського варіанту англійської мови досить докладно вивчене та описане багатьма лінгвістами. Проблеми синхронічної та діахронічної

фонології, питання вивчення літературного стандарту, дослідження соціальної та територіальної варіативності мови висвітлювалися такими видатними лінгвістами як В.М. Жирмунській (1956), В.Н. Ярцева (1969), М. Уейклін (1978), М.М. Маковській (1980), Дж. Уеллс (1982), А.Д. Швейцер (1983), О.І. Бродовіч (1988), Дж. Хані (1989), П. Традгілл (1990), У. Лабов (1994), А. Краттенден (2001), Д. Крістал (2001), Р.Я. Кріцберг (2001), А.Д. Травкіна (2001), Т.І. Шевченко (1990) [5; 12; 21; 9; 23; 1; 16; 20; 19; 13; 14; 7; 10; 11] та інші.

Безпосереднім вивченням особливостей північних діалектів займалися і займаються О.І. Бродовіч, С. Дайер, А. Келлет, М. Уейклін, Дж. Уеллс, К. Уотсон, П. Ханібоун, М.М. Маковській [1; 15; 18; 21; 23; 22; 17; 9] та інші, розглядаючи їх з фонетичної, лексичної та граматичної точок зору. Перераховані вище роботи становлять безсумнівний інтерес, оскільки в них накопичений багатий теоретичний матеріал, що стосується теми дослідження.

Однак в цих роботах не вивчалися особливості сприйняття регіональних варіантів британського вимови носіями іншої мови, специфіка розуміння та інтерпретації регіонально – маркованої усної мови, а також вплив фонетичних процесів в зв'язного мовлення на рівні розуміння.

Як виходить з досліджень британських соціолінгвістів та фонетиста П.Традгілла [20], акцент розглядається як тип вимови, а діалект як варіант мови, що має відмінності від мовної норми на вимовному, граматичному та лексичному рівнях. При встановленні ареалу розповсюдження сучасних північних діалектів в Великобританії за основу нами була прийнята класифікація діалектів, запропонована А.Еллісом та П.Традгіллом, які до північних діалектів відносили регіони Нортамберленд, Камберленд, Дарем, Уестморленд, Йоркшир, Ланкашир. Обраний синхронічний підхід дає можливість виявити, проаналізувати та детально охарактеризувати особливості північних діалектів на всіх трьох рівнях: фонетичному, граматичному та лексичному.

Метою статті є виявлення та аналіз характерних рис північних діалектів сучасної Англії, а також визначення глибини сприйняття усного дискурсу носіями орфоепічної норми та україномовними білінгвами в контексті аудіо записів та письмових транскриптів звучущої мови.

У корпус для звукового фонетичного дослідження увійшли 6 монологів – оповідань тривалістю звучання близько 9 хвилин, а також список фраз без урахування графічних кордонів слів, записаний у вигляді фонетичного слова на північному діалекті для дослідження сприйняття письмового тексту. Обов'язковою умовою при відборі усних та письмових текстів для проведення фонетичного дослідження була наявність в них характерних рис північних діалектів, що містять фонетичні, лексичні та граматичні труднощі сприйняття англійської мови на слух.

Експериментальний матеріал за двома типами досліджень склали письмові транскрипти усної мови та автентичні записи у виконанні носіїв

північних діалектів. Матеріалом для аналізу по першому типу дослідження послужили фрази на північному діалекті, записані у вигляді фонетичного слова. Як відомо, в слові реалізується план вираження – фонемно-фонетична структура та план змісту – лексичне та граматичне значення. Слово може зазнавати певних змін, «притягаючи» до себе ненаголошені службові слова і частки та утворюючи фонетичне слово. Слід також вказати на складність самих експериментів у цій галузі. Графічна фіксація усного мовлення, з одного боку, будучи штучним способом її репрезентації, оскільки відбувається підміна слухового сприйняття зоровим, спотворює сприйняття, а з іншого боку, є необхідним етапом лінгвістичного аналізу [3: 20].

Всі запропоновані для аудитивного аналізу варіанти фраз були відібрані за принципом підпорядкування правилам модифікації голосних та приголосних у спонтанному мовленні, характерною для носіїв сучасних північних варіантів англійської мови. Завданням реципієнтів було дати розшифровку фразам та запропонувати транслітерацію записів відповідно до нормативних правил вимови. Перевірялася ступінь розуміння мовцями особливостей північних діалектів. В якості експериментального корпусу по другому типу перцептивно-фонетичного дослідження були використані звучачі тексти, що відносяться до художніх творів, серед яких були: художнє читання, діалог, сценічний виступ актора. Звуковим матеріалом для аналізу слугували: аудіо книга автора, оповідача, оратора та викладача з Йоркшира Дж.Фіні «The Little Village School», а також сценічний виступ актора-коміка Пітера Кея «Live at the Top of the Tower», що представляє спонтанну мову з провокацією слухачів на більш емоційне сприйняття. Провідними критеріями при відборі експериментального матеріалу слугували: вид усного дискурсу, форма його реалізації та, як наслідок, стиль мови. За твердженням М.В. Давидова, основною метою художнього тексту є естетичний, емоційний вплив на слухача, відповідно просодія даного регістра буде більш варіативною ніж просодія наукового регістра [4: 77].

Що стосується спонтанного мовлення, то усне монологічне мовлення важке для сприйняття, оскільки володіє великим ступенем спонтанності, а також супроводжується не тільки лінгвістичними, а й паралінгвістичними явищами [8: 10]. Слід зазначити, що для дослідження були відібрані такі епізоди, які відображають характерні риси північних діалектів, що містять лінгвістичні та паралінгвістичні труднощі сприйняття англійської мови на слух. Звісно ж, що ці випадки в найбільшій мірою відповідають меті цього дослідження.

Досліджуваний матеріал представлений 6 уривками різної тривалості у виконанні різних дикторів – чоловіків, загальний час звучання склало близько 9 хвилин. З метою визначення різниці в ступені сприйняття модифікованої діалектно-забарвленої мови та отриманні об'єктивних даних про глибину розуміння та інтерпретації специфіки північних акцентів, як носіями англійської мови, так і україномовними білінгвами було проведено фонетичне

дослідження, в якому взяли участь студенти 3 та 5 курсів денного та заочного відділень факультету англійської філології МГУ, а також запрошені носії англійської мови (переважно студенти вузів Великобританії). Дослідження проходило на кафедрі іноземних мов гуманітарних факультетів РГФ ОНУ з 2018 по 2020 рік.

Гіпотезою дослідження послужило положення про те, що труднощі сприйняття усної діалектно – забарвленої мови носіями англійської мови та україномовними білінгвами полягає не стільки в невідповідності лексико-граматичних форм, скільки в фонетичних відмінностях північних діалектів від стандартного варіанту англійської мови.

Крім того, викликає сумнів твердження, засноване на аудиторському аналізі із залученням носіїв англійської мови, що «мова з елементами Йоркширського діалекту не викликає особливих труднощів при її сприйнятті жителями Великобританії», а «найбільші труднощі при сприйнятті мови носіїв діалекту україномовними білінгвами пов'язані з нерівним темпом проголошення, з невірною акцентуацією смислових частин тексту, «горловим характером голосу» [8]. Нам видається, що труднощі сприйняття та розуміння мови носіїв північних діалектів, зафіксовані письмово, будуть виникати в рівній мірі як у україномовних білінгвів, так і у носіїв англійської мови, і будуть ускладнюватися не тільки просодичними особливостями, а й в більшій мірі фонетичними характеристиками північних акцентів.

В ході перцептивно-фонетичного дослідження необхідно було вирішити кілька завдань, а саме: 1) дослідити характер сприйняття регіональних особливостей мови сучасними британцями; 2) вивчити характер труднощів, що виникають при сприйнятті діалектно–забарвленої мови україномовними білінгвами; 3) порівняти сприйняття регіонально маркованої англійської мови україномовними білінгвами та британцями.

Методологія та методи дослідження. В якості основних методів дослідження були обрані метод аудитивного аналізу, анкетування, кількісна обробка даних, що дозволяє оцінити середній вимір і, таким чином, судити про надійність отриманих даних. Метод анкетування реципієнтів включав аналіз транскриптов усної мови у вигляді записаних пропозицій в двох групах – групі А, що включала мовців, для яких англійська мова була рідною та групі Б, куди входили носії української мови. Анкетування реципієнтів проходило за методом сприйняття «знизу – вгору» (тобто від окремих частин, ознак і т.п. до опізнання цілого через їх підсумовування) і подальше заповнення анкет. Був застосований аналітичний спосіб аналізу матеріалу, тобто з опорою на графічну транскрипцію.

Група А. Реципієнтами першої групи виступили «наївні» носії англійської мови: чоловіки та жінки у віці від 20 до 25 років, в даний час проживають в Лондоні (19 осіб). Група Б. Друга група реципієнтів складалася з україномовних білінгвів у віці від 18 до 23 років – учні 3 та 5 курсів

факультету англійської філології МГУ, які вивчають орфоепічну норму британського варіанту англійської мови (19 осіб).

Для перевірки твердження про те, що слухове відчуття є домінуючим при сприйнятті мови, але не призводить до розуміння змісту, а просодія служить одним з індикаторів психоемоційного стану мовця в момент мовлення, був проведений другий тип дослідження – аудитивний аналіз текстів монологічного мовлення, коли реципієнт виносить судження про матеріал, заснований на його сприйнятті. Метою дослідження було визначення ступеня розуміння діалекту та виявлення основних труднощів, що виникають при сприйнятті північних варіантів англійської мови людьми, які вивчають англійську мову, вимова яких відповідає літературній нормі англійської мови.

Для опису моделі сприйняття був проведений аудитивний аналіз, в ході якого вирішувалося два комплексу завдань. Перший комплекс складався в аналізі глибини розуміння змісту. Другий комплекс полягав в психолінгвістичному аналізі емоційності висловлювань. Завдання дослідження були визначені в такий спосіб: 1) дослідити сприйняття реципієнтами регіональних особливостей на слух під час прослуховування аудіозаписів епізодів художнього твору з точки зору розуміння та оцінки змісту уривків; 2) провести психолінгвістичний аналіз прослуханого на свержсегментному рівні. Дослідження було також направлено на винесення емоційної оцінки діалектної мови реципієнтами. При цьому обов'язково прослуховувався кожен текст цілком, щоб уникнути реакції на манеру говоріння.

Об'єктивність дослідження досягається завдяки отриманим результатам.

На цьому етапі дослідження реципієнтами виступали учні 3-х курсів денного та заочного відділень, а також студенти 5-го курсу денного відділення факультету англійської філології МГУ. Загальна кількість реципієнтів склала 147 чоловік. Методи аудитивного аналізу та анкетування включали прослуховування епізодів в малих групах та подальше заповнення анкет. Був застосований синтетичний спосіб прослуховування матеріалу, коли аудитори працювали без опори на графічну транскрипцію, тобто в умовах максимально наближених до природного спостережування при сприйнятті усного мовлення. Питання, пропоновані реципієнтам в анкеті, були спрямовані на визначення ступеня сприйняття діалектно – забарвленої мови та виявлення основних труднощів, що викликають низький рівень глибини розуміння.

У даній роботі проводилося вивчення відмінностей в мові носіїв північних діалектів на вимовному рівні. У роботі в першу чергу досліджувалася ступінь сприйняття реципієнтами фонетичних особливостей регіональних варіантів на вимовному рівні, що перешкоджають адекватному розумінню змісту епізодів.

Однак оскільки в мові мовців з певним територіальним акцентом неминуча поява специфічних діалектних особливостей, під час проведення

фонетичного дослідження реципієнти були попереджені, що мова в запропонованих для сприйняття епізодах не витримана в стандарті англійської мови, а була діалектно – забарвлена. Реципієнти повинні були послідовно прослухати 6 аудіо-уривків усної мови різної стильової спрямованості, починаючи з більш легкого та закінчуючи найбільш важким для розуміння епізодом.

Після закінчення прослуховування кожного з уривків вони заповнили спеціально складені анкети, які містили від 4 до 7 питань. При прослуховуванні озвучених текстів реципієнти виконували наступні завдання: перші три питання ставилися безпосередньо до психометричного аналізу, тому що ним пропонувалося охарактеризувати емоції, виражені мовцями на уривку, вказати подобається або не подобається даний текстовий фрагмент, чим саме подобається (дикція, милозвучність, голос, мелодія), а також манеру оформлення мови мовця.

Наступний тип завдань в анкеті був направлений на перевірку ступеня розуміння змісту прослуханого уривка. Завдання полегшувалося тим, що реципієнти мали перед собою питання множинного вибору, які були сформульовані таким чином, щоб з'ясувати деталі того, що відбувається в епізодах.

Крім питань в анкеті пропонувалося завдання, пов'язане зі сприйняттям або здогадкою значення діалектальної лексики, коли реципієнти повинні були «перевести» взяті з контексту речення, що містять регіонально марковані форми мови на стандартну англійську (наприклад, *Nay, lad, thee carry on.*)

Крім студентів, в якості реципієнтів були також запрошені фахівці в області фонетики англійської мови, що мають великий досвід аудіювання. До пред'явлення матеріалу студентам, експериментальний матеріал був проаналізований з точки зору можливих труднощів для сприйняття на граматичному, фонетичному та лексичному рівнях. В ході аналізу письмових транскриптів, проведеного фонетистами–експертами, була складена фонетична транскрипція записаного матеріалу, яка відповідала б виголошенню експериментального матеріалу в повному стилі вимови. На основі фонетичної транскрипції були визначені характерні особливості північних діалектів на лексичному, граматичному та фонетичному рівнях, куди входили як асимільовані форми, так і відмінні фонетичні риси. Для більшої об'єктивності дослідження нами був також проведений аналіз просодії звучачих текстів на матеріалі другого типу фонетичного дослідження. Цінність даного аналізу полягає в тому, що він дозволив з достатнім ступенем об'єктивності визначити модальність пропозицій в епізодах, а також наочно уявити варіативність фонетичних, просодичних та паралінгвістичних компонентів.

Для аналізу результатів, отриманих в ході проведення фонетичного дослідження, був розроблений параметр адекватності інтерпретації діалектно-забарвленої мови. Розглядалися чотири ступені точності інтерпретації змісту фрази: 0 – відсутність відповіді та відсутність інтерпретації (реципієнт

утримався від відповіді); 1 – невірна відповідь – низька ступінь адекватності інтерпретації (реципієнт запропонував неправильний варіант); 2 – неточна відповідь – задовільний ступінь адекватності інтерпретації (реципієнт запропонував правильну відповідь з однією помилкою на одному з рівнів. Наприклад, було дано невірний еквівалент займенника (*I* замість *you*) або допоміжного дієслова (*has* замість *have*); 3 – пошук правильної відповіді (реципієнт правильно зрозумів пропозицію, записав його, щоб виконувати всі фонетичні, граматичні і в деяких випадках лексичні відмінності). Це – високий ступінь адекватності інтерпретації.

При аналізі результатів відповідей реципієнтів була застосована кількісна обробка експериментальних даних.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розглянемо дослідження в групі А, отримані в ході роботи з першою групою реципієнтів, а саме носіями англійської мови (19 осіб). У групі А при аналізі транскриптов усної мови спостерігалася висока ступінь адекватності інтерпретації змісту діалектно – забарвленої мови (60% вірних відповідей). Носії мови точно визначили значення фраз, незважаючи на наявність в них фонетичних особливостей північних акцентів, наприклад:

а) якісні та кількісні зміни голосних, монофтонгізація дифтонгів.

Nardendee, wotdardooin? – *Now then dear, what are you doing?*

Eessezitintiz burraberritiz. – *He says it isn't his but I bet it is.*

Abberitinterz. – *I bet it isn't hers.*

б) асимілятивна зміна приголосних:

Lerrus gerrus andswesht. – *Let us get our hands washed.*

Corforus arpastate itmornin. – *Call for us at 8.30 in the morning.*

Носії мови не відчували труднощів, інтерпретуючи такі фонетичні явища, характерні для північних варіантів англійської мови, як: елізія /s/, /v/, /h/, /th/ на кінці слова, перехід /th/–/d/ (випадок часткової регресивної асиміляції); реалізація /t/ – /r/; /r/ /n /; випадання голосного в певному артиклі – *itmornin*; компресія слів, наприклад *something* – *Summatsupeer*; кількісна редукція; втрата початкових голосних або складів у слові – *of course, about; Supwidee?* – *What's up with you?*

Задовільний ступінь адекватності інтерпретації змісту запропонованого матеріалу реципієнтами групи А спостерігався в більшості випадків визначення граматичних невідповідностей. Так, безпомилково сприймалися діалектно-забарвлені варіанти '*As tha*' = '*Have you*'; '*Is thee*' = '*Are you*'; випадки подвійного заперечення в реченні: '*Ayampt eared nowt*' = '*I have not heard nothing*' = '*I have not heard anything*'. Однак простежувалися труднощі в правильному визначенні займенників. Не всіма реципієнтами – носіями мови, були вірно вказані варіанти займенників '*tha*' та '*us*', а також узгодження підмета з допоміжним дієсловом. Звідси 12% відповідей, які з'явилися не цілком коректними, але не перешкоджають розумінню основного змісту речення. Цікаво відзначити, що деякі реципієнти групи А запропонували не

тільки в її первісному вигляді розшифровку діалектної фрази, а й далі її еквівалент, який використовується в стандартній англійській та є коректним лексично, граматично та стилістично. Наприклад, фраза, прийнята для розмовного стилю *'Something's up here'* була інтерпретована як *'Something is going on'* або *'Get it eaten'*. – *'Eat it all up'*.

При аналізі результатів дослідження враховувався той факт, що в групі А особистий мовної та соціокультурний досвід реципієнтів міг вплинути на їхні відповіді. Наявність невеликої кількості сленгових виразів не поставив у складне становище жодного з реципієнтів.

Eez gunna gerra lorra lolly forrit. – *He is going to get a lot of money for it.*

Weerz gaffer? – *Where is the boss?*

Issthemum? – *Are you keeping quiet?*

Дослідження показало, що, в цілому британці, які взяли участь в дослідженні здатні ідентифікувати регіональні типи вимови, а також розрізняти нормативну та регіональну вимову, в нашому випадку північні акценти. Однак форма пред'явлення матеріалу у вигляді письмових транскриптов ускладнила сприйняття, внаслідок чого у носіїв пропав інтерес до виконання завдання. Труднощами вірного розуміння фраз з'явилася складна система транслітерації та запис речення у вигляді фонетичного слова, одним ланцюжком.

Механізм внутрішнього промовляння, властивий сприйняттю в рецептивних видах мовленнєвої діяльності, якими є аудіювання та читання – залишився слабо активізованим або не привів реципієнта до позитивного прогнозування шуканого варіанту еквівалента діалектно – забарвленої фрази у вимовій нормі. Так, було отримано лише 4% негативних відповідей, що свідчить про низький ступінь адекватності інтерпретації, а 24% питань було залишено без відповіді як перша реакція на побачене в анкетах (повна відсутність інтерпретації). Це може бути пов'язано з психологічною реакцією відторгнення та втратою «інтересу» до інтерпретації речень в зв'язку зі складністю транслітерації. І в цьому плані в якійсь мірі має право бути застосованим і до варіантів однієї мови висловлювання С. І. Бернштейну про те, що негативний ефект іншомовного акценту на слухача відображає неусвідомлену форму «протесту проти примусу до непродуктивної розумової енергії» [2: 36].

Розглянемо результати, отримані при аналізі анкет реципієнтів групи Б, в яку входили україномовні білінгви (19 осіб). У даній групі реципієнтів відсоток вірних відповідей склав лише 11,7%, тобто високий ступінь адекватності інтерпретації діалектно – забарвленої мови спостерігалася у значно меншого числа реципієнтів групи Б в порівнянні з групою А, де 60% слухачів дали вірну відповідь.

Аналізуючи протоколи з відповідями, ми відзначили, що реципієнти групи Б в більшості випадків правильно інтерпретували фонетичну модифікацію приголосних та деяких голосних. Однак, наприклад, опущення

фарингального / h / ввело в оману багатьох реципієнтів, що перешкоджало правильному сприйняттю фрази. До подібних прикладів можна віднести наступні речення, залишені без розшифровки. *Ees gorris atooam. – He's got his hat on him.*

Lerrim purrizaton. – Let him put his hat on.

У деяких випадках реципієнтами групи Б була вгадана частина пропозиції, що включає в себе найбільш поширені фонетичні характеристики північних акцентів. Але, хоча окремі слова пропозиції були визначені правильно реципієнтами, загальний зміст залишався незрозумілий. 23% невірних відповідей – свідчать про низький ступінь адекватності інтерпретації аналізованої фрази. Найбільші труднощі при визначенні значення пропозицій можуть пояснюватися тим, що випробувані не провели членування фонетичного слова, розглядаючи його як одну лексичну одиницю.

Як свідчать дані аудитивного аналізу, транслітерація для цієї групи служила підказкою, а не відволікаючим моментом в інтерпретації діалектних фраз, як у випадку з першою групою носіїв мови. Більший відсоток пропозицій, залишених без відповіді (57,5%) можна пояснити незнанням реципієнтами групи Б основних фонетичних та асимілятивних характеристик північних акцентів, відсутністю соціально-культурного досвіду сприйняття, а також недостатньою сформованістю навички сприйняття діалектно-забарвленої мови (реципієнти групи Б були знайомі з теоретичного курсу фонетики лише з основними характеристиками північних акцентів). Задовільний ступінь адекватності інтерпретації змісту запропонованого матеріалу реципієнтами групи Б спостерігався на граматичному рівні.

Thakkan iftha wanto. – You can if you want to.

Asia gorrit withy? – Have you got it with you?

У даних прикладах учасниками дослідження був вірно визначений займенник *'tha'* та його форми. Однак труднощі для інтерпретації в ряді випадків проглядалася відповідно допоміжного дієслова і займенники. *'Has tha'* – *'Has you'*. У деяких випадках займенник *'tha'* приймався за певний артикль *'the'* або за особистий займенник *he / they*. Так само як і в групі А, такі похибки в перекладі, що не перешкоджають розумінню загального змісту, були віднесені до другої ступені точності інтерпретації фрази, що вилилося в 7,8% зарахованих відповідей.

На лексичному рівні наявність труднощів для сприйняття (незнання сленгу) завадило правильної інтерпретації речень та стало результатом великої кількості помилок у відповідях групи реципієнтів Б.

За результатами фонетичного дослідження після аналізу та порівняння протоколів з відповідями англійців та україномовних білінгвів встановлений різкий контраст в глибині сприйняття та ступені точності інтерпретації фраз, поданих в транскриптах, що відображають сучасну мову носіїв північних акцентів. Було визначено, що ідентифікація регіональних акцентів становить

велику складність для російськомовних реципієнтів, ніж для британських (4% невірних відповідей в групі А, проти 23% в групі Б).

Важким для україномовних білінгвів виявилось те, що фрази включали в себе не тільки особливості вимови, зафіксовані орфографічно, але і лексичні та граматичні відмінності. Таким чином, реципієнти обох груп зіткнулися з труднощами на двох рівнях інтерпретації. Перший рівень полягав в необхідності визначити відмінності діалектних фраз від стандарту на всіх рівнях як фонетичному, так і граматичному. Другий рівень інтерпретації фраз був перекладом речень на стандартну англійську з урахуванням лексичних та стильових особливостей.

Проведене дослідження по інтерпретації письмових транскриптів, що містять фонетичні, граматичні та лексичні особливості північних діалектів, показав, що носії англійської мови не відчують труднощів у розумінні більшості фраз, запропонованих для інтерпретації, але втрата інтересу до відповіді обумовлена складною системою транслітерації стала результатом 24% пропозицій, залишених без відповіді. Реципієнти зіткнулися з труднощами тільки на фонетичному рівні.

Статистика свідчить про те, що носії української мови, які вивчають англійську мову, не можуть безпомилково визначити особливості регіонального типу вимови на всіх трьох рівнях (11,7% вірних відповідей, 57,5% питань залишено без відповіді), так як сприйняття північних акцентів носіями української мови відбувається на тлі раніше освоєної норми британського варіанту англійської мови.

Дослідження, проведене в двох групах реципієнтів на основі письмових джерел, ставило перед собою завдання порівняти та проаналізувати ступінь розуміння північних діалектів носіями англійської мови та україномовними білінгвами. Результати дослідження показали, що, відмінності систем голосних в якісній та кількісній відносинах, а також модифікації приголосних звуків у зв'язному мовленні не заважають спілкуванню носіїв англійської мови з різних регіонів, але перешкоджають адекватному сприйняттю україномовними білінгвами. У той час як носії мови ідентифікують північні діалекти на трьох рівнях – лексичному, граматичному і, найголовніше в даному дослідженні, фонетичному, для україномовних білінгвів інтерпретація фонетичних особливостей північних діалектів представляє велику трудність, незважаючи на те, що всі реципієнти володіють стандартним варіантом британської англійської мови.

Висновки з дослідження. Підводячи підсумки аналізу фонетичного дослідження, проведеного на основі письмових транскриптів звучущої діалектно–забарвленої мови та усного мовлення носіїв північних діалектів Англії, необхідно ще раз підкреслити, що при сприйнятті звучущої іноземної мови учасник спілкування в ході декодування сенсу висловлювання звертається до власних мовних знань, отримує модельний світ, і далі зіставляє даний модельний світ зі своїм власним уявленням. Результатами дослідження

була підтверджена висунута гіпотеза по першому типу фонетичного дослідження. Фонетичні відмінності північних діалектів більшою мірою ускладнюють адекватне сприйняття звучущої діалектно–забарвленої мови україномовними білінгвами, а також носіями англійської мови. Було визначено, що відмінності систем голосних в якісній та кількісній відносинах, а також модифікація приголосних звуків у зв'язному мовленні перешкоджають адекватному розумінню сенсу реципієнтами.

Наше дослідження показало, що особистий мовний та соціокультурний досвід в групі А – носіїв англійської мови – вплинув на їхні відповіді. Спостерігалася висока ступінь адекватності інтерпретації змісту діалектно–забарвленої мови на фонетичному та лексичному рівнях та задовільний ступінь адекватності в випадках визначення граматичних невідповідностей. Форма пред'явлення матеріалу – звучача мова у вигляді письмових транскриптів – викликала утруднене сприйняття в даній групі реципієнтів, що призвело до низького ступеня адекватності інтерпретації.

У групі Б – україномовних білінгвів – спостерігався задовільний ступінь адекватності інтерпретації деяких фонетичних та граматичних особливостей північних діалектів та низький ступінь адекватності декодування на лексичному рівні. Лінгвістичні та паралінгвістичні фактори в промови впливають на глибину розуміння усного дискурсу. Просодичні та паралінгвістичні характеристики з одного боку полегшують сприйняття емоційної сторони тексту, з іншого боку ускладнюють розуміння інформаційної парадигми висловлювання.

На другому етапі фонетичного дослідження було встановлено, що різна повнота розуміння обумовлена стандартним набором труднощів в текстах, головним чином фонетичного та просодичного характеру. Наявність лінгвокультурологічних аспектів, характерних для північного регіону Англії перешкоджало глибокому розумінню суті висловлювання, а також сприйняття комічності ситуації. Було встановлено, що для україномовних білінгвів розуміння мови на слух становить значні труднощі. Найважче визначаються не емоції та манера мови, а відбувається процес смислового сприйняття.

Відсутність соціально-культурного досвіду спілкування україномовних білінгвів з носіями північних діалектів Англії, володіння фонетичною базою стандартної англійської мови та підсвідоме проведення з ним паралелі, відсутність знань про основні відмінні характеристики північних акцентів, нетиповий мелодійний малюнок звучущих текстів змушує нас стверджувати, що всі реципієнти – носії англійської мови як іноземної знаходяться на початковому, загальному рівні глибини розуміння за класифікацією І.О. Зимньої [6], що в реальному спілкуванні призвело б до невдалої комунікації.

Разом з тим, ступінь звикання реципієнтів до звучання північних акцентів привела до того, що рівень сприйняття та адекватної оцінки завдань, спрямованих на характеристику манери оформлення мови мовця, а також визначення типу емоцій, стає тим вище і правильніше, ніж більше епізодів

було представлено на прослуховування. При визначенні емоційності мови випробовувані показали кращі результати, ніж в завданнях на розуміння інформаційного боку тексту, що може свідчити про те, що незалежно від того, чи розуміє реципієнт, про що говорить диктор чи ні, він може визначити його емоційний стан.

Таким чином, в дослідженні, проведеному на матеріалі звучачих текстів, в результаті другого типу аудитивного аналізу було встановлено, що просодія, як складова фонетичного аспекту мови безпосереднім найактивнішим чином впливає на досягнення ефективності комунікації. Адекватне декодування інформації, закладеної в тембральні характеристики висловлювання, дозволяє оптимізувати процес спілкування між мовцями. Крім того, було визначено, що мовна компетенція реципієнтів не впливає на їх здатність інтерпретувати регіонально маркований текст, а саме сприймати емоційну сторону усного дискурсу і розуміти зміст тексту. Суть дослідження полягала в дослідженні глибини сприйняття північного діалекту україномовними білінгвами. В результаті фонетичного аналізу англійської усної мови не тільки була підтверджена гіпотеза, що розуміння змісту уривків представляє велику трудність, ніж визначення та характеристика емоцій виражених в тексті, але і виявлено специфічні труднощі процесу сприйняття діалектно-забарвленої мови україномовними білінгвами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бродович О.И. Диалектная вариативность английского языка: аспекты теории. Л., 1988.
2. Бернштейн С.И. Вопросы обучения произношению (применительно к преподавателю русского языка иностранцам). *Вопросы фонетики и обучения произношению*. М., 1975. С. 5 – 62.
3. Бубнова Г.И. Основные интонационные контуры: акустическая форма и функции, выполняемые в устнопорождаемой монологической речи. *Экспериментальные исследования звучащей речи*: сб. науч. тр. РАН Ин-т языкознания / отв. ред.: К.И. Долотин, А.М. Шахнарович. М., 1998. С. 3 – 28.
4. Давыдов М.В., Рубинова О.С. Ритм английского языка: монография. М.: Диалог – МГУ, 1997. 115 с.
5. Жирмунский В.М. Немецкая диалектология. М. – Л.: 1956. С. 635.
6. Зимняя И.А. Психология обучения неродному языку. М.: Рус. яз., 1989. 219 с.
7. Крицберг Р.Я. Дивергенция и конвергенция региональных вариантов английского языка: автореферат ... д-ра филол. наук: 10.02.04. / Киевский национальный лингвистический университет. Киев, 2001. 35 с.
8. Ледяева Е.В. Интонационное оформление дискурсивных элементов в английской разговорной речи (на материале йоркширского диалекта

- английского языка): автореф. ... к-та филол. наук / Ивановский государственный университет. Иваново 2002. 19 с.
9. Маковский М.М. Английская диалектология. Современные английские территориальные диалекты Великобритании. М.: КомКнига, 2005. 84 с.
 10. Травкина А.Д. Типологически релевантная вариативность стандартной произносительной формы английского слова: автореф. дис. ... д-ра филол. наук: 10.02.20 / Тверской государственный университет. Тверь, 2001. 36 с.
 11. Шевченко Т.И. Современное английское произношение: формы и факторы развития. *Проблемы современной фонетики: сборник научных трудов МГЛУ. Вып. 507.* М. 2005. С. 202 – 210.
 12. Ярцева В.Н. Развитие национального литературного английского языка. М.: Едиториал УРСС, 2004. 288 с.
 13. Cruttenden A. *Gimson's Pronunciation of English.* London: Edward Arnold, 2001. 320 p.
 14. Crystal D. *Cambridge Encyclopedia of the English Language.* Cambridge, 1995. 429 p.
 15. Dyer S. *Dialect of the West Riding of Yorkshire. A short history of Leeds and other towns.* Wakefield: S.R. publ., 1970. 142 p.
 16. Honey J. Does accent matter? The Pygmalion Factor. London, 1989. 208 p.
 17. Honeybone P. Why everyone should be interested in Northern English 't-r'. *Workshop on Northern Englishes.* Lancaster University, March 2006. URL: <http://www.englang.ed.ac.uk/people/patrick2.html>
 18. Kellett A. *The Yorkshire Dictionary of Dialect, Tradition and Folklore.* Smith Settle, 2002. 217 p.
 19. Labov W. *Principles of Linguistic Change. Volume 1: Internal Factors.* Cambridge: Blackwell, 1994. 641 p.
 20. Trudgill P. *The Dialects of England.* Oxford: Blackwell Publishers, 1990. 176 p.
 21. Wakelin M.F. *Discovering English Dialects.* Aylesbury (Bucks): Shire Publications, 1978. 63 p.
 22. Watson K. Lenition and segmental interaction: evidence from Liverpool English (and Spanish). 2006. 16 p.
 23. Wells J.C. *Accents of English. Vol.11. The British Isles.* Cambridge: Cambridge university press, 1982. 465p.

Леся Рогач

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри англійської філології
ДВНЗ «Ужгородський національний університет,
orcid.org/0000-0001-7709-017X
м. Ужгород, Україна, +38(050) 372 11 28
lesya.rohach@uzhnu.edu.ua

Terminological Nomination in English and Ukrainian Dental Terminology

Анотація. Науково-технічна революція призводить до радикальних змін у структурі концептуального апарату у багатьох галузях науки. Виникнення нових наукових понять висуває вимоги до реалізації номінативної функції природних мов – вербалізації результату пізнання реальності. Таким чином, позначення наукових понять призводить до розвитку нових термінологічних систем. Саме такою є сучасна стоматологічна терміносистема. Протягом останніх років, завдяки швидкому впровадженню нових технологій та методів лікування пацієнтів, мова стала поповнюватися новими термінами та словосполученнями. Велика кількість нових термінів проникає у міжнародний словник стоматологічної терміносистеми, але завдяки своїм специфічним структурним характеристикам, у більшості випадків, вони залишаються зрозумілими для кожного члена професійної стоматологічного товариства. Актуальність нашого дослідження визначається недостатнім вивченням стоматологічної термінологічної системи, яка, перебуваючи в постійному розвитку, зазнає структурно-сміслових перетворень з метою адаптації до потреб сучасності. Важливість статті підсилюється зіставним аналізом англійських та українських термінів стоматології. Мета нашого дослідження полягає у порівняльному аналізі засобів термінологічної номінації в англійській та українській стоматологічній термінологічній системі. Матеріалом для дослідження слугували термінологічні одиниці, відібрані із сучасних англійських та українських стоматологічних словників. У науковій розвідці ми зосереджуємо увагу на морфологічних та синтаксичних способах термінологічної номінації в сучасних англійській та українській терміносистемах стоматології. Зокрема проводимо аналіз особливостей всіх видів афіксації у термінології стоматології двох мов. Вивчення синтаксичного способу термінотворення здійснюємо шляхом аналізу термінологічних словосполучень у досліджуваних мовах. Порівняння отриманих результатів здійснюється з метою встановлення домінуючих тенденцій термінотворення в у англійській та українській стоматологічній термінології.

Ключові слова: термін, терміносистема, морфологічний спосіб термінотворення, синтаксичний спосіб термінотворення, стоматологія, афіксація, термінологічне словосполучення.

Abstract. The present article deals with the study of structural peculiarities of dental terms in English and Ukrainian. The emergence of new scientific notions raises the requirements for implementation of the nominative function of natural languages. Contemporary dental terminological system is an example of rapid development of a special language. Within the past years, due to the introduction of new technologies and methods of treating patients, the English and Ukrainian dental terminologies have become replenished with new terms. A lot of them have penetrated into the international glossary of dental terminological system, but, due to their specific structural characteristics, in the majority of cases they remain intelligible to the dentists throughout the globe. The relevance of our research is determined by insufficient study of dental terminological system, which, being in constant development, undergoes structural and semantic transformations in order to adapt to the demands of the contemporary world. The comparative approach to the study of term formation is an extremely important aspect of our study. The objective of our investigation is to conduct a comparative analysis of structural means of terminological nomination in English and Ukrainian dental terminological system. The material for the research is represented by the selection of terminological units extracted from contemporary English and Ukrainian dental dictionaries. In our research we focus on morphological and syntactic ways of terminological nomination in modern English and Ukrainian dental terminology. The article is aimed at the study of the types of affixation in the terminology of dentistry of two languages. The investigation of the syntactic method of term formation is carried out by analyzing terminological word-combinations in the studied languages. The obtained results are compared in order to establish dominant tendencies in dental terminology.

Keywords: term, terminological system, morphological way of term formation, syntactic way of term formation, dentistry, affixation, terminological word combination.

Introduction.

Within the past years, due to the rapid progress of science and technology, the widespread introduction of foreign technologies and methods of treating patients, languages become replenished with new terms and word-collocations. Despite the availability of extensive literature, problem of analysis and optimization of the formal structure of the term cannot be considered as resolved. Primarily, because there still are modern ways of term formation to be examined. Second reason - because the exclusive application of linguistic analysis methods is not sufficient to provide comprehensive models of the optimal structure of the term.

Contemporary terminology displays different structural patterns. In terminology studies, according to an integrated classification schema, suggested by the leading domestic and foreign scholars, in terms of their structural peculiarities, semantic, morphological, syntactic and morphological-syntactic ways of term formation may be identified [2, p.123].

Despite the availability of extensive literature, the problem of analysis and optimization of the formal structure of the term cannot be considered as resolved. Primarily, because there still are modern ways of term formation to be examined. Second reason - because the exclusive application of linguistic analysis methods is not sufficient to provide comprehensive models of the optimal structure of the term [7, p. 48].

The problem of many works on the formal structure of the term lies in the mixed application of synchronic and diachronic approaches [3, p. 48]. Studies showed that the same laws of formation of items of general lexicon of natural language apply in the sphere of terminology formation, however in term formation some word formation methods prevail, whereas others are fading into the background [7, p. 49].

In terms of the formal structure in any sphere of terminological elements, two main groups of terms can be distinguished: words (monolexical terms) and word-combinations (polylexical terms). Various studies showed that word-combinations constitute 60-80% of the total number of terminology glossary in majority of European languages. The composition of monolexical terms is heterogeneous; however, three main structural terminology types may be distinguished: simple, derivational, and complex terms. Simple terms are constituted by one lexeme, the stem of which coincides with the root. Derivatives i.e. terminological units formed by means of affixation, thus their stem is composed of a root morphemes and affixes. Complex terms contain at least two root morphemes [2, p.121].

Morphological method of term formation includes affixation, conversion, reduction and phonetic-morphological patterns, whereas by means of syntactic - terminological word-combinations are formed. Morphological-syntactic mode of formation implies composition, ellipsis and abbreviation [2, p.123]

The **relevance** of our research is determined by the following factors: 1) the dynamic character of dental terminological system, which being in constant development undergoes structural and semantic changes in order to adapt to the demands of the contemporaneity; 2) insufficient study of the problem of types of terminological nomination in English and Ukrainian dental term systems; 3) the comparison of the data obtained in the course of the investigation of English and Ukrainian dental terminology.

The main **aim** of the research is to study morphological and syntactic ways of formation of terminological units.

The following objectives have been put forward for the better achievement of the aim: 1) to select dental terms from contemporary English and Ukrainian dental terminological dictionaries; 2) to analyze the structural means of terminological

nomination in English and Ukrainian dental terminology; 3) to compare the results obtained in the course of analysis of the phenomena under study in each language.

Methodology of investigation.

Analysis of terminological systems of certain fields of knowledge and activity shows the complex structure of these terminological systems. Complex terminological systems include various groups of terms, distinguished by their relation to the designated concepts by formal features and place within the term system which presents the subject of the analysis. Accordingly, at least three approaches can be applied in the analysis of terminological systems: logical, linguistic and terminological [4, p. 11].

Logical approach to the study of term system enables the identification of terms denoting main, derived and complex concepts of the respective conceptual system. This differentiation is determined by the objects of certain sphere and theory underlying the system of concepts [3, p.148]. Application of linguistic methods in the study of terminology allows an insight into the system from both: the perspective of its linguistic peculiarities, and from the point of view of their terminological specificity. Linguistic approach to the investigation allows identifying lexical units by means of which the elements of terminological system are expressed. Two approaches of the linguistic method can be distinguished: the study of the formal and semantic structure of individual terms, and further identification of their common features; exploration of the terms from the standpoint of their systemic relations identifying the peculiarities of their contentual and formal relations. Thus, the method of induction and deduction can be used [3, p.142]. The third approach towards the investigation of the terminological system can be considered as "terminological." It is a synthesis of logical and linguistic approaches. The essence of the terminological approach to the analysis of terminological system lies in the demonstration of the relations of terms within the terminological system, and the identification of the place of a particular unit within the corresponding system.

In the process of term analysis a complex of methods is used in contemporary terminology. In particular, these are methods applied in the analysis of the structure and organization of the terminological systems, identification of terminological elements, and identifying components in terminological combinations; linguistic methods; logical classification methods; mathematical and statistical methods in order to determine the frequency of occurrence of the units; methods of the theory of variability, complex logical-linguistic-terminology methods (revealing the facts of the combinability of terms with non-terms and general scientific terms, the study of term combinations and terms-non-term combinations in the text).

Analysis of English and Ukrainian dental terminology is a complex, multi-dimensional process broken down into stages. Every stage presupposes acquisition of specific information about one aspect of the studied object. Thorough analysis requires application of a complex of scientific and linguistic methods.

Thus, at the first stage methodological is formed, as well as extraction and inventarization of terms. Extraction of terminological units is performed by means

of random sampling method from Ukrainian and English terminological dental dictionaries. Theoretical prerequisites are based on the application of general scientific methods, namely: descriptive, observational method, generalization. This enables identification of the most significant theoretical data regarding the object of the study.

Structural peculiarities of the studied terms are analyzed at the next stage of our study. At this stage productive and non-productive ways of term formation in English and Ukrainian dental terminology are observed and interpreted. In order to group linguistic material according to its peculiarities, method of classification and generalization is used. At the third stage of our research quantitative analysis is applied in order to establish the quantitative-correlation of observed and identified phenomena in each terminological system. Comparative method and method of generalization are used at the final sixth stage of our study. By means of this method identification of distinctive or similar features in two and more languages can be performed.

Results and discussion. Description of the formal types of terminology remains a traditional component of the majority of terminological research. However, synchronic investigations of the structural types of terms provide an insufficient amount of reliable information on the productivity of certain models of term formation. This can be explained by the fact that different patterns of terminology formation can result into one type of terms and, at the same time, different structural types of terminology can be achieved by means of one common model of term formation [7, p. 122]. The analysis of terminology structure requires the consideration of the notion of term-element. This idea of term-element presupposes term composition constituted by several elements, each of them being correlated with a concept or one of its qualities of a certain conceptual system.

Within the past years, due to the rapid development of dental practice, science and technology, the widespread introduction of foreign technologies and methods of treating patients, languages become replenished with new terms and word-collocations. Numerous of them, introduced to the international glossary of dental terminology are referred to as anglicisms, i.e. of English origin. However, dental vocabulary is constituted by generally accepted medical dental terms intelligible to every member of dental discourse community.

Large quantity of dental terminology is formed by means of affixation i.e. formation of the words by adding derivational affixes to different types of bases resulting into new self-dependent meaningful lexical units. Morphology of medical and dental terminology is rather of a regular character, hence the same set of highly productive affixes are used to add meanings to different roots, thus creating new terms. Majority of the affixes applied in the formation of medical terms is of Latin and Classical Greek origin. The composition of affixes applied in different terminological systems is of heterogeneous character. Various investigations showed that certain classes of affixes reflect relations to various categories [2, p.123]. In general, affixation, in comparison to semantic means of term formation,

has the advantage of reflecting the category (processuality, instruments, qualities) of the term in its structure.

Medical term may be structurally broken down into smaller component parts, i.e. root-morpheme – the lexical nucleus of the word, suffix and prefixes – carrying the grammatical meaning, combining vowel – connecting roots to suffixes [6, p. 4].

However, an important identifying characteristic of medical affixes is their *classifying function* grouping the words into various classes of notion, e.g.: suffixes *-al, -ic, -ar, -ary* as in: *gingival, orthodontic, mandibular, maxillary* are defined as adjective forming suffixes creating terms with identifying denotation. Suffix *-itis* refers to “inflammatory process”, as in *mucositis*. Terms denoting condition are formed due to the attachment of the bound-morpheme *-ism*, like in *prognathism*.

The results of the study showed that the following suffixes are the most productive in the process of dental term formation: *-al* (e.g. *lingual, occlusal, cervical, buccal, mesial*), *-er* (e.g. *burnisher, cadaver, chamfer, occluder*), *-ism* (e.g. *cherubism, embolism, mercurialism, bismuthism*), *-itis* (e.g. *cheilitis, glossitis*), *-sis* (e.g. *ankylosis, candidiasis, cheilosis, gomphosis*), *-osis* (e.g. *ecchymosis, halitosis*), *-plakia* (e.g. *erythroplakia, erythroplakia*), *-genic* (e.g. *cariogenic, calculogenic*), *-oma* (e.g. *cylindroma, cementoma, fibroma, granuloma, hemangioma, odontoma*).

The analysis of suffixation in our investigation displayed high productivity in the formation of dental terminology in the English language.

Prefixation as a way of creation of dental terms is conducted by means of the following productive morphemes attaching additional meaning to the dental terms: *anti-* with the meaning of “against,” “opposite of,” “antiparticle of” like in *antiseptic*; *bi-* meaning “two” as in *bilateral*; *e-* forming adjectival terminology with the sense of lacking something (e.g. *edentulism*); *extra-* indicating “outside,” “beyond” (e.g. *extraalveolar*); *infra-* with the meaning of “below”: *infraocclusion*; *intra-* of the sense of within or inside, as in *intraoral* and many others: *mal-* (“bad” *malocclusion*), *pre-* (“prior to, in advance of” *premolar*), *peri-* (“surrounding” *periapical*), *ortho-* (“straight”, “upright”, “right” *orthodontic*). Prefixes attached to the root-morpheme add components indicating localization *intra-*, *pre-*; direction *ad-*, *apo-*; timing *ante-*, *prae-*; presence *con-*, *sym-*, *syn-* and absence *a-*, *an-*, *e-* of something without heavily affecting the original lexical meaning. For example: *mal-* (e.g. *malocclusion, malposition, malpractice, malrelation*), *dys-* (e.g. *dysgnathia dysarthria*); *meso-* (e.g. *mesodontia, mesognathic, mesonephros, mesostomia*), *hypo-* (e.g. *hypocalcemia, hypochondria, hypoglycemia, hypoplastic, hypopnea*), *hyper-* (e.g. *hypercalcemia, hyperalgia, hyperalcinuria, hyperchloremia, hyperpnea*), *macro-* (e.g. *macrocheilia, macrodontia, macrosomia, macroglossia, macrognathia*), *micro-* (e.g. *microcyte, microdontia, microstomia microabrasion*), *muco-* (e.g. *mucobuccal, mucoepidermoid, mucostatic*).

The survey demonstrated that terms formed by means of attaching prefix and suffix simultaneously is a frequent occurrence in dental terminology. Due to the results of the research, this way of word formation displayed the highest productivity in creation of English dental terms, denoting different phenomena, processes and

qualities: *e-+-ism* (e.g. *edentulism*), *peri-+-itis* (e.g. *periimplantitis*), *ex-+-ion* (e.g. *extirpation*), *e-+-ulous* (e.g. *edentulous*), *intra-+-al* (e.g. *intraarticular*), *ortho-+-ic* (e.g. *orthodontic*).

The results of the analysis enabled us to state that method of affixation is the most productive in the formation of English terms in the field of dentistry. Derived terms comprise 47% out of the total number of the studied terminological units, among them 30,7% were formed due to suffixation, 23,3% of terms – by prefixation and 45,9% of all terminological units were created by means of both prefixation and suffixation.

Analysis of dental terminology showed that affixation is a highly productive way of term formation in the Ukrainian language. Since most of the medical term elements (structural morphemes) are of classical Greek and Latin origin, when penetrating a new language, they undergo the process of adaptation in order to suit the lexical system of the respective language. The analysis of Ukrainian dental terminology showed that the following suffixes participate in the process of dental term formation: *-ація* (e.g. *аберація*), *-генез* (e.g. *амелогенез*, *онтогенез*), *-ція* (e.g. *ампутація*), *-иви* (e.g. *абразиви*), *-оз* (e.g. *галітоз*, *анкілоз*), *-отомія* (e.g. *гінгівотомія*), *-ія* (*оклюзія*, *аплазія*, *аномалія*, *абразія*, *агнатія*), *-ор* (e.g. *оклюдатор*), *-ім* (e.g. *папіліт*), *-тоз* (e.g. *папіломатоз*).

Terms formed by means of suffixation constitute 32,4% of the total number of the derivatives in Ukrainian dental terminological system.

Term formation by means of prefixation in Ukrainian was conducted by means of the following prefixes: *anti-* (e.g. *антисептика*), *a-* (e.g. *асептика*), *гемі-* (e.g. *гемісекція*), *мікро-* (e.g. *мікрогенія*), *опісто-* (e.g. *опістогнатія*), *орто-* (e.g. *ортодонтія*), *остео-* (e.g. *остеотом*).

The results of the research showed, that 19% of all the derivatives in Ukrainian dental terminological system were formed by means of prefixation.

The last and the most prevalent is the group of terms formed by adding prefixes and suffixes simultaneously. The following patterns were detected in the course of the analysis: *ад-+-ція* (e.g. *адсорбція*), *а-+ія* (e.g. *аглосія*, *адентія*, *акаталазія*), *аеро-+-алгія* (e.g. *аеродонталгія*), *біо-+-ція* (e.g. *біоінтеграція*), *дис-+-оз* (e.g. *дисбактеріоз*), *мікро-+-изм* (e.g. *мікродентизм*), *орто-+-оз* (e.g. *ортокератоз*), *остео-+-ія* (e.g. *остеотомія*, *остеоінтеграція*).

Creation of terms by means of prefixal-suffixal way appeared to be the most productive mode in the system of Ukrainian dental terminology. The study showed that 68,9% out of all the terms formed by means of affixation were created due to the abovementioned method.

Syntactic mode of term formation is the second most productive way of the replenishment of terminological system. The principle of semantic creation of terms is based on the transformation of regular free word-combinations into complex “word equivalents” [1, p 135]. Terminological word-combinations are characterized by sustainability (integrity of nomination) caused by the function of nomination of one concept.

Word-combinations may be further divided into *simple* two-component and *complex* constituted by three-, four-, five- etc. compositional elements. Attributive two-component word-combinations consist of one main, denoted by a noun and an attributive (noun/adjective/ non-finite verb etc.) identifying element. Two-component word-combinations can be modeled in accordance with various patterns and their proportion prevails in the system of terms formed by syntactic means. The difference between types of two-component terminology is based on the formal manifestation of the identifying element. As a rule, two-component word-combinations serve as the basis for the formation of three-, four-, five-component terminological structures. They are characterized by tight structurally-semantic relations [5, p. 43].

According to the results of the conducted analysis word-combinations constitute the second most significant percentage of the analyzed dental terms in the terminological systems of both languages. In accordance with the results of the analysis attributive two-component terms appeared to be the most prevalent type of complex terminological units accounting for 66% of the total number of the analyzed English dental terms: e.g. *edentulous arches, removable dentures, transitional abutments; maxillary arch; dentinal tubules; prosthetic space; partial edentulism.*

Two-component word-combinations is also a common phenomenon within the Ukrainian dental terminology accounting for 80,9% out of the total number of the studied terms. For example: *адгезія волога, аксесуар стоматологічний, альвеола зуба, антенатальний період, апікальний уступ.* Two-component terms are used to denote different phenomena related to the field of dentistry including procedures, conditions, applications and instruments.

English and Ukrainian dental terms may also be formed by means of complex three-component word-combinations of various patterns comprised of different word classes. In the course of our research only 26% of the total number of analysed terminological units were identified as three-component terms. The majority of them follow the Adj+N+N pattern: *surgical guide sleeves.* The following patterns were also detected: Adj+Adj+N (e.g. *fixed orthodontic appliances*), A+A+Ving (e.g. *intraoral digital scanning*), N+Adj+N (e.g. *infection-related resorption*).

In the Ukrainian language the following models were detected, uniting 15, 3% of the examined elements: N+Adj+N (e.g. *біомеханіка кінцевого сидла, ефект наскрізного просвічування, зондування каріозної порожнини, інстиляція пародонтальних кишень*), N+ N+Adj (e.g. *екстирпація пульпи вітальна*).

Four-component English dental terms constitute the lowest percentage of the language material 7,8%. For example: *computer guided implant placement* (N+Adj+N+N), *hard tissue-borne templates* (Adj+N+Adj+N), *open tray impression technique* (Adj+N+N+N), *destructive periodontal gum disease* (Adj+Adj+N+N).

The analysis showed that Ukrainian four-component dental terms constitute only 3,7% of the studied language material. The following models of multicomponent terms were detected: Adj+N+N+N (e.g. *консервативний метод*

лікування пульпиту), N+Adj+N+N (e.g. оболонка слизової порожнини рота), N+Adj+Adj+N (e.g. оболонка слизова твердого піднебіння).

Terminological word-combinations are formed to designate and specialize complex concepts. Component elements of word-combinations are grammatically arranged and stable. Based on the results of the conducted research this syntactic pattern of word-formation displays the highest productivity in the process of dental term formation. Comparison of the results of the study of English and Ukrainian terminological word-combinations proved that in Ukrainian syntactic way of term formation is more productive than in English.

Conclusions. The comparative study of structural peculiarities of dental terms in English and Ukrainian revealed that derivatives i.e. terms formed by means of affixation constitute the prevailing majority within dental terminology in both languages. The analysis enabled us to determine the most productive suffixes and prefixes in the studied terminological systems. The research demonstrated that terms formed by means of attaching prefix and suffix simultaneously is the most spread mode of term formation in both systems of English and Ukrainian dental terminology.

Syntactic mode of term formation is the second most productive way of the replenishment of terminological system, being more productive in Ukrainian than in English. We distinguish between simple and multi-component word-combinations. Attributive two-component terms appeared to be the most prevalent type of complex terminological units both in English and Ukrainian dental terminology. Thus, terminological word-combination of different models and quantity of component parts occupy the second position on the scale of productivity. The study shows that two-component terms are used to denote phenomena of different dimensions and categories, including procedures, conditions, applications, instruments related to the field of dentistry.

To sum it up, contemporary dental terminological system has a set of various ways of its replenishment. The results of the research showed that the productivity of available word-formation modes in many cases differ across languages.

REFERENCES

1. Гринев-Гриневич С. В. Терминоведение. Москва: Академия, 2008. 304 с.
2. Гринев-Гриневич С. В. Введение в терминографию. Москва: Книжный дом: "ЛИБРОКОМ", 2009. 224 с.
3. Лейчик В. М. Терминоведение: Предмет, методы, структура. Москва: Книжный дом ЛИБРОКОМ, 2009. 256 с.
4. Вакуленко М., Вакуленко О. Наука термінологія та її методи. *Проблеми укр. наук.-техн. термінології*: матер. 4-ї міжнар. наук. конф. (Львів, 17–20 грудня 1996 р.). Львів, 1996. С. 11–12.
5. Березин Ф. М. Общее языкознание. Москва: Просвещение, 1979. 416 с.

6. Arutyunova N. Discourse and Metaphor. Theory metaphor [Collections of articles]. Ed. N.Arutyunova and M. Zhurynskaya. Moscow: Progress, 1990. P. 5-32.
7. Leychik V. Linguistic problems of terminology and the scientific-technical translation. Part II. M. 1990. 80 p.
8. Калькова Л. Ф., Левченко Н. В., Бабіна О. О. *Українсько-російсько-арабський тлумачний словник іношомовних термінів із дитячої терапевтичної стоматології*. Полтава: ВДНЗУ, 2017. 101 с.
9. Нідзельський М. Я., Писаренко О. А. *Тлумачний термінологічний довідник із ортопедичної стоматології*. Полтава: ВДНЗУ, 2014. 262 с.
10. Babbush C. A., Fehrenbach M. J., Emmons M., Nunez D. W. *Mosby's Dental Dictionary*. St. Louis, Missouri: Mosby, 2008. 823 с.
11. Dentistry Journal [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.mdpi.com/journal/dentistry>

УДК 81'22 (811.161.2+811.111): 81'37

DOI: 10.24144/2617-3921.2020.18.167-178

Тетяна Сорока

кандидат філологічних наук, доцент

доцент кафедри англійської філології

Ізмаїльський державний гуманітарний університет,

orcid.org/0000-0002-7680-6604

м. Ізмаїл, Україна, +38 (050) 190-32-79

tagpie3f@mail.ru

Специфіка семного складу іменників на позначення моральності в сучасних українській та англійській мовах

Анотація. У статті досліджується семний склад іменників на позначення моральності в сучасних українській та англійській мовах із застосуванням матричного методу. Ідентифіковано вказівки на морально-етичні характеристики в лексикографічних тлумаченнях слів на позначення цінностей в двох мовах. Введено в науковий обіг терміни генералізована сема (ГС) та сема комбінованої функціональності. Розрізнено ГС за типами їхньої функціональності: багатофункціональні, однофункціональні та семи комбінованої функціональності. Визначена здатність сем комбінованої функціональності виступати компонентами лексичних значень слів на

позначення цінностей водночас як з найвищим і середнім ступенем полісемії, так і моносемічних. Проаналізовано три типи генералізованих сем щодо їхньої передачі специфіки моральної свідомості і моральної практики суб'єкта в лексичній семантиці досліджуваних аксіономенів. Розкрито діалектичний характер взаємодії моральної свідомості і моральної практики в семантичному просторі досліджуваних мов. Інтерпретація моральної свідомості і моральної практики мовними засобами двох мов потребувала групування словникового і семного складу в межах відповідних матриць. В українській матриці моральна свідомість описується багатофункціональними ГС: “позитивна риса, якість”, “почуття прихильності, доброзичливості”, “втілення чесності, порядності”, “те(мі), що(чим)...”, “гідність”, “моральні принципи, переконання”, “моральний ідеал, справедливість”, “невинність, цнотливість”, “добре ім'я”, “репутація, авторитет”, “поважність” та однофункціональними ГС: “почуття жалю”, “сумління”, “теплі, ніжні почуття”, “почуття подяки”. В англійській матриці моральна свідомість описується багатофункціональними ГС “virginity; celibacy”, “righteousness”, “reputation, standing”, “freedom (from)” та однофункціональною ГС “prudency”. Для розкриття сутності моральної практики використано українські багатофункціональні ГС “ставлення”, “стосунки, відносини”, “зовнішній вияв поваги”, “добрі вчинки, наслідки, результати”, “норми поведінки”, “на честь”, “увага”, “глибока приязнь”, “чулість”, “вияв жалості”, “людинолюбство”, “турбота”, “безкорисливе піклування, нагляд” та однофункціональні ГС “помилування”, “привітність”, “ласка”, “любов до Батьківщини, народу”, “відданість”, “готовність віддячити”, “гостинне приймання”, “героїчні подвиги”. Моральна практика інтерпретована англійськими багатофункціональними ГС “adherence, allegiance”, “favour”, “kindness”, “regard, esteem”, “fairness, frankness”, “obligation”, “correctness”, “propriety, decorum”, “leniency”, “care”, “nobility; magnanimity”, “aid”, “interest(s), concern”, “ability, capacity”, “conduct”, “way (of), manner (of), method”, “veracity”, “simplicity”, “restraint”, “attitude(s)” та однофункціональною ГС “seriousness”. На матеріалі української мови виділено ГС комбінованої функціональності – “властивість/якість за значенням” та “абстрактний іменник до...”. Англійські ГС комбінованої функціональності “quality of”, “act (of), action(s)”, “feeling (of)”, “agreement, conformity” встановлено в семантичній структурі аксіономенів.

Ключові слова: матриця, аксіономен, моральність, генералізована сема, багатофункціональні семи, однофункціональні семи, семи комбінованої функціональності.

Abstract. The purpose of the article is to study mental and ethical aspect of the Ukrainian and English axionomens' semantization. The terms “generalized seme” (GS) and “seme of combined functionality” were introduced into scientific

circulation. Special attention to the indications of mental and ethical characteristics in lexicographical axionomens explanations and forms of their systematization due to definite generalized semes has been paid. The usage of multifunctional semes, single-functional semes and generalized semes of combined functionality which actualize specifics of axionomens' lexical semantics has been justified. The ability of generalized semes of combined functionality to act as components of lexical meanings of words denoting values with the high, middle degree of polysemy and monosemantic ones is determined. Three types of generalized semes are defined as factors of nuancing moral consciousness and moral practice of a human being. The dialectical nature of the interaction of moral consciousness and moral practice in the semantic space of the studied languages is revealed. Interpretation of moral consciousness and moral practice by the linguistic means of two languages required grouping vocabulary and semantic structure within the appropriate matrices. In the Ukrainian matrix, moral consciousness have been presented with multifunctional GSs "позитивна риса, якість", "почуття прихильності, доброзичливості", "втілення чесності, порядності", "те(мі), що(чим)...", "гідність", "моральні принципи, переконання", "моральний ідеал, справедливість", "невинність, цнотливість", "добре ім'я", "репутація, авторитет", "поважність" and single-functional semes "почуття жалю", "сумління", "теплі, ніжні почуття", "почуття подяки". In the English matrix, moral consciousness have been described with multifunctional GSs "virginity; celibacy", "righteousness", "reputation, standing", "freedom (from)" and a single-functional seme "pudency".

The Ukrainian multifunctional GSs "ставлення", "стосунки, відносини", "зовнішній вияв поваги", "добрі вчинки, наслідки, результати", "норми поведінки", "на честь", "увага", "глибока приязнь", "чулість", "вияв жалості", "людинолюбство", "турбота", "безкорисливе піклування, нагляд" and single-functional semes "помилування", "привітність", "ласка", "любов до Батьківщини, народу", "відданість", "готовність віддячити", "гостинне приймання", "героїчні подвиги" have been used to reveal the essence of moral practice. Moral practice has been interpreted with the English multifunctional GSs "adherence, allegiance", "favour", "kindness", "regard, esteem", "fairness, frankness", "obligation", "correctness", "propriety, decorum", "leniency", "care", "nobility; magnanimity", "aid", "interest(s), concern", "ability, capacity", "conduct", "way (of), manner (of), method", "veracity", "simplicity", "restraint", "attitude(s)" and a single-functional seme "seriousness". On the material of the Ukrainian language two generalized semes of combined functionality "властивість/якість за значенням", "абстрактний іменник до..." have been singled out. Four English generalized semes of combined functionality "quality of", "act (of), action(s)", "feeling (of)", "agreement, conformity" have been established in the semantic structure of axionomes.

Keywords: matrix, axionomen, morality, generalized seme, multifunctional semes, single-functional semes, semes of combined functionality.

Вступ. Мовна об'єктивація категорії моралі як однією з форм суспільної свідомості, різновида відносин між людьми і засобу нормативної регуляції їхніх дій в соціумі представляє значний інтерес для лінгвістичного дослідження її складових – морально-етичних цінностей – крізь призму розкриття семантичного змісту аксіономенів¹. У зв'язку з цим необхідність вирішення питання про характер співвідношень аксіономенів різного ступеню полісемії, які своїми лексичними значеннями розкривають сутність моральності українсько- та англомовних спільнот, зумовлює **актуальність** заявленої проблематики.

Методологія та методи дослідження. Загальнонауковим підґрунтям роботи є принцип антропоцентризму, осмислений в проекції на етноцентризм. У дослідженні застосовано загальнонаукові методи (аналіз, синтез, індукція і дедукція), які доповнено спеціальними лінгвістичними методами. Так, аналіз лексикографічних джерел сприяв збору мовного матеріалу дослідження, а дефініційний аналіз допоміг у вивченні лексичних значень іменників на позначення цінностей, що відображено в їхніх словникових тлумаченнях, методика компонентного аналізу слугувала для розкриття семантичної структури аксіономенів й виділення їхнього семного складу в досліджуваних мовах.

У низці статей, присвячених аналізу лексико-семантичної структури слів на позначення духовних цінностей [7; 8; 9], викладено результати наукового дослідження виключно англомовних аксіономенів з найвищим і середнім ступенем полісемії, які кваліфікуються як ціннісно-обумовлені реєстрові одиниці лексикографічних джерел тлумачного характеру [13; 14]. Тому охоплення всього спектру семантичних зв'язків між полі- і моносемантичними аксіономенами двох неспоріднених мовах в аспекті синхронійної передачі смислової структури їхніх словникових тлумачень видається доцільним.

Мета дослідження полягає в розкритті морально-етичного компонента змісту семантичної структури українсько- та англомовних аксіономенів із застосуванням матричного методу. Досягнення мети передбачає розв'язання таких **завдань**: 1) ідентифікувати вказівки на морально-етичні характеристики в лексикографічних тлумаченнях слів на позначення цінностей в двох мовах; 2) проаналізувати багатофункціональні, однофункціональні та генералізовані семи комбінованої функціональності, що передають специфіку моральної свідомості і моральної практики в лексичній семантиці досліджуваних аксіономенів.

Виклад основного матеріалу дослідження. При аналізі моралі як цілісної системи, з точки зору В. А. Малахова, необхідно розглядати її структурні елементи: моральну свідомість, моральну діяльність та моральні відношення

¹ *Аксіономен* (від грецького *ἀξία* – "цінність" і латинського – *nomēn* – "ім'я, назва") є робочим терміном, упровадженим у науковий обіг автором для позначення філософсько-світоглядних, наукових, громадсько-політичних, соціальних, моральних, релігійних, правових і естетичних цінностей.

[3, с. 103]. Але, враховуючи наведене, ми вважаємо за доцільне підтримати іншу позицію, згідно з якою останні два компоненти – моральна діяльність та моральні відношення – об'єднуються під загальною назвою моральна практика [2, с. 243], яка включає в себе всю сферу індивідуально-масових виявів моральної діяльності та відношень, орієнтованих на моральні принципи та норми. Моральна практика неодмінно пов'язана з моральною свідомістю, більш того, вони взаємопороджують та взаємообумовлюють один одного. З одного боку, як носії моральної свідомості «індивіди підносяться до моральної діяльності відповідно до вираженої в нормах міри людяності, яка існує для них у формі категоричного імперативу, регламентована моральними цінностями й принципами моральної свідомості» [1]; з іншого – моральна свідомість сама є ідеальним відображенням і впорядкуванням моральної реальності, тобто моральної практики [3, с. 105].

До моральної свідомості прийнято відносити моральні принципи, моральні норми, моральні цінності. Стрижень моральної орієнтації людини складають моральні принципи, які є тією підставою, що визначає вибір людиною того чи іншого варіанту поведінки, дотримання нею відповідних моральних норм. Саме ці принципи є базовими для інших елементів моральної свідомості; до них відносять гуманізм, альтруїзм, толерантність тощо. Усталені потреби людського співжиття та відносин відображаються у моральних нормах, які є найпростішою формою моральних приписів; вони можуть носити характер як позитивних вимог, так і заборон. Змістом моральних норм є моральні цінності, які виступають чимось більшим од них. Норми, що не сповнені ціннісного смислу, можна вважати лише механічною сукупністю правил.

Морально-етичні цінності прийнято визначати як суспільні установки, імперативи, котрі виражені у формі нормативних уявлень про добро та зло, справедливе та несправедливе, про сенс життя та призначення людини тощо.

Крім того, їх розглядають як систему світорозуміння окремого індивіду, яка включає в себе оцінку всього існуючого з позицій добра та зла, що дозволяє встановити зв'язок між вчинком людини та загальноприйнятою системою соціальних цінностей [4].

Інтерпретація моральної свідомості і моральної практики мовними засобами двох мов потребує групування словникового і семного складу в межах відповідних матриць.

Аналізуючи семантику ціннісно-зумовленої лексики, що виражає моральність, зазначимо, що за матрицею, в якій достатньо повно представлено семантична значущість аксіономенів, уможлиблюється вивчення їхніх співвідношень в межах лексико-семантичних угруповань. В порівнянні з тлумачним словником матриця формально простіше представляє лексичну семантику двох мов, а топографічний спосіб розміщення в ній заповнених клітин практично замінює словесне вираження тлумачної частини.

За допомогою методу компонентного аналізу в семемах слів виокремлюються семи, під якими розуміємо елементарні, граничні одиниці семантичної системи мови. Вони можуть виступати мінімальними розрізнявальними рисами, об'єктивно притаманними як денотату, так і конотату лексичної одиниці [5, с. 23; 6, с. 632; 10, с. 8; 11, с. 187-188; 12, с. 66]. На позначення компонентів змісту семема використовуються різноманітні терміни: *маркер* (Дж. Катц, Дж. Фодор), *фігура* (Л. Ельмслев), *диференційна ознака* (І. Арнольд), *семантичний множник* (Л. М. Васильєв, О. К. Жолковський), *семантична ознака* (Г. А. Уфимцева), *семантичний примітив* (Г. Вежбицька) та інші. Відповідно до фактичного матеріалу нашого дослідження, вважаємо за потрібне ввести в науковий обіг термін *генералізована сема* (ГС), під якою розуміємо конструкт рубрикового або підрубрикового словникового тлумачення зі скорочено-узагальненим змістом, що виводиться логічним шляхом із вихідної семема і застосовується в моделюванні горизонтальної ланки матриці. ГС, виступаючи дискретними семантичними елементами семем, функціонують в якості формалізованих вказівок на наявність семантично-похідних компонентів (враховуючи відтінки лексичних значень на рівні ремарок і позначок) в структурі лексичного значення одного або кількох різногрупних аксіономенів на позначення моральності.

Розрізняємо ГС за типами їхньої функціональності: багатofункціональні, однофункціональні та семи *комбінованої функціональності* (термін наш – Т. В. Сорока), останні з яких визначаються в нашому дослідженні як такі, що здатні виступати компонентами лексичних значень слів на позначення цінностей водночас як з найвищим і середнім ступенем полісемії, так і моносемічних.

В українській та англійській матрицях моральна свідомість описується наступними ГС, що містяться в лексичних значеннях аксіономенів.

Українські багатofункціональні ГС: “*позитивна риса, якість*” (*честь*₁₄², *достоїнство*₆, *мужність*₆, *довіреність*₅, *благородство*₅, *доброчесність*₄, *гідність*₂); “*почуття прихильності, доброзичливості*” як емоційна настроєність (*любов*₁₂, *благоговіння*₆, *співчуття*₆, *симпатія*₄, *уважність*₄, *доброта*₄); “*втілення чесності, порядності*” (*совість*₅, *благородство*₅, *доброчесність*₄, *чесність*₃, *порядність*₂); “*те(ті), що(чим)...*” (*честь*₁₄: “*те, що дає право на шану, повагу, визнання*”, *надія*₄: “*те (той), на що (на кого) можна надіятися, покладатися, що (хто) є відрадою, опорою для кого-небудь*”); “*гідність*” (*честь*₁₄, *гордість*₇, *достоїнство*₆); “*моральні принципи, переконання*” (*честь*₁₄, *совість*₅, *мораль*₅); “*моральний ідеал, справедливість*” (*правда*₉, *істина*₉, *справедливість*₆); “*невинність, цнотливість*” (*честь*₁₄, *доброчесність*₄); “*добре ім'я*” (*честь*₁₄: “*чесне ім'я*”, *слава*₁₃: “*честь, добре ім'я*”); “*репутація, авторитет*” (*честь*₁₄: “*добра, незаплямована репутація, авторитет*”

² Тут і далі цифрою позначено загальна кількість лексичних значень аксіономена.

людини”, *повага*₇: “діалектне слово. Авторитет”), *авторитет*₄: “поважність”).

Англійські багатофункціональні ГС: невинність, непорочність, цілібат³ за ГС “*virginity; celibacy*”: жіноча цнотливість (*honour*₁₃: “*a woman's virtue*”), *virtue*₉, *chastity*₇, у архаїчному значенні – невинність, цнотливість (*honesty*₆: “*Obsolete. virginity*”); праведність за ГС “*righteousness*” (*right*₂₁, *morality*₁₁, *goodness*₇, *honesty*₆, *rectitude*₅); чиясь добра репутація за ГС “*reputation, standing*” (*honour*₁₃: “*somebody's good reputation*”); відсутність мізерності, нікчемності в характері за ГС “*freedom (from)*” (*generosity*₆: “*freedom from pettiness in character*”).

Українські однофункціональні ГС: “почуття жалю” (*співчуття*₆), “сумління” (*совість*₅), “теплі, ніжні почуття” (*сумнамія*₄), “почуття подяки” (*вдячність*₂).

Англійська однофункціональна ГС на позначення сором’язливості (“*prudency*”) виявлена в семантичній структурі лексеми *modesty*₅.

Для розкриття сутності моральної практики як якісної характеристики міжособистісної інтеракції в двох досліджуваних мовах встановлено діапазон ГС і тих аксіономенів, що складаються з них.

Українські багатофункціональні ГС: “ставлення” як характер добродісного поведіння (*любов*₁₂, *повага*₇, *справедливість*₆, *благоговіння*₆, *співчуття*₆, *побратимство*₅, *чуйність*₅, *гуманізм*₄, *уважність*₄, *доброта*₄, *щирість*₃, *честь*₁₄, *милосердя*₃); “стосунки, відносини” як добрі взаємини між людьми (*любов*₁₂, *справедливість*₆, *побратимство*₅, *злагода*₅, *дружба*₄, *щирість*₃); “зовнішній вияв поваги” як вираження почуття шани (*честь*₁₄, *любов*₁₂, *повага*₇, *благоговіння*₆, *достойнство*₆); “добрі вчинки, наслідки, результати” (*добро*₁₀, *справедливість*₆, *користь*₃); “норми поведінки” (*порядок*₁₇, *мораль*₅); “на честь” (*честь*₁₄, *пам’ять*₉, *достойнство*₆); “увага” (*чуйність*₅, *уважність*₄, *опікування*₃); “глибока приязнь” (*любов*₁₂, *благоговіння*₆); “чулість” (*співчуття*₆, *чуйність*₅); “вияв жалості” (*співчуття*₆, *милосердя*₃); “людинолюбство” (*гуманізм*₄, *людяність*₂); “турбота” (*уважність*₄, *турботливість*₂); “безкорисливе піклування, нагляд” (*опікування*₃, *альтруїзм*₂).

Англійські багатофункціональні ГС: прихильність, вірність, додержання приписів, правил за ГС “*adherence, allegiance*”: додержування моральних та правових принципів (*right*₂₁: “*adherence to moral and legal principles*”), відданість справі або людині (*faith*₁₀: “*allegiance to a cause or a person*”), релігійне додержання морально-етичних принципів (*integrity*₇: “*adherence to moral and ethical principles*”), додержання правових принципів (*legality*₆: “*adherence to legal principles*”), чесна відданість монарху, уряду, лідеру, справі тощо (*loyalty*₅: “*faithful adherence to a sovereign, government, leader, cause, etc*”),

³Тут і далі з метою полегшення читацького сприймання іншомовного тексту подано пояснення лексикографічних дефініцій аксіономенів.

патріотична вірність; відданість (*patriotism*₂: “*adherence, allegiance*”); прихильність, приязне ставлення до кого-, чого-небудь за ГС “*favour*”: ласка, милість (*grace*₂₀, *mercy*₁₀, *respect*₈, *benevolence*₇), дружня прихильність (*friendship*₆, *kindness*₅: “*friendly favour*”); доброзичливість за ГС “*kindness*” (*mercy*₁₀, *good*₉, *charity*₉, *benevolence*₇, *goodness*₇, *humanism*₇), доброта, особливо у щедрому витрачанні речей (*generosity*₆: “*kindness to give things freely*”); повага, шанування за ГС “*regard, esteem*” (*honour*₁₃: “*great respect, regard, esteem*”), повага до батьків, вітчизни (*piety*₉: “*regard for parents, homeland*”, *respect*₈, *worship*₈, *duty*₈); відвертість, щирість за ГС “*fairness, frankness*”: щирість, відкритість в спілкуванні (*freedom*₁₁: “*frankness in speech*”), справедливість, законність (*justice*₁₀: “*fairness*”), чистота, чесність (*integrity*₇: “*fairness*”), щирість (*honesty*₆: “*frankness*”), відвертість; прямота (*sincerity*₄: “*frankness*”); обов’язок, зобов’язання за ГС “*obligation*”: обов’язок, зобов’язання – лексичне значення в ірландському варіанті англійської мови (*right*₂₁: “*Irish. obligation*”), відповідальність, обов’язок когось (*trust*₁₂, *duty*₈: “*the obligation of someone*”); коректність, правильність за ГС “*correctness*” (*right*₂₁, *justice*₁₀); пристойність, етикет за ГС “*propriety, decorum*” (*right*₂₁, *decency*₅, *modesty*₅; м’якість); поблажливість, лагідність, терпимість за ГС “*leniency*” (*grace*₂₀, *mercy*₁₀, *charity*₉, *tolerance*₈); жалість, співчуття за ГС “*compassion*” (*love*₁₇, *sympathy*₁₁, *mercy*₁₀); піклування, уважність за ГС “*care*” (*trust*₁₂); благородство, шляхетність за ГС “*nobility; magnanimity*” (*dignity*₁₁, *generosity*₆); добровільна матеріальна допомога за ГС “*aid*” (*charity*₉: “*the voluntary giving of aid, typically in the form of money, to those in need*”); турбота про людей за ГС “*interest(s), concern*” (*humanism*₇: “*concern for people*”); здатність прощати людей за ГС “*ability, capacity*” (*grace*₂₀: “*a capacity to forgive people*”); поведінка, що відповідає встановленим моральним стандартам за ГС “*conduct*” (*morality*₁₁: “*conduct that is in accord with accepted moral standards*”); спокійний, стриманий спосіб поведінки за ГС “*way (of), manner (of), method*” (*dignity*₁₁: “*a composed manner*”); правдивість за ГС “*veracity*” (*truth*₁₁); простота, скромність за ГС “*simplicity*” (*chastity*₇, *modesty*₅); стриманість за ГС “*restraint*” (стриманість у висловах: *chastity*₇: “*restraint in expression*”, *moderation*₅), самовладання всупереч спокусам чи бажанням (*temperance*₃: “*self-restraint in the face of temptation or desire*”). ГС “*attitude(s)*” експлікує той чи інший характер поведінки з ким-, чим-небудь, а саме: прихильне, доброзичливе ставлення (*sympathy*₁₁: “*a favourable attitude*”, *charity*₉: “*a kindly and lenient attitude towards people*”, *loyalty*₅: “*an attitude of devoted attachment*”), шанобливість до батьків, до старших або родини (*piety*₉: “*a pious attitude to parents, superiors, or family*”), шанобливе ставлення, сповнене любов’язністю (*respect*₈: “*an attitude of consideration*”), терпимість до чужого способу життя, поглядів, звичаїв, почуттів, раси, вірувань, національності (*tolerance*₈: “*a permissive attitude toward those whose opinions, practices, race, religion, nationality, etc., differ from one’s own*”), гуманність (*humanism*₇: “*human attitude*”).

Українські однофункціональні ГС: “помилування” (милосердя₃); “привітність”, “ласка” (доброта₄); “любов до Батьківщини, народу”, “відданість” (патріотизм₂); “готовність віддячити” (вдячність₂); “гостинне приймання” (гостинність₃); “героїчні подвиги” (слава₁₃: “доблесні діла, героїчні подвиги”).

Англійська однофункціональна ГС: серйозність в поведінці, манерах за ГС “seriousness” (dignity₁₁: “seriousness in behavior”).

На матеріалі української мови виділяємо ГС комбінованої функціональності – “властивість/якість за значенням” та “абстрактний іменник до...”.

ГС “властивість/якість за значенням відповідного прикметника” об’єднує як багатозначні **справедливість**₆ (“властивість за значенням справедливий”), **толерантність**₄ (“властивість за значенням толерантний”), **доброчесність**₄ (“властивість за значенням доброчесний”), **щирість**₃ (“властивість за значенням щирий”), **чесність**₃ (“властивість за значенням чесний”), **вихованість**₃ (“властивість за значенням вихований”), **гостинність**₃ (“властивість за значенням гостинний”), **порядність**₂ (“властивість за значенням порядний”), **дисциплінованість**₂ (“властивість за значенням дисциплінований”), **турботливість**₂ (“властивість за значенням турботливий”), так і однозначні аксіономени **ввічливість**₁ (“властивість за значенням ввічливий”), **гречність**₁ (“властивість за значенням гречний”), **щедрість**₁ (“властивість і якість за значенням щедрий”).

ГС “абстрактний іменник до відповідного прикметника” в словах із середнім ступенем полісемії займає перше місце в переліку лексичних значень: **людяність**₂ (“абстрактний іменник до людяний”), **пристойність**₃ (“абстрактний іменник до пристойний”). В моносемантах зазначена ГС виступає єдиним конститuentом семантичної структури слів **лояльність**₁ (“абстрактний іменник до лояльний”) і **неупередженість**₁ (“абстрактний іменник до неупереджений”).

Англійські ГС комбінованої функціональності – “quality of”, “act (of), action(s)”, “feeling (of)”, “agreement, conformity” – знаходимо в семантичній структурі слів з найвищим, середнім ступенем полісемії та моносемантичних аксіономенів. Так, вказівка на моральну якість за значенням відповідного прикметника (“quality of”) є спільною для семантики мовних одиниць і характеризує здатність бути коректним (**right**₂₁: “the quality of being correct”), позитивні моральні якості, гідність (**dignity**₁₁: “the quality of being morally or spiritually good”), правдивість (**truth**₁₁: “the quality of being true”), моральність; мораль (**morality**₁₁: “the quality of being moral”), справедливість (**justice**₁₀: “the quality of being just”), благочестя (**piety**₉: “the quality of being pious”), доброчесність (**virtue**₉: “the quality of being morally good”), толерантність (**tolerance**₈: “the quality of being tolerant”), чесність (**integrity**₇: “the quality of being honest”), цнотливість (**chastity**₇: “the quality of being pure or chaste”), доброзичливість (**benevolence**₇: “the quality of being well meaning”), доброту

(*goodness*₇: “the quality of being good”), чесність, правдивість (*honesty*₆: “the quality of being fair, truthful”), доброту, великодушність (*generosity*₆: “the quality of being kind and generous”, *kindness*₅: “the quality of being kind”), порядність (*decency*₅: “the quality of being decent”), чесність, прямоту (*rectitude*₅: “the quality of being straight”), вірність, відданість (*loyalty*₅: “the quality of being loyal”), скромність (*modesty*₅: “the quality of being modest”), відвертість (*sincerity*₄: “the quality of being open and truthful”), безсторонність, неупередженість (*impartiality*₁: “the quality of not being prejudiced”).

ГС “act (of), action(s)”, зустрічаючись у лексичних значеннях аксіономенів, уточнює моральну дієвість через вияв доброти, жалю, помилювання або не суворе ставлення до когось особливо з боку того, хто може карати за провину (*mercy*₁₀: “an act of kindness, compassion; the act of forgiving someone or not treating them severely, especially someone who you have the authority to punish”), щиросердечну дію (*piety*₉: “a devout act”), благодійність (*charity*₉: “a charitable act”), акт прояву доброзичливості (*benevolence*₇: “an act showing good will”), шляхетне обходження з ким-небудь (*generosity*₆: “a generous act”), добрий вчинок (*kindness*₅: “a kind act”), ввічливість, чемність, гречність по відношенню до інших (*politeness*₁: “the act of showing regard for others”).

ГС “feeling (of)” репрезентує психічні й фізичні відчуття людини, стани моральної свідомості, що відображені в лексичній семантиці аксіономенів, характеризуючи почуття приязні, доброзичливості до батька або матері, дитини, друга (*love*₁₇: “a feeling of warm personal attachment or deep affection, as for a parent, child, or friend”), жалість, співчуття (*mercy*₁₀: “the feeling that motivates compassion”), співчуття до тих, хто бідує або попав у немилість (*charity*₉: “benevolent feeling, especially toward those in need *бідувати* or in disfavour”), скромність (*humility*₈: “a humble feeling”), глибоку повагу, що ґрунтується на визнанні чийхось видатних здібностей або досягнень (*respect*₈: “a feeling of deep deference for someone elicited by their abilities, or achievements”), почуття приязні, викликане дружніми стосунками (*friendship*₆, *kindness*₅: “friendly feeling”) й обов’язком (*loyalty*₅: “feeling of duty”), щирі почуття (*sincerity*₄: “an earnest and sincere feeling”), сильні почуття любові, поваги й обов’язку до своєї країни (*patriotism*₂: “strong feelings of love, respect, and duty toward your country”), почуття подяки (*gratitude*₁: “a feeling of thankfulness”); сумлінність (*conscience*₇: “the conscientious feeling”).

ГС “agreement, conformity” хоча і має статус семи комбінованої функціональності, але в досліджуваному мовному матеріалі вона виявлена в лексичних значеннях лише полісемантичних аксіономенів і позначає моральний принцип визначення правильної поведінки (*justice*₁₀: “conformity to the moral principle determining just conduct”), уклад життя й поведінки встановленим морально-етичним принципам (*virtue*₉: “conformity of one's life and conduct to moral and ethical principles”) або визнаний стандарт пристойності (*decency*₅: “conformity to the recognized standard of propriety”).

Висновки з дослідження. Отже, провівши аналіз зазначених багатофункціональних, однофункціональних і ГС комбінованої функціональності в структурі українських та англійських аксіономенів, які безпосередньо торкаються моральної сфери буття людини, відмітимо, що вони своїми морально-етичними характеристиками нюансують моральну свідомість і моральну практику суб'єкта. Моральна свідомість семантизується вказівками на почуття шани, визначні риси та властивості людини, її світогляд. Показниками моральної практики в лексичних значеннях українсько- та англомовних аксіономенів виступають форми соціальної взаємодії як орієнтації на аксіологічно симетричні відношення між суб'єктами через констатацію доброзичливого ставлення один до одного. Діалектичний характер взаємодії моральної свідомості моральної практики визначається їхньою взаємною обумовленістю, нерозривною єдністю.

Перспективи подальших досліджень у цьому напрямі ми вбачаємо в зіставно-типологічному аналізі мовної об'єктивації аксіологічних категорій духовної культури українського, англійського та французького народів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Етика : Навч. посібник. Київ : Либідь, 1992. 328 с.
2. Кондрашов В. А. Этика. Ростов-на-Дону : Изд-во «Феникс», 1988. 512 с.
3. Малахов В. А. Етика : курс лекцій : навч. посібник. [3-те вид.]. Київ: Либідь, 2001. 384 с.
4. Некрасова Н. А. Тематический философский словарь : учебное пособие. Москва : МГУ ПС (МИИТ), 2008. 164 с. Режим доступа : <http://terme.ru/dictionary/907/symbol/204/page/2>
5. Соколовская Ж. П. Система в лексической семантике (анализ семантической структуры слова). Київ : Вища школа, 1979. 189 с.
6. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : напрями та проблеми. Полтава : Довкілля – К., 2008. 712 с.
7. Сорока Т. В. Семантика найбільш багатозначних англійських аксіономенів. *Сучасні дослідження з іноземної філології*. Ужгород, 2014. Вип. 12. С. 189–200.
8. Сорока Т. В. Семантична структура англійських аксіономенів із середнім ступенем полісемії. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія «Філологія». Одеса, 2014. Вип. 11. Т. 2. С. 64–67.
9. Сорока Т. В. Семантична характеристика аксіономенних спільностей (на матеріалі сучасної англійської мови). *Мова і культура*. Київ. 2014. Вип. 17. Т. II (170). С. 288–296.
10. Фабіан М. П. Семантика мовного етикету : новий підхід до її вивчення. *Сучасні дослідження з іноземної філології*. Ужгород, 2014. Вип. 12. С. 7—13.

11. Фабіан М. Особливості семного складу етикетних слів української, англійської та угорської мов. *Записки з романо-германської філології*. 1999. Випуск 5. С.187-190.
12. Fabian M. Lexico-semantic Analysis of the Nouns Denoting *Respect* in English and Ukrainian. *English versus Slavic. Lexicon in a Morphological and Semantic Perspective*. 2017. Volume 5. P. 63-88.
13. Словник української мови : у 11-ти т. / [І. К. Білодід та ін.]. – К. : Наукова думка, 1970 – 1980. – Т. 1 – 11.
14. Oxford English Dictionary / Being a corrected re-issue with an introduction, supplement and bibliography of a new English dictionary on historical principles / Ed. by: J. A. H. Murray : Vol. 1-12. – Oxford : the Clarendon Press, 1970.

УДК 811.124'38+81–2: 808.51Лівій
DOI: 10.24144/2617-3921.2020.18.178-186

Емілія Швед

*кандидат філологічних наук, доцент, завідувачка кафедри
класичної та румунської філології*

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

orcid.org/0000-0002-9477-7579

м. Ужгород, Україна, тел. 0956953050, emilija.shwed@uzhnu.edu.ua

Оксана Дацьо

старший викладач кафедри класичної та румунської філології

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

orcid.org/0000-0001-6974-9544

м. Ужгород, Україна, тел. 0508229204, oksana.datio@uzhnu.edu.ua

Лінгвістичні особливості промов історичних осіб твору Т. Лівія «Історія» (на матеріалі промов I-ї декади твору)

Анотація. Стаття присвячена вивченню власне лінгвістичної сторони стилю промов історичних осіб твору Т. Лівія «Історія». У колах науковців існують суперечливі думки щодо специфіки мови автора «Історії». Одні дослідники схильні вважати, що мова промов тяжіє до класичної, інші ж зараховували Лівія до «срібної» епохи. Ми поставили за мету дослідити окремі аспекти мови та стилю промов першої декади «Історії», а саме їх власне лінгвістичну сторону, – лінгвістичні особливості промов. У науковій літературі відсутнє комплексне наукове вивчення цієї проблеми.

Дослідження засвідчує, що мова промов слугує теж вагогим фактором аргументації. В результаті аналізу архаїзми промов поділились на матеріальні та стилістичні, причому, перші значно превалюють. Зустрічаємо у промовах елементи вульгарної латини, неотеризми, не засвідчені у класичній латинській мові. Імовірно, що автор, описуючи події давнини, свідомо вводить поетизацію мови. Особливістю мови є часті синкоповані і неасимільовані форми. В узусі автора «Історії» незначна кількість маловживаних та застарілих слів, тому мова його промов відповідає чотирьом основним вимогам Цицерона: правильності, ясності, відповідності, пишності. Незважаючи на чистоту і правильність, мову промов через поетичність, часті відхилення від класичної норми, правильніше буде вважати мовою перехідного періоду, що знаменує перехід до «срібної латини».

Ключові слова: риторика, стилістичні особливості, давній Рим, Тит Лівій, його твір «Історія» (промови твору), лінгвістичні особливості промов.

Abstract. The article is devoted to the study of the linguistic side of speeches style of historical figures from T. Livy's «History». In research circles there exist contradictory thoughts concerning the language specificity of «History» author. Some tend to consider the language of speech to be classical, whereas the others include Livy in “silver” epoch. We have put the aim to study certain aspects of language and style of the first decade «History» speeches, namely their linguistic side – speeches' linguistic peculiarities. Complex research of this problem is absent in scientific literature. The study demonstrates that the language of speech is also a significant factor in argumentation. As a result of analysis performed, archaisms of speech are divided into material and stylistic ones, the former being much more prevalent. In the speeches, we find elements of vulgar Latin, neotericism, not peculiar to classical Latin. It is likely that the author, while describing the events of antiquity, deliberately introduces the poetisation of language. Frequent syncopated and non-assimilated forms become the peculiarity of the language used. There is a small number of underused and archaic words found in the vocabulary of the «History» author, so the language of his speeches meets the four basic requirements of Cicero: correctness, clarity, relevance, pomp. Despite its purity and correctness, the language of speech due to poetry, frequent diversion from the classical norm, is more correct to be considered the language of transition, which marks the transition to «silver Latin».

Keywords: rhetoric, stylistic features, ancient Rome, Titus Livy, his work «History» (speeches of the work), linguistic features of speeches.

Вступ. Протягом століть досягнення риторики практично освоювалось різними науками: поетикою, стилістикою, логікою. Оскільки головним питанням стилістики, як і риторики є питання ефективного використання мови, симбіоз риторики зі стилістикою є дуже тісним. Стилїстика, фактично,

бере початок у риториці, джерела стилістики і сучасної лінгвостилістики слід шукати в класичній риториці.

Перебуваючи в стані зародку у працях І.О. Бодуена де Куртене, О.О. Потебні, лінгвостилістика оформилась як наука у працях Л.В. Щерби, Б.А. Ларіна, В.В. Виноградова, Г.О. Винокура. Саме у 20-і роки формується методологія вивчення художньої мови як ідейно-естетичної єдності. На даний час, в умовах глибокого вивчення основ ораторського мистецтва, спроб поєднання традиційних риторичних правил і прийомів з філософськими та лінгвістичними категоріями нового часу, появою у зв'язку з цим нових ідей та гіпотез, добрим підґрунтям стає детальне фактологічне вивчення відповідного текстового матеріалу античної епохи.

Цінним матеріалом у цьому плані є твір відомого римського історіографа Тита Лівія «*Ab urbe condita*», чи скорочено в українському перекладі «Історія», що наповнений численними промовами історичних осіб, які укладені автором з великою риторичною майстерністю.

У працях вітчизняних та зарубіжних дослідників неодноразово висловлювалася думка про те, що промови історичних осіб, які автор вводить у свій твір є втіленням усіх кращих традицій античної риторики [1; 2; 3]. Саме у цих промовах проявив себе ораторський талант автора. Вони стали синтезом всього цінного, нагромадженого грецькою та римською риторичною наукою долівієвого періоду.

Дослідженню специфіки промов, що ввійшли у «Історію» Лівія, присвячено цілий ряд робіт. Це праці І. Тена, Г. Бернгарді, С. Стацея, І. Брунса [9; 11; 17; 12].

Знайомлячись з більшістю праць, присвячених цій темі, звертаємо увагу на той факт, що у них детальному вивченню піддаються в основному промови інших декад «Історії», промови ж першої залишаються поза увагою дослідників. Виходячи з цих міркувань ми поставили за мету дослідити окремі аспекти мови та стилю промов першої декади «Історії», а саме їх власне лінгвістичну сторону, – лінгвістичні особливості промов. У науковій літературі відсутнє комплексне наукове вивчення цієї проблеми.

У колах науковців існують суперечливі думки щодо специфіки мови автора «Історії»: одні дослідники схильні вважати, що мова промов тяжіє до класичної, інші ж зараховували Лівія до «срібної» епохи.

Завданням нашого дослідження є фіксація та аналіз специфіки мови автора «Історії» та виведення своєї точки зору щодо специфіки лінгвістичних особливостей промов, які, без сумніву, служать у промовах теж важливим засобом аргументації.

Методологія та методи дослідження. Матеріалом дослідження слугують промови історичних осіб першої декади твору Т. Лівія «*Ab urbe condita*», що у сумі складають 914 Вайсенборнівських рядків [19; 20]. Під час дослідження застосовувався описовий метод, що базувався на наступних прийомах: класифікації та систематики, культурно-історичної інтерпретації, а також

використовувалася компонентна та контекстна методика лінгвістичного аналізу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Досліджуючи найважливіші засоби аргументації у структурі промов, неможливо оминати і власне лінгвістичну сторону стилю Тита Лівія, – особливості мови історика.

Ще Квінтіліан у трактаті «Про виховання оратора» зазначав, що «у мови звичайної якась одна суть, а у мови досконалого оратора друга» (12, §10, 40–43). Автор «Історії» – палкий патріот, якому притаманна своя манера поєднання та добору значущих одиниць. Саме дослідивши принципи авторського підбору лексики, отримуємо можливість осмислити розуміння його стилю, – важливим об'єктом дослідження стає власне лінгвістична сторона стилю Лівія. Автор ставиться до ораторського мистецтва як до художньої творчості.

У промовах першої декади зустрічаємо чимало архаїзмів. Це пояснюється як впливом джерел, – «архаїзми, що йдуть від анналістів» [6, с. 181], так і бажанням надати мовного колориту, характерного для зображуваної епохи. Весь склад пасивного словникового складу – архаїзми в процесі дослідження розподілилися на дві групи: 1) архаїзми матеріальні, тобто слова, що означають предмети і поняття, які вийшли із ужитку та належать до старовини; 2) архаїзми стилістичні, тобто слова – синоніми до можливих паралельно інших слів, що не мають забарвлення старовини. Перша група складає найчисельніший клас архаїзмів промов, їх ще називають історизмами. Вживання їх зумовлено прагненням автора відтворити культурно-побутовий колорит епохи, вони служать засобом передавання певних історичних реалій. Принагідно зауважимо, що матеріальні архаїзми визначаємо стосовно епохи автора. Серед історизмів, які у вжитку історіографа, слова, що характеризують класову структуру суспільства, соціальний стан, суспільні взаємини, назви урядових та релігійних чинів, назви старовинної зброї: *tribunus* /III, 17, 2/, – народний трибун; *plebs* /III, 17, 5/, – плебеї; *virgas et secures* /III, 45, 7/, – пучки прутів і сокири; *decemvir* /III, 67, 7/, – децемвір; *scita plebis* /III, 67, 9/, – рішення зборів плебеїв; *plebicola* /III, 67, 10/, – захисник плебсу; *rex* /IV, 3, 9/, – цар; *pontifex* /IV, 4, 2/, – понтифік; *comitia curiata* /V, 52, 6/, – збори курії; *comitia centuriata* /V, 52, 6/, – збори центурії; *interrex* /IX, 34, 12/, – міжцар; *dictatura* /IX, 34, 12/, – диктатура. Для детальнішого відтворення колориту епохи Т. Лівій вводить у промови численні імена історичних діячів минулого: *Appius Herdonius* /III, 17, 2/, – Аппій Гердоній; *Romulus* /III, 17, 6/, – Ромул; *Appius Claudius* /III, 45, 6/, – Аппій Клавдій; *Canuleius* /IV, 3, 1/, – Канулей; *Numa Pompilius* /IV, 3, 11/, – Нума Помпілій; *Servius Tullius* /IV, 3, 12/, – Сервій Туллій; *Titus Tacitus Sabinus* /IV, 3, 12/, – Тит Тацит Сабін; *Marcus Manlius* /VI, 15, 5/, – Марк Манлій; *Aulus Cornelius* /VI, 15, 9/, – Авл Корнелій; *Cassius* /VI, 18, 9/, – Кассій; *Lucius Sextius* /VI, 40, 1/, – Луцій Секстій; *Gaius Licinius* /VI, 40, 7/, – Гай Ліціній; *Camillus* /VI, 40, 17/, – Каміл; *Lucius Papirius Cursor* /IX, 34, 12/, – Луцій Папірій Курсор; *Gaius Licinius Stolo* /X, 8, 2/, – Гай Ліціній Столон і чимало інших.

Головна функція історизмів чисто номінативна, часом вони надають промовам урочистого колориту, а прізвище *Tarquinius* /IV, 3, 11/, – Тарквіній – вживається як символ зла та тиранії.

Стилістичні архаїзми зустрічаємо у промовах відносно рідко. Так, Т. І. Кузнецова зазначає, що архаїзм *tempestas*, який Лівій вживає замість *tempus* /X, 11, 9/, автор, очевидно, запозичив від анналістів [6, с. 181]. Цікаво, що в першій книзі Лівій вживає форму *duellum* замість *bellum* /I, 32, 12/. У промовах поряд з іменником класичної латинської мови *plebs*, *-is* автор вживає архаїчну форму *plebes*, *-ei* /VI, 18, 14/ і паралельно форми *plebeius*, *-i* /IV, 3, 7/. Також зустрічаємо використання форми дієслова *faxo*, що є характерна для архаїчної латини. Відомо, що таку форму часто вживав Енній, можливо, саме впливом джерела зумовлене її застосування автором «Історії». Ці архаїзми вжиті Лівієм із стилістичною метою. Дослідження показало, що Лівій намагається уникнути «застарілих слів» та «неясності мови» [5, с. 488].

У текстах промов історичних осіб трапляються і поодинокі елементи вульгарної латини: *consortium* /IV, 5, 5/, – співтовариство в той час, як у класичній латинській мові *consortio*; *introduciti ... ad senatum* /III, 4, 6/, – введені в сенат, а в Ціцерона: *introduciti in senatum*; Лівій вживає форму *postmodum* /I, 9, 15/, – потім, а згодом у другій книзі – *postmodo* /I, 27, 5/. Для мови Лівія характерні так звані *verba frequentativa* (частотні слова), зокрема у I декаді автор вживає форму *dictitare*, стверджувати 15 раз; а в III декаді – 3 рази, *rogitare*, розпитувати у I декаді 18 раз, а в III декаді – 2 [15, с. 848]. Відомо, що літературний противник Лівія із аттикістичного табору Азіній Поліон знаходив у мові «Історії» елементи провінціалізму – *verba peregrina*. Ці слова, як припускають, характерні для місцевості, де жив Лівій, тому таке явище у мові Лівія отримало назву «*patavinitas*». Слідів цього патавізму вчені шукали здавна, проте даремно, адже історію одного слова прослідкувати дуже складно, воно випадково могло не вживатися у тих текстах, що дійшли до нас [5, с. 488]. Зокрема, В. Еккерт подає у своїй праці вичерпний перелік літератури, присвяченої дослідженню патавізму у Лівія [13]. Ми можемо лише припустити, що автор все ж вживає деякі провінційні слова чи звороти, характерні для його рідного міста Падуї. Однак не слід забувати яка надмірна прискіпливість характерна для Азінія Поліона. У наш час сліди *patavinitas* виявити практично неможливо.

Для мови I декади властива поетичність. Великий вплив на Лівія у цьому плані мали «Аннали» Еннія, що, як відомо, відзначаються своєю поетичною забарвленістю. Лівій, дотримуючись настанов Ціцерона, прагне висловлюватись виразно, чітко, виблискуючи яскравими словами та образами, вводячи навіть у прозу віршовий розмір [10, с. 215]. Саме це його спонукає до введення численних поетичних елементів у мову. На цю рису мови автора «Історії» вказує такий дослідник твору, як В. І. Модестов [8, с. 178]. Т. І. Кузнецова зауважує: «Про вплив Еннія може свідчити напівпоетична манера вираження думок в перших книгах Лівія, де проза інколи наближається

до ритму дактилічного гекзаметра [6, с. 111]. Наведемо лише декілька зразків поетизації: *cupido* /I, 23, 7/, – пристрасть замість *cupiditas*; *legiones* /III, 19, 12/, – легіони у значенні «війська». Чи до прикладу: *Vos etiamsi tunc faciendum non fuerit, nunc ubique faciendum putatis; ego contra – nec id mirati sitis...* /V, 53, 3/, – Ви, хоча тоді не треба було робити, тепер, вважаєте, слід зробити, я ж дотримуюсь протилежної думки – і не дивуйтеся цьому... Дослідник та коментатор твору Лівія вчений В. Вайсенборн зауважує, що вживання форми на зразок «пес» більш властиве поетам [19, с. 395]. Німецький вчений Тойфель неодноразово підкреслює вплив Вергілія та Еннія на стиль Лівія [18, с. 131]. Можливо, що в описі давніх подій автор свідомо поетизує мову. Вплив поетичної мови проявився у вживанні прикметників і дієприкметників замість іменників, прислівників – замість прикметників. Лівій, як і Ціцерон, залишається у поезії послідовником Еннія. Саме у поетичності мови проявилася наступаюча «срібна епоха» у розвитку латинської мови. Однак, більш за все поетичний колорит мови виявився у вживанні численних фігур і тропів, що послужить матеріалом подальших досліджень.

Промови багаті численними словами незасвідченими у класичній латинській мові, для них властиве особливе варіативне вживання окремих форм, як от: *consentientia* /II, 32, 9/, – згода, вживається слово *noxa*, хоча правильніше вжити *noxia* у значенні «провина» [19, с. 140]. Цікавим є те, що у розповіді про найдавніші часи Лівій вводить слово *stipendium*, хоча воно виникло значно пізніше [19, с. 143]. Зустрічаємо і варіативне вживання форм *finitumus* /IV, 3, 4/, – сусідній і *finitimus* /V, 6, 7/; *plerique* /IV, 4, 7/, – в більшості, тоді як у класичній латині *plerumque*; *ecnubere* /IV, 4, 7/, – виходити заміж, а у класичній мові – *enubere*. Форма *inmiscetur* /IV, 4, 6/, – змішається вперше вжита Т. Лівієм для позначення кровного змішання, спорідненості; паралельно вживаються форми *aecus* /V, 3, 8/, – однаковий і *aequus* /V, 4, 2/. Маємо можливість спостерігати явище гіперкоректності: *vicensimus* /V, 4, 12/, – двадцятий та *vicesimus* /IX, 34, 13/; паралельно вживаються частки: *-lubet-qualubet* /V, 6, 12/, – який-небудь та *-libet-quilibet* /VI, 40, 6/; форма *vinclum* /VI, 15, 6/, – ланцюги та *vinculum* /VI, 18, 9/. Часто на початку питальних речень автор вживає слово *hocine* /VI, 40, 12/, яке не засвідчене у класичній мові. Такого роду неотеризми часом вживаються у досліджуваних промовах, як наприклад: *ocsecinere* /VI, 41, 8/, – співати, тоді як у класичній мові – *occinere*; характерне часте вживання форми *cum quibus* замість *quibuscum*, паралельних форм *dextera* і *dextra*, *anteaquam* і *antequam*.

Дослідник мови Лівія Л. Кюнаст зробив дуже цінну і важливу справу, – у кінці своєї праці автор виділив так звані «*seltene Wörter*» у Лівія, – наведемо декілька прикладів, які він виділяє із першої декади: *assuetudo* /X, 1, 7/; *confieret* замість *conficeretur* /V, 50, 7/; *devastare* /IV, 59, 2/; *fenebris* /VI, 21, 5/ [14, с. 385–388]. Для мови Т. Лівія характерне вживання синкопованих форм: *scissem* /III, 67, 2/, – знав би; *vitassem* /III, 67, 2/, – уникнув би; *desiderastis* /III, 67, 7/, – побажали; *creastis* /III, 67, 9/, – вибрали; *audieritis* /V, 53, 3/, – вислухайте;

aedicarunt /V, 53, 9/, – спорудили; *succlamassent* /VI, 40, 12/, – закричали б; *abdicarunt* /IX, 34, 21/, – відмовились від посади.

Із форм перфекта третьої особи множини вживаються форми на *-ēre* і *-ērunt*: *contempsere* /III, 67, 3/, – зневажити; *novere* /III, 67, 5/, – пізнати; *tulerunt* /VI, 4, 5/, – принесли; *noluerunt* /V, 4, 1/, – не знали; *fuere* /V, 4, 14/, – були. Часом в одному і тому ж реченні зустрічаємо паралельне використання і тої і іншої форм /V, 5, 5/. Частіше все ж в узусі автора форма на *-ērunt*.

Специфікою мови Лівія є часте вживання неасимільованих форм: *inminere* /III, 67, 2/, – погрожувати; *adsueta* /V, 54, 3/, – звична; *adferre* /IV, 4, 8/, – приносити; *impediat* /V, 5, 6/, – перешкоджає; *inpugnare* /IV, 5, 7/, – нападати; *inponere* /V, 4, 10/, – накладати; *immortalibus* /X, 7, 4/, – безсмертним; *conparastis* /IX, 34, 3/, – приготували. Неасимільовані форми у промовах домінують над асимільованими, останніх налічуємо порівняно мало.

Що стосується введення у промови *vocabula peregrina sive externa* (слів іншомовного походження), то в цьому плані автор дуже стриманий, – у промовах трапляються лише поодинокі слова такого типу, *thesaurus* /VI, 18, 9/, – скарб; *barbarus* /VI, 18, 9/, – ворог; *pontifex* /VI, 41, 9/, – понтифік.

Таким чином, приходимо до висновку, що Т. Лівій приділяє чималу увагу словесному вираженню мови. Його мова відповідає чотирьом основним вимогам Ціцерона щодо мови: правильності, ясності, відповідності, пишності. Автор дуже рідко послуговується маловживаними, застарілими словами. Мова ораторів ясна, легко сприймається, автор добре усвідомлює значення впливу ясності мови на ясність думки та їх взаємозв'язку у ораторському мистецтві. Лівій «вводить лише слова, які у всіх у вжитку і належать його часу» [9, с. 347]. Вміло підібрані слова автор укладає у свій улюблений зворот мови період. Не можна сказати, що маємо у промовах недостатньо коротких фраз, однак Лівій вважає, що найкраща форма мови для аргументацій – період. Плавну течію його великих періодів Квінтіліан назвав „*lactea ubertas*”. Філософ Сенека зараховував Лівія до числа найкрасномовніших, мовою історика захоплювались його сучасники, вона стала предметом наслідування для пізніших авторів, зокрема, Квінта Курція.

Постає питання, чи маємо ми право вважати мову промов класичною? Щодо цього у науковій літературі поширені досить суперечливі думки. Так, В.І. Модестов вважає, що поетичний вплив надав мові Лівія характер «срібного віку» [8, с. 282], подібної думки дотримується і Ф. Зелінський [7, с. 17]. Ряд німецьких дослідників дотримуються зовсім протилежної думки, зокрема, М. Шанц дає таку характеристику мови твору: «Його латинська мова може йти у порівняння з найкращими зразками класичних часів, лише, подекуди виступаючий у першій декаді поетичний колорит, нагадує про переломність епохи у історії мови» [16, с. 435]. Інші ж дослідники виправдовують автора, пояснюючи введення поетичних елементів свідомим прагненням надати опису давніх часів поетичного колориту та зазначають тяжіння автора «Історії» до класицизму [15, с. 849; 18, с. 131]. Що ж до нашої точки зору, то

виходячи із результатів дослідження мови промов першої декади, можемо зробити наступні висновки: незважаючи на те, що мова Лівія чиста і правильна, все ж вона має окремі особливості, що відрізняє її від класичної норми. Тому правильніше буде вважати автора представником перехідної епохи між «золотим» та «срібним» періодами римської літератури.

Висновки з дослідження. Отже, дослідження власне лінгвістичної сторони стилю промов засвідчує, що їх мова теж служить вагомим фактором аргументації. Архаїзми промов поділились на такі дві групи: матеріальні та стилістичні. Якщо другі кількісно обмежені, то перших – велика кількість. Зустрічаємо у промовах окремі елементи вульгарної латини, неотеризми, не засвідчені у класичній латинській мові. Імовірно, що при описі подій давнини автор свідомо застосовує поетизацію мови. Лівій майже не використовує маловживаних і застарілих слів, тому мова його промов відповідає чотирьом основним вимогам Ціцерона: правильності, ясності, відповідності, пишності.

Таким чином, незважаючи на чистоту і правильність, мову промов через поетичність, часті відхилення від класичної норми, правильніше буде вважати мовою перехідного періоду, що знаменує перехід до «срібної латини».

Результати дослідження послужать дороговказом для подальшого вивчення промов, вивченню специфіки застосування автором фігур і тропів як засобів експресії та аргументації, що допоможе детальніше дослідити його ідіостиль.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аннушкин В.И. Зачем нужна риторика? // Рус. речь. – 1988. – № 5. – С. 81–86.
2. Аннушкин В.И. Первая русская «Риторика». (Из истории риторической мысли). – Москва, 1989. – 63 с.
3. Античные риторика / Под ред. А.А. Тахо-Годи. – Москва, 1978. – 352 с.
4. Античные теории языка и стиля. – М.–Л., 1936. – 341 с.
5. История Римской литературы / Под ред. С.И. Соболевского. – Т. I. – Москва, 1959. – 534 с.
6. Кузнецова Т.И., Миллер Т.А. Античная эпическая историография: Геродот. Тит Ливий. – Москва, 1984. – 210 с.
7. Ливий Тит. Нашествие Аннибала. Кн. 21 / Пер. с лат. и объясн. Ф. Зелинского. – Санкт-Петербург, 1914. – 164 с.
8. Модестов В.И. Лекции по истории римской литературы. Век Августа. – Киев, 1875. – 319 с.
9. Тэн И. Тит Ливий. Критическое исследование. – Москва, 1900. – 398 с.
10. Цицерон М. Т. Три трактата об ораторском искусстве / Пер. с лат.: Под ред. М.Л. Гаспарова. – Москва, 1972. – 471 с.
11. Bernhardt G. Grundriss der Rommischen Literatur. – Halle., 1850. – S. 542–545.

12. Bruns J. Die Persöhnlichkeit in der Geschichtsschreibung der Alten. – Kiel., 1897. – 84 s.
13. Eckert W. De figurarum in Titi Livi ab urbe condita libris usu. – Diss. Vratislaviae, 1911. – 103 p.
14. Kühnast L. Die Hauptpunkte der Livianischen Syntax. – Berlin, 1871. – 402 s.
15. Paulys-Wissowa. Real-Encyclopädie der classischen Altertumswissenschaft. – Stuttgart, 1926. – Bd. 25. – S. 816–852.
16. Schanz M. Geschichte der Römischen Literatur. – München, 1914. – 573 s.
17. Stacey S.G. Die Entwicklung des livianischen Stiles. – Leipzig, 1896. – 661 s.
18. Teufel W.S. Geschichte der Römischen Literatur. – Leipzig–Berlin. – Bd. II. – 1910. – 349 s.
19. Titi Livi. Ab urbe condita libri / W. Weissenborn. – M. Müller.lib. I–VI. – Lipsiae., 1910. – 396 s.
20. Titi Livi. Ab urbe condita libri / W. Weissenborn. – Bd. III. Buch. VI–X. – Berlin, 1876. – 220 s.

УДК 007(410) +791.233:613.885+316.346.2-055.1

DOI: 10.24144/2617-3921.2020.18.186-197

Filip Šera

Magister, Department of British and American Studies

Pavol Jozef Šafárik University in Košice

orcid.org/0000-0001-7465-5825

Košice, Slovakia, 00421 911 218 475

filip.sera@student.upjs.sk

Gender in British media: homosexuality and masculinity in selected TV series

Анотація. Взаємодія між маскулінністю та гомосексуальністю представляє особливий інтерес в рамках розгляду структури тендерних владних відносин Коннелла. В ній геї, вважається, перебувають в підлеглому становищі у гетеросексуалів, таким чином асоціюючи їх з фемінністю (жіночністю). Для боротьби з атрибутами фемінності геї впроваджують широкий спектр стратегій, орієнтованих на гіпермаскулінність та прихильність до вищих соціальних класів, які обіцяють владу. Роль засобів масової інформації є ключовою у формуванні цієї образності. Метою цієї розвідки є проаналізувати два британські телесеріали, що зображують персонажів-геїв, щоб розкрити своєрідні особливості, які можуть вплинути

на сприйняття глядачів. Крім того, ці два серіали порівнюються з огляду на три аспекти: гедонізм, жіночність та розбещеність. Застосована методологія базується на психоаналітичній теорії Лакана та феміністичному фільмі Лори Малві. Через обмеженість телесеріалів, в дослідженні задіяна теорія Марселя Данесі. Результати вказують на те, що в представленні гейських маскулінностей спостерігається зміна у бік більшої консервативності. Порівняння також виявило, що розбещеність досі вважається широко розповсюдженою в гей-спільноті, тоді як ситуація щодо жіночності та гедонізму змінилася. Слід зазначити, що подібне зображення може бути обумовлене присутністю серіалів у гетеронормативних мейнстрімних медіа.

Ключові слова: гомосексуальність, засоби масової інформації, телебачення, маскулінність, гегемонія, чоловіки

Abstract. The interaction between masculinity and homosexuality is of interest when considering Connell's structure of gender power relations. Here gay men are considered subordinate to heterosexual ones, thus linking them to femininity. To fight the attributions of femininity, gay men have adopted a wide range of strategies all centred around hyper-masculinity and adherence to upper social classes, which carry the promise of power. The role of media is pivotal in shaping this imagery. It is our aim to analyse two British TV series portraying gay characters in order to uncover the identities, which may shape the perception of viewers. Furthermore, the two series are compared in regard to three aspects: hedonism, effeminacy and promiscuity. The methodology draws from Lacan's psychoanalytic theory and the feminist film of Laura Mulvey. Due to the constricted nature of TV series, it also includes theory of Marcel Danesi. The outcomes suggest that there is a shift in the portrayal of gay masculinities towards greater conservatism. The comparison also uncovered that promiscuity is still portrayed as widely accepted in the gay community, whereas positions of effeminacy and hedonism have changed. It must be pointed out that such portrayal may be motivated by the presence of the series within heteronormative mainstream media.

Keywords: homosexuality, media, television, masculinity, hegemony, men

Introduction. For a significant part of the modern discourse of homosexuality, which started forming in the 19th century, homosexual men were considered effeminate. However, a sudden change happened sometimes after the WWII, when the Gay Liberation started emerging and the definition of masculinity came to be challenged by women gaining social power. Nonetheless, when Raewyn Connell introduced her concepts of hegemonic masculinity and gender relations, homosexual men (alongside women) were still considered subordinate to the traditional masculinity, which encompasses such qualities as muscularity, physical strength, aggressiveness and sex drive. While initially the position of gay men carried a subversive potential able to challenge hegemonic masculinity, a shift from this

potential to adoption of hyper-masculine ideals occurred inside the gay mainstream culture. What started as a San Francisco subculture focusing on hyper-sexualized masculine traits, later became a way to fight stigma stemming from the AIDS crisis and finally, by entering the world of consumerism, its position became solidified as the golden standard of what a gay man should look like and how he should act. Just as Alan Kirby points out in his book on digimodernism, consumerism became the Western grand narrative which aims at transforming all practices into a consumable commodity [8, p.239] and without arguing, masculinity and homosexual identity became such commodities. In practice, this transformation is manifested in the inclusion of (predominantly male) gay characters into films and sitcoms and the internet made it considerably easier for millennial generations of LGBT people to access queer communities in a heteronormative world. Yet easier access and greater representation does not mean greater variety and, as Kay Siebler points out in his book, such practice may often cause more harm than good as gay men are exposed to one particular form of (masculine) homosexuality, which is easily accepted by the heteronormative world, and shames all other body types and personalities [17, p.4].

The attention should also be drawn to two aspects, which are imminently endangered by hyper-masculinity – to identity and health. According to a sociological inquiry published in the Archives of Sexual Behaviour, the authors have proven that the preoccupation with masculinity and negative feelings about effeminacy often reflect a crisis of identity among gay men. This is connected to the straight-acting phenomenon and homocon (i.e. homosexual conservative) which gay men adopt to be seen as ‘normal’ [16, p.116]. As to the latter aspect, more recent article in the same journal tried to uncover the relationship between masculinity and HIV risk among men who have sex with men (MSM). Unsurprisingly, adoption of masculine ideals among MSM often leads to a higher risk of contracting and transmitting HIV due to several reasons, for instance low condom use and engagement in multiple risky encounters [18, p.1983].

As illustrated above, the interplay of homosexuality and masculinity carries significant consequences and it is the aim of this thesis to analyse two TV series, *Queer as Folk* and *Cucumber*, to unearth the masculine symbolism and to prove or disprove the hypothesis that the selected TV series depict a shift in gay masculinities from subordination in the form of homosexuality with subversive potential to complicity in the form of homocon. The outcomes of the analysis are subsequently compared in regards to three chosen aspects based on stereotypization of homosexuality in heterocentric mainstream. These include hypersexualization of gay men, effeminate behaviour and hedonism presented in the overuse of alcohol and drugs.

Connell claims that major opposition towards hegemonic masculinity comes from homosexual masculinities and thus the Gay Liberation promised to spark a change in among gender relations. However, as Gay Liberation gained in success, the radical change has not created the essence of mainstream gay culture. Instead, a shift from femininity and adoption of hypermasculine styles may be observed: “Not

drag queens but ‘Castro Street clones’, equipped with jeans and T-shirts, moustaches and cropped hair, became the international leaders of style in gay communities in the later 1970s.” [5, p.218]. This is furthermore enhanced by the development of gay subcultures as described in *From Drag Queens to Leathermen* by Rusty Barrett. As he points out, gay subcultures are incredibly rich and even a subculture can have additional sub-subcultures [1, p.1]. Even though there is a consistent subculture of cross-dressing, it is not considered to be the mainstream of gay culture. Instead, the afore mentioned culture of clones evolved into yet another form hypermasculinity and that is the subculture of bears [1, p.87]. Although the gay culture was ravaged by the AIDS epidemic of 1980s, there was a flourishing subculture of homosexual men practising unprotected sex in the 1990s. Such practice, despite being hazardous, is commonly linked to the sense of representing sexual prowess and thus exhibiting one’s masculinity [1, p.148].

The choice of the two TV series from the hands of S. R. Davies was motivated by their status in popular culture (and it is especially important in queer culture), in which *Queer as Folk* (1999) is comparable to a legend as it was not only a great success among the audiences, but it was also well-received by critics. In 2010, an article in the *Guardian* ranked *Queer as Folk* by thirteenth place out of fifty top dramas of all time [9] which only further reinforces the importance of the series.

British TV industry recently saw Davies’s return to gay dramas with his trilogy *Tofu* (2015), *Banana* (2015) and *Cucumber* (2015). Unlike *Tofu* and *Banana*, *Cucumber* is frequently compared to *Queer as Folk* and it is for this reason that *Cucumber* became the choice for the analysis in this thesis. When compared to its predecessor, *Cucumber* is not a straight-forward success due to its mixed reception among audiences and critics.

Queer as Folk and *Cucumber* differ from each other in the same way that the British society of today differs from that of 1990s. *Queer as Folk* can be defined as a comedy revolving around homosexual stereotypes and serious topics, such as drugs and underage sex. On the other hand, *Cucumber* is rather a tragi-comedy as it is centred around a dull middle-aged life, which is interrupted by a sudden tragedy in the life of the protagonist

Methodology. Due to the visual nature of the analysed material, the methodology draws from the knowledge of film and cultural theories, yet it is modified to suit the more straightforward and time-compressed nature of television shows.

The contemporary film theory started to form in 1960s under the intellectual movement of structuralism, which was based on the Saussurean theory of signs. Theory of Ferdinand de Saussure, although concerned predominantly with language, has settled in various fields of cultural studies including film theory. Saussure defined sign as consisting of two facets – one signifying, that is related to its realization and the signified, which represents the concept. While for Saussure, both concepts were non-material, their contemporary usage has grown ever more material and thus the signifying component of sign is often considered to be a physiological manifestation (e.g. word) or an object (e.g. traffic signs). To avoid confusion, it must

be pointed out that to Saussure signs were not abstract, but rather immaterial and thus he believed that language was the most effective system, because “words are always at hand” [10, p.55].

Nowadays, comparing films to languages is a common practice and thus majority of inquiries are trying to uncover the language of cinema, that is code, which is required in order to decode the underlying meaning of films. Yet such comparison is, to a certain degree, inadequate for, at least, three reasons. In linguistics, the language, or *langue*, is understood as an abstract set of rules stored in mind, from which individual draws when producing the material realization in form of written or spoken words (i.e. *parole*). Therefore, a film is the manifestation of the cinematic language [4, p.9], yet what is important to note is that, unlike in natural language, in film the possibility of reciprocated dialogue is hindered by the nature of its realization and thus films only deliver concepts but do not receive feedback. Another reason which distinguishes film from language is embodied in the nature of the smallest analysable units of both systems. In natural language, the relationship between the signifier and the signified is arbitrary meaning that there is no direct connection between the object in real life and its pronounced representation, yet that is not the case in film, as its smallest unit – the shot, is motivated and thus essentially iconic [3, p.3]. In practice, images in films lack the conventionality exerted by natural languages and thus “an image of a rabbit shows a rabbit” [2, p.31]. The third reason is the sole fact that film is not a natural but rather semiotic language [12, p.86]. In practice, it would be challenging to deconstruct an image in a film into parts analogous with phrases in a sentence or parts of speech [12, p.31].

The proposition of this distinction between natural languages and films is often entitled to a prominent figure of structuralism, Christian Metz. According to Metz, film does not constitute a *langue* in the meaning of a language system, but it definitely represents “language in the looser sense of being a signifying practice characterized by recognizable ordering procedures” [3, p.3]. Apart from his view on the distinction between film and natural language, Metz also believes that the shot is not equivalent to the word, but rather to a sentence and he points out that, originally, films were purely iconic based on resemblance of objects from the real world [3, p.4]

As could be noticed in the previous paragraphs, not all signs are deliberately arbitrary. In reality, the relationship between the signifier and the signified varies according to the precision with which they try to capture the object in the real world. The first possible type of signs is the symbol, which is least iconic, arbitrary, and based on conventional associations. On the other hand, icons represent the perceived resemblance and traditionally, all pictures are considered to be icons, because they carry qualities assigned to the represented object. However, some scholars claim that there is no such thing as purely iconic representation and that even a photograph is an index. Index is based on continuation and thus it represents only a fragment of the object which is definitely existent [4, p.38-40].

It should be also mentioned, that apart from these three mentioned types of signs, there are also two special cases – metaphor and metonymy. Metaphor is often connected to language, yet it can also manifest in a visual form: “In film, a pair of consecutive shots is metaphorical when there is an implied comparison of the two shots. For instance, a shot of an aeroplane followed by a shot of a bird flying would be metaphorical, implying that the aeroplane is (or is like) a bird [4, p.127].”

As illustrated above, visual metaphor works on the principle of transferring of a certain feature or quality from one object to another. While metaphor is based on unrelatedness, metonymy replaces one signified with another and thus it is based on indexical relationship [4, p.129].

So far it is noticeable that structuralists utilized various techniques and knowledge related to linguistic research with the promise of identifying the code of a film in order to decode it and uncover the underlying meaning. This theoretical approach to cinema is nowadays known as classical film semiotics and is based on the existence of not only the core denotative meaning, but also on the elusive connotative meanings, which require cultural and intellectual knowledge to interpret [10, p.60].

A major transformation in film semiotics occurred in the late twentieth century under post-structuralism, which was influenced by Althusser’s marxist theory and Lacan’s psychoanalytical theory rather than linguistic approaches [12, p.101]. Jacques Lacan revisited and reinterpreted many concepts and notions proposed by Sigmund Freud and many of them were bent further more to fit into the field of film studies. Probably the most important concept proposed by Lacan is that of the mirror stage. In the development of a child, there comes a certain point when the child encounters the reflection of its material being in the real world. The reflection, however, does not represent the self (i.e. the inner experience of existing) but rather the other which results in a feeling of alienation and desire for the impossible ideal. The self and the other are connected to a third notion, the real, which is the pure state experienced before the mirror stage. The mirror stage is usually interpreted as the formation of the ego and rise of subjectivity [10, p.67]. Other important concepts are those of castration and the phallus. While Lacan chose to distinguish it from its anatomical analogue, it is still predominantly related to the sexual differentiation under which women are castrated men and thus the phallus represents the power which sustains the patriarchy. However, the phallus is generally understood as a semblance of plenitude, which comes at the exchange for eternal dissatisfaction in form of unfulfilled desires [10, p.69]. Lastly, Lacan introduced the notion of the gaze, which, in cinema, is often perceived as imaginary deception and thus, in this context, it should not be associated with the activity, but it rather constitutes an object with the purpose of evoking desire in the spectator [11, p.6].

Lacan’s mirror stage and the gaze became especially important in post-structuralist theories. Louis Althusser interwoven ideology into the mirror stage in a way that the ideology creates an imaginary filter behind which an individual does not perceive the world as it is, but rather as it is described by the particular ideology.

Therefore, there exists a split between the real body, which the child inhabits, and the imaginary body, which the child thinks it has. Althusser proposed that the ideology interpellates individuals and constitute them as its subjects [15, p.37].

Under the feminist theory, Laura Mulvey developed the concept of the male gaze. It is based around the premise, that the female characters in films are positioned as objects to be looked at by men for male audiences. The male gaze produces visual pleasure, yet this process is not passive but rather active as desiring spectator actively projects desire onto the female character and fantasizes about possessing her as a passive object [11, p.8]. Similarly, the queer gaze was characterized as inducing pleasure from seeing seemingly fragmentated images, which is the result of underrepresentation of queer characters in the cinema. This led to possible queer interpretation of films, which, at first glance, are lacking any such associations [13, p.47].

While Lacan's theory may produce the impression of flawlessness, his ideas were not devoid of criticism. Critically acclaimed by Metz, Lacan believed that film can be compared to natural language as he saw the images in it being based on arbitrary conventions. In addition, Metz rejected the comparison of film to a mirror of the mirror stage. He points out that if the mirror of the mirror stage initiates the child into the social world, the mirror of the screen, which the spectator watches, is placed in an already constituted social world [15, p.43]. Metz introduced two important concepts into the post-structuralist film theory. Firstly, he questioned the intentions of the audiences' motives for visiting cinema, which he compared to visiting a theatre. In the theatre, the audience observes real persons placed in a real space, which are altogether placed within a fictional scenario. However, in the cinema, the props and characters are imaginary as they were constructed in the past and no longer exist and thus the audience is spectating fictional objects in a fictional scenario. His propositions call for understanding the cinema as a series of mirror-effects rather than a mirror. Secondly, he points out that while audiences understand that the film consists of mere images, which are fictional, at the same time, they believe, that the action in film is real. In other words, the spectator knows that the images are constructed and manipulated but is oblivious to this fact as long as the film produces the expected pleasure. These two findings are conjointly known as fetishism [15, p.44-45].

Apart from the film theory, it is necessary to point out several features peculiar to television series. What is immediately apparent is the title, which may already disclose information about the underlying code. For instance, Marcel Danesi in his book *Understanding Media Semiotics* pointed to several sitcom titles, such as *Father Knows Best*, which implies that the underlying code is moralistic narrative centred around family problems [7, p.143]. There are also three effects related to the character of television series. Firstly, it is the history fabrication effect, which implies that an ordinary event invokes the feeling of a momentous happening. Secondly, the mythologizing effect creates characters perceived as mythical beings transcending time and being "larger than life" [7, p.144]. And thirdly, the limited

time of transmission creates narratives which are more obvious and straightforward. This came to be known as the cognitive compression effect and is typical for producing cognitively effortless television images [7, p.145].

So far, the theoretical background of the methodology utilized in the consequent analysis was outlined and it is the purpose of this paragraph to summarize it and modified it into a practical framework. The analysis focuses on the dominant imagery and its underlying meaning through usage of the afore mentioned knowledge in the field of film semiotics. In other words, the analysis draws attention to the utilization of symbolic language connected to the encoded representation of the interaction between masculinity and homosexuality. This symbolic language relies on the visual representation of these phenomena through usage of visual metaphors, and thus interconnections between seemingly unconnected scenes is explored. Moreover, the analysis explores the way in which the characters in both series are portrayed in regard to traditionally masculine traits i.e. whether they are portrayed in a rather masculine or feminine way. Lastly, apart from the visual aspect, the analysis focuses on the worded representation of characters' ideas and contrast them to the afore mentioned visual aspect, thus pointing out whether or not there is difference between what is said and how it is presented.

To unravel how such imagery affects the spectators, the analysis draws from Lacan's psychoanalytic theory and considers the visual material to be a mirror of the existing social context. Due to the dominant topic of the series and the target audience, the queer gaze in both series is redefined and thus rivals the male gaze, traditionally considered to be heterosexual. This means, that, unlike in the male gaze, the object of desire is not the body of a woman, but rather of another man and this desire is projected onto the visual representation of the analysed scenes. This visual representation is of great interest due to the problematic relationship between masculinity based on heterosexuality and the homosexual desire. In other words, while the society is used to the overrepresentation of the male gaze, the queer gaze may be considered shocking and uncanny, thus it carries a subversive potential.

Lastly, it takes into consideration the three characteristics of television shows provided by Danesi. The analyses of both series are introduced through a closer look at the titles of the series and what they might imply for the potential spectator. The analysis acknowledges the fact that the time and resources in TV series are limited and compressed and thus it takes into consideration that the symbolism may be less complex as in other forms of media and packed with more meaning.

Discussion. The analysis of *Queer as Folk* uncovered that two of the dominant characters – Stuart and Vince, are constructed as two extremes, with the first possessing qualities associated with traditional masculinity but hidden behind an effeminate behaviour and the latter living a closeted life, being passive and at some moments adopting opinions of the homophobic environment and pretending not to be gay. The protagonist, Nathan, enters the series as a 'tabula rasa' and is introduced through a symbolic rite-of-passage into the gay culture by Stuart. This initial introduction resulted in Nathan slowly becoming another Stuart – promiscuous,

adventurous and self-confident, yet fragile just as traditional masculinity can be. Later in the series, through the influence of Vince and Hazel, Nathan's personality started to take a different shape becoming more balanced and realizing his full potential in subverting hegemonic masculinity.

Cucumber, on the other hand, introduced the protagonist Henry, who is apparently dissatisfied with his life, suffers from a crisis of identity stemming from his sexual orientation and who is visibly conforming to the expectations of society to the point of adopting societal norms about traditional masculinity. Another supporting character, Lance, is presented as effeminate and subordinate to Henry and, when he tries to revolt against him, he has to face failure and eventually death at the hands of another straight-acting character.

The comparative analysis tried to point out, that among the most surviving stereotypes is the one that portrays gay men as highly sexually driven. This portrayal is present in both series, though in Cucumber it is mostly left in the sphere of imagination of the main character. When it comes to effeminacy, in *Queer as Folk*, it is accepted as an aspect of the gay culture without any negative or positive connotations. In Cucumber, both effeminacy and hegemonic masculinity are portrayed critically as Henry is unable to resolve his inner crisis and Lance's revolt and demise symbolizes that in current society, effeminacy cannot reach beyond subordination. The most significant difference is seen in the presentation of hedonism. The successful careers of Stuart and Henry allow them to exert certain amount of power and accumulate wealth, which definitely puts them among the upper strata of the middle class. Yet while Stuart turns these commodities into luxurious flamboyant lifestyle of clubbing, consumption of alcohol and usage of drugs, Henry is typical for his conformism. Both series carry a warning against uncontrolled hedonism and promiscuous life through the deaths of Phil and Lance.

As can be deduced from above, the analysis proves the hypothesis that the selected TV series depict a shift in gay masculinities from subordination in the form of homosexuality with subversive potential to complicity in the form of homocon, as by the end of *Queer as Folk*, Nathan's personality is balanced with potential for subversion of traditional masculinity, whereas Cucumber concludes with restoration of status quo in form of Henry regaining his conformist style of life.

Conclusion. While it is probably impossible to determine the origin of homosexuality, it was not until the second half of the 19th century that the social and legal circumstances allowed the formation of the contemporary homosexual identity. What may be observed in this dawn of sexology is the interconnection between homosexuality and femininity, which throughout the years became a common stereotype. Although nowadays it is generally accepted that not all homosexual men are effeminate, this assumption is still alive and has a considerable effect on the formation of gender identities of gay men. The mainstream gay culture faces yet another extreme and that is the fetishization of hypermasculinity. While the fetishization started with the rise of hypermasculine subcultures inside the gay community, it was not until the 1990s when both gender and sexual identity were

transformed into a consumable commodity. Although this transformation ensured greater representation of LGBT people in the media, it eradicated variety and thus gay men became overwhelmed by one particular form of masculine homosexual identity centred around social success and the cult of body. This overrepresentation of one particular identity does not correspond to the diversity of personalities and thus results in frequent crises of identity and the opposition towards the effeminate men inside the gay community.

When considering Connell's concepts of hegemonic masculinity and gender relations, the adoption of hypermasculinity offers an escape route from the subordinate position, yet at the same time removes the subversive potential of homosexuality, and thus gay men become their own oppressors. In this context, the main aim of the thesis was to analyse two TV series, *Queer as Folk* and *Cucumber*, to uncover the interplay between homosexuality and masculinity and to prove or disprove the hypothesis that the selected TV series depict a shift in gay masculinities from subordination in the form of homosexuality with subversive potential to complicity in the form of homocon. The outcomes of the analysis were subsequently compared in regards to three chosen aspects based on stereotypization of homosexuality in heterocentric mainstream. These include hypersexualization of gay men, effeminate behaviour and hedonism presented in the overuse of alcohol and drugs.

In *Queer as Folk*, it becomes visible that two of the dominant characters – Vince and Stuart, are constructed as two extremes of one scale. While Vince is closeted, straight-acting and able to come to terms with his identity, Stuart is a trickster, who, although already came out by the beginning of the series and lives a flamboyant and promiscuous life, is unable to liberate himself from traditionally masculine traits, thus becoming emotionally deprived. The protagonist, Nathan, enters the series as a 'tabula rasa' and initially, is influenced by Stuart's personality, yet later this influence is softened by Vince and his mother, thus becoming a balanced character in the end.

On the other hand, *Cucumber* presents the protagonist, Henry, as a dissatisfied gay man, who is facing an identity crisis stemming from his sexual orientation, which results in adoption of a conservative homosexuality centred around traditional masculinity. Henry's partner, Lance, is portrayed as a subordinate and effeminate gay man, who, after trying to revolt from his subordinate position, faces deadly consequences. This symbolism is crucial to the power-relations among the various masculinities as it portrays certain subjugation of the effeminate by gay men who are in complicity to hegemonic masculinity.

Furthermore, the comparison of the chosen aspects revealed that hypersexualization is a surviving stereotype, as promiscuity and sexual adventures are vividly portrayed in both series. The outcomes of such behaviour are, however, different as in *Queer as Folk*, it is accepted as a fact, while, in *Cucumber*, it is perceived rather negatively. Similarly, effeminacy among gay men is perceived as a part of gay culture in *Queer as Folk*, while it is presented in a negative and ridiculed

way in Cucumber. Hedonism, in sense of overuse of recreational drugs and alcohol, is visibly the most differing aspect of the three. While Queer as Folk is literally full of spending nights at clubs drinking, it is not so in Cucumber as it portrays Henry as a conservative character living an upper-middle class life. However, in both series, promiscuous and hedonistic lifestyles were presented slightly negatively, as this led to the deaths of the characters of Phil in Queer as Folk and Lance in Cucumber.

REFERENCES

1. Barrett R. From Drag Queens To Leather men. New York: Oxford University Press, 2017. 272p.
2. Bateman J. A. and Schmidt K.-H. Multimodal Film Analysis. New York: Routledge, 2012. 339p.
3. Braudy L. and Cohen M. Film Theory and Criticism. Oxford: Oxford University Press, 2009. 926p.
4. Chandler D. Semiotics: the basics. New York: Routledge, 2007. 326p.
5. Connell R. W. Masculinities. Los Angeles: University of California Press, 2005. 361p.
6. Cucumber [TV series]. Directed by David Evans, Alice Troughton and Euros Lyn. UK: Red Production Company, 2015.
7. Danesi M. Understanding Media Semiotics. London: Arnold, 2002. 264p.
8. Kirby A. Digimodernism. New York: The Continuum International Publishing Group, Inc., 2009. 288p.
9. Lawson M. Cucumber-Banana-Tofu Trilogy-first-look review [Online]. Available at: <https://www.theguardian.com/tv-and-radio/2015/jan/16/cucumber-bananatofu-russell-t-davies-review>"2015.01.16.
10. McDonald K. Film Theory. New York: Routledge, 2016. 207p.
11. McGowan T. The Real Gaze: film theory after Lacan. New York: State University of New York Press, 2007. 268p
12. Miller T. and Stam R. A Companion to Film Theory. Oxford: Blackwell, 2004. 436p.
13. Pullen Ch. Straight Girls and Queer Guys. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2016. 200p.
14. Queer as Folk [TV series]. Directed by McDougall Ch., Harding S. and Hunnam Ch. UK: Red Production Company, 1999.
15. Rushton R. and Bettinson G. What is Film Theory? New York: Open University Press, 2010. 219p.
16. Sanchez F. J. and Eric Vilain E. Straight-Acting Gays: The Relationship Between Masculine Consciousness, Anti-Effeminacy, and Negative Gay Identity. *Archives of Sexual Behaviour*. 2012. Vol. 41, No. 1. P. 111-119.
17. Siebler K. Learning Queer Identity in the Digital Age. New York: Palgrave Macmillan, 2016. 207p.

18. Zeglin R. J. Assessing the Role of Masculinity in the Transmission of HIV: A Systematic Review to Inform HIV Risk Reduction Counselling Interventions for Men Who Have Sex with Men. *Archives of Sexual Behaviour*. 2015. Vol. 44, No. 1, p. 1979-1990.

УДК 81'316:19

DOI: 10.24144/2617-3921.2020.18.197-207

Оксана Шовак

кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології

ДВНЗ «УжНУ»

orcid.org/0000-0001-6016-7599

Ужгород, Україна, +38(095) 625 30 15

oksana.shovak@uzhnu.edu.ua

Non-verbal means denoting aggression in Modern English

Анотація. Стаття присвячена проблемам вербалізації агресивних станів людини в англомовних текстах художньої прози. Агресивні стани та агресивна поведінка особистості є однією з найважливіших соціальних проблем сучасності. Питання про співвідношення вербального і невербального в агресії складне і багатогранне. Воно включає в себе такі проблеми, як визначення емоцій, що стимулюють агресію, як частина загальних умов виникнення агресії, власне агресивний акт і емоційні стани, що виникають в результаті вчинення агресивного акта. На деякі з цих запитань відповідь можна знайти в процесі лінгвістичного аналізу художніх текстів.

Тексти художньої прози є сховищем емоційного досвіду людства. В них відображаються стереотипізовані уявлення носіїв мови про невербальний прояв тих чи інших емоцій в даній культурі, в тому числі і емоцій - складових агресивних станів. Вербалізації емоцій у художніх текстах набагато більше інформаційно навантажені, ніж у живій розмовній мові, оскільки вони представляють собою стилізовану репрезентацію уявлень про те, як повинна виражатися та чи інша емоція. У засобах опису агресивних станів, таким чином, міститься інформація про емоції, що стимулюють агресію.

З проведеного аналізу теоретичної літератури випливає, що агресія є фізичним (в тому числі і мовним) актом, поведінкою, що стимулюється і підтримується емоціями комплексу ворожості, в який, в свою чергу, входять емоції гніву, відрази і презирства.

Проведене дослідження стало підтвердженням того, що емоційна комунікація побудована насамперед на невербаліці, а слова, будучи містком між вербальними і невербальними, не дають можливості повністю відчутти в

художньому тексті невербальний світ емоцій. З іншого боку величезна кількість прикладів опису невербального вираження емоцій тріади ворожості в художніх текстах ще раз підкреслює значимість невербального мовлення в плані швидкості, надійності трансляції агресивних станів і адекватності їхнього декодування отримувачем.

Наступне завдання, вирішене в процесі дослідження, полягало у виявленні лексико-граматичних засобів, що слугували для опису агресивних станів людини в англійській мові. Було встановлено, що відображення емоційного стану мовця в художньому тексті здійснюється через опис власне емоційного стану і через опис невербального і вербального вираження тієї чи іншої емоції. При цьому найбільш частотним способом опису емоцій було визнано лексичний опис емоційних кінем і просодики, який в свою чергу, може бути експліцитним та імпліцитним. Превалювання експліцитного або імпліцитного способу опису залежить як від джерела емоції, так і від того, яка саме емоція описується в тексті.

Аналізуючи текстові засоби вербалізації агресивних станів людини ми прийшли до висновку, що в цілому вони досить традиційні. В англійській мові автори художніх творів описують, в першу чергу, стереотипізовані прояви емоцій тріади ворожості (мімічні, жестові, пантомімічні і просодичні стереотипи). Ці стереотипи, базуючись на культурних моделях фізіологічних симптомів емоцій, відображають елементи невербального вираження агресивних станів.

Ключові слова: агресія, комунікація, невербальні засоби, міміка, жести, просодика.

Abstract. The paper is devoted to the verbalization of aggressive human states in English texts of fiction. Aggressive states and aggressive behavior of the individual is one of the most important social problems. The question of the relationship between verbal and nonverbal in aggression is complex and multifaceted. It includes such problems as the definition of emotions stimulating aggression, the actual act of aggression and emotional states that arise as a result of an aggressive act. Some of these questions can be answered in the process of linguistic analysis of literary texts. Texts of fiction are a repository of emotional experience of mankind. They reflect the stereotyped ideas of native speakers about the nonverbal manifestation of certain emotions in a given culture, including emotions - components of aggressive states. Verbalizations of emotions in literary texts are much more informative than in living spoken language, because they are a stylized representation of ideas about how an emotion should be expressed. The means of describing aggressive states thus contain information about the emotions that stimulate aggression. It follows that aggression is a physical (including verbal) act, behavior that is stimulated and supported by the emotions of the hostility complex, which, in turn, includes the emotions of anger, disgust and contempt.

The next task, solved in the process of research, was to identify lexical and grammatical tools that served to describe the aggressive states of man in English. It was found that the reflection of the emotional state of the speaker in the literary text is carried out through the description of the actual emotional state and through the description of non-verbal and verbal expression of an emotion. The most frequent way to describe emotions was recognized as a lexical description of emotional kines and prosody, which in turn can be explicit and implicit.

Keywords: non-verbal means, aggression, anger; disgust and contempt, gestures, prosody.

Introduction. In recent decades there has been considerable interest in the emotional sphere of a person by the representatives of various sciences. According to their nature, emotions are the object of research in many scientific disciplines (psychology, psychiatry, physiology, anthropology, philosophy, sociology, linguistics, etc.), and lie at the intersection of these sciences. However, different sciences make use of the methods belonging to other sciences often belonging to a completely different sphere of research while investigating emotions, thus, the study of emotions is interdisciplinary in its character.

In the sphere of the communication theory and discourse theory, nonverbal communication has been studied in the aspect of its functions, performed in the process of communication.

The units of nominating the nonverbal components of communication are also the object of linguistic research.

There appears a number of works devoted to the study of linguistic aspect of nonverbal communication reflecting human emotions in certain communicative acts [12].

The problem of realization emotional reactions of a person, in which a separate place is occupied by aggression, attracts attention of researchers of the various areas of knowledge: psychology [2; 3; 4; 8; 11] and linguistics [10]. Revealing of the social and psychological preconditions of nonverbal aggression allows to establish connection of language with a corresponding psychological conditions for speaking, and also that mode at which a recipient (addressee) is aimed.

The topicality of the research is also determined by the increased interest in the emotional sphere of a person, to the study of methods and means of the reflection of emotions in language and speech. The study of linguistic expression of emotions is of particular importance from the point of view of the further development of linguistic methods of studying emotions, the study of the communication process, taking into consideration the context of different cultures as well.

The **aim** of the investigation is to study the mechanisms of verbalizing the character's emotional state of aggression by non-verbal means in modern English.

The **tasks** of the research are determined by its aim and are the following:

1) to analyze definitions of communication; 2) to study the components of communication process; 3) to ascertain the types of communication; 4) to study the notion of nonverbal communication, its components and functions;

Methods of the investigation. The following methods of research have been applied in the investigation: descriptive analytical method is used for direct observation of the phenomena under consideration and for revealing the patterns of their functioning; comparative generalizing is used for generalizing and comparison of the obtained results according to the means of non-verbal representation of aggression; method of contextual analysis is used for the interpretation of emotions, represented in the text with help of implicit designation of aggression.

Main results. The Notion of Aggression as the Object of Linguistic Research

Aggression is one of the emotional reactions that accompany the process of communication. It has the aim of causing moral or physical harm or destroying another person or a subject. One of the most effective means of achieving the given purpose is believed to be the means of nonverbal communication. It is stated that aggression is based on the emotions of anger, disgust and contempt, which are included into the structure of emotions of a triad of animosities, which in its own turn testifies to the direct connection of aggressive displays in language and speech with emotional sphere of an individual. Studying the essence of emotional reactions, their differentiation, and also ways of their manifestation in the course of communication becomes more and more topical.

Nonverbal aggression embraces many spheres of life and activity of the contemporary person and even it can be often encountered in the language of people in transport, various social establishments, in speech of politicians and etc. Manifestation of aggression in language and speech is an obstacle to mutual understanding between people, which complicates the process of information interchange and communication of interlocutors. Nonverbal aggression finds its representation in abusive communication, verbal attacks at the interlocutor that relieves speaking from negative emotions, removes its nervous tension, gives a chance to his/her emotional discharge and emission of an emotional pressure. In this case nonverbal aggression serves as a means of expressing negative emotions and feelings and is considered as a response to an external irritant.

One of the important questions in linguistics is a question of how English, Ukrainian and other languages describe emotional aggressive conditions into the basis of which mainly the negative emotions of anger, disgust, lie, contempt and other negative emotions and conditions of an individual are included. We consider that aggression is the integral part of the modern culture and take place not only in nonverbal behaviour of English people, but also in fiction and poetry of the given languages, which testifies to the necessity of studying English texts by making the analysis of lexical means at the expense of which communicative aggression is reached. Though, there observed an increasing interest to the description of nonverbal aggression which is connected with their enough frequent use in all

spheres of human life and activity, but the questions of the analysis of aggressive displays in language and speech are not examined in details.

Nonverbal aggression is one of the personal emotional displays and it is represented as a widespread way of social interactions between individuals [10, p. 213]. However, emotional sphere of a person contains in itself the set of components, such as affect, emotion, feelings, which cause some difficulties in defining a place of nonverbal aggression in the emotional sphere of an individual.

The term aggression comes from the Latin word *agressio*, meaning attack. The Latin was itself a joining of *ad-* and *gradi-*, which meant step at. The first known use dates back to 1611, in the sense of an unprovoked attack. A psychological sense of "hostile or destructive behavior: dates back to 1912, in an English translation of the writing of Sigmund Freud. Alfred Adler had theorized about an "aggressive drive: in 1908. Child raising experts began to refer to aggression, rather than anger, from the 1930s [1].

Means of Describing the Aggressive Emotional Facial Expressions

The material for analysis includes 287 English-language examples describing the emotions of anger, disgust and contempt by expressing emotional kinetic elements. It has been found that the English literary texts contain emotional "aggressive" facial kinemas are often accompanied by the specific nomination of the emotions (53.3% of the total number of facial kinemas):

*The chapman must have seen the **look of disgust** on my face, for he stepped in front of me and snatched the sheet from my hands, even as he doffed his cap. " Not what you are looking for, my lady? " he asked [5, p. 102].*

*Dillon shoves Morse aside with his huge paw and shoves his imposing face into Andrews, a **look of cold enmity** [6, p. 56].*

The above mentioned examples represent the description of the facial expression. The writer, nominating the emotion, does not fully reveal what lies behind the "expression of hatred" on the face, allowing the reader to complete the mimic picture of the emotion.

The following example describes only a mimic expression of anger - redness of the face, the other components are not mentioned, although, an intense expression of anger (as indicated by the lexeme *purple*) on the face cannot be fully understood without the participation of other facial components:

*" I feel the same, " Faudron interjected, his hawk-like **face red with anger**. "By God, but you never spoke a truer word, Tom". The chemist's **face was nearly purple with anger**. "Every damned thing rationed, not one promise kept." [6. p. 43]*

Here is an example of implicit description of facial kinema in English:

*Her father's **mouth twisted into a frown** above his dark beard. " You don't know that he will. " He felt he was being angrier than he had any need to be [5, p. 11].*

In the above mentioned example, the emotion is not name in the expression of the facial kinema *mouth twisted into a frown*, although, on the whole, the kinema

undoubtedly refers to the area of disapproval, and the adjective *angrier* used by the author in the text below shows that he describes the emotion of anger.

In implicit description of the facial kinemas in the English language we observe the simultaneous description of the changes in the face and the nomination of the emotions that resulted in these changes:

She climbed onto the bed to explain, but as she flopped down on the mattress her mother's face contracted with wrath [6, p. 54].

The explicit method of describing emotional facial kinemas of anger, disgust and contempt is characterized by the lexical elements fulfilling the following models (to designate the models we use the following English abbreviations: A - adjective, N - noun, V - verb, Adv - adverb, prp - preposition, P - participle, em - emotion):

1. **AprpN_{em}**: gray / pale / red with fury, purple / red / white-faced / pale / livid with anger, pointy / white / yellow with rage;

A loud screech from the crib and when Louise peered out of the railing, Elizabeth's round face red with fury. "Sh-sh", she said, helpless, as she weighed the six-month-old [5, p. 219].

2. **NprpN_{em}**: a mask of fury / anger, a flash / a flush of anger, a look of hatred, an expression of annoyance / contempt, grimace of self-repulsion, a frown of revulsion;

Then, with no warning, he leapt to his feet, his face twisted into a mask of fury and animal intensity. He grasped me by the throat in a grip of iron, his eyes blazing with demonic power, and pushed me against the nearest wall [5, p. 238].

3. **VAdv_{em}**: flushed angrily, knitted (his) brows angrily, blushed furiously / angrily;

Mrs. Davenport flushed angrily. "They're already putting it into probate? Celia's not in the ground yet!" [5, p. 236]

NVA_{em}: face became spiteful / furious, face was repulsive, etc.;

We see her lips form the word " what? " Allison continues whispering, and Heather's face becomes furious. [5, p. 52]

4. **VprpN_{em}**: (face) flushed with anger / stamped with conflict;

"Why did that happen?" Barry's face was contorted in furious concentration [6, p. 128].

5. **N_{em}V(P)prpN**: hatred showing on (his) face, fury imprinted on the face, destruction printed on (his) face, insanity stamped on his face, there was anger in (his) face.

"How can you know me!" There was anger in the upturned face [5, p. 56].

The implicit method of describing the investigated emotions is characterized by the following models:

1. **A(P)N**: a red / white / burning / livid / sulky face;

Hull uncocks the gun, rubs it against his burning face. [6, p. 43]

2. **NvA(P)**: face was / grew flushed / dully red, crimson, (carefully) impassive, face kept getting redder and redder, teeth were clenched;

His seamed face was crimson, his hands knotted into fists [5, p. 165].

3. **NV**: face hardened / flushed / reddened, brow darkened.

Madame Lipsky's face reddened, and her mouth tensed. " This is unacceptable [6, p. 129].

The description of emotional facial kinemas expressing disgust and contempt in the English language is performed in very general terms: the meaning of kinema is indicated, in this case any component of the mimic may be described, or the description of external signs of kinema are not given at all:

But Lilly saw the white frown of revulsion on the convalescent's face [5, p. 154].

The example contains the nomination of the kinema (revulsion), as well as the description of one of the mimic components of the given emotion (frown). In general, the visualization of the description and the reconstruction of the outward signs of emotion is left to the reader.

Means of Describing the Aggressive Emotional Gestures

Gesture communication components play a significant role in revealing a person's emotional state. This is particularly significant for aggressive states of a person, because in this case the gestures are a transition stage from the actual aggressive state to the act of direct aggression.

A significant cluster of body movements is used to signal aggression. There are many gestures that have the primary intent of insulting the other person and hence inciting them to anger and a perhaps unwise battle. Single and double fingers pointed up, arm thrusts, chin tilts and so on are used, although many of these do vary across cultures (which can make for hazardous accidental movements when you are overseas).

In our sample the examples of aggressive gestures constitute 191 unit; examples of body position total 145 units in English. The range of verbalized gestures is highly traditional: 28% of all descriptions of aggressive gestures in English constitute the description of the aggressive "vacuum" gestures, the main component of which is clenched fists:

His gaze swung back to the door. Elin had deprived him of two years he could have had with his daughter. His fists clenched again, and his throat ached from clenching his jaw [5, p. 20].

The motor-bike cut it on us, scraping the front wing with a fraction of an inch to spare. Charles shook his fist at him. "You stupid bastard!" he yelled [6, p. 127].

- The description of the classical gesture of aggression is supplemented with the usage of the emotive expression in the character's speech - "stupid bastard", the description of the prosodeme "he yelled", which in general makes up the picture of aggression.

Language reflection of the human aggressive state is performed by means of describing re-oriented gestures, that is gestures ending not in the contact with the opponent, but, as a rule, with some inanimate object.

Such gestures reflect the everyday understanding of the idea that aggression should be vented on someone / something and not necessarily on the offender,

otherwise the accumulation of nervous tension sooner or later lead to a nervous breakdown.

The object of the re-oriented aggression can be any thing that got under a hand:

“I always suspected Dougall MacCulloch was a fool,” Father said, “and now I know it.” “Why?” I blazed, “Why?” We were standing at the foot of the stairs. My father put his hands around the newel post and gripped it as though it were a throat. [5, p. 19].

In this example, the character's father, vents his hatred and contempt for MacCulloch on the newel post of the spiral staircase.

Almost all descriptions of gestures fixed in our sample (descriptions of gestures to manifest threats and reoriented gestures) belong to the implicit method of verbalization, when the author describes the external sign of emotions, however, the very emotion is determined from the context. The gesture of clenching fingers into a fist, for example, has many meanings: it can mean both the aggressiveness and anger and other strong emotions, determination and power of thought, so to clarify its meaning we must observe the context.

*e.g. She shook her head at him again, she **clenched her fist**, and her mouth opened, and he put his hand over her mouth [6, p. 40].*

The lexeme “fist” has been found in the collocations with the verbs *clench, bang, pound, slam, smack, smash, strike, thump* to denote aggressiveness, for instance:

*Gillian heard a loud thump, as of a **fist striking** a hard surface, and then a long string of profanity [5, p. 43].*

Explicit description of gestures also occur, in this case no external signs of kinema are described, for example:

*She sat down on the arm of his chair and caressingly passed her hand over his hair. **He drew back with an angry gesture.** “Don’t do that,” he said. “I hate having my hair mussed about.” [6, p. 51]*

In this example, the author leaves the interpretation of the kinema “drew back with an angry gesture” on the reader's discretion. However, most of these descriptions (angry, annoyed, contemptuous gesture / movement) are the background of the narrative and do not attract the reader's attention.

Explicit descriptions of pantomime components include the reference to the nature of the action (turned, jumped, stood up, etc.), combined with indications of the meaning of emotions (angrily, in disdain / fury, contemptuously, etc.):

*He was very angry and very rude. She merely **turned away from him in disdain.** [5, p. 10]*

Implicit descriptions of gesture and pantomime components of aggressive behavior rarely occur in isolation from texts descriptions of other non-verbal components. Anger, rage, hatred are usually the end point of emotional conflict, the description of these emotions is almost always the climax of the story.

Unlike facial and prosodic components of aggressive states, which are difficult to disguise and are direct exponents of hostile emotions, gestures, and especially body movements are under great conscious control.

His hands clenched fiercely. He came down the two bottom steps and advanced towards them, his eyes fixed on Ree's thin bloodless mouth with threatening intensity. He was livid with rage and thirsting for battle. "Mrs. Page," he said in a laboured tone, "you've made a charge against me..." ... "I'm waiting, Mrs. Page". The words came with a rush choking him. [6, p. 66]

In the above given example, the aggressive state of Andrew Manson is transmitted by the descriptions of the aggressive gesture of squeezing fists (*his hands clenched fiercely*), body movements (*advanced towards them*), indicating the reduction in the distance, that is proxemic component, eye kinema (*eyes fixed with threatening intensity*), face kinema (*livid with rage*), metaphor (*thirsting for battle*) and prosodic components (*said in a laboured tone; the words came with a rush choking him*).

With regard to the structure of descriptions, the gestures of threatening are characterized by the following scheme: the description of a gesture proper + indication to the object of hostility (target). The descriptions of reoriented gestures in general are built according to the same scheme, but the recipient does not coincide with the object of emotions.

The explicit descriptions of emotive gestures and pantomime in English are characterized by the following basic models:

V(prp)A_{em}N: made a violent / angry gesture, turned away with a disdainful movement, swept (the books) with an angry gesture

VAdv_(em): flung angrily, spat contemptuously, waved furiously, jerked violently, wiped viciously, nodded unsmilingly, turned savagely, came up menacingly, leaned angrily, stepped forward menacingly

V(A)prpN_{em}: pressed (his face) in fury, turned with rage, sat rigid with indignation / fury, turned with anger, stood helpless with rage

Posture can be used to determine a participant's degree of attention or involvement, the difference in status between communicators, and the level of fondness a person has for the other communicator. Studies investigating the impact of posture on interpersonal relationships suggest that mirror-image congruent postures, where one person's left side is parallel to the other person's right side, leads to favorable perception of communicators and positive speech; a person who displays a forward lean or a decrease in a backwards lean also signify positive sentiment during communication.

There are a lot of different explanations of the meaning of crossed arms. The analyzed examples show that the characters using this gesture render the meaning of irritation, anger:

Jamie leaned against the cabinet and crossed her arms. "Spill it." [5, p. 34]

In conclusion, we should note that we have not met a single example, reflecting the cultural specificity of the threat gestures in English. According to D.

Morris' research, cultural identity of aggressive gestures is manifested primarily not in the gestures of threat, having overall biological character, but rather in gestures – insults, that social in their origin.

The analysis of means used to describe the aggressive gestures and pantomime has showed that the English language has generally a set of linguistic means reflecting the considered nonverbal components. The cases of describing gestures and pantomime components include the descriptions of gestures of threat, reoriented aggressive gestures and explicit descriptions of gestures and pantomimic elements without reflection the external characteristics of action, which are to be reconstructed by the reader on the basis of his/her background knowledge in the process of reading the text.

Conclusions. Aggression is the emotional reactions that are the constituent element of the process of communication. It has the aim of causing moral or physical harm or destroying another person or a subject.

In the process of the investigation we have analyzed 287 English-language examples describing the emotions of anger, disgust and contempt by expressing emotional kinetic elements. It has been found that the English literary texts contain emotional “aggressive” facial kinemas are often accompanied by the specific nomination of the emotions (53.3% of the total number of facial kinemas).

The explicit method of describing emotional facial kinemas of anger, disgust and contempt is characterized by the lexical elements fulfilling the following models: **AprpN_{em}**: gray / pale / red with fury, purple / red / white-faced / pale / livid with anger, pointy / white / yellow with rage; **NprpN_{em}**: a mask of fury / anger, a flash / a flush of anger, a look of hatred, an expression of annoyance / contempt, grimace of self-repulsion, a frown of revulsion; **VAdv_{em}**: flushed angrily, knitted (his) brows angrily, blushed furiously / angrily; **NVA_{em}**: face became spiteful / furious, face was repulsive, etc.; **VprpN_{em}**: (face) flushed with anger / stamped with conflict; **N_{em}V(P)prpN**: hatred showing on (his) face, fury imprinted on the face, destruction printed on (his) face, insanity stamped on his face, there was anger in (his) face.

The implicit method of describing the investigated emotions is characterized by the following models: **A(P)N**: a red / white / burning / livid / sulky face; **NvA(P)**: face was / grew flushed / dully red, crimson, (carefully) impassive, face kept getting redder and redder, teeth were clenched; **NV**: face hardened / flushed / reddened, brow darkened.

The description of emotional facial kinemas expressing disgust and contempt in the English language is performed in very general terms: the meaning of kinema is indicated, in this case any component of the mimic may be described, or the description of external signs of kinema are not given at all.

REFERENCES

1. American Heritage Dictionary *online*. URL: <https://ahdictionary.com/>

2. Argyle M. K. The psychology of interpersonal behavior. Harmondsworth : University Publishing House, 1990. 336 p.
3. Dunn D. S. Psychology Applied to Modern Life: Adjustment in the 21st Century. London : Cengage Learning, 2010. 48 p.
4. Ekman P. Facial Expressions. Sussex: John Wiley and sons, 1999. 320 p.
5. Foer S.J. Extremely Loud and Incredibly Close. London : Homeworth Publishing House, 2004. 328 p.
6. Gabaldon D. A Breath of Snow and Ashes. London : Gabaldon, 2002. 659 p.
7. Hogan K. Can You Hear Your Body Talking *online*. URL: <http://www.kevinhogan.com/body-language-detect.htm>.
8. Izard C. Human Emotions. New York : Kensington Publishing House. 1977. 495 p.
9. Keyes M. Anybody Out There. New York : William Morrow Paperbacks, 2007. 464 p.
10. Miller G. A. Language and communication. New York : McGraw-Hill, 1951. 298 p.
11. Основы теории коммуникации : монография / С.И.Абрамов. Москва: Гардарики, 2003. 615 с.
12. Янова О. А. Інтенсифікація емотивного значення в номінаціях усмішки : монографія. Київ : Логос, 2000. 282 с.

УДК 811.111'373.46

DOI: 10.24144/2617-3921.2020.18.207-216

Ольга Алієва

*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри іноземних мов для гуманітарних факультетів
Львівський національний університет імені Івана Франка,
м. Львів, Україна, +38(067) 256 23 85,
olhabox@gmail.com*

Динамічний потенціал семантичного інваріанта і його вплив на процеси термінотворення

Анотація. У пропонованому дослідженні розглянуто феномен семантичного інваріанта термінологічних одиниць як концептуальну систему. Значущими її рисами є складність структури і особливий характер взаємодії рівнів і компонентів. Динамічний потенціал виступає однією з ключових характеристик функціонування інваріанта в різноманітних семантичних полях. Архітектоніці інваріанта притаманна концептуальна

складність. Варіабельність парадигматичних відносин в межах структурних груп виявлено як необхідну передумову існування і розвитку терміноодиноциць. Усі ці особливості створюють можливість градуального розвитку конотативної насиченості. Високий ступінь лабільності є характерною ознакою всіх семантичних процесів у структурі інваріанта. Семантичний інваріант розглянуто як єдність лінгвістичних і екстралінгвальних аспектів. Складна концептуальна побудова формує потенціал розвитку полісемічного терміна. Досліджуються особливості функціонування терміна в різних видах фахового дискурсу. Аналізуються процеси і характер змін компонентів інваріантної моделі семантичного ядра. Процес формування окремих термінологічних кластерів, семантичних груп і полів повною мірою залежить від визначальних особливостей інваріанта. Реалізація динамічного потенціалу семантичного інваріанта є джерелом функціонування і еволюції як усієї системи мови, так і окремих терміносистем.

Ключові слова: семантичний диференційний компонент, семантична структура, смисл, конотація, полісемія, термінологічна система, концепт.

Abstract. Present research deals with semantic invariant of terminological units as conceptual system. This system features complex structure and specific interconnection of levels and components. One of the key attributes of invariant functioning in different semantic fields is dynamic potential. The last one contains conceptual complexity and pragmatic relation variability within structural groups. The dynamic potential also contains connotative intensity gradual development. The development mentioned above is characterized by high liability level. Semantic invariant is considered as the linguistic and extra lingual aspects unity. The structural integrity defines the potential of polysemic term development. On the other hand, process of separate terminological clusters and various semantic groups and fields formation is defined by this structural unity. The interrelations of terminological senses have been subjected to cognitive analyses. Peculiarities of term functioning in various types of special discourse are considered. Processes and changes of invariant model components in the semantic core are analyzed. Realization of semantic invariant dynamic potential is the source of functioning and evolution of the entire language system as well as separate terminological systems.

Keywords: semantic distinctive feature, semantic structure, sense, connotation, polysemy, terminological system, concept.

Вступ. Вивчення принципів і законів семантичного розвитку як окремих термінологічних систем, так і мови в цілому є одним із важливих напрямів сучасних когнітивних теорій, теоретичної лінгвістики, загальної термінології, досліджень окремих фахових термінологій. Актуальність обраної теми зумовлена необхідністю як теоретичного, так і практичного вивчення механізмів виникнення і функціонування лексичного складу терміносистем,

залучення синтезу наукових напрямів, як безпосередньо лінгвістичних, так і когнітивних.

Сучасні семантичні дослідження в лінгвістиці представлені різними науковими напрямами. Фреймова семантика і мовна категоризація досліджується М. Мінським, Ч.Філмором, М. Джонсоном, Дж. Лакоффом і інш. [18; 8; 15]. Застосування підходів семантики прототипів і мовних універсалій вивчаються школами Е. Рош і А. Вежбицької [22; 26]. Напрямок «філософії імені» (М.С. Трубецький, О.Ф. Лосєв, С.М. Булгаков, П.О.Флоренський), розвиває традиції семантичних досліджень, які проходять через різні історичні епохи [3; 1; 9]. Проблеми сучасного термінознавства вивчаються різними світовими термінологічними школами (С. Стааб, Р. Студер, Іващенко В. Л. і інш.) [24; 2].

Мета пропонованого дослідження – комплексне вивчення динамічного потенціалу семантичного інваріанта і його реалізації у різних випадках термінологічного і загальнолексичного вживання, і аналіз лексико-семантичних явищ у зазначеному аспекті.

Методологія та методи дослідження. Методологічна основа дослідження ґрунтується на комплексі методів і підходів – синтезуються методи диференційного і компонентного аналізу, аналізу лексикографічних дефініцій, підходи когнітивної лінгвістики, лексичної семантики, прототипової і категоріальної семантики. Матеріалом дослідження слугували полісемічні терміни (в тому числі терміни-словосполучення), відібрані із лексикографічних джерел, англомовної фахової літератури, електронних ресурсів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Феномен семантичного інваріанта є складним багатоаспектним явищем, і важливе значення відіграють характер і динаміка взаємозв'язків між компонентами його структури. Розглянемо динамічний потенціал семантичного інваріанта і узагальнимо результати дослідження на прикладі полісемічного терміна-словосполучення *painted lady*.

Спостерігаємо процес, який ілюструє здатність до постійного семантичного розширення, що є однією з найсуттєвіших рис інваріанта. Цілісна лексична одиниця охоплює різні семантичні поля, в тому числі і термінологічні [27; 28; 29; 30]: мистецтво (різноманітні види жіночого зображення, в тому числі і портретного – «*Painted Lady Canvas Prints; Painted Lady Framed Prints*» [20]), архітектуру (вікторіанський будинок, поверхня якого пофарбована трьома чи більш ніж трьома кольорами, що ефектно підкреслюють архітектуру – «*The «Pink Painted Lady», the home is one of seven Victorians located in downtown San Francisco ...*»[23]), ентомологію (мігруючий метелик переважно із помаранчово-коричневими крилами і темнішими мітками – «*The UK could experience a once-in-a-decade influx of Painted Lady butterflies...* » [21]), ботаніку (термін для позначення гладіолусів – «*Native to Southern Africa, Gladiolus carneus (Painted Lady) is a graceful cormous perennial*

boasting loose spikes... Tough and reliable, Painted Lady Gladiolus is perfect for rock gardens...» [10]), мінералогію, гемологію (вид напівдорогоцінного каменя – «*Australian Andamooka Painted Lady opal mineral specimen lapidary collection»* [4]), анімацію (ім'я персонажів відомого мультсеріалу «Аватар», яке в уявному світі серіалу носить дівчина-маг Катара, а також ім'я духа річки – «*The Painted Lady actually turns out to be Katara... Seeing the Painted Lady, Aang tries to appeal to her for help, but she runs away, After becoming a spirit, the Painted Lady began to watch over the river town...»* [5]), сленг, загальноновживану лексику.

Під час дослідження цікавим виявляється процес тимчасової нейтралізації певних диференційних ознак семантичного ядра, який ілюструє явища динамічності, «рухливості» (в тому числі і конотативної) в межах інваріанта при одночасному збереженні морфемної і лексичної цілісності терміна. В архітектурі, гемології, ентомології, ботаніці під час переходу словосполучення *painted lady* із загальноновживаної лексики до складу цих терміносистем семантичний інваріант створює можливості для зміни конотативного рівня диференційних ознак від нейтрального (загальноновживана лексика, частково – живопис) і негативного (сленг) до позитивного. Зокрема, як архітектурно-мистецький термін, *painted lady* з'явився у 1978 р., із комплексом яскраво виражених позитивних диференційних семантичних ознак, і відтінком іронії (завдяки книзі Е. Помади і М. Ларсена «*Painted Ladies – San Francisco's Resplendent Victorians»*, де цим терміном позначались сім вікторіанських житлових будинків («*Seven Sisters*) у Сан-Франциско. Згодом з'явилися *Painted Ladies of the Charles Village in Baltimore, Painted Ladies of Old West End in Toledo, Ohio* і інш.). Іронічний відтінок поступово нівелюється (наприклад, у 1885 році – «*...red, yellow, chocolate, orange, everything that is loud is in fashion ... if the upper stories are not of red or blue ... they (Painted Ladies) are painted up into uncouth panels of yellow and brown ...»* [7], у 2020 році – «*World-famous Painted Lady situated on iconic Postcard Row! This elegant 1890s Victorian has charm that radiates throughout with its high ceilings and myriad of period details.* » [16]), що обумовлено і тим, що «вузол» диференційних ознак «кольорове рішення, гама», до складу якого входить система ознак – «кольори, їх естетичне, мистецьке рішення», «психологічне сприйняття» та інш. – зазнає певних змін в діахронічному аспекті. Так, яскраві, барвисті тони 1849 – 1915 р.р. були замінені під час Першої і Другої світових війн на різні відтінки сірого (кольори залишків фарби ВМФ США), але в 1963 р. було розширено гаму кольорів.

Збереження концептуальної цілісності семантичного інваріанта і особливу роль його диференційних компонентів «висока позитивна конотація», «краса», «художність», «розкіш», що є наслідком семантичного і концептуального «злиття» інваріантів обох слів, що формують дане термінологічне словосполучення – є можливим виявити і досліджуючи механізм виникнення смислів, які безпосередньо діахронічно пов'язані з архітектурно-історичним смислом терміна *painted lady*. Такими смислами є:

назва марки джину – *Painted Lady Gin* – американська марка, відмічена нагородами, зі складним квітковим ароматом із лавандою, яка отримала свою назву на честь яскравих будинків (*painted ladies*) міста і безпосередньо етимологічно пов'язана також із таким смислом і його інваріантом – *The Painted Lady Lavender Farm and Garden*, що позначає дивовижну віллу з будинком у стилі *Painted Lady* і з лавандовим парком. Реалізацію диференційних компонентів і вплив концептуальної єдності семантичного інваріанта терміна *Painted Lady* простежуємо у функціонуванні вищезазначених смислів у різних видах дискурсу («*Painted Lady gin ... is a deeply floral concoction... lavender takes front and center... Consider it for breezy summers on the patio, with the salt air on your cheeks.*» [14].) Функціонування і реалізація відповідних семантичних компонентів інваріанта смислу *The Painted Lady Lavender Farm and Garden* яскраво простежується в дискурсі і дає можливість наочно переконатися у безпосередньому впливі семантичного інваріанта цього смислу на виникнення терміна *Painted Lady Gin* («*It isn't all about the lavender at the Painted Lady Lavender Farm and Garden. «For me, it's just the entire romance of the garden», says Sue Wallace ... Fairy-tale farm*» [12]).

Доходимо висновку, що такий рівень конотації в диференційних ознаках терміна *painted lady* зумовлений самою природою його семантичного переходу в ці термінологічні поля, і є, на нашу думку, одночасно і наслідком, і однією з причин процесу метафоризації, який відбувся в даному випадку у такій формі. Вважаємо, що саме завдяки семантичному інваріанту терміна, який в даній термінологічній одиниці складається (але ні в якому разі не є механічною сумою) із інваріантів двох компонентів словосполучення, а також є багаторівневою семантичною структурою, стають можливими вищезгадані метафоричні переходи. В даному випадку конотація (в термінах вищезазначених терміносистем архітектури, гемології, ентомології, ботаніки, виробництва джина, у власній назві вілли з парком (йдеться про конотацію у підвищеному позитивному емоційному рівні)) лежить в основі самого виникнення досліджуваного терміна в різних термінологічних полях. Отже, це додатково ілюструє неможливість тотального застосування критерію беземоційності у термінотворенні, і неможливість дотримання відповідної вимоги до існуючих термінів, оскільки процес термінотворення є одним із природних шляхів реалізації семантичних інваріантів і розвитку мови, який неможливо штучно обмежити, тим більше, що необхідно також враховувати суттєву різницю між різними терміносистемами в синхронічному і діахронічному аспектах, у сфері денотатів і т.д. Вищезазначені процеси відбуваються, на нашу думку, завдяки складній різнорівневій структурі семантичного інваріанта, до якої входить і екстралінгвальна складова.

Динамічна організація структури інваріанта дозволяє його семантичним компонентам не тільки створювати певну ієрархію і нейтралізуватись у певних смислах функціонування терміна (і в ширшому розумінні – будь-якої лексичної одиниці), але й набувати різного ступеня інтенсивності реалізації

(прояву) семантичної ознаки. Необхідно також підкреслити, що гама цього переходу (від прояву ознаки до її нейтралізації) є абсолютно необмеженою (ніякими фіксованими позиціями). На прикладі полісемічної термінологічної одиниці *painted lady* реалізацію цих закономірностей можна ясно спостерігати на градації інтенсивності конотативної семантичної ознаки «*позитивне сприйняття*» в різних смислах у межах одного семантичного поля-категорії «людина». У смислі – терміні живопису – «*види жіночого зображення, в тому числі і портретного*» диференційний конотативний семантичний компонент «*позитивне сприйняття, позитивна оцінка*» має гнучкий спектр інтенсивності, що особливо залежить від виду і характеру дискурсу, в якому функціонує дана лексична одиниця, але потрібно відзначити, що досліджувана семантична ознака не перетинає «нульову» межу і не переходить у сталу позицію «*негативність, негативне сприйняття*». Наведемо приклади цього дослідженого явища: «*Who is the **Painted Lady**? The Changing Identity of the Segar Sitter*» [6] – на даному прикладі наукового дискурсу спостерігаємо нівелювання семантичних компонентів експресивної конотації у складі інваріантної структури терміна; «*The **Painted Lady** – Tudor Portraits. Beauty at a Cost*» [6] – в інваріанті проявляються нейтрально-іронічні семантичні компоненти. У такому прикладі семантичний інваріант реалізує високу інтенсивність функціонування семантичного комплексу ознак «*позитивне сприйняття*» – «***Painted Ladies. Women at the Court of Charles II... The magnificent oil paintings of court women are some of the most sumptuous of all works of art..... a shimmering parade of Restoration Beauties.***» [17]. На противагу вищеописаному такий смисл – «*жінка низьких моральних якостей, легкої поведінки*» виявляє стабільний ступінь інтенсивності від'ємного значення конотативного диференційного компонента «*негативне сприйняття*». Необхідно зауважити, що таке семантичне явище виявляється характерним для мовного домену сленгу (цей смисл є також і історичним, частково архаїчним). Приклад його реалізації у дискурсі: «*My sweet **painted lady**, the one with no name, ... There's a place in the world for a woman like you.*» [13].

Зберігаючи ту ж категоріальну семантичну ознаку «людина, жінка», інваріант породжує наступний смисл – «*жінка, вкрита татуюванням*», де досліджувана конотативна семантична ознака «*позитивне сприйняття*» набуває ступеня інтенсивності концепту «*мистецтво*», і є синтезом лінгвістичних і екстралінгвальних характеристик («*For every woman who simply wants a beautiful piece of artwork to decorate her body... The **Painted Lady** explores the styles popular ... interpretations of Vintage classics ... Eastern influences... Japanese style... tattoos by combining a number of styles to create the perfect aesthetic partnership.*» [11]).

Аналізуємо під час дослідження роль інваріанта у семантичному явищі персоніфікації, і утворення її різних ступенів – аж до виникнення міфем. Виявляємо таку градацію семантичних рівнів персоніфікації: «*камінь*» (напівдорогоцінний, із тонким шаром опалу з одного боку, що створює таке

враження, ніби кольори намальовані на поверхні [27]); «будинок» (певного архітектурного стилю); «рослина» (гладіолус); «жива істота» (метелик). В даному випадку спостерігаємо також і різні рівні метафоризації, починаючи з буквальної образної подібності – термін *American painted lady*, який позначає метелика (*C. Virginiensis*) з малюнком на зворотньому боці крил, що нагадує очі, – до мігруючих метеликів з переважно помаранчово-коричневими крилами і темнішими мітками, а також до метелика *Genus Cynthia* з чорними та білими мітками, які позначаються терміном *painted lady*.

Спостерігаємо також ще один рівень метафоризації, який можна вважати «подвійною персоніфікацією» – це явище переходу терміна з одного термінологічного поля в інше зі зміною категоріальної семантичної ознаки та зі збереженням більшості структурних і екстралінгвальних (в т.ч. візуально-образних) характеристик і диференційних семантичних компонентів. Проілюструємо описане явище на прикладі переходу терміна з терміносистеми «ентомологія» у терміносистеми «ювелірна справа» і «дизайн»: в ювелірній справі – «*Wallace Chan Painted Lady (Butterfly) brooch ... , created for the Biennale des Antiquaires 2012 with jadeite, diamonds, pink sapphires and rubies. The butterfly is said to be the keeper of beauty.*» [25]; у дизайні (зокрема, біжутерії) – «*Painted Lady Butterfly Brooch by Vikki Lafford... Crafted in orange, ochre, black and white faux suede and cotton organdie....*» [19].

Вивчаючи такий перехід рівнів метафоризації, доходимо висновку, що у складі семантичного інваріанта терміна-словосполучення може відбуватися процес зміни ступеня інтенсивності реалізації семантичних інваріантів слів-компонентів, і їх багатоаспектної і гнучкої взаємодії в межах структури єдиного семантичного інваріанта, коли домінуюча позиція може переходити від інваріанта одного слова-компонента термінологічного словосполучення до іншого, і навпаки. До того ж, цей процес може бути настільки швидким, що відбуватиметься не тільки у межах однієї терміносистеми, а навіть у межах одного з її вузьких кластерів.

Наступним семантичним рівнем персоніфікації є «людина (зокрема, жінка)», до того ж із наявністю семантично протилежних конотативних диференційних ознак в різних смислах досліджуваного словосполучення: а) у смислі – «намальована на полотні, чи будь-якому іншому матеріалі»; б) у смислі – «з низькими моральними якостями, легкої поведінки (= *painted women*)»; в) а також у смислі – «вкрита татуванням» (тобто відбувається розвиток, трансформація семантичної диференційної ознаки інваріанта «матеріал, на якому здійснюється процес малювання», і під час цього процесу концептуальна структурна модель семантичного інваріанта «накладається» на іншу «основу» – полотно картини (чи будь-який інший рукотвірний матеріал) замінюється на людське (жіноче) тіло, і цей семантичний процес, як ми вже зазначали раніше, видається нескінченним, що є, на нашу думку, однією з найхарактерніших рис семантичного інваріанта).

Останнім виявленим семантичним рівнем персоніфікації є «міфема» (в досліджуваному терміні – це фантастичні персонажі, наділені рисами трансцендентальності (дівчина-маг і дух річки в уявному світі серіалу)).

Висновки з дослідження. Дослідження динамічного потенціалу семантичного інваріанта термінологічних лексичних одиниць дає змогу поглибити уявлення про перебіг процесу утворення нових смислів полісемічного слова-терміна, а також лексико-семантичні особливості термінологічної одиниці-словосполучення. Розгляд феномена семантичного інваріанта, взаємозв'язків диференційних і категоріальних компонентів і рівнів в межах його структури і концептуальної єдності створює можливості для подальшого поглиблення розуміння природи і механізмів багатьох лінгвістичних закономірностей і явищ. Результати вивчення динамічного потенціалу семантичного інваріанта можуть бути використані для аналізу термінологічних кластерів, особливостей термінотворення у різних терміносистемах, а також зв'язків загальноновживаної і термінологічної лексики. Перспективу майбутніх наукових пошуків вбачаємо в подальшому дослідженні семантичної структури феномена інваріанта та різноаспектному синтезі теоретично-прикладних підходів у вивченні зазначеної проблематики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Булгаков С.Н. Философия имени. Париж: 1953. 279 с.
2. Іващенко В. Л. Фреймове і комунікативне термінознавство в зарубіжній лінгвістиці. *Мовознавство*. 2013. Вип 1. С. 51–58.
3. Лосев А. Ф. Сочинения: в 9 т. Мысль, 1993. Т.1. 959 с.
4. Australian Andamooka Painted Lady opal mineral collection . URL: <https://www.ebay.com.au/itm/T361-/112975728453> (Last accessed: 11.06.2020).
5. Avatar Wiki/Fandom. URL: https://avatar.fandom.com/wiki/The_Painted_Lady (Last accessed: 07.06.2020).
6. Beauty at a Cost. URL: <https://www.mylearning.org/stories/the-painted-lady--tudor-portraits-at-the-ferens/251> (Last accessed: 11.06.2020).
7. California Architects and Builder News. 1885. April.
8. Fillmore C.J. Frame semantics. *Linguistics in the morning calm: Selected papers from the SICOL-1981*. 1982. P.111 – 137.
9. Florensky P. Beyond Vision: Essays on the Perception of Art. London.2002.320 p.
10. Gladiolus carneus (*Painted Lady*). Gardenia. Creating Gargens. URL: <https://www.gardenia.net/plant/gladiolus-carneus> (Last accessed: 05.06.2020).
11. Holmes D. The Painted Lady: The art of tattooing the female body. London: Ryland Peters & Small, 2013. 128 p.

12. Hume R. Word Nerd: Painted Lady. *Coast Weekend*. 2018. September 5.
13. John E., Taupin B. Sweet painted lady. Album: Goodbye Yellow Brick Road. URL: <https://www.songfacts.com/facts/elton-john/> (Last accessed: 05.06.2020).
14. Korfhage M. Drank: Painted Lady Gin. URL: <https://www.wweek.com/portland/article-22726>. (Last accessed: 11.06.2020).
15. Lakoff G., Johnsen M. *Metaphors we live by*. London. 2003. 256 p.
16. Larson E. Painted Lady house on San Francisco's «Postcard Row» up for sale. URL: <https://www.kron4.com/news/bay-area/> (Last accessed: 12.06.2020).
17. MacLeod C., Alexander J.M. *Painted Ladies. Women at the Court of Charles II*. London: National Portrait Gallery Company Limited. 2020. 256 p.
18. Minsky M. A Framework for Representing Knowledge. *Psychology of Computer Vision*. New York, 1975. P. 211 – 277.
19. Painted Lady Butterfly Brooch by Vikki Lafford. URL: <https://www.cambridgecrafts.co.uk/vicki-lafford/> (Last accessed: 12.06.2020).
20. Painted Lady. <https://pixels.com/art/painted+lady> (Last accessed: 05.06.2020).
21. Roberts L. «Millions» of Painted Lady butterflies set to arrive in the UK this summer. *The Telegraph*. 2019. July 19. URL: <https://www.telegraph.co.uk/news/2019/07/18/> (Last accessed: 07.06.2020).
22. Rosch E.H. Human Categorization. *Advances in Cross-Cultural Psychology*. 1977. Vol. 1. P. 1–72.
23. Scipioni J. This is what a \$ 2.7 million «fixer-upper» looks like in San Francisco. URL: <https://www.cnbc.com/2020/01/14/> (Last accessed: 11.06.2020).
24. Staab S., Studer R. *Handbook on ontologies*. Berlin: Springer-Verlag, 2004. 660 p.
25. Wallace Chan at the Biennale 2012. *The Jewellery Editor*. URL: <http://www.thejewelleryeditor.com/jewellery/article/wallace-chan-at-the-biennale-2012/> (Last accessed: 05.06.2020).
26. Wierzbicka A. Two levels of verbal communication, universal and culture-specific. *Verbal Communication*. 2016. P. 447-481

СПИСОК ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ

27. Australian English Dictionary. URL: https://australian_english.enacademic.com/75927/ (Last accessed: 05.06.2020).

28. Collins English Dictionary. New York, 2006. URL: https://www.abyy.com/en-ee/translation_dictionary (Last accessed: 10.06.2020).
29. Macmillan Dictionary. London, 2010. URL: <http://www.macmillandictionary.com>. (Last accessed: 11.06.2020).
30. Oxford Dictionary of English. Oxford, 2010. URL: https://www.abyy.com/en-ee/translation_dictionary (Last accessed: 11.06.2020).

УДК 811.111-112:81'371

DOI: 10.24144/2617-3921.2020.18.216-225

Сніжана Голик

кандидат філологічних наук, доцент,
завідувачка кафедри англійської філології ДВНЗ “УжНУ”

ORCID 0000000312783383

Ужгород, Україна, +380503727340,
snizhana.holyk@uzhnu.edu.ua

Етимологічний шар концепту OLD AGE

Анотація. Останні десятиліття характеризуються посиленням уваги науковців до проблем старіння та людей похилого віку. Метою аналізу у запропонованій статті є комплексне дослідження концептуалізації старості в англійській картині світу. У статті представлено результати встановлення передконцептуальних засад OLD AGE шляхом визначення етимону та внутрішньої форми лексеми old age – імені концепту та її синонімів. Актуальність дослідження визначається зверненням до історичного розвитку вербалізованих концептів, що сприяє аналізу мови з точки зору її участі у когнітивній діяльності людини. Визначення етимології ключової лексеми дозволяє зрозуміти послідовність становлення семантичних ознак концепту. Об'єктом розвідки є концепт OLD AGE, вербалізований лексичними одиницями англійської мови. Предмет дослідження – особливості етимологічного розвитку номінативної лексеми old age, її синонімів та прикметника old, а також встановлення асоціацій, релевантних поняттю “старість”. Матеріалом слугували як теоретичні розробки сучасних лінгвістів, присвячені дослідженню етимології концептів та їхньому історичному розвитку, так і етимологічні словники англійської мови. Зроблено висновок про те, що встановлення етимології імені концепту передбачає проведення етимологічного лексикографічного аналізу засобів його мовного вираження. Поняття внутрішньої форми відображає образи та

ідеї, які лежать в основі номінації, а внутрішня форма слова нерозривно пов'язана з його етимологією. Це дає змогу вивчити первинний смисл досліджуваних лексем і встановити етимологічний шар концепту. У результаті дослідження зроблено висновок, що етимологією лексеми *old age* (n) є значення "похилі роки", в основі якого лежить негативна оцінка, яка, на нашу думку, і визначає внутрішню форму лексеми *old age*. Визначений етимологічний шар виступає складовою частиною змістового мінімуму концепту. Перспективи подальших досліджень вбачаємо в аналізі поняттєвої складової концепту *OLD AGE* у різних типах дискурсу.

Ключові слова: концепт, структура концепту, етимологічний аналіз, внутрішня форма, етимон, *old age*.

Abstract. Recent years have been characterized by the rise of researchers' attention to the problems of the elderly and the issues of ageing. The author of the present paper explores the complex and changing conceptualisation of old age and its discourses. The article focuses on the pre-conceptual basis of the concept *OLD AGE* in the English worldview. Firstly, the survey of the complex research methodology is presented that provides the basis for the research into the nature and structure of the concept as a multifaceted unit. This paper aims at describing the method of etymological analysis and its role in disclosing the primary content of the key lexeme and its synonyms, defining the etymological layer of the concept. The study of the historical development of verbalized concepts encourages not only the analysis of human language, but also the way it promotes cognition and helps understand the development of the concept's semantic features. It is emphasized that etymological lexicographical analysis of lingual means used to verbalize the concept can disclose the etymon and the inner form of the key lexeme. The notion of the inner form discloses images and ideas taken as the basis of the naming process, which is believed to be closely related to the notion of the etymon. The earliest form (etymon) and historical changes in the semantic structure of the corresponding lexemes constitute preconceptual features of the *OLD AGE* concept. Furthermore, the direction in the concept development is considered to be determined by the inner form of the concept's name which can help trace its etymology. According to etymological dictionaries, the lexeme *old age* dates back to the 14th century with the meaning "period of life of advanced years". Research results show that the etymon of this lexeme is represented by the meaning "advanced years", based on the temporal feature when *old age* is regarded as final of the life stages, thus contributing to its negative stereotypical evaluation. This might define the inner form of the lexeme *old age*. The findings of the analysis provide implications for further studies of the concept *OLD AGE* in different types of discourse.

Keywords: concept, the structure of the concept, etymological analysis, inner form, etymon, *old age*.

Вступ. Сучасна лінгвістика демонструє зростання інтересу до мовного вираження важливих соціокультурних понять, серед яких чимале зацікавлення

викликає поняття «старість». Люди здавна замислювалися над проблемами періодизації життєвого шляху та визначенням вікових концептів, вирішуючи ці проблеми у філософській, психологічній, біологічній, медичній, юридичній площині тощо. Лінгвістика сьогодення досліджує мову з точки зору її участі у когнітивній діяльності людини, тож звернення до історичного розвитку лексично втілених концептів надає актуальності нашій статті, **метою** якої є встановлення передконцептуальних засад OLD AGE шляхом визначення етимону та внутрішньої форми лексеми old age – імені концепту, що сприятиме подальшій інтерпретації тих понять, які лежать в основі уявлень про старість.

За словами І.С. Шевченко, “методологічно діахронічні студії лексично втілених концептів спираються на загальні положення про розвиток мови і мовлення”, які розвиваються разом із суспільством, «елементом якого є мова» [18, с.122], що, на думку дослідниці, цілком відповідає лінгвістиці антропологічної орієнтації. Тому мову сьогодні розглядають як основу для розуміння особливостей людського світосприйняття, а вивчення мови, за словами В. фон Гумбольдта, є “всесвітньою історією думок та почуттів людства” [6, с.27].

У сучасній лінгвоконцептології наголошується, що лінгвокультурні концепти потребують урахування національного менталітету певної епохи. Історичні концептологічні студії базуються на властивості концептів зазнавати трансформацій [17]. З’ясування розвитку та визначення історичних трансформацій концептів дозволяє відслідкувати так звану “зміну орієнтирів поведінки у суспільстві” [7, с. 187]. Це залежить передусім від розвитку суспільних етичних та утилітарних норм поведінки [18, с.124].

Об’єктом нашої розвідки обрано концепт OLD AGE, вербалізований лексичними одиницями англійської мови, а предметом дослідження є особливості етимологічного розвитку номінативної лексеми old age, її синонімів та прикметника old, а також встановлення асоціацій, релевантних поняттю “старість”. Матеріалом статті слугували як теоретичні розробки сучасних лінгвістів, присвячені дослідженню етимології концептів та їхньому історичному розвитку, так і етимологічні словники англійської мови.

Методологія та методи дослідження. Аналіз сучасних методик і підходів щодо проведення концептуального аналізу переконливо демонструє застосування цілого ряду дослідницьких процедур, серед яких, передусім, виділяємо етимологічний аналіз. Пропонуючи методику аналізу лінгвокультурних концептів, Ю. С. Степанов у структурі концепту виділяє поняттєву та культурну складові, які, зі свого боку, також характеризуються складною будовою [15, с. 41].

Так, **культурна складова** утворена трьома шарами: історичним, етимологічним та актуальним. В *історичному шарі* на матеріалі етнографічних та енциклопедичних джерел, даних філософії та інших гуманітарних наук можна прослідкувати розвиток досліджуваного явища в

усіх його виявах. Саме в цьому шарі концепту відображено відомості, які дозволяють визначати концепт OLD AGE як такий, котрий належить до універсальних концептів, з одного боку, і який набуває специфічних рис у картині світу відповідної спільноти, з іншого боку.

Одним із “основних інструментів пізнавального процесу для людини є її мова” [1, с. 25]. Тому встановлення етимології імені концепту передбачає проведення етимологічного лексикографічного аналізу засобів його мовного вираження. Це дає змогу вивчити первинний смисл досліджуваних лексем і встановити *етимологічний шар* концепту.

Актуальний шар представлено лексичними ознаками мовних реперезентантів концепту, а саме ключової лексеми та її синонімів, оскільки одне і теж саме поняття у свідомості індивіда може виражатися за допомогою різних мовних засобів. Також, важливим етапом аналізу є встановлення словотвірних ознак через аналіз похідних імені концепту, який дозволяє більш детально проаналізувати номінативне поле концепту і виокремити усі ті структури, які різною мірою відтворюють його основні ознаки.

Поняттєву складову можна встановити шляхом аналізу словникових дефініцій слів-реперезентантів концепту та визначенням семантичної структури.

Етимологічні відомості про лексему – ім'я концепту відображають прадавні значення, що лежать в основі внутрішньої форми цієї лексеми і формують доконцептуальні ознаки [18, с.122-123]. У термінології Ю. С. Степанова, ці відомості репрезентують історичний шар концепту [15, с. 42].

Етимологічний аналіз, на думку О.О. Селіванової, починається з встановлення статусу слова у плані його успадкування мовою у процесі її еволюції чи запозичення з іншої мови [14, с.154]. Окрім цього, Етимологічний аналіз концепту сприяє встановленню ознаки чи ознак, які формують мотиваційну базу найменування, що постає змістом процесу номінації [5, с.44]. Первинна інформація про ознаки концепту зафіксована як у свідомості носіїв мови, так і в знаках, які вживаються для вербалізації цього концепту. Саме тому для опису концепту OLD AGE необхідно з'ясувати його передконцептуальні властивості. У дослідженнях Ю. С. Степанова відзначаємо культурологічне тлумачення концепту, що зумовлює потребу в аналізі усього того, “що робить концепт фактом культури”, зокрема і дослідження етимології вербалізаторів концепту, передусім його імені. [15, с. 43, с.187]. І.М. Колегаєва при конструюванні номінативного поля вербалізованого концепту окремим етапом виділяє “етимологічні розвідки ядерних сем” [8, с.126].

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняттєва сутність концепту OLD AGE в англійській картині світу сягає тих когнітивних структур знань про старість, які склалися у ході розвитку суспільства в цілому. Відповідно, дослідження концепту OLD AGE в англійській лінгвокультурі має базуватися

на ретельному вивченні етимології слів-номінантів концепту, чії семантичні ознаки дозволяють глибше зрозуміти саму природу концепту.

Етимологічний аналіз проводиться за даними етимологічних словників й історичних тезаурусів, що розкривають походження слова, його найбільш ранні форми (етимон) й історичні зміни семантики відповідних лексем, таким чином, формуючи передконцептуальні ознаки концепту OLD AGE.

Напрямок розвитку концепту зумовлений внутрішньою формою лексеми-імені концепту, що сягає корінням її етимології. Внутрішня форма має різні тлумачення в роботах різних лінгвістів. Абстрагуючись від термінологічних деталей, В. М. Манакін підсумовує, що внутрішня форма слова була “предметом обговорення спочатку для еллінів, пізніше — для В. фон Гумбольдта, Дж. Харріса, Г. Штейнталя, В. Вундта, А. Марті, інших учених і, особливо, — для О. О. Потебні” [9, с.35]. За словами мовознавця, “явище, яке сьогодні ми називаємо внутрішня форма слова й усвідомлюємо його як першооснову найменування, давні вчення намагалися пов’язати з пошуком першопричини буття та універсуму в різних поняттєво-концептуальних визначеннях” [там само, с.36].

Німецький термін “innere Sprachform”, уведений В. фон Гумбольдтом, означає “внутрішня форма мови”, іншими словами, “уміщене в структурі мови свідчення духу народу” [6, с.11]. Базовим постулатом, який висмуває цей дослідник, є те, що мова є світом, який знаходиться між зовнішніми явищами та людиною [6, с. 13]. Положення Гумбольдта виявляють глибинні культурно-історичні, а також лінгвокогнітивні чинники різноманітності мовних картин світу та особливостей внутрішньої форми слів різних мов як маніфестації такої різноманітності.

За визначенням О.О. Потебні, внутрішньою формою слова є відношення змісту думки до свідомості; вона показує, як людині уявляється її власна думка [12, с. 98]. Саме у внутрішній формі міститься відбиток процесу найменування, т.б. утворення слова, тобто відкривають зв’язки найменувань з тими процесуальними діями, які закріпилися за словами. Внутрішня форма демонструє рух думки, який мав місце у момент виникнення слова [10, с. 113].

Хоча і для самого О. О. Потебні внутрішня форма є багатозначним терміном, відомий учений розглядає її не лише як фіксацію ознаки предмета в мові, але і як свого роду взаємодію між зовнішнім світом та мовою [11]. До того ж, наголошує О.О. Потебня, внутрішня форма є “найближчим етимологічним значення слова, способом, за допомогою якого виражається зміст” [13, с. 175]. Таким чином, поняття внутрішньої форми відображає образи та ідеї, які лежать в основі номінації, а внутрішня форма слова нерозривно пов’язана з його етимомом.

Етимон – це відновлювана початкова форма певної одиниці мови (кореня, слова, фразеологізму), зазвичай найбільш рання з відомих форм [2]. Етимологія виявляє принципи номінації та реконструює лексичний фонд, що становить інтерес не тільки для історичної лексикології, але й для вивчення

історії відповідного суспільства, його матеріальної та духовної культури [4, с. 646].

Опираючись на ідею Ю. С. Степанова щодо наявності у концепту етимологічного шару, вважаємо, що в етимоні лексеми *old age* стереотипно закладено соціокультурне уявлення про старість в англословній картині світу, яке є результатом метафоричного переосмислення соціокультурних феноменів на підґрунті різноманітних асоціацій.

Згідно з даними етимологічного словника [20], лексема *old age* уперше зафіксована на початку 14 ст. у значенні “period of life of advanced years” – старші роки життя, літа. Це означає, що в основу номінації було покладено темпоральну ознаку, згідно з якою старість розглядали як один із життєвих періодів, а саме похилі роки.

Прикметник *old* (adj.) (від давньоанглійського *ald* (Anglian), *eald* (West Saxon, Kentish)) вживався з цілим рядом значень, зокрема такими як:

- “antique, of ancient origin, belonging to antiquity, primeval”;
- “long in existence or use”;
- “near the end of the normal span of life”;
- “elder, mature, experienced” [20].

Як бачимо, перші два значення вживалися на позначення віку матеріальних об’єктів (“античний, давнього походження, первісний”; “такий, що перебуває у довгому користуванні”), тоді як дві наступні вживаються щодо позначення віку людини (“близький до кінця життя”; “старший, зрілий, досвідчений”).

Таблиця 1

Етимологія лексеми *old*

Лексема	Мова	Значення	Переклад
<i>ald</i>	Anglian	near the end of the normal lifespan;	недалеко від кінця життя
<i>eald</i>	West Saxon/Kentish	elder, mature, experienced	старший, зрілий, досвідчений
<i>*althas</i>	Proto-Germanic	grown up, adult	дорослий
<i>ald</i>	Old Frisian	grown up, adult	дорослий
<i>alpeis</i>	Gothic	grown up, adult	дорослий
<i>oud</i>	Dutch	grown up, adult	дорослий
<i>alt</i>	German	grown up, adult	дорослий

Прикметник *old* походить від прагерманської форми (Proto-Germanic) **althaz*, що означала “grown up, adult” (“дорослий”) і слугувала основою для утворення споріднених слів в інших германських мовах: наприклад, Old Frisian *ald*, Gothic *alpeis*, Dutch *oud*, German *alt* [20]. У мові-оригіналі ця форма відповідала основі дієприкметника минулого часу, що позначав “grow, pourish” (“рости, жити”), подібно до готського Gothic *alan* “to grow up”, давньоскандинавського Old Norse *ala* “to pourish”), які походять від праіндоєвропейського кореня **al-* “to grow, pourish” (“рости, жити, вирощувати”) [20]. Внутрішня форма лексеми *old* фіксує вказану ознаку як динамічний процес зростання, дорослішання.

Аналізуючи значення давньоанглійських лексем *ald* (Anglian), *eald* (West Saxon/Kentish), відзначаємо наявність в їхній семантичній структурі дефініційних ознак, які вживаються на позначення завершення життєвого циклу людини [the end of the normal span of life] та старший, зрілий, досвідчений [elder, mature, experienced]. Зазначені семантичні ознаки демонструють суперечливе ставлення до старості у наївній картині світу давніх англійців, які сприймали прихід цього періоду як негативно, у сенсі завершення життя, так і позитивно, як зрілість і досвідченість.

Також, варто відзначити вживання для вербалізації концепту OLD AGE ряду лексем з праіндоєвропейським коренем **sen-* як, наприклад, у слові *senior* (старший, похилого віку). Згідно з етимологічним словником, у ряді індоєвропейських мов вживалися окремі слова на позначення особи старшого віку та старих речей, предметів і подій – *old vs. young* (person) на протилежності *old vs. new* (thing) [20]. Латинське *senex* (“старий/літній”), яке походить від праіндоєвропейського слова **sénos* (“старий”) вживалося на позначення людей похилого віку, тоді як *vetus* “старий, старовинний, давній, колишній” у Давньому Римі вживалося щодо предметів та речей. Лексема *geriatric* “related to old people, especially with regard to their healthcare” [19] походить від давньогрецького *geraios*, що вживалося по відношенню до осіб, тоді як *palaios* (від *palai* “long ago”) позначало старовинні, давні предмети та поняття. Лексема *archaic* “very old or old-fashioned” походить від грецького слова *arkhaios*, що буквально перекладається як “той, що належить початку” (“belonging to the beginning”), яке паралельно з *ancient* (від французького *ancien*) вживається по відношенню до стародавніх, древніх речей “of former times, belonging to the distant past”.

В давньоанглійський період також існувала лексема *fyrn* “ancient”, у якій простежуються історичні зв'язки з *feor* “far, distant” (Old English - віддалений), готським *fairneis* (Gothic), давньонорвезьким *forn* “old, of old, of former times” (Old Norse – колишній, давній) та давньоверхньонімецьким *firni* “old, experienced” (Old High German – старий, досвідчений) [20]. Як видно з наведених прикладів, лише в давньоверхньонімецькій мові в основу номінації покладено позитивну ознаку досягнення старшого віку людиною,

решта ж лексичних одиниць в давньогерманських мовах не вживалися в контекстах, пов'язаних з віком людини.

Перша згадка про іменник *age* (n) в англійській мові датується 13 ст., коли його було запозичено з давньофранцузької (*O. Fr. eded, edage, eage, aage, age* - 12 ст.) – “age; life, lifetime, lifespan; maturity” [20] із значенням “long but indefinite period in human history” (див. Таблиця 2).

Подальші етимологічні зв'язки дозволяють встановити його співвідношення з латинським *aetatem* (називний відмінок *aetas*) – “period of life, age, lifetime, years”, від *aevum* “lifetime, eternity, age”, що походить від праіндоєвропейського кореня **aiw-* “vital force, life; long life, eternity” (“енергійність, життя, довголіття, вічність”).

Таблиця 2

Етимологія лексеми *age*

Лексема	Мова	Значення	Переклад
<i>aage, eage</i>	Old French	age; life, lifetime, lifespan; maturity	вік; життя; життєвий цикл; зрілість
<i>aetatem</i>	Latin	period of life, age, lifetime, years	період життя, вік, роки життя
<i>*aiw-</i>	Proto-IndoEuropean	vital force, life; long life, eternity	життєва енергія, життя, довголіття, вічність

В англійській мові іменник *age* у кінці 13 ст. витісняє давньоанглійську форму *eld* (Old English *eald*) на позначення “old age; an age; age as a period of life” – старість, вік, період життя. З 14 ст. ця лексема часто вживається стосовно саме похилого (а не будь-якого) віку - “old age”, а з середини 15 ст. набуває значення “effects of old age” (feebleness, senility, etc.) – “наслідки старості” (слабкість, старечість тощо) [20].

Таблиця 3

Історичний розвиток лексичних значень лексеми *age*

Століття	Значення	Переклад
13 ст.	long but indefinite period in human history	довгий невизначений період в історії людства

кінець 13 ст.	old age; an age; age as a period of life	старість; вік; період життя
14 ст.	old age	старість
середина 15 ст.	effects of old age (feebleness, senility, etc.).	наслідки старості (слабкість, старечість)

Дієслівна форма *age* (v) із значенням “*to grow old*” (“старіти”) з’являється у кінці 14 ст.

Висновки. Опираючись на інформацію, подану у словниках, та узагальнену у таблицях, можемо підсумувати, що етимологом лексеми *old age* (n) є значення “похилі роки”, в основі якого лежить загальна ознака – “негативна оцінка”, яка, на нашу думку, і визначає внутрішню форму лексеми *old age* (n.). Етимологічний аналіз інших лексем-вербалізаторів концепту OLD AGE – прикметників *old*, *senior*, *geriatric* та іменника *age* демонструє розширення первинного значення. OLD AGE набуває негативного значення, символізуючи завершення життєвого етапу, наближення смерті. Водночас, старість пов’язана з дорослішанням людини, набуттям нею життєвого досвіду, зрілості. Отже, внутрішня форма концепту OLD AGE історично розвинулася від значень “кінець життя” та “слабкість, старечий вік” до позначення “зрілість, досвідченість”, що і засвідчують етимологічні словники. Визначений етимологічний шар є складовою частиною змістовного мінімуму концепту. Перспективи подальших досліджень вбачаємо в аналізі поняттєвої складової концепту OLD AGE у різних типах дискурсу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Болдырев Н.Н. Оценочные категории как формат знания . *Исследование типов знаний и проблема их классификации*. Сб. науч. тр. М.–Тамбов : Издательский дом ТГУ им. Г. Р. Державина (2008): 25– 37.
2. *Большой Энциклопедический словарь*. 2000 [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://evoc.ru/index.php?voc_id=1&letter=%DD&word_id=72840.
3. Бондаренко Є.В. «Еволюція поняття часу в англійській мові та у дискурсі». Дис. док. філол. наук. Х. : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2012. 555 с.
4. Варбот Ж.Ж. *Этимология: Русский язык. Энциклопедия*. М. : Большая Российская энциклопедия; Дрофа, 1997. С. 643–647.
5. Воркачев С. Г. *Счастье как лингвокультурный концепт*. М. : ИТДГК "Гнозис", 2004. 236с.
6. Гумбольдт В. фон. *Избранные труды по языкознанию*. М., 1984.
7. Карасик В. И. *Языковые ключи*. Волгоград : Парадигма, 2007. 520 с.

8. Колегаєва І.М. Конструювання номінативного поля концепту: етапи та одиниці. *Записки з романо-германської філології*. 2018 . № 1(40). С.121-127.
9. Манакін В.М. Внутрішня форма слова в аспектах зіставного мовознавства. *Мовознавство*. 2014. № 5. С. 35-44.
10. Маслов Ю.С. Введение в языкознание. Уч. для вузов. М. : Высш. шк., 1987. 272с.
11. Потебня А. А. Мысль и язык [Электронный ресурс]. Режим доступа : <http://crecleco.seriot.ch/textes/POTEBNJA-MiJaz/10.html>.)
12. Потебня А.А. Слово и миф. М., 1989.
13. Потебня А. А. Эстетика и поэтика. М. : Искусство, 1976. 613 с.
14. Селіванова О.О. *Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія*. Полтава : Довкілля. К, 2006. 716 с.
15. Степанов Ю. С. *Константы. Словарь русской культуры. Опыт исследования* [Электронный ресурс]/Ю. С. Степанов. М. : Языки славянской культуры, 1997. 825 с. Режим доступа: <https://rucont.ru/efd/191844>.
16. Стернин И. А. Методика исследования структуры концепта. *Методологические проблемы когнитивной лингвистики: научное издание*. Воронежский государственный университет, 2001. С. 58-65.
17. Шевченко И.С. Концепты этики в диахронической перспективе. *Человек. Язык. Культура*. Сб. науч. ст., посвящ. 60-летнему юбилею проф. В.И. Карасика. Сер. «Концептуальный и лингвальный миры» 2 К: Издат. дом Д. Бураго, 2013. Ч. 1. С. 472–480.
18. Шевченко І. С. Лексично втілені концепти: історичний вимір. *Нова філологія*. 2014. № 64. С.121-126 .
19. *Collins English Dictionary and Thesaurus*. Harper Collins Publishers, 1991. [Electronic resource]. Access : <http://www.collinsdictionary.com>.
20. *Online Etymology Dictionary* [Electronic resource]. Douglas Harper. Access: <http://www.etymonline.com>.

ЛИТЕРАТУРОЗНАВСТВО
LITERATURE STUDIES
LITERATURWISSENSCHAFT
ÉTUDES LITTÉRAIRES

УДК-821.133.1

DOI: 10.24144/2617-3921.2020.18.229-239

Наталія Баняс

кандидат філологічних наук, доцент
Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II
orcid.org/0000-0002-6974-0790
м. Хуст, Україна, +38 (096) 917-18-00, nybanias@gmail.com

Володимир Баняс

кандидат філологічних наук
Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II
orcid.org/0000-0001-6880-8805
м. Київ, Україна, +38 (096) 917-18-01, baniasvv@gmail.com

Лейтмотиви роману «Погляд Медузи» Сільві Жермен

Анотація. У запропонованій статті розглядається роман «Погляд Медузи» Сільві Жермен – один із ключових творів письменниці, яка належить до найбільш знакових у сучасній французькій літературі. Як і в усіх її попередніх романах та в більшості подальших, у цьому ключовим елементом літературної гри є функціонування різних лейтмотивів. Головною ж особливістю функціонування лейтмотивів у романі «Погляд Медузи» є як адаптація поширеного мотиву Горгони, так і увиразнення дитячого світу дитини (дівчинки). Стосовно творчості Сільві Жермен можемо говорити про «лейтмотивну свідомість» як щось виокремлене й самодостатнє, оскільки саме в структурі лейтмотивів думка розвивається певною мірою незалежно. В обраному романі спостерігається логічна фіналізація лейтмотивів очей, Бога, сну, тіла та ін., які зустрічаються в усіх попередніх творах Сільві Жермен та в більшості подальших. Мотив Горгони є дуже характерним для французької літератури, в контексті якої роман «Погляд Медузи» сприймається діалогічно. Поетика погляду Медузи у романі тягне за собою величезну традицію змістових трансформацій, є однією з модифікацій великого мотиву світової літератури. Тож лейтмотив погляду Медузи можна розглядати в контексті всієї французької літератури, фактично він і стає лейтмотивом лише в цьому контексті. Гастон Башляр розглядав погляд Медузи, як своєрідний комплекс, представлений у французькій літературі. На його думку, комплексом Медузи були перейняті твори Проспера Меріме, Жана Лескюра, Еліаса Льоннрота, П'єра Емманюєля, Гюїсманса та ін. Характерним змістом комплексу Медузи у французькій літературі стає скам'яніння. Ненависний людожер у романі Сільві Жермен також скам'янів під поглядом маленької Люсі.

Ключові слова: лейтмотив, очі, Бог, тіло, сон.

Abstract. In this article, it is being considered the novel «The Medusa Child» by Sylvie Germain – one of the key works of the writer that is among the most iconic in modern French literature. Just as in all of her previous novels and in most subsequent ones, in this novel the key element of the literary game is the functioning of various leitmotifs. The main feature of functioning of leitmotifs in the novel «The Medusa Child» is both the adaptation of the common motive of Gorgon and the expression of the child's world of the girl. Regarding the works of Sylvie Germain, «leitmotifs consciousness» is something isolated and self-sufficient, since it is in the structure of leitmotifs the thought is developing to a certain degree independently. In the given novel, it can be observed a logical finalization of the leitmotifs of the eyes, God, sleep, body, etc., which can be found in all previous works of Sylvie Germain and in most subsequent ones. The actualization of the leitmotifs of the eyes in the novel «The Medusa Child» is due to the semantic filling of the image of the Gorgon, the signs of which are partially transferred to Lucy, a little girl. Therefore, the semantic development of the leitmotif of the eyes in the novel is objectively exaggerated, it is expanded in accordance with its own mytheme space and has a centering function in the text with respect to the leitmotif structure of the novel. All of Lucy's innermost thoughts are revealed to the reader only in the leitmotif space. The usual life events are conveyed in the work at the thematic and plot level. This distribution of the information field of the text contributes to the formation of two planes – the reality and the world of the mythological Gorgon. Lucy, being in both worlds at the same time, is not able to coordinate these worlds by herself, however, she is the only creature that is present in both worlds at once. Germain's mystification of the text at the leitmotif level in this novel is also distinguished by emphasizing on probability-reliability as a shaky facet of human consciousness. There is even a game underway with this facet. Reality and mysticism are always mutually conditioned in the same way as they are mutually denied.

Keywords: leitmotif, eyes, god, body, dream.

Вступ. Роман «Погляд Медузи» (1991) сучасної французької письменниці Сільві Жермен відрізняється від усього, що вона написала попередньо. Насамперед вражаючою є тематична відмінність, адже це роман про дитячу душу, написаний з позицій маленької дівчинки, яка зазнала звалтування. Здавалось би, що й лейтмотивна структура в такому творі мусить надзвичайно різнитися від попередніх, але саме на рівні лейтмотиву відмінності мінімальні, адже в романі виринають змістовно ті самі лейтмотиви, що і в попередніх творах: очі, тіло, плоть, смерть, Біблія, Бог тощо. Всі лейтмотиви семантично виструнчуються й утворюють таку значеннєву ієрархію, яка не повторює попередньо заявлені, тобто при всій однотипності заявлених лейтмотивів у романі «Погляд Медузи» пропонується їх оновлений розвиток.

Методологія та методи дослідження. Автори взяли на озброєння тематологію та філософію літератури, а також герменевтику та наратологію. Переваги надали женецькій школі критики свідомості, представлені в

працях Г. Башляра, Ж.-П. Вебера, Ж. Пуле, Ж.-П. Рішара, Р. Труссона та ін. Враховуємо також досягнення методики аналізу тексту на рівні лейтмотивів, запропоновану М. Бахтіним, О. Веселовським, Б. Гаспаровим, О. Жолковським та ін. Спираємось також на теоретичні розробки Ю. Борєва, Н. Висоцької, О. Галича, В. Жирмунського, Ю. Лотмана, Д. Наливайка, А. Ткаченка, В. Халізева, В. Фесенко та ін., в яких лейтмотив не завжди ставав акцентованою проблемою літературознавства, проте осмислено закономірності літературного розвитку.

Мета дослідження полягає у згрупуванні та з'ясуванні специфіки функціональності та змістовності виявлених лейтмотивів у названому романі Сильві Жермен, зокрема, у відтворення структури лейтмотивів та систематизації найуживаніших (провідних) із-поміж них.

Виклад основного матеріалу дослідження. Перейдемо безпосередньо до розгляду лейтмотивів у романі «Погляд Медузи».

Лейтмотив очей. Особливо актуалізованим у романі є лейтмотив очей. Дві основні значимі площини, в яких він еволюціонує, пов'язані з космосом і з помстою, є такими, що виключають одна одну. Очі, що ладні розгледіти найменші дрібнички у космосі, – бінокль – відкривають Луї-Феліксу новий світ: «Йому подарували чарівні очі, здатні бачити невидиме, розглядати те, що знаходиться поза землею, потрапляти за куліси світу» [2, с. 13]. З одного боку, дитячі очі, які можуть бачити невидиму структуру світу, приховану від звичайної людини, від світу дорослих, з другого – очі ображеної дитини, які сягають глибин душі, щоб відшукати там спокій і порятунок. Друга площина семантики очей розвивається стосовно образу маленької Люсі.

Лейтмотив очей маленької Люсі втілює ідею дитячої помсти людожеру. Ця площина семантики лейтмотиву очей розвинена набагато більше, ніж позитивна космологічна семантика очей Луї-Фелікса. Семантичний ряд лейтмотиву очей ображеної Люсі виструнчується таким чином: очі дитячі – погляд – пристрій – магічне око – очі Горгони – смерть. Очі стають єдиним знаряддям помсти згвалтованої братом Люсі. Її гвалтівник стає нерухомим, єдине, на що він спроможний, це – бачити світ, в якому йому відведено лише функцію спостерігача. Тож йому залишився лише погляд. Люсі отруєє йому й цю маленьку можливість доторкання до світу. Вона перетворюється на химеру, що оселяється в погляді брата-гвалтівника. Маленька дівчинка-ангелятко перетворюється на страшну химеру, що переслідує злочинця, оскільки вона одна знає про його злочини, вона була втягнена в смертельну змову з вбивцею маленьких дівчаток. Химера, в яку перетворюється Люсі, – то її єдиний дитячий захист від злочину, в якому вона була не лише жертвою, а й співучасницею, оскільки так і не змогла нікому сказати, що її рідний брат, красень Фердинан, і є гвалтівником та вбивцею маленьких дівчаток. Єдине, що могло промовляти до світу людей, що не міг відібрати у неї її кат, – це був погляд. Тож саме у площині погляду, очей і розгортається дитяча помста. Гіперболізація можливостей очей, нагнітання магічної змістовності навколо

них поступово стає сферою реальності для Люсі. Якщо їй не залишається нічого, окрім погляду, вона зробить цей погляд страшнішим за будь-що в світі, зробить його катом свого гвалтівника.

Поступово Люсі наділяє очі магічною силою, переконує себе, що навіть очі жаб є носіями цієї магічної сили природи, яка так вабить її, як сфера її єдино можливого «промовляння». «Очі! Ось що так захоплює Люсі у жаб і метеликів: обидва ці види живих істот в процесі різноманітних метаморфоз перетворюються на очі. Випуклі кулі кольору болота й міді, що виглядають з трави й стоячої болотної води, великі, картаті, як калейдоскоп, квіти, що пурхають в повітрі, тужливі плачі кольору осені, які важко летять вночі, – такими видавались жаби, нічні й денні метелики дитині, від якої залишились лише очі» [2, с. 131-132]. Люсі покидає всіх своїх друзів, відвертається від рідні, єдиним другом для неї стають ці очі, які, на її думку, свідчать про те, що жаби й метелики знають про все і все розуміють. Жаб'ячі очі стають для неї магічним оком природи, в якої вона навчається. Люсі опановує смертельним поглядом Медузи, тобто Горгони: «І переможений людоджер відчуває, з жахом відчуває, що ніколи йому не втекти від погляду величезних очей ворожбитської дитини, в яких сплавлені мука й ненависть, потворність і краса. Бо це погляд Медузи» [2, с. 144]. Містичне перетворення Люсі є камерним з огляду на те, що ніхто його не помічає, ніхто не знає, що маленька дівчинка стає катом для свого брата-злочинця. Все, що відбувається з Фердинаном, може бути прояснене логікою реальності, хворобою тощо, але для Люсі реальність зникає, вона живе у світі магічних перетворень плоті під тиском смертельного погляду Медузи. Вона використовує цей погляд, щоб вбити людоджера.

Чим довше страждає Фердинан, тим більше оточуюча його рідня дбає про його одужання, особливо мати, яка навіть відвідує ворожку, щоб та зняла вроки з її улюбленого сина. Таке раптове повернення до магічного боку життя матері Люсі значно збільшує магічну семантику описуваної події. Фактично, вся родина опиняється в полі дії магії, чарівних засобів впливу на людську плоть. Алоїзі, матері, вдалось встановити, що її син став жертвою вроків: «...Той, хто навів вроки, мав величезну силу і його зловіще чорне око потрапило в найглибші куточки душі Фердинана, вивершуючи свій згубний вплив» [2, с. 152]. Страшна сила погляду маленької Люсі не покидає її разом зі смертю її ворога. Перемігши людоджера, дівчинка одержує у спадок страшний погляд Горгони. Такий містичний дарунок обтяжує Люсі, але вона не може позбутись його. Магічна помста залишила на ній чорний відбиток мороку.

Погляд смерті потребував спокути, Люсі зазнає безліч втрат, мандрує світом, щоб вгамувати цей болісний погляд – дарунок її дитячої помсти. Врешті, вона позбавляється його у хвилину свого каяття: «Гроза, що відходила, і вітер понесли в синьо-фіолетових складках хмар погляд дівчинки, яка довго була одержима ненавистю й страхом, а потоки дощу змили й понесли

маску Медузи, яку остання слабка блискавка щойно вирвала з дитячого серця» [2, с. 263]. Містична історія дитячої помсти завершується так же ірреально. Природа, що наділила Люсі магічним вбивчим поглядом, позбавляє її цього страшного дарунку. Цей погляд став не лише символом помсти беззахисної дівчинки перед людоджером, а й її власною тортурою, оскільки здійснивши жадану помсту, Люсі страждає від втрати почуття радості від того, що магія вплинула на її тендітну душу й позбавила щастя людського спілкування, щастя дитинного світовідчуття тощо.

Звернення до містики, як форми художнього становлення змісту, в романі зумовлене попередньою традицією французької, та й світової, літератури. Обертання в межах існуючих традицій містифікації тексту, втім, не зробило прозу Сільві Жермен наслідувальною, вона лише засвідчує наступність певної художньої ідеї, приналежність до неї. Особливо характерна була містика для літератури доби модерну, зокрема для французьких символістів тощо. Петер Козловскі зазначав: «Філософські системи модерну не лише міфологічні, але й пройняті магією; вони припускають можливість засобами магії однією-єдиною людською думкою підкорити весь світ владі пануючої над ними філософської ідеї» [3, с.175]. Філософія й магія в модерні органічно об'єднані і стали запорукою інтелектуального розвитку художнього тексту. Цей здобуток модернізму й бере на озброєння Сільві Жермен.

Лейтмотив Бога. Лейтмотив Бога в романі «Погляд Медузи» значно трансформується щодо заявленого у попередніх творах концепту внаслідок накладання на нього дитячого світобачення. В творі представлено два дитячих сприйняття Бога: Луї-Фелікса й Люсі. Для Луї-Фелікса Бог є деміургом світу, який створив світ з нічого: «І цей безмежний всесвіт, який постійно розширюється, єдиний і всемогутній Бог сотворив з нічого» [2, с. 16]. Картини творення світу в уяві Луї-Фелікса ускладнюються наявністю античного пантеону богів, так би мовити, несправжніх богів, які існували до Одкровення істинного Бога. В його божественно-космологічну панораму всесвіту навіть антична міфологія логічно вплітається, одержує мотивацію: «Єдиний Бог розвіяв мрію, час заніс ці гнівні, погордливі й люті плоди. Але, йдучи у вигнання, переможені боги й богині розсіяли свої імена по всьому небу, наділили ними зорі й мандрівні тіла планет з кільцями кольору кіноварі – вінками з каміння, льодових брил та пилу, покладеними на чоло богів-кочовиків» [2, с. 16]. Властива хлопчику поетизація всесвіту поглинула містику творіння й велич Бога.

Сільві Жермен не лише інтерпретує божественну вісь світу з позицій дитячого світобачення, а й твердить про особливу наближеність дітей до опанування самим поняттям Божого Заповіту, який дітям надається від народження, а дорослі забувають його в суєті свого існування. «Милість Господня знову ховається в незриме, знамення завіту Його огортається в таємницю. І згадають про нього лише ті, хто здатен до терплячої праці пам'яті й мрії» [2, с. 29]. Винятковість дитячого відчуття божественності світу

неодноразово наголошується в романі, всупереч існуючим уявленням про нерозвиненість дитячого сприйняття щодо апріорних понять, в тому числі й поняття «Бог». Тим самим Сільві Жермен відстоює містичну природу людини, як вроджену якість, як складову душі.

Сакралізація образу маленької Анни-Лізи, звалтованої та вбитої людоджером, в уяві Люсі базується на теологічних інтерпретаціях отця Жоашена, її вивченні катахизу та на внутрішній орієнтації на світлу радість Божественного Одкровення. Результатом всіх цих трьох впливів стало перетворення Анни Лізи на святу: «Анна Ліза тепер навіки Боже дитя. Тіло її опромінене німбом; тіло з чистого світла, в сто разів прекрасніше й легше за рожеву хмарку на сході дня» [2, с. 57]. Уявлення про святість, як про особливе сьайво, для Люсі є домінантою поняття «сакральне». В її дитинстві реальність сакрального представлена в скульптурі Святого Антонія Падуанського, в історії життя Святої Люсії, в Святому Письмі, в тих його сторінках, які вона вже прочитала. Люсі ніде й ніколи не підіймається до бунту супроти Бога, навіть її дивна молитва до Святого Антонія Падуанського, молитва, в якій вона благає смерті підлому брату й просить, щоб всесильний Бог не дослухався до молитов її близьких, що бажають життя Фердинану. Це молитва про смерть, що само по собі є злочином супроти божественної природи світу, але не бунт супроти Бога.

Парадоксальні взаємини людини й Бога найкраще реалізовані в романі через образ Алоїзи, яка доходить до бунту супроти Бога, до ненависті до всього живого, до самої землі. Втрачаючи сина, Алоїза втрачає й цікавість до оточуючого її світу, замикається в своїй втраті, духовно гине набагато раніше, ніж фізично. Винуватцем її горя вона бачить Бога: «Бога, який винуватець всього цього, який створив цю непостійну, непам'ятливу землю. Землю, яка носить і годує людей тільки для того, щоб легше було їх знищити, а потім пожерти. Бога, який, як твердять, подарував людині душу. Але що за дар ця душа, прищеплена до глухого й такого слабкого серця жалюгідних і нещасних людей? Хіба не міг Він залишити людей у спокої, наділивши їх блаженним глупством тварин, які не знають страждань любові, горя за померлими й жаху перед прийдешньою смертю?» [2, с. 219]. В той час, як дитинне сприйняття не заперечує Бога й існує у згоді з ним, сприйняття дорослого, обтяжене міркуваннями про сенс буття та життєві катаклізми, доходить до повстання супроти Бога, до нігілізму жити по-своєму, керуючись іншою правдою, аби дочекатись все ж таки щастя й спокою. Алоїза, зненавидівши Бога, зовсім його зрікається. Алоїза губить межу між містикою й реальністю, вона втягає Бога в свою реальність і хоче примусити Його діяти за її власним планом, хоче воскресити Фердинана. Містичне світовідчуття Алоїзи суттєво різниться від Люсі тим, що вона занедбала вишуканість сакрального, не опанувала його всюдисущністю, силою власної волі Алоїза прагне переробити божественність світу, а не опанувати законами божественного. Для неї містика – це нагальне диво, диво на вимогу. Отже, Алоїза не розуміє природи сакрального, живе на

периферії сакрального світовідчуття, її віра в Бога взагалі є нав'язною, вона не є внутрішнім переконанням, жодна з її молитов не доходить до божественного здійснення, на відміну від молитви Люсі, яка здійснюється.

Ці два розуміння Бога й божественності світу, два підходи до оперування містичним боком життя в романі співіснують, як паралельні світи. Кожному з персонажів ніколи не випадає потрапити у світ іншого, ані зрозуміти логіку світу іншого.

Лейтмотив Бога є наскрізним не лише у романі «Погляд Медузи», а в інших, зокрема у романі «Безмірність» (1994). Він є наскрізним мотивом всієї прози Сільві Жермен, проте у кожному наступному романі семантика лейтмотиву Бога значно змінюється. Задля з'ясування цих змін візьмемо до аналізу роман «Безмірність».

Особливістю розвитку лейтмотиву Бога в цьому романі є те, що він індивідуалізується у відповідності до світовідчуття Прокопа Поупа. Провідною ж властивістю світовідчуття Прокопа є пригніченість, соціальна образа, нереалізованість духовних прагнень. Якщо у романі «Погляд Медузи» Бог осмислюється, як очищаюче світло, як прихисток змученій душі героїні, то в романі «Безмірність» Бог відчужений від духовного світу персонажа, він ворожий, байдужий і холодний, він нічим не може йому зарадити. Герой виголошує: «Як записати чорним по білому неймовірне мовчання Бога?» [1, с. 191]. Прокіп не перебуває у діалозі з Богом, оскільки Бог для нього – мовчазна субстанція. Індивідуалізація Бога в світогляді Прокопа здійснена також внаслідок накладання образу дочки на образ Богоматері Марії. Страждання його дочки з нещасливої любові й страждання Богоматері сприймаються героєм в одному ряду духовних випробувань, яким годі й зарадити, й спостерігати які він далі не ладен. Отже, мотив Бога в романі «Безмірність» набуває ще більшої філософічності, пов'язуючись з проблемами самоусвідомлення Прокопа.

Лейтмотив тіла. Лейтмотив тіла в романі «Погляд Медузи» збагачується семантикою дитячої плоті та зганьбленої дитячої плоті. Перші роздуми Люсі над тілесністю світу виринають під впливом легенди про Святу Люсію, плоть якої зазнала глумління, оскільки вона видерла свої очі й послала їх нареченому, за якого не хотіла виходити заміж, хоча Богоматір за велику її любов до Ісуса подарувала їй нові гарні очі. Маленька Люсі приходиться до висновку, що Свята Люсія мала дві плоті та двоє очей: одні святі, а другі – мирські, і ніяк не може примирити в своїй свідомості це двоїння. Тоді вона вирішує, що подолати таке двоїння можна лише шляхом жаху: «Очі дивні й очі страдницькі, тіло, осяяне ореолом, й нещасна спаплюжена плоть, що вже гниє у землі. Очі, сповнені захоплення, і очі, сповнені жаху, прекрасне тіло ангела й жалюгідне зморене тільце. Люсі все намагалась зрозуміти, що об'єднує між собою ці очі, ці тіла; у неї з'явилося передчуття, що перетворення одного в інше повинне проходити через жах» [2, с. 82]. Загаданий у такий спосіб дуалізм плоті не долається в романі, а, навпаки, підсилюється.

Після трагедії звалтування Люсі перероджується, її висока дитинна чиста плоть стає сплюндрованою і жалюгідною. З'являються два образи Люсі, зафіксовані через спостереження її власної матері. Перший образ Люсі: «Донька у мене просто справжній весняний протяг, тільки й дивись, щоб не застудитися, спостерігаючи, як вона стрибає то тут, то там» [2, с. 86]. Другий образ Люсі: «Моя дочка – справжня маленька гадючка, яка миттєво прослизає між пальцями і може вжалити, якщо посмієш наблизитися до неї. Я просто не знаю, з якого боку до неї підійти. Вона завдає мені багато турбот, і я не бачу з її боку ні краплини ніжності!» [2, с. 86]. Весела, життєрадісна Люсі зникає назавжди, натомість з'являється Люсі з потьмареним світовідчуттям, приреченим на страждання й ненависть. Морок, який поглинає Люсі, ніхто не розуміє і не може її порятувати, тому він осмислюється дівчинкою, як велика містична сила, супроти якої вона беззахисна.

Ще один змістовний відтінок концепту «дитяча плоть» пов'язаний зі сприйняттям самого людоджера, для якого ця плоть є звабною: «Вона була непокірлива і навіть бунтівлива, а вже ну просто до неймовірності, але все ж в цьому худому тілі ховалась прекрасна солодкість дитинства. Це тіло було йому покірним, належало йому, і було воно солодким» [2, с. 175]. Солодка плоть дитинства, з точки зору людоджера, й становить суть звабного в дитячій плоті, за якою він полює.

Лейтмотив сну. Лейтмотив сну реалізується в романі як художня картинка власне сну і як теорія сновидінь, екзегетика сну. Сон і дитяча плоть дуже пов'язані між собою. Вперше опис сну стосується світовідчуття Луї-Фелікса: «Щоночі від засинає в ямці штучних небес і бачить сні, в яких сяє сонце, тремтять зірки або переливається північне сяйво. Уві сні він обертається навколо планет, летить, осідлавши сонячний вітер, перетинає Чумацький Шлях, бігає, подібно мисливцю за метеликами, безмежними просторами неба, ловлячи метеори» [2, с. 13]. Щасливе дитинство вундеркінда Луї-Фелікса дарує йому казкові сні про будову всесвіту, про космічний пил і зірки. Його покликання сягнути зірок реалізується спочатку в цих дитячих снах. Позитивна семантика сакралізованої дитячої плоті й радісних снів у романі поступово змінюється.

Зміні радісної й позитивної семантики сну, як відображення дитинного стану душі, сприяє звернення до теоретизування з приводу природи сну та можливостей впливу на людські сновидіння. Екзегетику сну черпає з роману Джоржа Дюмор'є «Пітер Іббетсон» Алоїза, прагнучи перенестися у містичний світ, де загубилася душа її сина. Сільві Жермен навіть наводить рядки з цієї книги: «Спати завжди треба лише на спині, підклавши складені руки під голову та схрестивши ноги – права лежить на лівій, якщо тільки ви не лівша; ні на мить не можна припиняти думати про те, де ви хочете опинитися уві сні, після того, як заснете; уві сні не можна ні на секунду забувати, де ви знаходитесь і ким станете, коли прокинетесь. Ви повинні поєднати сновидіння і реальність. Не забувайте про це!» [2, с. 149].

Алоїзі раптово відкривається істина, що сні непадвладні керуванню ззовні, що вона неспроможна орієнтувати своє несвідоме. «Дні йшли, сеанси сновидіння-реальності продовжувались, і плутанина все підсилювалась. Сеанси сновидіння-реальності не мали нічого спільного з тим, чим займались Пітер Іббетсон і герцогиня Тауер; то було швидше сновидіння-запаморочення або навіть сновидіння-морок. Заплутані марення Алоїзи заглиблювались у самі надра її плоті, і плоть розпалювалась, волала від жадання» [2, с. 162]. Зв'язок сну й несвідомих імпульсів душі виходить на поверхню, Алоїза плутає природу сну з природою розуму і тому потрапляє у пастку. Чорний морок все глибше засмоктує її: «Вона вийшла в похід, щоб порятувати сина, озброївшись материнською любов'ю і білою магією сновидіння-реальності, але в дорозі заблукала, дозволила, щоб нею оволоділа плотська любов, дала себе зачарувати чорній магії сновидіння-мороку» [2, с. 170]. Це є містичне поринання засобом сновидіння, хоч Алоїза вороже ставилась до будь-якої містики, але у цьому випадку містика підкрадається до неї з того боку, де вона беззахисна.

Для Алоїзи сон стає другою реальністю, саме тією, якої їй не вистачало. У фрагментах опанування Алоїзою методики сну-реальності відчутна середньовічна традиція трактування снів як містка у минуле та майбутнє. У середньовіччя сон тлумачився як місток між життям і смертю, як відкритий кордон між ними, що спричинилось до численних описів подорожей у потойбіччя та спілкування з померлими для одержання від них різноманітних пророцтв та вказівок. Традиція інтерпретації сну як кордону між сучасним, минулим і майбутнім, сягає ще більш минувшини, тож видіння Алоїзи цілком утримуються в межах існуючої культурної традиції, виділяючись лише індивідуальними образами минулого. Специфікою письменницької манери Сільві Жермен є саме те, що вона не прагне винайти принципово новий художній елемент, а залучає його з культурних напластунків, вільно оперуючи різними століттями та епохами. Екзегетика сну, яка фактично дорівнює свідомій історії людства, обертається в її романах то тим, то іншим змістовим боком, в залежності від художнього плану зображення, від потреб актуалізації образу. Сама ж письменниця ніякої нової теорії сну нам не пропонує.

Характерно, що сні Фердинана ніколи не бувають вивершеними картинами, вони взагалі безбарвні, в них немає нічого: «Він не заснув, і жодне сновидіння не угніздилось у ньому. А сон, що пливе всередині нього, такий дивний в чистому цьому світлі, що тремтить на небі, в якому губиться його беззмістовний погляд: небо повертається супроти обертання землі, на якій він розпростертий. Сон, що тисне його, стократ темніший, ніж фіолетові тіні, що затримались в гушавині живих загородок та заростей кущів» [2, с. 68-69]. Сон Фердинана межує з небуттям, в яке він повільно й переселяється. Позбавлення Фердинана сну з його яскравими картинами та звуками є однією з характеристик цього образу, як позбавленого розуміння суті сущого, як людини, що вкрала дитинність світу, позбавила його барв і звуків. Таким

чином, лейтмотив сну стосовно образу людоджера також має функцію своєрідного вироку. Виключення Фердинана зі світу казкових видінь інтерпретується як покарання, як виключення його зі світу живих людей.

Сон у романі «Погляд Медузи» має семантику казкового одкровення світу, подарованого людям, добрим душею. Тож людоджер просто не може мати такого дарунку, оскільки він руйнує світлу картину світу. Сон у романі стає ціннісним принципом, тобто втілює критеріологію цінності: тільки персонажі, які не вчинили злочину, ладні побачити казковий світ сну. Крім того, сон кожного персонажа індивідуалізується також у залежності від того, наскільки цей персонаж демонструє розуміння містичного боку життя, наскільки він затягнений у незбагненну подієвість неможливого, неймовірного. Цінність сну в системі містичного світобачення є винятковою, тож, спираючись на вікові традиції тлумачення сну як чогось втаємниченого й вартісного, Сільві Жермен використовує прийом сну для того, щоб розставити акценти над образною системою роману, щоб допомогти читачеві зорієнтуватися.

Висновки з дослідження. Використання відомого у світовій літературі мотиву Горгони у романі Сільві Жермен потягнуло за собою низку семантичних значень, обійти які письменниця не могла та й не прагла, а саме: скам'яніння, холод, невідворотність перетворення тощо. Проводячи аналогію між дівчинкою та Горгоною, Сільві Жермен не лише увиразнює дитячу самотність та безвихідь, а й прагне задекларувати саму природу зла, його чинники. Все своє життя Люсі буде страждати від скоєного (як вона вважає) злочину, втратить природність у стосунках з людьми, набуде рис відчуження тощо. Лейтмотивна структура роману «Погляд Медузи» спрямована на демонстрацію прихованого, як, власне, і в усіх попередніх романах письменниці.

Актуалізація лейтмотиву очей у романі «Погляд Медузи» зумовлена семантичним наповненням образу Горгони, ознаки якої частково переносяться на Люсі, маленьку дівчинку. Тож семантичний розвиток лейтмотиву очей у цьому романі об'єктивно перебільшений, він виструнчений у відповідності до власного міфемного простору і має у тексті центруючу функцію стосовно лейтмотивної структури роману.

Всі сокровенні думки Люсі розкриваються читачеві лише у просторі лейтмотиву. Звичайна життєва подієвість передається у творі на рівні тематичному та сюжетному. Такий розподіл інформаційного поля тексту сприяє утворенню двох площин – реальності та світу міфологічної Горгони. Люсі, перебуваючи в обох світах одночасно, сама не здатна узгодити ці світи, проте вона є єдиною істотою, яка перебуває в обох світах відразу. Жерменівська містифікація тексту на рівні лейтмотиву в цьому романі вирізняється також наголошенням на ймовірності-достовірності як хиткій межі людської свідомості. Відбувається навіть гра цією межею. Дійсність і

містика повсякчас взаємно зумовлюються так само, як і взаємно заперечуються.

Перспективи подальших досліджень у цьому напрямі вбачаємо в тому, що проблематика роману «Погляд Медузи» Сильві Жермен, без перебільшення, універсальна й притаманна творчості чи не більшості авторів сучасності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Жермен Сильви. Безмерность. – СПб.: «Амфора», 2003. – 221 с.
2. Жермен Сильви. Взгляд медузы. – СПб.: «Амфора», 2002. – 285 с.
3. Козловски Петер. Миф о модерне. Поэтическая философия Эрнста Юнгера. – Москва: Республика, 2002. – 234 с.

УДК 821.111.09(73);141.72

DOI: 10.24144/2617-3921.2020.18.239-250

Oksana Lutsyshyna

*PhD, Lecturer in Ukrainian Studies,
Department of Slavic and Eurasian Studies,
University of Texas at Austin, USA
oxana_flo@yahoo.com*

Olga Kishko

*Senior teacher of English Philology department
Uzhhorod national university
Orcid.org/0000-003-1485-2653
Uzhhorod, Ukraine, +38(050)6786304
olga.kishko@uzhnu.edu.ua*

Toni Morrison's *Sula*: queering binaries, uniting traditions

Анотація. Стаття розглядає роман Тоні Моррісон «Сула» з точки зору феміністської теорії і квір-теорії. Роман викликав чимало дискусій у середовищі літературознавців і культурологів. Вони розглянули складну структуру роману, гендерні стосунки, дружні стосунки між жінками, наголос на жіночій сексуальності, тощо. Хоча дехто з дослідниць пропонував віднести роман до «лесбійської» літератури, це викликало заперечення, тому що в романі немає сексуального контакту між жінками. У даній статті обстоюється думка, що доречніше підійти до твору з позицій квір-теорії, тобто континууму сексуальності, розмитості термінології, аніж з позицій

чітко визначених гендерних і сексуальних ідентичностей, не обов'язково властивим афроамериканцям у тому ж вигляді, в якому вони властиві білим. Квір теорія є частиною постструктуралістичної критичної теорії, яка з'явилась на початку 1990х, увібравши досвід гендерних досліджень. У статті досліджено зв'язок роману «Сула» з міфологією народу йоруба і, зокрема, сама постать головної героїні, Сули, яка уособлює «Адже», життєву силу, втілену в жінці. Авторка прослідковує зв'язок роману з європейською традицією карнавалу, і повалення звичних ієрархій. Як це не парадоксально, але безпечним місцем для чорношкірої жінки, її надійним притулком є плавність, текучість, що притаманна воді. В даному випадку Тоні Моррісон посилається на річкових богів та духів африканських предків. Письменниця ніби викликає їх до цього світу. Зроблено висновок, що роман «Сула» і сама Сула-протагоністка ставлять собі за мету сутнісно змінити епістемологічні підходи, задіяні «білим» фемінізмом, а також цілою західною епістемною традицією, яка стоїть на бінарних опозиціях. «Сула» прагне їх розмонтувати.

Ключові слова: феміністський підхід, квір, раса, ідентичність, примусова гетеросексуальність, йоруба, Адже, епістемологічна бінарність

Abstract. This article analyzes Toni Morrison's novel Sula from the point of view of feminist theory and queer theory. The novel inspired a lot of debates between scholars, who looked at various aspects of the novel, such as its complex web of relationships between and within genders, its take on race, and its exploration of female sexuality. While the term "lesbian" literature does not seem to fit the novel, the scholars agreed on the term "queer" literature. It can be explained by the fact that Sula depicts intense and existentially significant relationships between women, but without the sexual dimension. The article's use of queer theory enables the researcher to view the novel, as well as the protagonist, within the queer continuum rather than through the binding approach of fixed gender and sexual identities that were not necessarily typical in African American communities. The article turns to the African religions references in Sula, such as the beliefs of the Yoruba people, encoded by Toni Morrison in particular Sula herself being an embodiment of Aje, the spirit of female power. We can see that Toni Morrison also skillfully employs the Western tradition, and this is what makes Sula so complex and so prone to be analyzed with the help of queer theory – the binaries in this text are not fixed and open to interpretation. Though the African matrix is not directly related to queer theory, it is a part of the meaning of the text. The author also turns to the European medieval tradition of "misrule." All these identities only lock black womanhood in. Paradoxically, a black woman's safe space, the shelter of her stability is rooted in fluidity – perhaps, alluding to the waters and the river gods and spirits of the African ancestors whom Toni Morrison summons to this world. The world that in its Western dimension appears to be "misruled," "carnavalesque" and "upside down" – it all depends from what angle to look at. The article concludes that the novel, and the

character of Sula, strives to dismantle the biases of white feminism, as well as the epistemological binaries of and western discourse.

Keywords: feminist, queer, race, identity, compulsory heterosexuality, Yoruba tradition, Aje, epistemological binary

Introduction. The name of Toni Morrison, American writer and Nobel prize laureate is widely known in the world. Her creative work has been attracting attention of literary critics for many years, and her novel *Sula* is the object of discussion among them. For example one should mention the name of Barbara Smith [smith], who is attempting to read *Sula* as a lesbian text and is searching for a paradigm of interpretation that would encompass more than just the analysis of gender, race or sexuality separately. She argues that *Sula* raises issues that concern “Black women’s autonomy,” and also critiques “heterosexual institutions of male-female relationships, marriage, and the family” [10]. Laura Harris agrees that “lesbian literature” emerges “not because women [in the text] are “lovers,” but because they are the central figures, are positively portrayed and have pivotal relationships with each other” [4]. In her critique of Smith’s article Deborah McDowell states that such a definition of lesbianism is too broad. It “*subsumes far more Black women writers, particularly contemporary ones, than not into the canon of Lesbian writers*” [8, p.170]. She further problematizes the issue with “lesbian” readings of *Sula* claiming that for a long time the works of Black women writers were regarded only “*practically ...rather than theoretically*” [8, p.169], without employing paradigms of the actual literary analysis. The readings were rather ideological than actually literary. We share the opinions of those scholars who refer *Sula* to the so-called queer literature.

Methodology. The main method of research employed in the given article is close reading, also known as close textual analysis, which investigates the relationship between the internal workings of discourse in order to discover what makes a particular text function persuasively. Close reading may be related to the hermeneutical triangle since three important traits are examined: the author of the text; the audience and the message itself. Close reading attempts to reveal the detailed, often concealed, tools that give a particular text stylistic consistency and rhetorical effect.

Results and discussion. The discourse of queer theory is capable of explaining and validating the term “lesbian” without producing reductionist readings, - and incorporating race as a category of analysis, too. It is evident that this text does not deal only with female desire and female sexuality, but touches upon sexuality in general, in particular in relation to race. Male (and racialized) sexuality is being discussed and “queered” (that is, put outside the framework of binaries). Laura Alexandra Harris justly argues that “*race is its own queer category... Further, in the US system of black and white race works queer*” [4, p.11]. *Sula* is not just a story of sexuality: it is a story of black sexuality, male *and* female, and certainly not only

“lesbian” – black sexuality put in the context of hostile white environment and often defined by it.

Sula may not be a “lesbian” text, but it is definitely a “queer” one. Deborah McDowell mentions that *Sula* defies binary oppositions; “*it glories in paradox and ambiguity*” [8, p.168]). Ambiguity is something queer theory accepts readily in fact, queer theory has even been criticized for insufficient “political stance” which relies on fixed identities and clear ideological platforms. However, it is still a useful body of theory precisely because of its “*theoretical, that is philosophical, inclination: it strives to look for certain explanations and, in Foucault’s terms, “genealogies.” A genealogy, according to Michel Foucault, is “a historical_knowledge of struggles*” [3, p.], of social forces shaping the concept.

Primarily created as a discourse that deals with issues of sexuality, queer theory also evolved to have a broader meaning. It establishes a continuum of non-conformity in general, often referred to as “queer” [2], striving to deconstruct binary oppositions. Queer is “*deviating from the expected or normal... strange... odd or unconventional in behavior*” [2]. By analyzing both the discourse of sexuality in *Sula* as well as that of “queer? ambiguities we can examine the novel more fully and take a close look at different categories and epistemologies at play.

One particular paragraph is especially curious in this respect: the words of *Sula* when she, already fatally ill, is visited by her friend Nel. This little speech is a kind of quintessence of all the discourses that appear in the novel. It is where they intersect. Nel asks *Sula*, who is, by this point, hated in the community for being viewed as “*evil,*” a harbinger of the changes for the worst, a woman, who sleeps with other women’s men, and, what is worse, with white men, thus violating the racial and class taboos, - “*You... lying here in dirt you did in this town and you still expect folks to love you?*” [9, p.145]. *Sula* responds bitterly: “*Oh, they’ll love me all right. It will take time, but they’ll love me...After all the old women have lain with the teen-agers; when all the young girls have slept with their old drunken uncles; after all the black men fuck all the white ones; when all the white women kiss all the black ones; when the guards have raped all the jailbirds and after all the whores make love to their grannies; after all the faggots get their mothers’ trim; when Lindbergh sleeps with Bessie Smith and Norma Shearer makes it with Stepin Fetchit; after all the dogs have fucked all the cats and every weathervane on every barn flies off the roof to mount the hogs... then there’ll be a little love left over for me. And I know just what it will feel like* [9, p.145-146].

Opening the text with the ambiguous joke about the “Bottom” (which is actually “the top”), Morrison, as it was already mentioned, “*consistently frustrates any attempts to think in strictly binary terms*” [1, p.89]. We see many strong women in the story, but none of them is just “good” or just “bad.” The concept of matriarchy – with *Eva* being one of the main “mothers” of the story – is blurred: we cannot decide whether it is a positive or a negative thing. The paradigm that could explain this ambiguity is that of African aesthetics. Vashti Crutcher Lewis offers a very interesting reading of *Sula* as a text that employs African tradition [6, p.97]. It

accounts for some of the ambiguities in the text: or, rather, whatever is viewed as an ambiguity in the European ontological tradition that rests on binary oppositions, stops being ambiguous. In her book “Our Mothers, Our Powers, Our Texts: Manifestations of Aje in Africana Literature” Teresa Washington refers to Yoruba spiritual traditions in which Aje, defined as “an embodiment of power and an expression of the matrix of potentiality from which that power emanates,” plays a crucial role [12, p.17]. “Aje” is the secret of life itself, and it most often manifests in women, as part of female power and female spirituality. However, it is not just an innocuous “good” force – it can be potentially dangerous.

Hence, the images of “ambiguous” matriarchs, the carriers of Aje power, in Morrison’s *Sula*: Eva and Mrs. Jacks, Ajax’s mother, in *Sula*. Eva Peace “exercises supreme control over her community” [12, p.218]. As for Mrs. Jacks, she is described as “*an evil conjure woman, blessed with seven adoring children*” [9, p. 126]. Washington argues that Morrison here deliberately “conflate[es] such adjectives as *evil, blessed, and adored,*” [12, p.247] thus indicating the “mix-up” of “good” and “evil,” the disappearance of the dichotomy so crucial to the Western mind. We are reminded that matriarchs are neither “good” nor “bad,” but simply powerful. “*Mrs. Jacks emerges as yet another paradoxical Mother of Power who hones a “discredited” force for members of her community and recycles aspects of that force in her seven sons*” [12, p.247]. *Sula* herself is a woman of Aje, but she and her grandmother, Eva, cannot coexist in Medallion; it is too small of a place for two such strong priestesses. Therefore she puts Eva in the nursing home – an act seen as “evil” by members of the community (as it seems, the power of Aje in *Sula* is manifesting itself more as a negative thing than as a positive one, since *Sula*’s actions, by any standards, are not very ethical).

Vashti Crutcher Lewis claims that *Sula* is a “priestess” whose realm is water (the source of Aje power in Yoruba tradition), and Shadrack is her spiritual husband, leader and “*the oracle of the river-God*” [6, p.94], “*a provider dispensed by the gods to “always” be there for the displaced Sula*” [6, p.92]. She is a mystery for the community, and he is a kind of a village fool whom nobody takes particularly seriously – he is “crazy.” But the issues of her non-conformity and his madness are interpreted differently if considered from the point of view of the Yoruba tradition: *Sula* is a woman of Aje and Shadrack is the oracle, someone who during his illness and the time of being unconscious was talking to the ancestors [6, p. 92]. This reading helps establish a continuum of epistemologies present in *Sula*: we see that the referral to African ancestry is very prominent in this text.

The interpretation of *Sula* in the framework of the African tradition is indeed fascinating, but it is not the only tradition present. We can see that Toni Morrison also skillfully employs the Western tradition, and this is what makes *Sula* so complex and so prone to be analyzed with the help of queer theory – the binaries in this text are not fixed and open to interpretation. Though the African matrix is not directly related to queer theory, it is a part of the meaning of the text that is vibrantly present, and it should not be ignored. Queer reading, both as interpretation of sexuality and

race (or, rather, sexuality-as-race and race-as-sexuality) and the insight into the nature of ambiguities of the novel (continuum of non-conformity), is more relevant to the “Western” part of the discourse of the text, and yet, since the two traditions are interconnected, the African paradigm must be at least outlined. The African tradition is also important in terms of the issue of gender and “proper” gender roles: Sula is not behaving as a “woman”. Her “Africanness” is almost the marker of her “queerness.” She is not nurturing, “kind” and “good” in the conventional sense, being the heir of the tradition of the ambiguous matriarchs whose powers can be potentially healing or damaging, or both at the same time.

The scene depicted by Sula is a world upside down. It is a strange combination of mixed-up sexualities, races and social statuses which reminds us of a “dance macabre” of the Middle Ages (here we see the Western tradition emphasized). It can be interpreted as a reference to the traditions of the Carnival, the time of festivities during which the social roles were not observed. Carnival, or the medieval Misrule, was the time when all the hierarchies were thwarted: the fool was a crowned king, the men were dressed as women, women – as men, and the “top” and the “bottom,” as Mikhail Bakhtin would say, took each other’s place (it is probably not accidental that Morrison incorporates the joke about the Bottom which is really the Top, early in her text, thus indicating to us early on that her novel is not about fixed and stable identities. Usually such festivities happened around Christmas time. *“Medieval Misrule often broke down regulated sexual behavior and gender rules... men didn’t have to act like “men,” women didn’t have to act like “women,” and sex was for love and pleasure, not for reproduction”* [2, p.4]. Carnival, according to Bakhtin, was *“the suspension of hierarchical differences between people”* [5, p.30].

What happens in this topsy-turvy world Sula describes to Nel. It is first and foremost the world where all the sexual taboos are violated, the most important of them being the racial ones *“...after all the black men fuck all the white ones; when all the white women kiss all the black ones... when Lindbergh sleeps with Bessie Smith and Norma Shearer makes it with Stepin Fetchit”* [9, p.145-146]. The “sex” Sula talks about is not just about sexuality, but also about race, and race becomes a crucial factor in this “carnavalesque” picture. Sula queers the discourse of acceptable social and amorous relations.

The reference to black men having sex with the white ones is the most obvious example of queering. Sula points out earlier in the text the perverse “love” of the white men towards the blacks. *“White men love you,” – she says to Jude. “They spend so much time worrying about your penis they forget their own. The only thing they want to do is to cut off a nigger’s privates. And if that ain’t love and respect I don’t know what is”* [9, p.103]. “Black” is constructed as Other, with the sexuality of the Other being labeled as perverse, “deviant” and excessive. Masculinity of the Other is always either too threatening and therefore has to be eliminated, diminished, or ridiculed. The history of lynching and castrating black men by the white ones testifies to this.

In his analysis of a notoriously racist novel by Thomas Dixon, *The Leopard's Spots: A Romance of the White Man's Burden* (1902), Mason Stokes states that “hooded, white-sheeted” KKK is employing the image “of white racial erection...Anglo-Saxons respond to ...[black penis] with one of their own – an erection for an erection... Worried over myths of black sexual prowess, white men respond to black sexual threat with arousal” [11, p.139]. Black men are feared and desired at the same time. The white woman becomes the site of anxiety, and the black man has to pay the cost of this anxiety. Sula asks: *And white women? They chase you all to every corner of the earth, feel for you under every bed. I knew a white woman wouldn't leave the house after 6 o'clock for fear one of you would snatch her. Now ain't that love?* [9, p.103.]

“White women,” – according to Sula, should “*kiss all the black ones*” [9, p. 146], and, technically, this is the only overt reference to lesbianism present in the novel. This is, of course, another mocking, Misrule-inspired statement. However, in the light of Barbara Smith's argument the issue of female desire – black female sexuality – comes forth. To some extent, I read Smith's proposition to view *Sula* as a “lesbian” text due to the importance of a strong female friendship, which is erotically charged – as an attempt to draw our attention to the existence of a desire that is both liberating and liberated from the male and white power. This desire is supposedly free from the necessity to conform to the male and white stereotypical ideas of black female sexuality. Smith found no better word for this desire as “lesbian,” since “lesbian” came to denote a female space, a “separatism” from the dominant patriarchal structures.

In her article “It's Not Safe. Not Safe at All”: Sexuality in Nella Larsen's *Passing*,” Deborah McDowell talks about the myths “*perpetuated throughout history about black women's libidinousness*” [7, p.617]. Black female slaves supposedly were wanton and seductive, and the white masters could not resist them. Therefore, in the history of black literature depiction of female sexuality was always a risky and difficult subject as hypersexual. For a black woman to be depicted as a sexual being in ways that would not succumb to these stereotypes is not an easy task. When discussing Nella Larsen's book *Passing*, Deborah McDowell emphasizes that though the novel has lesbian overtones, it never states so explicitly, instead making the issue of “passing” (a light-skinned black woman passes for white) a metaphor for sexual transgressing [7, p. 618]. It seemed to be the only narrative strategy in the times of Larsen (Harlem Renaissance) to write about female sexuality in a way both relatively safe and yet subversive. Race became the marker of sexuality, and (lesbian) sexuality was conceptualized in terms of race: to step outside of your race was to step outside of your sexuality, to love another woman, and to love a woman was the prerogative of her who “passes” as something else. As a black woman, the protagonist does not dare to be a “lesbian” – this is a “white” thing, too dangerous to do. Blacks are oppressed enough, and there is no need to add another dimension to this oppression. In the black community one cannot be a “lesbian” – one can only be a black woman.

One cannot analyze race and sexuality separately from each other: the myth of universal sisterhood was never true, and white women often saw black women in the same way white men saw black women – as sexually incontinent, always ready to seduce the white people. Sula herself is opposed by the community on the grounds of sleeping with white men – as a black woman, she is not supposed to do this, this is “unthinkable” and can only be happening due to “rape” [9, p. 113], with her not just raped as a “woman” but as a “black woman.” Being a black woman means being a female partner to a black man - not to a white woman and not to a black woman. Therefore, Sula’s comment sounds so subversive: in truth, she encourages black women to step outside of their race, supposedly stepping outside of their sexuality.

She also makes an unlikely couple from a white actress Norma Shearer and a controversial black comedian Stepin Fetchit, whose real name was Lincoln Theodore Monroe Andrew Perry. Stepin Fetchit portrayed the black man as not very intelligent, perhaps alluding to the mid-nineteenth-century “minstrel” show. Here a white woman is not paired with a “real” black man, a sexual beast ready to rape her and steal her away from a white man, but with a self-parodying individual whose identity is already confusing to both blacks and whites. Being “black” stands for being “queer.” The white community imagines that Stepin Fetchit is amusing, believing that he aims at entertaining them, when in fact he might be more into mocking them and subverting their expectations – without them realizing it, and the black community is unhappy with the fact that his humor is self-denigrating, humiliating the blacks (though he may be only exposing, in a series of complex rituals of defamiliarization, the process of subverting the white expectations). At any rate, the very mention of his name indicates a strong presence of the queered discourse, a fluid identity, one of the most prominent ambiguities of the American culture. Sula, as always, makes it even queerer.

Sula also utters a rather strange thing: “*After all the whores make love to their grannies*” [9, p.145]. Why such a choice? If in other “pairs” she produces it is usually the “extremes,” normally in terms of race, that are pinned against each other, here we have an unlikely juxtaposition of a whore and a grandmother. I cannot but speculate on Sula referring to herself (she is viewed as a whore by the community – and not even just because she sleeps with the town men, but because she is rumored to sleep with white men [9, p. 113] and her grandmother Eva. The issue of motherhood and maternal connections is important in Sula. The novel, though, does not show us any “happy cases” – all the mother-daughter relations are highly problematic, with Eva having no time and energy to “play” with her daughter Hannah, with Hannah being too preoccupied with herself and her own sexuality to mother Sula, with Helene being too restrictive and “proper” to connect with Nel on a somewhat meaningful level. Sula and her grandmother do not get along. Sula tells Eva directly: “*Don’t talk to me how much you gave me, Big Mamma, and how much I owe you or none of that*” [9, p. 92]. Eva, the ambiguous matriarch, the Aje woman in Yoruba culture, is bestowed with a lot of potential, but, as I have already mentioned, this does not mean that she is a “good” person, since in the African

tradition such matriarchs are not necessarily evaluated in terms of the binary “good”/”bad.”

“Whore” and “grandmother” definitely make one of the queerest couples in the topsy-turvy world of Sula’s personal Misrule. On the one hand, we can read this sarcastic proposition of “lovemaking,” paradoxically, as Sula’s desire to separate herself from her grandmother by carving another identity for herself, albeit an unflattering one (“whore”), by creating a binary. It is better to be a whore than to continue the line of the unfortunate women-mothers who do not let their children individuate, like the deweys who never grow up and never even learn that they are not one person but three, Plum who wishes to return to the maternal womb, or Hannah who lives in the shadow of her omnipotent mother. On the other hand, as we saw, Sula despises binaries. She tends to queer not so much that which *she* herself considers to be extreme, separate and different, but what the society presents as such and which is stereotyped against. We almost have to read it “vice versa.”

Sula and her grandmother supposedly represent two drastically different ways of existence (Eva being the mother of a family, a nurturer, and Sula “*throwing her life away*” [9, p. 93] – but do they really? After all, they are both equally socially disadvantaged, as (poor) women of color, and in this sense there is a bond between them. They are in a “lesbian” continuum of female connections (eventually betrayed by Sula), of black female space, where they are together to help each other, to comfort and to provide a holding environment. So, when Sula says that they should “make love” (the choice of the expression “make love” is remarkable, too – considering that in all other cases Sula uses much less gentle expressions - “to lay,” to fuck,” to sleep with” – this is the only “couple” that can “love”), she puts forth, in a grotesque way, this “lesbian” idea of a (black) female space, a safe heaven, a shelter from racial and gender oppression.

The world portrayed by Sula is quite disturbing. It is a parody, a satire, a queering, Misrule, but it is almost too bitter to be a play or a joke. This Carnival ends badly, too (not like the real carnival, which is only a game, a safe way to vent frustration [5, p. 12]. *Sula’s* (and Sula’s) Misrule is not “controlled,” – it is really quite unruly. The town folks are lead to their death by the “fool” (Shadrack) who becomes “king” by assuming the role of a spiritual priest. The sacred and the profane trade places: what everybody laughed about before and did not take seriously – Shadrack’s National Suicide Day – suddenly gains a tragic prominence, emerging from the realm of the “funny” and “casual.” This Carnival ends in death, thus signifying that its nature from the start was not playful. The people of the Bottom die in the tunnel – the Bottom which is the Top does become the “bottom,” the inside of the land, in one terrifying change of scenery. The participants of the Misrule are punished for engaging in it only on the level of a game. Sula is also punished: though she sees the world in a carnivalesque upside-down way, she does nothing to “warn” the people. She only thinks about herself.

In the passage that was analyzed above Sula plays with binaries. Different identities are juxtaposed against each other. But she mocks the fixed identities, and

her laughter indicates that we are, literally, not to accept these identities without questioning them. When identities are fixed, they become rigid, oppressive and therefore problematic. Men and women, black and white, young and old, go past us in the evoked procession of ghosts. We see them violating sexual taboos, especially the racial ones. When these “Others” are coupled with each other, the binary nature of their relationship to each other is exposed. In a way, none of these identities can exist without the Other: white needs black as its “bad” and “less privileged” counterpart, “men” need “women,” “faggots” need “straight people,” and “grandma,” strangely enough, needs a “whore.”

We remember the African tradition that is also present in the text. In this tradition binaries are not given such a prominent place as in the West. Whatever happens, happens according to some other metaphysics unknown to us. The “murder” of Chicken Little stops being a murder and becomes a ritual of sacrifice to the spirits of water, gods of river [6, p. 95], Eva and Sula are not viewed as “bad” – or “good” women, and become the women of Aje, a special power granted to them by their African ancestors, Shadrack’s role is not that of the crazy man, but a man outside of the very paradigm that could judge him as being crazy or not – he is someone who spoke to the ancestral spirits and visited the “other” world, - and the people who die in the tunnel perish not only because they are indignant about the existing social order but because they neglected their African roots (many of the ones who dies there were also the ones who especially hated Sula, not recognizing her as a “priestess” [6, p.95]. The African tradition coexists with the Christian one: they are intertwined, creating a complex amalgam, like the beliefs about the Virgin of Guadeloupe who is a Christian saint and a pagan goddess of the past at the same time.

It is interesting to point out, though, that these traditions, each in their way challenging the assumption of a binary and compromising it, themselves do not constitute a binary. They are not pinned against each other – the relationship between them is much more fluid. This makes a lot of sense: if one of the goals of the novel was to destabilize the binary, to compromise it. As Rita Bergenholtz points out, *Sula* is “*an extended satire on binary (reductive, cliché) thinking*” [1, p.89]. The beginning and the end of the text are symptomatic: if at first we see the contrasting “top” and “bottom,” the last sentence of the text is not about hierarchies any more: it is about “*circles and circles of sorrow*” [9, p.174].

It would probably be reasonable to say that such blending of traditions and refusal to follow binary thinking, this marker of the Western epistemology, is a feature important for the whole realm of ethnic literature. *Sula* cannot be read from just one prospective (e.g., from the point of view only of Biblical symbolism). This obscures the meaning of the novel, and offers a reductionist interpretation. Queer theory, though, is a useful paradigm that allows room for the African aesthetics and epistemology as well as deconstructing some the Western concepts. It can conceptualize sexuality and race, or sexuality-as-race and race-as-sexuality.

Perhaps, Barbara Smith relates to these “ruptures” in the narrative structure of *Sula*, the impossibility to explain certain scenes and certain characters or their behavior when she calls the novel “lesbian.” If a “sentence refuses to do what it is supposed to do, if there are strong images of women and if there is a refusal to be linear, the result is innately lesbian literature,” she claims [10]. By “lesbian” she strives to denote a kind of a continuum, a space for black female experience that does not have other shelter. However, this particular identity word “lesbian” is so firmly rooted in the idea of a binary that it becomes an unsuitable choice for marking the novel. If somebody – or something – is “lesbian,” then it must have its counterpart – “not lesbian” or “heterosexual.” Besides, even the issue of a lesbian continuum was not created to encompass the issue of race. When we call *Sula* a “lesbian” novel, we may be prompted to conceptualize it within a very “Western” framework, without reference to other important structures present in the text.

On the other hand, queer theory offers a chance for a much richer reading. Its stance to deconstruct binary oppositions agrees with the main stance of the novel which relishes in ambiguities. A “lesbian” space becomes a “queer” space, accounting for racial and sexual tensions simultaneously, recognizing the interlocking nature of oppression. Moreover, queer theory allows for coexistence with the African aesthetics. The African tradition looms behind the Christian, Biblical surface, making the novel truly deep, like the waters of which Sula (the character) is the priestess. The two traditions are skillfully and effortlessly combined, and the metaphor of Misrule is a helpful tool for a more profound analysis.

Conclusions. Both traditions discussed above have one thing in common: they are preoccupied with the search for the “space,” “safe space,” a (female) “continuum” for a black woman. She cannot really be a “lesbian,” because being a lesbian means being “white.” She has to either pass for white, to step outside her race, and yet the Western epistemological binaries prove to be too restrictive. A safe space, a continuum or a black woman lies outside the framework of these binaries. She does not want to be a “black slave” to the white men, with her body treated as commodity; she does not want to be just a convenient wife to a black man. She does not want to be only a rival to a white woman who sees her as a seductress. All these identities only lock black womanhood in. Paradoxically, a black woman’s safe space, the shelter of her stability is rooted in fluidity – perhaps, alluding to the waters and the river gods and spirits of the African ancestors whom Toni Morrison summons to this world. The world that in its Western dimension appears to be “misruled,” “carnavalesque” and “upside down” – it all depends from what angle to look.

REFERENCES

1. Bergenholtz Rita. Toni Morrison’s *Sula*: A Satire on Binary Thinking. *African American Review*. 1996. 30.1 P.89-98
2. Bronski Mason. ”There’s something about Harry”. *Weekly Planet*. 2003. 07/31

3. Foucault Michel. Two Lectures. *Power/Knowledge*. New York: Pantheon Books, 1980. P. 78-108.
4. Harris Laura Alexandra. Queer Black feminism: the pleasure principle. *Feminist Review*. 1996. 54. P.3-30
5. Humphrey Chris. The politics of carnival: festive Misrule in Medieval England. Manchester: Manchester UP, 2001.
6. Lewis Vashti Crutcher. African tradition in Toni Morrison's Sula. *Phylon*. 1960. 48.1 P.91-97.
7. McDowell Deborah. "It's not safe. Not safe at all": sexuality in Nella Larsen's Passing. *The Lesbian and Gay Studies Reader*. New York: Routledge, 1993. P.616-625.
8. McDowell Deborah. New directions in Black feminist criticism. African American literary theory: a reader. New York: New York UP, 2000. P.167-177.
9. Morrison Toni. Sula. New York: Vintage, 2004.
10. Smith Barbara. "Toward a Black feminist criticism." The new feminist criticism: essays on women, literature and theory. New York: Pantheon Books, 1985.
11. Stokes Mason. White heterosexuality: a romance of the straight man' burden. New York: Routledge, 2005. P.131-150.
12. Washington Teresa. Our mothers, our powers, our texts: manifestations of Aje in Africana literature. Bloomington: Indiana UP, 2005.

УДК 75.03/.04(73)(092):391.8(6)

DOI: 10.24144/2617-3921.2020.18.250-261

Lucia Rusinková

*Master of Philology, Pavol Jozef Šafárik University in Košice,
Faculty of Arts, Department of British and American Studies*

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7550-915X>

Košice, Slovakia, +421 915 926 900

lucia.rusinkova@student.upjs.sk

Incorporation of traditional African artifacts in selected works by Loïs Mailou Jones as a reflection of historical identity

Анотація. У статті здійснено аналіз вибраних творів Лоїс Майлу Джоунз, видатної художниці Гарлемського Відродження. Головним критерієм для відбору послугувала наявність у них рис африканського племінного мистецтва. Мета дослідження полягає в тому, аби довести, що згадані артефакти стали для художниці інструментом, який дав їй змогу

осмислити нерівне становище афроамериканців у суспільстві, їхню ідентичність, а також спадщину споконвічної Африки. Отже, дві картини, відібрані для аналізу – «Фетиші» («Les Fetiches») та «Дві віри» («Two Faiths»), були створені відповідно в кінці 1930-х та на початку 40-х років. Основна причина чому акцент робиться на цій темі – часта відсутність інформації про образотворче мистецтво Гарлемського Відродження у публікаціях, присвячених сучасному мистецтву. Як виявляється, образотворче мистецтво Гарлемського Відродження ніколи так високо не поцінювалося, як література чи музика, які представляють цю епоху. Однак в статті не ставиться завдання простежити чому це так; натомість, тут докладено зусиль, щоб висвітлити тему, яку часто ігнорують. Важливо зазначити, що в статті тема образотворчого мистецтва розглядається не в рамках теорії мистецтва, а отже аналіз спирається на історичний контекст та філософські тенденції перших десятиліть ХХ століття, що дозволило мисткині підійти до поняття ідентичності з унікального ракурсу. Методологія, яка застосовується для дослідження, охоплює описовий метод у поєднанні зі спостереженням за формальними аспектами картин; також ці особливості протрактуються у вже згадуваному історичному контексті. Тому увага зосереджена радше на смислах картин, простежуваних конотаціях, а не на майстерності виконання. Таким чином, вагомий внесок статті полягає в поглибленому аналізі двох творів, що відносяться до Гарлемського Відродження (Негритянського руху) та пов'язаних з ним філософських напрямків перших десятиліть ХХ століття з наголошенням на використанні артефактів корінних африканців. Крім того, запропонований матеріал може пригодитися читачам, які цікавляться досить знехтуваною темою образотворчого мистецтва Гарлемського Відродження.

Ключові слова: ідентичність, Гарлемське Відродження, артефакт, релігія, маски, спадщина

Abstract. This paper deals with the analysis of selected works of Loïs Mailou Jones, a prominent visual artist of Harlem Renaissance. The key element determining the selection of particular works was the presence of African tribal art features in these paintings. The intention was to prove that the mentioned artifacts became a tool for the artist that enabled her to reflect upon the unequal position of African Americans within society, their identity, as well as upon the heritage of the ancestral Africa. Thus, the two works selected for the analysis are Les Fetiches and Two Faiths, produced in the late 1930s and the early 1940s respectively. The main reason the paper focuses on this topic is frequent absence of visual art of Harlem Renaissance in publications dedicated to Modern art. Similarly, the visual art of Harlem Renaissance has never been met with the same level of appreciation as literature or music representative of this era. Yet, it is not the intention to trace reasons why it is so; instead, the paper aims to provide a contribution to this often

overlooked topic. It is important to say that the paper approaches the theme of visual art not from the perspective of art theory. Instead, the analysis relies on historical context and the philosophical tendencies of the first decades of the 20th century that enabled the artist to approach the notion of identity from a unique angle. To describe the methodology being used, it is a combination of a descriptive method related to observation of formal aspects of paintings, yet, these features are interpreted within the already mentioned historical context. The focus is therefore more on the paintings' meaning, traceable connotations, rather than on the artistry itself. The contribution of the paper thus resides in in-depth analysis of the two works within the framework of Harlem Renaissance, Négritude movement and affiliated philosophical strands of the first decades of the 20th century with the accent on the use of indigenous African artifacts. Moreover, the paper may be also useful to readers interested in frequently unheeded topic of visual art of Harlem Renaissance.

Keywords: identity, Harlem Renaissance, artifact, religion, masks, heritage

Introduction. The incentive for this paper was a strange fact that despite undisputed critical acclaim of the Harlem Renaissance, the visual art of this period has received a rather meager attention in comparison with other genres of artistic creation of this era. While jazz proved to become a turning point in the history of music and in the sphere of literature, considerable success was achieved with significant number of authors having become an inherent part of the canon, the same cannot be said about the field of fine arts. For that reason we have determined to focus on this area, often overlooked within the context of Harlem Renaissance but especially within the context of the Modern art itself. It must be said that it is not the intention of this paper to explain the marginalization of visual art of Harlem Renaissance; however, it will hopefully demonstrate that this art is worth being paid attention to at a greater scale.

In general terms, the paper looks at the notions of identity as understood in terms of history. More precisely, the paper observes how such identity can be regained via art, how art can serve as a means of uplift of a group of people that share an experience of systemic discrimination and finally how art can serve a political purpose. To be more specific, this paper examines the work of Harlem Renaissance painter Loïs Mailou Jones and the use of traditional artifacts, namely masks and fetishes in two of her paintings, *Les Fetiches* and *Two Faiths*, and it does so primarily within the context of political beliefs of the first half of 20th century that addressed and eventually offered ideas to improve the unequal position of people of African descent in Western societies. The hypothesis states that the import of traditional African artifacts into Western world in the early 20th century that led to incorporation of tribal art features into Modern art eventually triggered new conception of identity and offered new perspectives, especially for African Americans, to approach the question of their identity and to address the problems of social inequality, predominantly in arts.

Methodology. The analysis of selected works is realized independently by the means of descriptive method. The formal aspects of the paintings, as the techniques used, the shapes, the use of colors all deserve the attention, yet the major emphasis is put predominantly on the presence of tribal African artifacts by the means of which the painter expressed her view on the question of African American identity, history and the complexities related to their ancestry in relation to the prevailing philosophical and political tendencies of the first half of 20th century; in other words an interpretation of paintings within mentioned context.

Results and Discussion. Throughout her long and prolific career, Lois Mailou Jones (1905-1998) managed to produce an ample body of work that made her one of the most prominent African American artist of the 20th century. Jones is generally associated with the period of Harlem Renaissance, even though it must be said that her most distinguished works were produced later in her career. The examples presented here represent her work from the late 1930s until the early 1940s, when she began producing her most mature works. First, however, it is necessary to clarify the term ‘Harlem Renaissance’ itself. We can define it as an outburst of arts and cultural activity among African Americans that started after WWI and ended in the early 1930s once the Great Depression put a halt to it. Generally it does not comply to the requirements of an artistic movement as such; it cannot be characterized by one major style since the art of Harlem Renaissance encompasses large variety of styles and approaches. The unifying element is therefore not an inclination to a certain mode or technique; instead, the connecting element is an effort to reconstruct and redefine African American identity. The Black Americans looked back at their history, i.e. the era of slavery and the ancient African past from significantly changed perspective; African heritage became worthy of appreciation as well as their folk heritage, since it demonstrated the capacity of African Americans to create original art forms despite the conditions of the slavery era. Harlem played an important role in this process of rediscovering the lost heritage; it was a place that epitomized the search for a new Black identity and offered efficient ways of spreading these new ideas:

Removed from their place of Southern enslavement, the new Northern blacks sought a new social identity. Harlem afforded a space in which this self-definition could develop, and also gave black intellectuals and political leaders a chance to raise the consciousness of people drawn from all over the South. [2, p. 116]

Jones’s formation years as an artist were naturally marked by the emergence of new ideas and shift of perception of their situation among African American themselves.

The beginnings of her career are not in fact connected with the painting. In her twenties she developed an interest in patterns and textile design, which led her to creating costumes for at that time first-rate Denishawn Dance Company. This experience marked a crucial point in her career, as it was while designing the costumes and the masks for this modern dance company that she seriously studied

African masks and other traditional African art forms for the first time. [5, p. 178] Much later in her life she remarked that this encounter with African art motivated her to incorporate these motifs in much larger scale, and that one of her most famous works *Les Fetiches* and earlier, in 1928, her cover for the *Opportunity* magazine, can be ascribed directly to the Denishawn experience. Masks became an emblematic feature of Jones's artistic expression, and throughout her long career she would draw upon the tribal art extensively. As she later remarked, "I found that the African masks gave me my best opportunity for studying the mask as a form, and my interest in the mask began very early in my career. The African mask, you will note, is still very important in my paintings today." [8, p. 357] Jones's work can be characterized by wide spectrum of the rendition of African masks and the two selected works constitute a small sample which aims to outline a variety of possible approaches towards the use of African masks and other artifacts.

One of her most distinguished works is *Les Fetiches*, painted in 1938 while she was studying in Paris at the Academie Julian. In relation to *Les Fetiches*, it seems indispensable to mention the crucial impact of Paris on her life and career. Her stay in Paris completely changed the perspective of herself as an artist and strengthened her self-confidence:

I would walk into those openings of the exhibits and see the paintings of Lois Jones hanging beside those of artists from all over France and all over the world, as a matter of fact. It gave me the strength to realize my talent and that I really had the ability to succeed. It was my chance to compare my work with that of the great artists in France... France gave me my stability, and it gave me the assurance that I was talented and that I should have a successful career. [8, p. 360-361]

Inspired by Henry O. Tanner and encouraged by her close friend Meta Warrick Fuller, another crucial figure of the Harlem Renaissance, who studied in Paris under Auguste Rodin and gained considerable recognition, for Jones it was also a logical step to move to Paris. In the 1989 interview she summed up the significance of Paris on her life and career with the following words: "Freedom. To be shackle free. That's the thing that released you from all of the pressure and stagnation which we suffered in this country." [8, p. 359]

Jones herself admitted that *Les Fetishes* marked "a major point of her career." The inspiration for this painting she found in the Paris galleries, where she observed various fetishes and masks and drew the sketches which she reworked into this painting. Among the range of her works, *Les Fetishes* protrudes due to its bold design and the macabre atmosphere it evokes. It could be said that the rendition of masks approximates to the actual nature and function of tribal masks. While it is true that the use and the form of masks (which can be traced back to Paleolithic age) varied depending on the particular African region, some parallels can be observed among all the African cultures, despite their diversity. The traditional function of masks was primarily related to religious beliefs and practices; they were perceived

as a medium between the people and a God-like entity, or in general, the world of the spirits. It was often believed that the masks represented a spirit of an ancestor; even more so, that the person who wears the mask is possessed by this spirit. The excessive stylization can be explained by traditional belief which puts an emphasis on the distinction between the essence and the surface of reality; hence the stylization that refers to the abstract nature of the reality that is not visible. [7, p. 188-191]

Fig. 1 [*Les Fetiches*, 1938, oil on linen]

It could be said that certain degree of realism is applied in the depiction of masks. To put it more precisely, the stylization stems from the masks themselves as physical objects and their rendition on the canvas reflects their true form. This painting also includes exclusively five overlapping masks, each unique in form which might be understood as a representation of different African tribes or a groups.

Additionally, there is a sense of rhythmic pulsation achieved by the positioning of the masks, their size and the use of color. Even though rather muted, the color spectrum is composed of earthy colors oscillating predominantly between grey and brown tones. Perfectly balanced composition abounds with color nuances of the masks, which, in combination with the dark black background endow the painting with an illusion of a depth.

Apparently, in *Les Fetiches*, the reference to Africa is straightforward. Africa is conceived here as a mythic place; the aura of mysticism radiates from the whole painting. Seemingly, in a way, it evokes the Eurocentric images of Africa as a dark continent, of rituals the comprehension of which is elusive for Western understanding. The spirituality invoked here transcends established Western

conception of religious experience. In terms of style, the African traditional and modern Cubist aesthetic (or rather Post-Cubist, given the fact that the painting was created more than two decades after Cubism reached its peak) meet in mutual harmony; the angularity of forms derives from the nature of the masks themselves yet in effect fits well within modernism as well, the very modernism that made extensive use of these features.

By then, Jones overtly embraced the African heritage as one of the major sources of inspiration for her art works and as the expression of her identity. Referring to *Les Fetiches* she stated the following:

I did that painting in Paris in 1937. I remember taking it down to the Academie Julian to my professors: they all looked at it, they looked at me, and they said, "Mademoiselle Jones, it does not look like you. You paint the Luxembourg Gardens and the Cluny Gardens and the streets of Paris. What are you doing?" So I said, "Well, when you look at Matisse and Picasso and Modigliani and all the others using the African influence, don't you think that if anyone has the right to use it I should have the right?" [8, p. 367]

Taking into consideration the fact that *Les Fetiches* was created in Paris, it is necessary to analyze the painting also from the perspective of philosophical and political tendencies emerging from France, i.e. the *Négritude* movement. Having been led by francophone intellectuals Aimé Césaire and Léopold Senghor, it was a philosophy that originated in the 1930s as a reaction against the French colonialism and that called for the unity of all the people of African origin. *Négritude* is mostly associated with poetry and philosophy; nevertheless it found response also in visual art. As Souleymane Bachir Diagne stated,

Senghor wanted Négritude to be the philosophy of the geometrical forms so characteristic of African masks and sculptures across different regions and cultures. He would often explain that the raison d'être of art in Africa is not to reproduce or embellish reality but to establish the connection with what he labelled the sub-reality that is the universe of vital forces. What modern art understood from the consideration of art nègre is that the issue was not anymore to simply reproduce sensible appearances but to deal with the forces hidden beneath the surface of things. [4]

It is symptomatic that in Senghor's conception, the masks represented a unifying symbol of the people of African ancestry. First, it is an element that reoccurs throughout all the variety of African culture, therefore it functions as a connecting element that enhances the diasporic nature of *Négritude*. To a great extent, *Les Fetiches* is a reflection of *Négritude* philosophy; even its realization in visual form. Moreover, the masks, each being different in form and color, might be

read as an expression of unity of African diaspora connecting the underlying philosophy of Negritude and the Harlem Renaissance in her own, distinctive style.

The following painting, *Two Faiths*, also offers a noteworthy interpretation of the legacy of the African heritage in relation to Western tradition. Created in 1944, the work reflects the period of Jones's career, during which her preoccupation for African heritage was shaped further, partially also due to Alain Locke's involvement. As she recalled,

When I came back from France, the first person I met on the campus at Howard University was Dr. Alain Locke, who greeted me by saying that he had followed my career in Paris and that he was using one of my paintings, a street scene in Montmartre, in his book. But he insisted that black artists have to do more with the black experience and, especially, with their heritage. He brought up the fact that Matisse and Modigliani and Picasso and so many of the French artists were getting famous by using the African influence in their work and that it was really our heritage and that we should do something about it. What Dr. Locke said caused me to turn to the black subject... [8, p. 358]

Fig. 2 [*Two Faiths*, 1944, oil on canvas]

The importance of Alain Locke, prominent African American scholar deserves to be mentioned in this context; this philosopher, educator and an aesthete was a crucial figure of the Harlem Renaissance and his publications also prompted the embracement of African legacy. In his essay, *The Legacy of the Ancestral Arts* he expresses a belief that the Black people brought to America their “deep-seated aesthetic endowment” and that the art of their African ancestors is also their cultural heritage which, in order for Black American artists to produce a true and honest

work reflecting the complexities of African Americans reality, must be embraced. Locke is fully aware of the fascination of the white world with ‘exotic’, African masks and fetishes and he believes that that the Black artists might in fact benefit from this situation. He suggest that in terms of art, and perhaps even beyond this sphere, there is much closer affinity between African America and Europe; while in America a Black person had always been a figure of neglect and ridicule, in Europe the tradition of true interest in him can be traced back as far as to French Romantics. [6, p. 262]

To some extent, the title *Two Faiths* is self-explanatory as the core of the message the painting conveys is the awareness of the discrepancy between the two cultural grounds which is expressed on the level of the subjects portrayed as well as on the formal level. Similarly as in *Les Fetiches*, in *Two Faiths* the portrayal of the indigenous African art transcends mere stylistic inspiration since the central idea is drawn upon the *function* of the selected object; in this particular example an African fetish and a classical bust, acquiring a symbolic meaning.

The composition is strictly divided into two parts allegorically representing the ‘two faiths’. The very title is a noteworthy indicator of the thematic concept of the painting. In fact, the work deals profoundly with the notion of religion, specifically, with the striking difference between African and Western (European) religious grounds. The difference is expressed by a line palpably dividing separating the composition into two, strikingly varied parts. While *Les Fetiches* is characterized by balanced positioning of the subjects evoking a sense of harmony, *Two Faiths* echoes severe discord. The division is expressed on three basic levels; on the level of the subject portrayed, the color spectrum and the clash between horizontal and vertical lines. The left ‘African’ side of the composition depicts a wooden African idol or a fetish which occupies significant part of the whole painting. The shapes of the artifacts are considerably simplified with certain degree of angularity enhancing exaggerated features of mouth, eyebrows, and the nose. The stylization is therefore, emitted from the object itself. Within the framework of African indigenous religious tradition, the idols had a function that in simple terms could be described as an intermediary between the people and the supreme entity. The idols were an item to be worshipped, yet the ultimate object was the Supreme Being, i.e. the deity represented by the artifact. The function of the idol is therefore purely symbolic embodying the divine being. Furthermore, the idol, given its representative purpose aids, as J.O.Awolalu put it, “man’s perception and concentration and to remind the worshipper of the divine presence.” [1, p. 8] Moreover, the fetishes and the idols are connected with power, which either resides in them or a fetish itself contains the power implemented in ceremonial consecrations. [3, p. 146] In the painting, the specificity of African religious experience is further underpinned by other constituting features. The drape forming the background of the left part is characterized by colorful horizontal stripes. Again, the spectrum is composed of predominantly earthy colors sprawling from white, yellow, orange and red to deep black tones. The fabric also contains geometric patterns so typical for African

decorative arts. A sense of warmth emanates from this part of the composition which aims to turn the attention to energy and vivacity of African religious experience. Jones spent considerable part of her artistic studies in Europe, therefore the education she received was based on modern Western standards. Yet, in order to gain recognition she did not succumb to the established academic requirements and even though the tribal art motifs were by then well acknowledged as a valuable contribution to modernism, the critics and many artists as well still maintained that tribal art itself does not surpass the established Western standards. To a great extent, these motifs still played a role of a curiosity that, in order to perform a certain function must be put into perspective of modern art. Jones breaks away from such view by juxtapositioning the traditional African with classical European (or rather seemingly medieval), but not modern, referring to the grounds of Western culture. Addressing the question of the Western tradition as a de facto a synonym of civilization, it is possible to read in the painting at least some degree of subversion. The elevated position of this ‘one and only’ civilization is indicated by the pedestal of the bust being placed above the African idol. The contrast between ‘high’ Western and ‘low’ ancient African culture is therefore expressed directly in the placement of the statues.

The issue of inferiority vs. superiority of given religions and cultures should not be conceived merely on an abstract level; for centuries the African religious tradition had been systematically suppressed by the colonists. The process of implementation of Christianity had been accompanied by destruction of the worship of ‘pagan’ idols and fetishes, which, in fact, was made punishable. Nonetheless, the very religious practices the Christianity found obnoxious paved the way to its successful implementation. To be more specific, both cultures made use of icons or images. According to Hartmut Böhme, “Christian customs were understood in exactly the same way by the Africans as pagan sacred objects, amulets and private fetishes were by the missionaries: as instruments of magic.” [3, p. 142] Subsequent massive Christianization almost annihilated traditional religious beliefs and practices by de facto substituting them with Catholic customs. *Two Faiths* therefore also addresses the issue of colonization that strongly affected African religious tradition. Undoubtedly, religion significantly forms one’s identity as well as identity of a nation; it is a strong cultural constituent. Jones’s conception of African identity therefore logically aims to rediscover, re-embrace old religious traditions which, in her understanding, as the painting suggests, indicates a sense of irreconcilability with the Western Christian tradition.

Indeed, in opposition to vivacity of the African part of the composition the Western side evokes certain rigidity and coldness. The use of light blue color for the drape is the source of striking contrast. The bust might be understood as a symbol of dignity and sophistication of Western culture, yet, given this context, it can also be read as an indicator of severity of this tradition.

Within the context of African American history, *Two Faiths* addresses the problematic issue of what the African Americans should ‘believe in;’ i.e. how to

reconcile the contradictions between their heritage and their American identity as they were met with a challenge of re-invention of their identity that started in the 1920s during the Harlem Renaissance. *Two Faiths* points out this issue by literally putting the tradition of the two continents next to each other and by marking the strict separation the painting expresses a sense of divergence, a duality of lived experience, the ‘double consciousness’ as W.E.B DuBois would describe it. More importantly, though, the painting encourages the African Americans to re-establish the lost connection with Africa and to reflect on African heritage.

Unsurprisingly, *Two Faiths* also visualizes *Négritude* philosophy that also perceives the African and the Western as clashing concepts:

The mystic warmth of African life, gaining strength from its closeness to nature and its constant contact with ancestors, should be continually placed in proper perspective against the soullessness and materialism of Western culture; that Africans must look to their own cultural heritage to determine the values and traditions that are most useful in the modern world. [9]

More importantly though, the lack of permeation might be interpreted as the need to create space for the African cultural heritage in the modern world, i.e. within the dominant cultural environment that sees itself as more distinguished.

To conclude the analysis of this particular painting, in *Two Faiths* two principles meet – *The Négritude* and the philosophy of the Harlem Renaissance, namely that of Alain Locke as both being based on common grounds with their emphasis on African spirituality, even mystic dimension of personality of people of African descent. This conception is intertwined with the issue of religion as a pillar of identity, in this case the African idolatry and fetish worship, which can be conceived as a possible way to comprehend the African heritage.

Conclusion. It is obvious that Jones drew extensively on various philosophical and even political ideas that sprung up during the 1st half of the 20th century and in a sense her works are products of their age. If we wanted to be simplistic we might even say that the paintings analyzed might be read as a theory put into artistic practice. Such interpretation would be misleading, though, and it would make her works ideological and dogmatic. Both paintings are a demonstration of a communion of several opposite principles. They are direct in addressing their theme, yet, this fact does not make them one-dimensional in their interpretation. As we have seen, the opposite is true, as there layers of meaning to be discovered. Furthermore, the analysis showed that both paintings conjoin aesthetic principles with intellectual endeavor since the impact of philosophical tendencies is palpable. Both works are aesthetically appealing to a viewer, yet, the awareness of philosophical, political ideas of the era when the works were being made enriches their understanding and allows more complex interpretation.

This is achieved by using the elements the paper focuses on as not mere aesthetic objects; the crucial feature is the awareness of their function. In that sense,

her rendition of tribal arts features aims to highlight their original, i.e. religious purpose. The employment of religion as a motif proved to be appropriate and fruitful way of reflecting upon the social reality of African Americans as well as her Jones's lived experience as an artist. Indeed, it seems to be legitimate to describe these works as a reflection or even as a dialogue with the past and the present and their impact on one's identity. In both works, but especially in *Two Faiths* Jones offered a meaningful commentary on two civilizations, the Western and the ancient African; their rivalry and the perils of their erasure from history.

One's identity cannot be divorced from one's history as both paintings showed, and so we can conclude that hypothesis which stated that the tribal arts elements that was met with astonishment in the Western world and mostly in Modern art world of the first decades of the 20th century eventually offered new ways, new language to describe the experience of African American and to address the question of their identity in artistic form.

LITERATURE

Primary sources:

Jones Loïs Mailou. *Les Fetiches*. 1938, Smithsonian American Art Museum, Washington DC url= <http://americanart.si.edu/collections/search/artwork/?id=31947> JONES Loïs Mailou. *Two Faiths*. 1944. Museum of Fine Arts Boston, Boston, Massachusetts url= <http://www.mfa.org/collections/object/two-faiths-paris-490909>

Secondary sources:

1. Awolalu J.O. What is African Religion Tradition? *Studies in Comparative Religion*. Vol. 9, no. 1, 1976. url=http://www.studiesincomparativereligion.com/public/articles/What_is_African_Traditional_Religion-by_Joseph_Omosade_Awolalu.aspx
2. Birch A.L. Harlem and the First Black Renaissance. *Harold Bloom: The Harlem Renaissance*. Chelsea House Publishers, 2004.
3. Böhme H. *Fetishism and Culture: A Different Theory of Modernity*. De Gruyter, 2014
4. Diagne Souleymane Bachir. Négritude. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. 2016 url=[://plato.stanford.edu/cgi-in/encyclopedia/archinfo.cgi?entry=negritude](http://plato.stanford.edu/cgi-in/encyclopedia/archinfo.cgi?entry=negritude)
5. Earle S. The Wide-Ranging Significance of Lois Mailou Jones. *Women Artists of the Harlem Renaissance*. University Press of Mississippi. 2014
6. Locke A. L. "The New Negro: An Interpretation" Johnson Reprint Corporation, 1999
7. Middleton J. *New Encyclopedia of Africa*. Vol. 1, Charles Scribner & Sons, 2007
8. Rowell Ch. H. An Interview with Lois Mailou Jones. *Callaloo*. No. 37, 1989 url=[://www.jstor.org/stable/2931576?seq=1#page_scan_tab_contents](http://www.jstor.org/stable/2931576?seq=1#page_scan_tab_contents)
9. Encyclopaedia Britannica. "Negritude" *Encyclopaedia Britannica*, 2002 url= <https://www.britannica.com/topic/Negritude>

Eva Simková

*Mgr., PhD , Department of British and American Studies
Pavol Jozef Šafárik University in Košice, Slovakia*

0917326705

orcid.org/0000-0002-7733-8785

eva.simkova@student.upjs.sk

The Meeting of the Postmodern and Metamodern in the Characters of Ali Smith's *Autumn*⁴

Анотація. У цій статті розглядаються теорії та методології метамодернізму та постмодернізму. Головні герої роману «Осінь» (2016) шотландської письменниці Алі Сміт досліджуються крізь призму цих методологій. Стаття має на меті довести, що кожен з головних героїв уособлює один із двох згаданих рухів. Таким чином, ця стаття покликана відобразити занепад постмодернізму та становлення постміленіальної чутливості в її сучасному літературному прояві. У статті порівнюються та протиставляються головні герої «Осені». По-перше, представлена інформація про постмодернізм та думки різних науковців про його завершення. Тут також окреслені власні погляди щодо долі постмодернізму і того чому ці науковці виступають активними прибічниками поширення ідеї про його занепад. Далі у статті йде мова про виникнення нової постміленіальної чутливості. Дослідження зосереджується переважно на русі неоромантичного метамодернізму. Неоромантичний метамодернізм бере свій початок у культурологічних працях Тімотея Вермюлена та Робіна ван ден Аккера. Звідти він проникає у різні сфери мистецтва, включаючи літературу. У статті проаналізовано наявність ознак метамодернізму у шотландській регіональній літературі, а саме, у творі Алі Сміт «Осінь». У висновку вказується, що у зображенні головних героїв «Осені» Алі Сміт прослідковуються риси обидвох літературних рухів – постмодернізму та метамодернізму.

Ключові слова: Алі Сміт, постміленіальна чутливість, метамодернізм, постмодернізм, шотландська література, аналіз образу героя.

*Abstract. This article introduces theories and methodologies of metamodernism and postmodernism. This article applies each of these methodologies to the main characters in Ali Smith's *Autumn* (2016). The aim of this article is to prove that each of her main characters in *Autumn* (2016) personifies one of the two movements. Thus, this article is meant to serve as a reflection of the*

⁴ VEGA 1/0447/20 The Global and the Local in Postmillennial Anglophone Literatures, Cultures and Media, granted by the Ministry of Education, Research and Sport of the Slovak Republic.

decline of postmodernism and the rise of postmillennial sensibility in its contemporary literary production. This article compares and contrasts the main characters of Autumn (2016). Firstly, it provides information about postmodernism and introduces the opinions of various scholars on its decline. It also presents individual takes on the fate of postmodernism and why those scholars advocate its decline. This article further presents the rise of a new postmillennial sensibility. This article focuses mainly on the movement of neoromantic metamodernism. Neoromantic metamodernism has its roots in the works of Timotheus Vermeulen and Robin van den Akker in cultural studies. From there, it has been surging into various spheres of art, including literature. This article analyses its presence in Scottish regional literature, precisely in Ali Smith's Autumn (2016). Finally, it offers a conclusion of the representation of the two literary movements – postmodernism and metamodernism in the main characters of Ali Smith's Autumn (2016).

Keywords: Ali Smith, postmillennial sensibility, metamodernism, postmodernism, Scottish literature, character analysis.

Introduction. “Autumn. Season of mists and mellow fruitfulness. That's what it felt like for Keats in 1819. How about autumn 2016? (4, p.2)” This is the question Hamish Hamilton asks in his *Reader's Guide* to Ali Smith's *Autumn* (2016) and it is, a rather deceptive one, considering the postmillennial literary trends and, mostly, metamodernism. In their book, *Ali Smith: Contemporary Critical Perspectives* (2013), scholars Monica Germanà and Emily Horton aimed to highlight “the prevalence of postmodern motifs, structures and influences” in the novels of the contemporary Scottish writer, Ali Smith. However, their ideas were different from those of Mary Horgan, who despite the presence postmodern elements of pastiche and intertextuality, describes the works of Ali Smith modernist, stating : “I want to suggest that the interventional, numismatic practice I have been exploring, and Smith's own writing practice, might well be designated modernist. In the most basic terms, Smith's characters experiment with language and form, and make new. So far, so textbook modernist” (7, 164). Could Ali Smith's *Autumn* (2016) present an oscillation between postmodernism and metamodernism – a fairly new and popular movement which takes the rejuvenation of modernism and applies it to contemporary art, culture, philosophy and literature?

Methodology. This paper aims to answer the question above, familiarise the reader with some quintessential notions about metamodernism and compare and contrast the main characters in *Autumn* (2016). The claim in this work is that Ali Smith used her main characters in *Autumn* – Daniel and Elisabeth - as a personification of postmodernism and metamodernism in order to highlight the decline of the former and the rise of the latter. With the usage of close reading technique I shall attempt to prove my claim by presenting the most suitable passages from *Autumn* (2016), and inspire other researchers to widen the study on metamodernism and contemporary postmillennial literature.

The notion that postmodernism is on decline or dead even has been present for quite some time in the literary world and major literary scholars did not hesitate to hit the final nails in its coffin. Mary Holland (2013) views postmodernism due to its deconstructing tendencies as antihumanistic, lacking heart and meaning, which caused the decline of its popularity amongst readers. In other words, she claims that postmillennial literature, much like the postmillennial individual, grew out of postmodernism (1).

Results and Discussion. According to Alan Kirby (2015), “postmodern philosophy emphasized the elusiveness of meaning and knowledge” (51) and thus did not provide any truth whatsoever. In addition to Kirby, John McGowan (2015) refers to postmodernism as a movement informed by “a colossal ambition” - complete restructuring of Western system of thinking failed to bring the much desired changes (64). Irmtraud Huber (2014), while still believing in a postmodern sensibility, expects its decline in the near future. She blames postmodernism for the decline of realism and “the postmodernist claims about the power of discourse and the inaccessibility of the real, the fragmentation of the subject and the impossibility of truth” (6). Linda Hutcheon (2015) is certain that postmodernism is over (5). While she is still positively convinced of the postmodernist effect on the postmillennial art and culture; she no longer considers the postmillennial art and social sphere postmodernist as such (5).

Vermeulen and van den Akker (2010) have also noticed the inability of the postmodern aesthetics to respond effectively to contemporary social conditions that have been crucially shaped by an ecological crisis. The rising awareness of the ecological changes happening in our ecosystems is seen as underlining the need to combine the aesthetic and ethic in the way that cannot be found in postmodernism. They claim that postmillennial art is marked by a neo-romantic sensibility that brings back the romantic appreciation of beauty alongside the rising significance of myths, legends, folktales and the search for the reconstruction of a positive relationship between humans and nature. They see this re-emergence of the neoromantic sensibility as a part of a new stage in the development of modernity which they refer to as metamodernism.

Timotheus Vermeulen and Robin van den Akker with their revolutionary article “Notes on Metamodernism” issued in 2010 are considered the pioneers of metamodernism in cultural studies. Vermeulen and van den Akker (2010) claim that with the ecosystem slowly collapsing, the financial sector in crisis and the geopolitical situation changing with great frequency, there is a desire for a transformation in society and the emergence of the positive “we can do it” attitude that politicians express across media (2). This new postmillennial attitude to the world is also reflected in the combination of the aesthetic and the ethical into a new principle of aest-ethical that relies on such notions as reconstruction, myth, and metaxis. These trends are spreading hopefulness and sincerity, which are sensibilities that can no longer be tied to postmodernism (2). Thus, Vermeulen and van den Akker (2010) believe that a new name for this new era is needed. In their

opinion the term metamodernism fits the role the best, while the prefix “meta“ bears several meanings: “with”, “between”, or “beyond“.

Metamodernism is understood primarily as a product of oscillation: “between a modern enthusiasm and a postmodern irony, between hope and melancholy, between naivety and knowingness, empathy and apathy, unity and plurality, totality and fragmentation, purity and ambiguity“ (5-6). A crucial role in this oscillation is assigned to the metamodern strategy that revives the neo-romantic sensibility which “has been expressed in a wide variety of art forms“. Vermeulen and van den Akker perceive the neo-romantic sensibility mainly as an oscillation between modern enthusiasm and postmodern irony and they identify such specific examples as “negotiations between permanent and the temporary“, “questioning of Reason by the irrational“, “re-appropriation of culture through nature“, attempt to restore “to the cynical reality of adults, a childlike naivety“, return to mysticism (8).

Luke Turner, the author of the “Metamodernist Manifesto“, is another theorist who claims that “the discourse surrounding metamodernism engages with the resurgence of sincerity, hope, romanticism, affect, and the potential for grand narratives and universal truths, whilst not forfeiting all that we’ve learnt from postmodernism“ (252). Other theorists also support the idea that metamodernism is aligned to the return of grand narratives. Bent Cooper considers metamodernism “as a movement representing a post-ideological, open source, globally responsive, paradox-resolving, grand narrative“ (252); Seth Abramson writes that metamodernism is based on the “return to a belief in metanarratives, which operate as a guidance mechanism for humans by organizing many of our smaller narratives“ (252); Hanzi Freinacht states that “in response to complicated crises, we need meta-narratives; we need to create and be guided by new stories about humanity, society, and progress“ (252). In general it is agreed by most parties that there is a need for a grand narrative in the contemporary society that would help people deal with the contemporary crisis and search for solutions of the problems in the relationship between the individual and community on a small scale but also the bigger problems of humankind on the global scale. Alexandra Dumitrescu in her article “Foretelling Metamodernity” (2006) offers the following characterization of metamodernism:

The concept of metamodernism suggests a step forward, or rather beyond modernism and postmodernism, surpassing both of them. It designates the attempts to outrun the ideological and cultural tendencies of postcapitalist and post-communist societies and paradigms....As a global phenomenon, metamodernism represents the result of cultural mechanisms of self-defense and self-adjustment that bring about an age of globalization and holistic approaches after an age of excessive specialization.

(2, p. 47)

She also argues that in contrast to postmodernism, metamodernism thinks and operates on a large scale. Metamodernism evaluates human relationships and societal rules on the global scale. Metamodern authors find it important to “identify

inborn taboos (or moral commandments inherent to humans as social beings) that cannot be ignored if we are to be wholesome human beings” (original emphasis, 4). On the level of intellect, postmodernism and metamodernism support opposite stances. For postmodernism, analytical intelligence is the key for our spectrum of understanding, all others are to be discarded or disregarded. Metamodernism, in contrast, supports the existence of emotional intelligence. Emotional intelligence, a unity of emotions and intelligence, offers “an attempt to recover spontaneity, authentic intellectual joy and innocence to one’s mental frame“ (4).

David James and Urmila Seshagiri’s article “Metamodernism: Narratives of Continuity and Revolution” (2014) expresses their belief that contemporary literature should deal with the legacy of modernism and discusses a selection of contemporary novelists (Julian Barnes, J. M. Coetzee, Ian McEwan, Cynthia Ozick, Will Self, and Zadie Smith) with the aim to examine the modernist aspects in the texts that have been traditionally read as postmodernist. They argue that in fact, modernism never really ended, instead, it reappeared on the brink of the new millennium with the new force (97). They consider metamodernism an innovated version of modernism, stating that “metamodernist narratives distinguish themselves from an earlier postmodernism through self-conscious, consistent visions of dissent and defamiliarization as novelistic inventions specific to the early twentieth century” (94). Thus, James and Seshagiri (2014) try to find out how contemporary fiction seeks to reconstruct modernism as a paradigm (88).

Dennis Kersten and Usha Wilbers (2018) offer an important point that metamodernism already has a significant presence in Irish literature, specifically poetry. They draw on Wit Pietrzak’s study about contemporary Irish poet Paul Muldoon, who is known to frequently use the techniques of comedy and pastiche in his poems (721). Kersten and Wilbers mention Pietrzak’s conclusion, according to which:

Muldoon’s work may be classified as Metamodernist because it not only balances “postmodern levity” with a commitment to uncovering “the deep structures of social economy”, but also combines playfulness and seriousness. Although Muldoon’s employment of intertextuality and pastiche seems to be more in line with Postmodernist writing, Pietrzak argues that the poet’s interpretation of them stems from Joyce’s High Modernism.

(13, p. 721)

According to Kersten and Wilbers (2018), Pietrzak also mentions the importance of Joyce’s and Beckett’s strong and lasting influence on contemporary Irish writers (721).

Another significant change that metamodernism has brought into the development of the 21st century literature is the rise of new possibilities in the explorations of the postmillennial novel. Metamodernist novels according to Pieter Vermeulen (2015) aspire to imitate modernist novels both stylistically and

technically. The main change from modernist novels lies in the growing emphasis given on regional dialectic realism and the portrayal of new social and political agencies (14).

This decline of postmodernism and rise of metamodernism is easily observable in the main characters of Ali Smith's *Autumn* (2016). I aim to identify the oscillation between metamodern themes such as subjectivity, the exploration of the self, hope, unity, purity, return to nature, individualism and anarchism represented by the character of Elisabeth and postmodern themes such as fragmented realities, pluralist societies, antihumanism, scepticism, dystopia, the constant search for an identity and heightened sense of an individual's self-centeredness reflected in the character of Daniel.

The story of *Autumn* (2016) revolves around the friendship of a century old Daniel, who has lived his youth during the peak of the postmodern era, and Elisabeth, Daniel's neighbour and protégé. The story starts in 2016, when the old man Daniel lies in coma, his death imminent and dreams about his younger self, walking naked and experiencing the beauty of nature and getting ready to become one with it.

There's a little copse of trees. He slips into the copse. Perfect, the ground in the shade, carpeted with leaves, the fallen leaves under his (handsome, young) feet are dry and firm, and on the lower branches of the trees too a wealth of leaves still bright green, and look, the hair on his body is dark black again all up his arms, and from his chest down to the groin where it's thick, ah, not just the hair, everything is thickening, look. This is heaven all right

(14, p. 10)

The passage above can be read as an allusion for a current shift in literary movements since the old, dying Daniel can represent the decay of postmodernism. Daniel finds solace in his dreamlike coma, which he perceives as death. But instead of desiring life, he wants to stay in this dreamy, romantic nature, where he is in his twenties again and feels unity with the ground, the leaves. This dream scenario can be related to a new postmillennial sensibility, neoromantic metamodernism. His wish is to go back to nature, become one with the tree, the dirt, the ground, and the leaves which have a rejuvenating effect on his old body. His old self starts to transform back into the young one. Daniel chooses to let his postmodern life go and accepts the return to nature. Instead of wanting to run off on different travels and adventures like during his lifetime, he now "wants to make a bed there" (10). Instead of the pictures of the celebrities, writers and artists he met during his life, he has no desire to reconnect with either of them.

Daniel's mind races to John Keats, a romantic poet and reflects on how similar and terrible was his life and that of Keats, whom he refers to as "the poor chap" (10). His association with Keats might suggest that Daniel himself might have become a Romantic, and the terrible life of Keats, whom he pities in the segment, could be his

own life very well. Later, he covers himself with leaves so the girls in the “paradise” will not see him naked (10). Although this is a Biblical reference to Adam and Eve Daniel wants to keep himself covered for the reason of decency and not to dishonour the girls. This stands in a striking contrast with the postmodern Daniel who due to his flamboyant nature had several extramarital relationships, at least one of which resulted in a birth of a son (11). In the end of the dream, as the old Daniel is regaining consciousness in the hospital, he starts to have flashback from the unpleasant times from his life and starts to feel old, worn out and sad. As he states: “Daniel Gluck looks from the death to the life, then back to the death again” (12). But for Daniel, these words are bitter and have their opposite meaning – in his dreamlike paradise, life is death and death means life. The dreamlike world of the vegetative state gives him more meaning, purity and tranquillity, than regaining consciousness and coming back to the reality of life.

On the contrary, Elisabeth, the other main character, is young and living her dream, much to most people’s dismay. In this passage, Elisabeth becomes a standout character who cannot blend into the crowd due to her different lifestyle expectations.

It is a Wednesday, just past midsummer. Elisabeth Demand – thirty two years old, no-fixed-hours casual contract junior lecturer at a university in London, living the dream, her mother says, and she is, if the dream means having no job security and almost everything being too expensive to do and that you’re still in the same rented flat you had when you were a student over a decade ago – has gone to the main Post Office in the town nearest the village her mother now lives in, to do Check & Send with her passport form.

(14, p. 14)

In the passage chosen above, Elisabeth’s introductory chapter starts in the middle of summer, ordinary Wednesday and it has almost a fairy-tale hint in it. Midsummer indicates a beautiful warm weather, the age 32 indicates youth. The first hint of the character indicates a young woman with a warm personality, which she is. She works no-fixed-hours, so she has extra time to think and contemplate and read which her childhood hobby was and she has grown to become a junior lecturer of literature at a university. In a way, despite highlighting that she has no job security, limited budget to live her life and depends on temporary living arrangements, she is living a considerably free and happy life. Her mother and others throw heavy criticism on her due to her living arrangements – hence the living the dream comment. Elisabeth can be considered a personification of metamodernism. While groomed by Daniel who had lived his life with a postmodern taste, Elisabeth has grown to be young, fresh, idealistic, romantic in her approach to freedom and life.

However, in the novel, she is surrounded by people who oppose her lifestyle and are critical of Elisabeth. In the passage it is her mother, who is also a remnant of the postmodern world, and also the people at the post office, who show hostility

that she does not have to join them in a “queue of angry people stretching out the door for the self-service weighing machines, for which there’s no ticketing system” (14). The failure of ticketing machine points to the failure of postmodernism, which was celebrated as the era of technological advancement, but often brought more frustration than help to people. Elisabeth’s ticket machine works without an issue and while there is a crowd in front of her, she spends the time strolling to a bookstore buying a book to read it. When she returns to the post office, it is as if no time has passed since she left:

Through the windows, there on the other side of the road, she can see the grand municipal building that used to be the town Post Office. It’s now a row of designer chainstores. Perfume. Clothes. Cosmetics. She looks round the room again. The people sitting on the communal seat are almost all exactly the same people who were here when she first came in. She opens the book in her hand. Brave New World. Chapter One.

(14, p. 14)

In this paragraph, Elisabeth glances out the window and sees the impact of consumerism on the town – chain stores, perfume, and clothing and cosmetic sellers standing on a place where the municipal house used to stand. Something that inherently belonged to the townspeople has now been commercialized and became a consumer market. The inside of the post office does not look any better. While behind the window, the townsmen have lost their municipal building, inside the post office people are being robbed of their time. Elisabeth’s uniqueness of character lies in the fact that she does not belong to either the people inside or the ones outside. She seems to be the only person in this part of the novel who is an external observer and can see beyond things the others are immune to (apart of Daniel). And while the readers never get to find out whether Elisabeth is consciously aware that she is a personification of a new, different generation of ideas and values, she nevertheless stands up to the system by refusing to stoically wait or being overwhelmed by anger as the rest of the people at the post office. Instead, she takes out and starts to read her new book called *A Brave New World*. The name of her book can be interpreted as Elisabeth choosing to be a part of a new world, a new generation, which is not going to waste their time or fear for not using it up well enough.

Conclusion. In her novel *Autumn* (2016), Ali Smith uses her main characters to criticise the postmodern notions of consumerism, technological dependence, fragmented realities, pluralist societies, antihumanism, scepticism, dystopia, the constant search for an identity and heightened sense of an individual’s self-centeredness, while praising the metamodern themes of subjectivity, the exploration of the self, hope, unity, purity, return to nature, individualism and anarchism represented by the character of Elisabeth and in the dreams of Daniel. In this article I presented some of the passages from *Autumn* (2016) I have found suitable to support my interpretation of the main characters and some themes in the

novel, which I aim to research further to contribute to contemporary postmillennial literary scholarship and further study metamodernism in contemporary literary works.

REFERENCES

1. Corsa A.J. Grand Narratives, Metamodernism, And Global Ethics. *Cosmos and History: The Journal of Natural and Social Philosophy*. 2018. Vol. 14, No. 3. P. 241–272., www.cosmosandhistory.org.
2. Dumitrescu A. 2006. Foretelling Metamodernity: Reformation of the Self in Jerusalem. *Messi@h and Rosarium Philosophorum: Academia.edu*, 2006. P.1-5.
https://www.academia.edu/38268733/Foretelling_Metamodernity_2006.pdf.
3. Germanà M.H.E. Introduction. Ali Smith: Contemporary Critical Perspectives . London : Bloomsbury , 2013 . 8 p.
4. Hamilton H. *The Man Booker Prize 2017*. [online] Autumn Ali Smith. Available at:<[https://thebookerprizes.com/sites/manbosamjo/files/uploadedfiles/files/Autumn%20-%20Ali%20Smith\(1\).pdf](https://thebookerprizes.com/sites/manbosamjo/files/uploadedfiles/files/Autumn%20-%20Ali%20Smith(1).pdf)> [Accessed 20 May 2020].
5. Hassan I. Beyond Postmodernism: Toward an Aesthetic of Trust. *Supplanting the Postmodern: An Anthology of Writings on the Arts and Culture of the Early 21st Century*, edited by David Rudrum and Nicholas Stavris, 1st ed., Bloomsbury Academic. 2015. P.13-30.
6. Holland M. Succeeding Postmodernism: Language and Humanism in Contemporary American Literature. 1st. ed. New York: Bloomsbury, 2014. 240 p.
7. Horgan M. About Change: Ali Smith's Numismatic Modernism. *Contemporary Women's Writing*. 2016. Volume 10, Issue 2, P. 155–174. <https://doi.org/10.1093/cww/vpw014>
8. Huber I. Literature after Postmodernism: Reconstructive Fantasies. London: Palgrave Macmillan, 2014. 291 p.
9. Hutcheon L. Epilogue: The Postmodern ... in Retrospect and Gone Forever, But Here To Stay: The Legacy of the Postmodern." *Supplanting the Postmodern: An Anthology of Writings on the Arts and Culture of the Early 21st Century*, edited by David Rudrum and Nicholas Stavris, 1st ed., Bloomsbury Academic. 2015. P. 3-12.
10. James D. , Seshagiri U. Metamodernism: Narratives of Continuity and Revolution. *The Changing Profession*. 2014. Vol. 129, No. 1.
11. Kersten D.& U. Wilbers. Introduction: Metamodernism. *English Studies*. 2017 99:7 P. 719-722.
12. Kirby A. The Death of Postmodernism and Beyond. *Supplanting the Postmodern: An Anthology of Writings on the Arts and Culture of the Early 21st Century*.2015. P. 49-60.

13. McGowan J. They Might Have Been Giants. *Supplanting the Postmodern: An Anthology of Writings on the Arts and Culture of the Early 21st Century*. 2015. P. 61 - 74.
14. Smith Ali. Autumn. New York: Pantheon Books, 2016. 272 p.
15. Vermeulen P. Contemporary Literature and the End of the Novel: Creature, Affect, Form. London: Palgrave Macmillan UK, 2015. 192 p.
16. Vermeulen T., Robin van den Akker. (2010) Notes on Metamodernism. *Journal of Aesthetics and Culture* . 2010. № 2: 1–14.

УДК 821.111+130.2

DOI: 10.24144/2617-3921.2020.18.271-278

Олена Горенко

*доктор філологічних наук, доцент кафедри філології
Закарпатського угорського інституту
імені Ференца Ракоці II
orcid.org/0000-0002-3406-7559
м. Берегово, Україна, +38 095 5285555
gorenkoelena57@gmail.com*

Дискурсивний потенціал власного імені на межі міфологічного та релігійного світоглядів

Анотація. У статті розглядається специфіка синтезу міфологічного і релігійного типів мислення на початковому етапі формування дискурсивного потенціалу власного імені у апокрифічній та клерикальній літературах. У текстах раннього християнства ще відчуваються впливи попереднього язичницького світосприйняття. Однак, на цій багатошаровій культурній основі визріває нове відношення до власних імен у більш системній, ієрархічній інтерпретації. Таким чином апробуються різні варіанти психологічно обґрунтованого, достатньо органічного заміщення попередньої моделі свідомості. Поступово ієрархічний підхід до імен стає традицією. Звичайно, що найбільші магичні властивості мало ім'я Бога. Шанобливе ставлення до магії Імені Божого у офіційних релігійних текстах сприяло появі його різноманітних інтерпретацій. Естафета піднесеного сприйняття імені Божого передається і наступним століттям. У клерикальних і літературних текстах Середньовіччя існує багато посилань на такі дива, котрі, між іншим, не сприймалися як дива, а вважалися цілком достовірними фактами. Певна увага приділяється також і відомим українським легендам про створення світу, в яких відчувається вплив гностико-богомільського вчення

про світобудову. У цих зразках духовної творчості народу спостерігається внутрішнє визнання непоборності світотворчої сили Господа, який є Володарем імені. А значить лише Його іменем тільки й можна творити світ. Знайомство з апокрифічною літературою дозволяє дійти висновку, що власне ім'я можна розглядати не лише як складник і похідну, а й як найпростішу, навіть базову структуру світорозуміння, котра має свою онтологічну та епістемологічну складову.

Ключові слова: власне ім'я, апокрифічна література, клерикальна література, ієрархічна інтерпретація, гностичний, онтологічний, епістемологічний, концепт

Abstract. The article broaches the specific character of synthesis of mythological and religious types of thinking on early stage of forming discourse potential of Proper name in apocrypha and clerical literature. In early Cristian texts one can still feel the impact of pagan world perception. However, on this multifold basis there originates quite a new attitude to Proper names in a more systematic, hierarchical interpretation. Thus, different variants of psychologically grounded, rather organic substitution of a previous model of consciousness are being tested. Gradually the hierarchical approach to Proper names becomes a tradition. It's only quite natural, that the name of God had the greatest potential of magic properties. Deep respect to the magic of Divine name in official clerical texts promoted the appearance of various interpretations. This habit of relative perception of Divine name is preserved in the next centuries. In Medieval clerical literary texts there existed quite a lot of references to such miracles, which, by the way, were not regarded as such, but were believed to be real facts. Special attention is paid here to well-known Ukrainian legends about the creation of the world in which the influence of gnostic and-Bogomil idea of Genesis is observed. In these patterns of spiritual folklore one can feel deep faith in invincibility of God, who is Master of the name, to create the world. The study of apocrypha helps us to come to a conclusion that the Proper name is not only a certain part, but the simplest, even basic structure of world outlook which has its ontological and epistemological components.

Keywords: proper name, apocrypha, clerical literature, hierarchical interpretation, Gnostic, ontological, epistemological, concept.

Вступ. У сучасному глобальному інформаційному середовищі постійно зростає інтерес до феномену власного імені як до ключового компонента і чинника людської комунікації. Надзвичайно важливим сегментом комунікаційного простору є художня література як форма культурно-цивілізаційного і мистецького діалогу. Власне ім'я літературного персонажа – унікальне явище, яке одночасно існує у двох вимірах: у реальному мовленні й у художньому тексті. Саме тому воно перетворюється на системотворчий елемент колективної пам'яті, на ідейний фокус, у якому поєднуються культурна традиція, історія та самосвідомість людини.

У найдавніших міфах, у язичницьких обрядах і ритуалах, у культурах прадавніх релігій власне ім'я розглядалось як невіддільне від носія, причому у цій жорсткій системі «власне ім'я – носій» пріоритет належав саме імені, оскільки, як вважалось, воно формувало долю людини, впливало на її характер, на все життя, і продовжувало жити навіть після смерті людини. Світ буття власних імен, який упродовж усього існування людської цивілізації наповнював смислом язичницькі ритуали, релігійні культи, побут і міфи, був невіддільним від матеріального світу. Слово було невідривним від речі, воно постулювалось як буття, створюючи з ним гармонійну єдність, онтологічну цілісність, виступало як позадосвідне, трансцендентне явище. Тобто, вже стародавні міфологічна та езотерична традиції, побутова й агональна сфери залишили нам у спадок дуже детальну, різнобічну та складну систему знань про ім'я. Усі архаїчні культури проявляють однотипність форм по відношенню до антропоніма, «оскільки під час його промовляння оживає вплив на весь світовий порядок» [14, с.126]. Причому, з одного боку, у міфах була проаналізована парадоксальність самого поняття імені, його одночасна цілісність та багатозначність, а з другого – різнорівневий характер відносин між іменем та його носієм.

Аби з'ясувати всі понятійні ознаки власного імені, проаналізувати його обсяг та специфіку тлумачення у контексті людської цивілізації, цікаво прослідкувати генезу власного імені у такому відносно обмеженому сегменті його використання, яким є апокрифи та деякі джерела клерикальної літератури, безпосередньо не пов'язані з текстами Старого та Нового Завітів. Йдеться про спадковість форм, типів й образних моделей людського мислення, про еволюцію загальноцивілізаційних елементів колективної свідомості. Праці Е. Кассирера, О. Лосєва, Й. Гейзінги, Н. Фрая та деяких інших, були покладені в основу цієї статті, присвяченої **онтологічному** аспекту власного імені як концепту. Урахування різних підходів, принципів та поглядів теологів, теософів та філософів: Ориген, Августин, Я. Беме, Г.В. Ляйбніц допомагає відтворити багату палітру власного імені в його **гносеологічному** вимірі, дозволяє оцінити унікальний досвід, який не лише відображає складну діалектику власного імені, а й уможлиблює дослідження специфіки різних підходів до його тлумачення.

Методологія та методи. Проблема власного імені є настільки глибокою в історичному й теоретичному сенсі, що для свого наукового дослідження потребує не лише системного, а навіть полісистемного підходу, котрий, у свою чергу, передбачає варіативне застосування широкого міждисциплінарного інструментарію – теорії та історії літератури й літературної критики, мовознавства, філософської та літературної герменевтики, семіотики і комплексної теорії комунікації, філософії мови й, безпосередньо, філософії імені. Дана проблема невідворотно опиняється також у понятійному просторі етики й естетики. У такій потребі «мисленневого охоплення» цілісності й

полягає головна складність, але, водночас, і головна принада наукового дослідження даного унікального феномену.

Виклад основного матеріалу дослідження. Офіційне християнство надавало термінам «гностичний» та «агностичний» негативного значення. Це є красномовним фактом, оскільки «у християнській традиції мудрість не ототожнюється ані зі знанням, ані з його спростуванням» [13, с.67]. Втім релігійні тексти включають елементи християнського гностицизму. І це є цілком зрозумілим, оскільки гностицизм «зробив сміливу спробу доповнити християнство цінностями язичницької культури» [11, с. 143]. Але доповнення не відкидало й зовсім нових підходів у тлумаченні певних аспектів, спільних для християнства й язичництва. Вже у ранній гностичній христології стає помітним нове відношення до власних імен у їх ієрархічній інтерпретації. Е. Кассирер пояснює це тим фактом, що «чим далі просувається міфологічне мислення, тим більшою мірою окремі магічні сили, божки, перестають бути лише окремими духами, тим сильніше між ними проявляються відношення панування й підкорення, щось на кшталт ієрархічної драбини» [6, с.51]. Поступово ієрархічний підхід до імен стає традицією. Ориген у тлумаченні Євангелія від Іоанна наводить розпливчатий переказ єврейського апокрифу під назвою «Молитва Йосипа», згідно з яким душі праотців перевищують усі інші людські душі. Зокрема, Іаков стверджує, що він є «первинним духом». І коли Уріїл, янгол Божий, почав закидати йому про вищість свого імені, то Іаков довів йому, що саме його ім'я є першим перед Богом» [4, с.61]. С. Трубецької стверджує, що в талмудичній літературі часто зустрічається уявлення про створення праотців й Ізраїлю до народження світу. На його думку, «похідними цього уявлення можна вважати повагу та шанобливе ставлення до імен праотців, які розглядалися як рятівні і могли забезпечити людині царство небесне» [4, с.62]. Не божественний розум і не універсальний Логос, а доленосна магічна клятва панує над світом, і влада над ним дається тому, «хто знає закляття й імена світоправителів, архонтів» [5, с.69]. Імена янголів також слугували магічним цілям. Разом із іменами Божими, а інколи – з іменами язичницьких богів, вони вкривали геми і магічні папіруси. Археологічні знахідки найрізноманітнішого походження свідчать про їхнє широке використання» [4, с.71]. Сила заклять полягала у таємничому імені, і навіть символи верховного невимовленого імені, або символи магічних імен, мали велике кабалістичне значення.

О.Ф. Лосєв акцентує увагу на модифікаціях янголології у процесі переходу з одного типу релігії в інший. На думку філософа, «в язичництві, чию основу складає пантеїзм, тобто субстанціональне ототожнення Бога й світу, янголи, по-перше, суттєво не відрізнятимуться від Божественної суті, по-друге, це буде чимось повністю іманентним світові. У жорсткій теїстичній системі янголи є «субстанціонально відмінними від Божественної суті» [8, с.102]. Втім, оскільки небесні чини є приналежними до Божества, то вони

«відкривають його таємниці. Вони перші отримують Божественні одкровення й передають людям» [8, с.105].

Цілком зрозуміло, що найбільші магичні властивості мало ім'я Бога. Навіть Ориген посилається на магію як на неспростовний доказ цієї сили: не можна називати Божество будь-яким іменем, не можна навіть перекладати формули заклять на інші діалекти – вони дійсні тільки єврейською мовою. Закляття також пов'язували демонів силою імені, і тому єврейські заклинателі розповсюджували єврейські імена по всьому греко-римському світові. Ориген відзначав, що острах священного і невимовного імені призводив до його заміни іншими іменами, такими як Ель, Саваоф чи Адонаї, які також були священними. Водночас не можна було, наприклад, замінити слово «Саваоф» виразом «Господь сил», оскільки закляття втрачало силу. Саме ім'я вважалось невимовним, і дуже розповсюдженою на той час була думка, що це ім'я становить таємницю, яка може бути відомою тільки обраним. Саме їм воно надає надзвичайної сили. Священним уважалось не лише саме ім'я, а й його елементи, написання, літери, його скорочення, такі як Іа, Іао чи Аоф, Абаоф (від Саваоф). Усі імена, пов'язані з іменем Божим, а саме ті імена, які закінчуються на „ель”: Габріель, Рафаель, Ізраель, також набували статусу священних. У цю розгалужену номінативну систему щільно вписувалося й ім'я Ісуса Христа. Розглядаючи імена Сина Божого, Ориген пов'язує їх з якостями самого Бога-Отця, коли називає Ісуса „Премудрістю Божою, Життям, Словом, Істиною, Воскресінням, тому що всі ці найменування взяті від справ і сил його» [10, с.57-58]. Майже у такому ж рідчизі розглядається ця проблема представниками східно-християнської традиції, хоча там існували й певні розбіжності, зумовлені об'єктивними причинами.

Зрозуміло, що шанобливе ставлення до магії Імені Божого у офіційних релігійних текстах сприяло появі його різноманітних інтерпретацій у ранньохристиянській, середньовічній клерикальній і навіть світській літературах. Приміром, твір ранньохристиянської літератури „Пастир” Гермона (II ст.н.е.) хоча й не увійшов до остаточного варіанту біблійного канону, втім певний час вважався канонічним джерелом, що підтверджує так званий Синайський кодекс IV ст. Існує думка, і «на цьому сходяться майже всі дослідники, що книгу було написано братом папи Пія у 140-141р, тобто до того часу, як почали формуватися могутні гностичні громади» [11, с.166]. Вже у цьому творі вводиться і закріплюється положення, згідно з яким найбільше потрібно вшановувати тих, «хто постраждав за ім'я Боже» [3, с.28]. На аспекті імені Божого наголошується й у більш пізньому джерелі, яке можна вважати літературним твором, – «Сповіді» (бл. 400р.) св. Августина. Тут йдеться про те, що вже у книгах платоніків можна було прочитати: «на початку було Слово, і Слово було у Бога, і Слово було Бог». Втім не йшлося в тих книгах про те, що „Бог зробив Божими дітьми тих, хто вірує в ім'я Його» [1, с.114]. У ще більш пізніх джерелах акцент змінюється із вшанування Божого імені на констатацію його чудотворної сили. У трактаті «Чистилище святого Патрика», створеному

монахом Сальтреєм наприкінці XII століття, ірландський лицар Овейн оповідає про свої пригоди у потойбічному світі. Лицаря попередили, що він повинен чинити опір як погрозам, так і обіцянкам демонів. І тільки у крайньому випадку – *in extremis*, коли він відчує, що не в змозі більше протистояти їм, має право закликати ім'я Христове. На кожному етапі свого шляху він «закликає ім'я Боже, і тільки таким чином рятується від демонів» [7, с.163].

Естафета піднесеного сприйняття імені Божого передається і наступним століттям. У клерикальних і літературних текстах Середньовіччя існує багато посилай на такі дива, котрі, між іншим, не сприймалися як дива, а вважалися цілком достовірними фактами. Як відзначає Жак ле Гоф, у зібранні дивовижних оповідань, надрукованих у 1707 році славетним Г.В.Ляйбніцем, включено сюжет про вітер, якого впіймав святий Цезарій у свою рукавичку, а «потім прийшов у безплідну долину, кинув свою наповнену вітром рукавичку прямо у скелю і повелів завжди віяти в цій долині» [7, с.76]. Так воно й сталося, «оскільки і вітер має в собі подібність і образ Божественної дії, за своєю природною й животворною рухливістю, за своїм швидким і невпинним устремлінням і завдяки тому, що для нас є невідомим і втаємниченим початок та кінець його рухів» [8, с.123].

У творі німецького містика Я. Беме «Аврора, або ранкова зоря на світанні» (1612) пафосно проголошується ідея, що «Бог є добро, і від добра має ім'я – переможної вічної радості» [2, с.37]. У трактаті пояснюється й ім'я Люцифера, який втратив своє справжнє ім'я внаслідок падіння, оскільки „Люцифер – то є викинутий зі світу Божого» [2, с.165].

У цьому ж напрямі працювала й думка українського мислителя Григорія Сковороди. Як наголошує вітчизняна дослідниця О.М. Сирцова, мандрівний філософ протиставляв у етимологічному контексті імена Бога й диявола. Якщо ім'я Бога пов'язане «зі світлом-єством, то ім'я диявола «зі супротивним світлоносній істині «клеветним мраком». У контексті сковородинського протиставлення «клеветного» єства «діавола» і світлоносного єства Бога стає наочною сутнісна вторинність «духа злого». Він не створює нічого сам, а лише краде, перекручує, збочує і спотворює створене Богом» [12, с.96-97].

В українських легендах про створення світу відчувається вплив гностико-богомільського вчення про світобудову, за яким Бог є творцем лише вищого, духовного світу, а зримий матеріальний світ створив Сатанаїл. Втім, у цих легендах вже відчувається зміщення акцентів на головну творчу силу Господа, який є Володарем імені, і лише його іменем можна творити світ. О.М. Сирцова вказує на ще один суттєвий момент: «Там, де Бог Добра творив без напруги, з радістю і проявом задоволення, диявол страждав, мучився й перенапружувався, вдавався до обману, трюків і фальшування» [12, с.88]. В одній з українських легенд сповіщається про те, що Господь наказав Сатанаїлу «пірнути під воду, взяти жменю землі і сказати при цьому: «Во ім'я Господнє іди, земле, зі мною» [9, с.54]. Втім Сатанаїл хоче зробити це в ім'я своє, але

йому не вдається доставити землю на поверхню, оскільки вона розмивається. Коли він пірнає утретє і промовляє: «Во ім'я Господнє», він одразу ж додає: «Во ім'я моє». І тому вода знову розмиває землю. Але сам факт вимовляння перед тим імені Господа зберігає крихти землі під його нігтями, і це видається достатнім для Господа, аби створити землю. Тобто творчий первень належить Богові, і тільки його іменем можна творити дива.

На дуже цікавому моменті у відносинах між іменем та носієм наголошується у давній українській легенді, дуже наближеній до апокрифів. Варіанти цієї легенди були записані у різних селах Подільської, Київської та Харківської губерній. У ній йдеться про падіння Сатанаїла з неба і про створення янголів. Коли Сатанаїл наздоганяє у повітрі янгола Миху, який поцупив у нього корону, Бог кидає йому величезного вогняного меча. І тим мечем Миха відрубав у Сатанаїла три крила із шести. Без цих крил той каменем гепнувся на землю. Тоді Бог відокремив від імені Сатанаїла склад „їл” і додав його до імені янгола святого Михи, внаслідок чого Сатанаїла стали звати просто Сатаною, а Миху – Михаїлом» [9, с.58]. Цей приклад є наочною ілюстрацією впливовості концепту урізаного, скороченого імені, котре внаслідок своєї власної неповноти «не здатне повністю презентувати сутність носія, а інколи й геть спотворює цю сутність» [5, с.24].

Висновки. Здійснений оглядовий аналіз генези онтологічних та епістемологічних характеристик власного імені переконує у тому, що вже в архаїчних культурах існувала достатньо складна, деталізована й упорядкована система знань про ім'я. У найдавніших ритуалах і культурах ім'я поєднувало світ реальний, матеріальний та уявний, позамежовий. Воно розглядалось як внутрішня субстанція, тісно пов'язана з носієм та здатна впливати не лише на його життя та долю, а й перетворюватися на перепустку у потойбічний світ, що засвідчувало невмирущість як імені так і носія. Власне ім'я ставало *символом* певних надій, сподівань, бажань і вірувань, запорукою їхнього втілення якщо не у реальному житті, то принаймні після нього. Введення імен у простір міфу створювало можливості для набуття ними нових значень та змістів. Цей процес внутрішньої трансформації був настільки продуктивним, що самі імена перетворювались на *міф*, на його згорнуту формулу, яка містила всю структуру.

Вже на прикладі апокрифічної літератури можна зробити висновок, що Власне ім'я можна розглядати не як складник і похідну, а як найпростішу і базову структуру світорозуміння, що передбачає органічний синтез онтологічних і епістемологічних характеристик.

Майже весь езотеричний досвід був підсумований у рамках біблійної парадигми. Біблійні імена не лише успадкували весь спектр можливих характеристик, а й додали ще один важливий момент – акт інтерпретації, який передбачав синтез і аналіз, ґрунтовні етимологічні дослідження, а також припущення та можливість тлумачення на основі різноманітного інструментарію біблійної екзегези. Все це стає підґрунтям для інтерпретації

імені як повноправного об'єкта художнього осмислення. Воно набуває статусу самодостатнього суб'єкта. Діалектичний зв'язок між іменем та його носієм демонструє поліваріантність подієвого саморозвитку конкретної ситуації й історичного становлення в цілому. Потужний потенціал такого зв'язку все більш відчутно впливає на літературний процес та дозволяє по-новому оцінити літературний антропонім як складний культурно-цивілізаційний феномен, як унікальний засіб, котрий єднає різні епохи у площині загальнолюдських проблем, дозволяє більш детально розглянути їх, побачити в історико-культурній перспективі, зрозуміти їх більш глибоко.

ЛІТЕРАТУРА

1. Августин Святий. Сповідь. Київ : Основи, 1996. 319 с.
2. Беме Я. Аврора, или Утренняя звезда в восхождении. Москва : Политиздат, 1990. 413 с.
3. Герма Пастир (уривки). *Література західноєвропейського середньовіччя* / ред. Н. О. Висоцької. Вінниця : Нова книга, 2003. С. 28-35.
4. Гностики или «О лжеименном знании» / ред. М.Э. Поснов. Киев: УЦИММ-ПРЕСС, 1996. 392 с.
5. Горенко О. П. Антропонімічний вимір американського романтизму: монографія. Київ: ТОВ ПанТот, 2008. 311с.
6. Кассирер Э. Философия символических форм: в 2-х т. / Мифологическое мышление Москва-СПб. : Университетская книга, 2001. Т.2. 279 с.
7. Ле Гофф Ж. Средневековый мир воображаемого. Москва: Прогресс, 2001. 440 с.
8. Лосев А. Ф. Первозданная сущность. Санкт-Петербург : Алетейя, 1997. С. 101-123.
9. Міфи України. /За книгою Георгія Булашева «Український народ у своїх легендах, релігійних поглядах та віруваннях» Київ : Довіра, 2003. 383 с.
10. Ориген. О началах. Новосибирск: ИЧП Лазарев , 1993. 383 с.
11. Поснов М. Э. История Христианской Церкви (до разделения Церквей – 1054 г.). Киев: Изд. христ. благотвор.-просвет. асоц. «Путь к истине», 1991. 614 с.
12. Сирцова О. М. Філософська етимологія Г.С. Сковороди. Ім'я. Київ : Наук. думка, 1992. С. 90-99.
13. Frye N. The Great Code. The Bible and Literature. N.Y. : Harcourt Brace Jovanovich Publishers, 1982. 261 p.
14. Хейзинга Й. Homo ludens. В тени завтрашнего дня. Москва: Прогресс-Академия, 1992. 464 с.

МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ
METHODS OF FOREIGN LANGUAGE
TEACHING
DIDAKTIK
MÉTHODES D'ENSEIGNEMENT DES
LANGUES ENTRANGERES

Томаш Врabelь

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри філології,
Закарпатський Угорський Інститут
ім. Ференца Ракоці II,
orcid.org/0000-0001-5837-5153
Ужгород, Україна, +380503725045
tomashvrabel@gmail.com

Specifying the assessment of translators' professional competences in the curriculum

Анотація. У статті розглядається оцінка професійних компетенцій студентів спеціальності переклад та її відображення у робочій програмі. Методику викладання перекладу, на жаль, часто вважають тотожною викладанню іноземної мови. Автор розрізняє переклад як професійну діяльність та лінгвістичний (або педагогічний) переклад. Останній використовується виключно у процесі вивчення іноземних мов для практики й засвоєння мовних конструкцій. У цій роботі зазначаються вимоги до майбутніх перекладачів, які необхідно засвоїти під час вивчення дисципліни. Спеціальна увага приділяється помилкам, викликаним недостатнім володінням перекладацькими компетенціями. У цьому дослідженні описуються навички, які студенти повинні опанувати для того щоб стати професійними перекладачами. Крім того, детально проаналізовано умовні стадії перекладу: перекладацький аналіз, стадія переформулювання та постперекладацький аналіз. Автор обґрунтовує думку, що навіть якщо перекладацький аналіз відбувається до перекладу, а постперекладацький аналіз після нього, діяльність між цими стадіями не є лінійною послідовністю. Переклад – творчий процес і елементи однієї стадії можуть відбуватися на іншій у випадку якщо сегмент тексту необхідно переосмислити або він потребує подальшого аналізу / пояснення. Володіння навичками перекладу можна перевірити усно й письмово у формі поточного й проміжного контролю. Однак, основним видом аудиторного заняття є письмовий переклад, виконаний вдома та його обговорення у групі. Хоча знання тематичної лексики і є обов'язковим, це не є підставою підвищувати студентам оцінку за переклад. Проте, недостатньо високі знання лексики або їх відсутність може знизити оцінку. Автор доходить висновку, що професійні навички студентів необхідно оцінювати комплексно на підставі перекладу зв'язного тексту.

Ключові слова: робоча програма, професійні компетенції, педагогічний переклад, перекладацький аналіз, постперекладацький аналіз, поточний контроль, проміжний контроль.

Abstract. The article focuses on assessing the professional competences of students majoring in translation and its reflection in the curriculum. Training in translation is, unfortunately, often treated in the same way as teaching a foreign language. The author distinguishes between translation as a professional activity and linguistic (or pedagogical) translation. The latter is only used in the process of studying foreign languages as a way of practising linguistic patterns and constructions. This paper specifies the requirements that translators-to-be have to master during their studies. Special attention is paid to the errors caused by poor mastery of translator's competences. This work describes the skills students have to master to become professional translators. Furthermore, provisional stages of translation are analysed in detail: the pre-translation analysis, the rewording stage, and the post-translation analysis. The author substantiates that even if pre-translation analysis occurs prior to translation, and the post-translation analysis follows it, the activity between these stages is not a linear sequence. Translation is a creative process and elements of one stage can occur at other stages in case a text segment is reinterpreted or needs further analysis / explanation. The mastery of translation can be checked both orally and in written form as a kind of ongoing monitoring and intermediate control. However, the main kind of class activity is written translation done at home and its discussion in the group. It is suggested that knowledge of thematic vocabulary, though obligatory, cannot serve the ground for giving a student a higher mark unlike insufficient or lack of thematic vocabulary knowledge that can lower the mark. The conclusion is drawn that students' professional skills are to be assessed comprehensively based on the translation of a coherent text.

Keywords: curriculum, professional competences, pedagogical translation, pre-translation analysis, post-translation analysis, ongoing monitoring, intermediate control.

Introduction. Lecturers often face the necessity to write new curricula in translation studies reflecting the competence approach. Teaching translation has its own peculiarities that are hidden from a person who is not professionally related to translation either in his qualifications (he ought to have a translator's diploma), or in the sphere of activity (he should teach translation and be a practising translator). More often than not such a person views training in translation in the same way as teaching a foreign language. This is a well-known problem when translation is regarded as a process of substituting source language lexemes with known (studied) target language lexemes. Translation as a professional activity is confused with linguistic (or pedagogical) translation that has a different aim: studying language and practising grammar constructions. We share M. Lederer's view on differentiating

these types of translation and do not regard pedagogical translation as a professional one [9, p. 133-138].

Modern curricula specify the competences that have to be mastered during the course. To avoid confusion let us clarify the notions of “competence” and “professional competence”. The former is understood as “the ability to apply knowledge, skills and experience to succeed in work” [10, p. 10], while the latter presupposes “the ability to act efficiently based on the skills, knowledge and experience in completing a task or a professional assignment [10, p. 10]. Translation is a set of actions and mental processes aimed at achieving a concrete result – production of a text that meets the set requirements. As far as translation as a professional activity is a specific complex mental process requiring all-inclusive realization of professional competences, the latter can only be evaluated in a comprehensive way. Means of estimation are uniform for all competences and they are to be mastered in the course of studying any translation discipline. The translator’s mastery of professional competences has to be evaluated based on the quality of the ready translation – the level of its adequacy.

A high-quality translation meets a set of requirements. It would be plausible to mention Werner Koller’s equivalence criteria (criteria of quality assessment): communication of the source text (ST) information on extralinguistic reality (denotative equivalence); taking into account stylistic peculiarities (connotative equivalence); adhering to the ST’s genre characteristics (normative equivalence); adaptation to the level of knowledge of the potential reader (pragmatic equivalence); rendering the same aesthetic effect on the reader as does the ST (formal-aesthetic equivalence) [Lederer 1994, p. 64-65]. V.K. Komissarov’s norms of translation include: equivalence, genre, stylistic, target language, pragmatic and conventional [3, p. 227-246]. V.V. Sdobnikov builds the following system of estimating the quality of translation: 1) functional-communicative level; 2) sense; 3) content; 4) formal-1 (peculiarities of the source language (SL); 5) formal-2 (peculiarities of the target language (TL) [7, p. 74-81].

Although there are minor differences between these systems, there are no major controversies between them. They ensure the pragmatic value of the translation (this category determines all the others and is manifested not separately, but through them), comprehensive communication of the author’s intention (unless there is another task), comprehensive rendering of the ST’s sense, genre and stylistic correspondence to the ST, adhering to the grammatical and lexical norms of the TL. Breach of any of the requirements to translation can be caused by poor mastery or application of various translator’s competences. The causes of semantic misrepresentations include translator’s improper actions at the level of a) pre-translation; b) interpretation of translation; c) rewording, e.g. non-compliance with the norms, improper application of translation techniques and transformations, etc. Non-compliance with the genre and stylistic norms can testify to poor or lack of mastery of a particular competence, inconsistencies at the level of text interpretation, pre-translation stage, as well as application of translation transformations.

Misinterpretation of the ST's sense influences its proper understanding by the recipient and is a serious mistake lowering the grade for translation. However, this mistake can be caused by inadequate mastery or application of various professional competences (from misinterpretation of the text and pre-translation stage to the level of rewording).

That is the reason why estimation of translator's professional competences is done in complex via the translation of a coherent text where inconsistencies at one level bring about inconsistencies at other stages or levels.

It should be noted that incorrect identification of lexical units and grammatical phenomena in translation from English into Hungarian, just like their incorrect use in translation from one's mother tongue into a foreign language belong to linguistic competences, not translator's ones. Therefore, even formal failure to comply with the requirement to observe lexical equivalence is a breach of not translator's, but linguistic competence for it is caused not by improper mastery of techniques that are taught during a translation course, but by inadequate development of linguistic competences (i.e. lack of knowledge of vocabulary and grammar). Exceptions include mastery of terminology in a particular subject, as well as knowledge of constructions and means of expressing thoughts.

Methodology. As far as we aim at drawing the readers' attention to significant issues would-be translators ought to take into account from the very start of their training, we will present a list of translator's competences, requirements that professional translators have to master during their study (which takes a lifetime). It is easy to see that these items partially cover each other and it is inevitable, even in authoritative models, for instance, holistic ones. Everything is interconnected and the realization of one set of skills brings about the realization of others. The list is presented not in the order of significance, all the requirements are fundamental and significant.

Results and Discussion. Now, what do we have to acquire, develop, train and improve?

1. Linguistic knowledge and skills, which include vocabulary, grammar, combinability, i.e. the ability to correctly identify and properly use language units, as well as understanding the difference between SL and TL. This item will only function properly in combination with the next one.

2. Text-building (discourse, sociolinguistic, communicative) knowledge and skills that comprise: the ability to build a text in compliance with the communicative task, situation, sphere of communication, genre and stylistic requirements that is applicable to the TL culture and can be properly interpreted there; use (it is interconnected with the previous item), genre (mastery of genre conventions), style (functional style, communicative distance (formality), expressiveness, evaluation, correlation of individual and standard in the text), understanding of appropriateness of means of expression, being aware of the discrepancies between SL and TL.

3. Encyclopaedic / cultural / thematic knowledge that contains knowledge of the world, reality, source and target cultures, understanding the differences between

the SL and TL cultures (including sociolinguistic ones), specific knowledge in particular spheres the translator specializes in.

The first three items are fundamental, general, and absolutely essential for any translator. Translator's skills will comprise the ability a) to use this foundation correctly and purposefully, b) strengthen and expand it in the required direction (for instance, in the study of a subject, professional use, genre and stylistic characteristics, etc.) Without this foundation there is no translation.

4. The concept of practical experience accumulated by the translators all over the world that embraces the knowledge of standard requirements, solutions, traditions, translation norms, the notion of optimal or typical strategies and solutions for particular texts and situations.

5. The ability to conduct translator's analysis which consists of the ability to analyse the task, situation and text from the translator's point of view, to choose a strategy, to understand what information should be found or specified to ensure proper interpretation (it is related to the pre-translation stage – see next item).

It should be pointed out here that the strategy is usually set out at the time of discussing the task with the client, not after a lengthy "analysis of the text". The translator starts analysing before reading and careful study of the text, when he hears the client say, "I need this contract translated", "I need an interpreter for a conference" or after a quick look at the ST. Later on, the strategy can be corrected if necessary. Translator's analysis does not presuppose analysis of the text only, it covers analysis of the project: from the client's requirements to the analysis of the communicative situation and the ST.

6. The ability to search for information efficiently that covers the pre-translation stage, i.e. to understand what is to be found, clear up how it is to be done, to be able to do it efficiently and profitably. The former entails ensuring professional quality, the latter involves the correlation of efforts spent and the results gained.

One needs to learn to overcome lack of knowledge or understanding efficiently and set the ground for translation (ways of expression), thus minimizing uncertainty. The translator should have proper knowledge in the subject field to translate adequately, should learn professional use and terminology, overcome other (linguistic) difficulties. One ought to know where and how to search for information efficiently in each particular case, to learn the technique of search, to be able to evaluate information – its adequacy, appropriateness, relevance, credibility and validity.

7. The ability to translate taking into account the communicative aim and situation of the ST. It is the ability to produce a text that functions properly, i.e. a) ensures communication (TT can be interpreted properly), b) can be used purposefully, c) meets the requirements in a particular situation – in full accord with the needs of the client, receiver, particular sociocultural context, current translation norms and traditions (or deviate from them), etc. TT ought to be similar in content to the ST whether it is a full translation, an abstract or review, adaptation of a

specialized text for the general public, translation of a regular poem in verse or in prose.

It would be plausible to mention the ability to evaluate the TT, i.e. the result whether it is adequate or needs further editing. Here belongs the ability to ensure and take into account the communicative interests of the parties, to avoid and / or eliminate / mitigate the issues of misinterpretation, etc. All these requirements are realized in the TT. However, besides the necessity to know standard and traditional methods, it is necessary to take non-routine decisions.

8. Management and coordination of one's own actions which comprises the ability to reasonably evaluate the difficulty of the translation, to determine the deadline, to assess one's own qualification. This is certainly related to the analysis mentioned above, i.e. knowing what to offer the client, what to explain, what to clear up, and what to agree on. This presupposes the ability to organize one's workflow, to distribute one's efforts evenly and rationally, to evaluate the risks, to build a strategy of conduct, to coordinate one's actions and skills in the course of work to achieve efficiency and profitability.

9. Computer literacy and technical aptitude that presupposes the ability to operate a computer, translation software, other technical equipment used, for instance, by an interpreter.

10. Ability to work in a team. Nowadays, translators interact and cooperate with other subjects, build friendly relations with partners and colleagues. The smallest team includes the translator and the client, however it can be extended by an editor, receiver, consultants, a team of translators, IT specialists, technicians, designers, etc.

11. Knowledge and observance of translator's ethics. One of the most important qualities of a translator is reliability (trust) with respect to the client and one's colleagues. Unfortunately, students hardly realize how important this is. Nobody needs a translator who is not reliable, does not keep his word, does not comply with the agreements, does not submit the translation on time, does not format it properly, does not proofread the TT, or lets his colleagues down, etc. On the other hand, the translator has the right to expect reliability from his partners, including the client.

12. Knowing the organization and ensuring professional activity. It includes issues related to finance and production, getting acquainted with the principles of the profession, workplace equipment, the translation services market, fundamentals of law, e.g. drawing up a contract, copyright protection, freelance work.

13. The ability to explain and substantiate the taken decisions. It is especially important to explain one's decisions at the learning stage. However, explanation might be needed in professional activity as well – while communicating with the client, user, editor, colleagues or critic. Any intuitive decision is to have a rational basis from the translator's point of view that the latter has to be able to set forth.

Another aspect is the knowledge of nomenclature that enables one to speak professionally on translation. It is a means of ensuring professional communication

with colleagues and partners, as well as an instrument of scientific style of communication used in researches, like course works, diploma theses, etc.

14. The ability to proofread and edit others' texts. This skill can correspond to separate professions (editor, proofreader), however the translator needs it as well. For instance, an editor in a translation agency is to have advanced level translator's skills to be able to evaluate the TT.

15. Lexicographic and terminographic skills that presuppose the ability to search for information, compile vocabularies and terminological bases. These skills are determinant for a separate profession (terminologist, terminographer, lexicographer) that covers the preparation stage of translation.

Let us turn to provisional stages of translation and the kinds of students' activity in the course of their studies. The first one is translation analysis and pre-translation. The students master (or have mastered – depending on the place the course occupies in the curriculum) the technique and methods of translation analysis and pre-translation. They study various kinds (genres) of texts (e.g. commercial correspondence, technical texts, etc.), their stylistic peculiarities, as well as master the skill of comprehensive approach to the text as an object of translation. They also learn the following skills:

- to determine the communicative situation, communicative aim, the receivers and their needs;
- to understand the sense of the text, the author's intention, as well as ways to its clarification;
- to take into account the context;
- to make clear the pragmatic potential of the text and take the decision on the pragmatic aspect of translation;
- to analyse the information in the text, to find out its connection with extralinguistic context;
- to determine the specific character of the ST from the translator's point of view: its genre and stylistic peculiarities, the author's individual style, cultural characteristics;
- to comprehend what information the translator needs to find from external and internet sources for the correct understanding of the text, as well as adequate communication of the ST's sense in the TT;
- to size up translation difficulties of the text both at the lexical and cultural levels;
- to overcome translation difficulties;
- to build an adequate translation strategy based on the conducted analysis.

The students have to be able to make a correct non-verbal pre-translation analysis and, if needed, verbalize it or its elements (for instance, at the post-translation stage – at the time of discussing the translation and its variants).

The students should have basic skills of using dictionaries and the internet. They have (or obtain, if it is the primary stage of teaching translation) the correct

understanding of getting ready for translation as a complex process directed at not only search for lexical units and equivalents but also at the translator's receiving all the relevant information necessary to produce high-quality translation. The learners understand that a bilingual dictionary is an insufficient translation tool. They learn about professional use and stylistic peculiarities of texts of different genres.

The students master the following skills:

- to determine what information the translator needs to find from external and internet sources for the correct understanding of the text and adequate communication of the ST's sense in the TT;
- to use various sources of information: specialized literature, internet, databases, etc.;
- to consult with experts;
- to find relevant information: factual, general cultural, specialized one for the adequate understanding of both the ST and the TT;
- to find lexical (and terminological) equivalents;
- to set the search criteria correctly;
- to check the information (proper names, quotations, SL cultural phenomena);
- to compile a glossary for personal use.

Thus, at the pre-translation stage students also acquire knowledge of thematic vocabulary, clichés and usual constructions, i.e. improve their linguistic skills.

At the rewording stage students study written speech, they learn the fundamental difference between translation as a professional activity that they study during classes in practical translation and the linguistic (pedagogical) translation that is simple transcoding and is used during practical English classes to practise and perfect linguistic knowledge and skills. The students develop the skill of comprehensive approach to the text as an object of translation. They learn to regard translation as a holistic process that cannot be viewed as a translation of isolated phrases. The students study the norms of translation, as well as the linguistic and extralinguistic specific character of the kind of translation, they acquire the skills to make an adequate translation based on the conducted analysis. They apply the proper translation techniques at various levels adhering to the norms of translation, thus observing all the above-mentioned requirements to high-quality translation. Furthermore, it would be plausible to specify in the curriculum the ability to properly assess the equivalence of the applied means of translation – the degree of their correspondence to the communicative aim and sense of the ST, as well as editing of the text. At this stage students acquire and improve their knowledge of the thematic vocabulary, terminology, clichés, grammatical constructions, etc.

At the post-translation analysis stage students learn:

- to proofread their own translated text to find misprints, stylistic errors and to correct them during editing;

- to conduct a well-grounded post-translation analysis of their own and others' translation in the course of discussing student-translator's solutions during classes in practical translation;

- to assess the equivalence of the used translation means;
- to substantiate one's choice, critical comments and suggestions clearly.

In case pre-translation analysis, as the name suggests, occurs prior to translation, and the post-translation analysis follows it, the activity between these stages is not a linear sequence. Some elements of the pre-translation stage can naturally happen during the translation stage. This happens during translation when a text segment is reinterpreted or needs further analysis / explanation. Preparation to translation does not follow strictly the translator's analysis; these processes start at the same time for elements of translator's analysis are elements of preparation. Furthermore, actions described as preparation occur during translation. For instance, in the course of translation the translator realizes that something needs further research and that is natural. Self-editing at the stage of post-translation analysis is closely related to translation.

Therefore, all operations are associated with a particular stage (pre- or post-translation analysis), however they interact not in a linear sequence, but in a complex and comprehensive way. This proves the complex nature of a) translation, b) teaching translation, and c) assessment of competences.

The level of mastery of various kinds of translation activity is checked both in oral and written forms. In oral form (as a kind of ongoing monitoring) the students submit the translation of a text segment (a paragraph or a phrase), substantiate their translation solutions, analyse and discuss their own and/or other students' translation variants offering constructive criticism, write a (business) letter. The teacher may also check the knowledge of the vocabulary on the theme studied.

In written form (as a kind of ongoing monitoring and intermediate control) the teacher checks written translation tasks. The students translate a text or its segment, write a letter or a lexical dictation on the theme they study and, finally, take test (a written translation of a text).

The final professionally significant skill is the ability to translate adequately within a given time period and it is to be reflected in the curriculum. The results of a test paper in translation enable one to see and assess the level of preparation for practical work in the chosen sphere, i.e. the degree of mastery of the required competences.

It does not seem plausible here to dwell now on the quantitative criteria, i.e. what mistakes correspond to what mark. However, we will draw the reader's attention to the publications trying to classify translator's errors and their assessment in the course of teaching translation [1, p. 8-21; 2, p. 514-537; 4, p. 109-125; 5, p. 132-144; 6, p. 199-227; 8, p. 46-48].

The main kind of work during practical classes is written translation done at home and its collective discussion in the group. However, it would be very efficient to give individual tasks to one or several students. When ready, they submit the

translation to the teacher who checks and marks it. In the course of study, the whole group will undergo this kind of individual monitoring. The problem here is the number of academic hours given for correcting written tests and the latter takes a huge amount of time.

Conclusions. One should remember that knowledge of vocabulary is not a translator's skill, but a linguistic foundation. Thus, teachers must not put a higher mark just because the student knows the relevant lexis. It is a well-known fact that language proficiency does not presuppose the ability to translate. Therefore, instructors in translation should follow a different set of requirements – knowledge of vocabulary is obligatory and cannot improve the student's mark for translation, however, insufficient or lack of thematic vocabulary knowledge can lower the mark. In other words, lecturers should not confuse elements of linguistic and translation training.

Students and their instructors have to be clear about what to strive for in mastering the profession of a translator. Beginners have to realize that mastering the craft does not mean writing a text in a foreign language only. Moreover, they should understand that obtaining the qualification is not a process that finishes right after they receive their diplomas. It is easy to see that it is practically impossible to cover all the items mentioned above during classes in translation in the course of university studies. Numerous skills come with experience and a professional translator's studies last a lifetime.

Furthermore, not all the above-mentioned skills will be checked and assessed during the classes in practical translation, however, those that have to be in compliance with the state standard, will be assessed comprehensively based on the translation of a coherent text.

REFERENCES

1. Гаврилова Е.В. Теория и практика оценки переводческих ошибок. Прагматико-смысловой подход. *Проблемы перевода, языка и литературы*. Серия «Язык. Культура. Коммуникация». 2014. Вып. 17. С. 8–21.
2. Гарбовский Н.К. Теория перевода: Учебник. Москва : Изд-во Московского университета, 2007. С. 514–537.
3. Комиссаров В.Н. Теория перевода (лингвистические аспекты): Учеб. для ин-тов и фак. иностр. яз. Москва : Высшая школа, 1990. С. 227–246.
4. Сдобников В.В. Адекватность и эквивалентность как критерии оценки качества перевода. *Информационно-коммуникативные аспекты перевода*. 1997. Ч. 1. С. 109–125.
5. Сдобников В.В. Степень естественности перевода как критерий оценки его качества. *Перевод и межкультурная коммуникация: материалы науч. конф. «Лингвистические основы межкультурной коммуникации»* (Н. Новгород 14-15 ноября 2003 г.) Серия «Язык. Культура.

- Коммуникация». Вып. 4. Н. Новгород : Изд-во НГЛУ им. Н.А. Добролюбова, 2003. С. 132–144.
6. Сдобников В.В., Петрова О.В. Теория перевода: Учеб. для ин-тов и фак. иностр. яз. – Москва : АСТ: Восток-Запад, 2006. С. 199–227.
 7. Сдобников В.В. Проблема оценки качества перевода: коммуникативно-функциональный подход. *Вестник Нижегородского государственного лингвистического университета*. Серия «Лингвистика и межкультурная коммуникация». Вып. 1. Н. Новгород : Изд-во НГЛУ им. Н.А. Добролюбова, 2007. С. 74–81.
 8. Шлепнёв Д.Н. К вопросу о типологии ошибок в переводе: целесообразность разграничения переводческих и лингвистических ошибок с точки зрения дидактики и практики перевода. *Проблемы теории, практики и дидактики перевода: материалы II международной научной конференции*. (Н. Новгород 13-15 апреля 2009 г.) Серия «Лингвистика и межкультурная коммуникация». Вып. 11. Н. Новгород : Изд-во ГОУ НГЛУ им. Н.А. Добролюбова, 2009. С. 46–48.
 9. Lederer M. *La traduction aujourd'hui – le modèle interprétatif*. – Paris : Hachette, 1994. P. 133–138.
 10. <http://www.fgosvo.ru/uploadfiles/mo/20111123094149.pdf> (accessed on: 25.06.2020). P. 10.

УДК 811.511.141'28

DOI: 10.24144/2617-3921.2020.18.291-300

Катерина Дудич Лакатош
кандидат філологічних наук, доцент кафедри філології,
Закарпатський угорський інститут
імені Ференца Ракоці II
orcid.org/0000-0003-1354-4421
Україна, +380999663935
dudicslakatos@gmail.com

Належне ставлення до говірок – запорука ефективного викладання рідної мови

Анотація. У подальшій частині роботи хочемо оприлюднити результати анкетування, проведених протягом останніх 10 років, які торкнулися питання щодо ставлення до угорської мови на різних рівнях закарпатської угорськомовної освіти. Дані дають відомості про те,

наскільки реалізувалася на практиці сформульована у навчальній програмі мета та запропонований метод вивчення рідної мови. Опитування, проведені серед учнів та педагогів, засвідчили, що навчальні програми, які відображають нові підходи до викладання рідної мови, а також ознайомчі наукові лекції для педагогів на курсах підвищення кваліфікації дають свій результат: обидві групи відмежовуються від відкрито негативних суджень стосовно різних мовних варіантів та їх носіїв. У ході даного дослідження підтвердилося також те, що засвідчили вже попередні дослідження: особа педагога, його особиста думка стосовно мовних та мовленнєвих явищ формують мовну свідомість його учнів. Також з'ясувалося, що на ставлення школярів впливають не тільки позитивна чи негативна критика або зауваження педагогів. У цьому віці на їх мовлення (так само, як на поведінку, стиль одягу, смаки) значною мірою впливає і формує оточення, друзі або думка, яка пропагується різними друкованими та електронними ЗМІ. Цифри, написані та розказані історії, а також наш власний досвід та спостереження дають підстави стверджувати, що закарпатські угорські педагоги формують мовне ставлення учнів у належному напрямку, однак навіть вони самі не можуть повністю позбутися сформованих і закріплених за довгі роки звичок, які відбивають стереотипи. На їх поведінку впливають очікування з боку оточення, згідно з якими вчитель повинен говорити «по-панськи». Це підтверджується тим, що попри позитивне або принаймні толерантне ставлення стосовно діалектних явищ у мовленні інших осіб, самі педагоги-респонденти відмежовуються від них. Але бажаної мети, формування відповідного рівня комунікативної компетенції ми можемо досягти тільки тоді, коли ці переешкоджаючі фактори будуть усунуті або принаймні зменшені. Можемо стверджувати, що напрям обраний правильно і педагоги намагаються його втілювати.

Ключові слова: мовне ставлення, діалект, закарпатські школярі, стереотипи

Abstract. The study presents the results of several social linguistics surveys in Transcarpathia that were dealing with the matter of language identity in one way or the other in the past 10 years. Based on these it can be proven that the attitude towards language dialects is closely connected to successful native language education: without a real language attitude education cannot be successful; however, an objective attitude can also only be established with appropriate, responsible, scientifically founded native language education. Surveys conducted among students and their teachers prove that the teaching schedule conveying the new mother language teaching attitude, the information-centered scientific lectures given during teachers' further education courses already produced results: both groups distance themselves from openly negative opinions concerning different language variants and their users. The present research also proves what is already supported by surveys formerly quoted: the role of the teacher, their personal opinion

concerning languages, phenomena of language use shape the language identity of their students. It also became clear that it is not only their teachers' positive or negative critics, remarks that affect the students' attitude. In this age their language use (as well as their behavior, dress code or tastes) is shaped, affected largely by the opinion of their environment, friends, or the different written or electronic media. Based on the numbers and the written and told stories and my personal experience and observations Transcarpathian Hungarian teachers direct their students' language attitude in the right direction, but even they themselves cannot get rid of their habits that were created and fixed by long years, that reflect the effect of stereotypes. They can be influenced by the expectation of the environment, according to which a teacher must speak "in a gentlemanly way". This statement is supported by the fact that although their answers concerning the dialect use of others show a positive or at least allowing attitude, they distance themselves from these language variants. The desired goal, creating an appropriate level of communication competence, however, can only be reached if these obstacles disappear, or at least weaken. It can be stated that the present direction is appropriate, and that the teachers try to follow it.

Keywords: language attitude, native language education, dialects, sociolinguistics

Вступ. Численні анкетування, дослідження доводять, що більшість мешканців, які проживають на угорськомовній території, в першу чергу засвоюють якусь говірку. Ця риса особливо характерна людям, які контактують з нацменшинами. Обмежене використання рідної мови (угорської) призводить до того, що угорці закордоння більш скуто вживають свою рідну мову [5, с. 60, 12, с. 233–248]. Окрім так званого мовного консерватизму, великий вплив на мовлення нацменшини має державна мова: вона стала невід'ємною частиною щоденної комунікації, більше того, зайняла чільне місце у більш формальних комунікативних ситуаціях [6, с.74–82, 11]. Саме у школі (чи навіть ще у дитсадку) молодь вперше стикається з тим, що їхню мовленнєву здатність осуджують та висміюють. Це враження може накласти відбиток на все життя. Проте важливим є те, що цей осуд, а разом з ним й враження, носив позитивний чи негативний характер. Саме те, наскільки ми обізнані у питаннях щодо мови та її варіантів, формує відповідне ставлення до неї.

Методологія та методи дослідження. Питання ефективного та результативного викладання рідної мови споконвіків розцінювалось як надзвичайно важлива освітня та соціальна проблема [1, с. 293–297, 2, с. 407–428]. Ця проблема особливо актуальна для спільнот національних меншин. Поява у 2005 році навчальної програми з угорської мови стала справжнім проривом для закарпатської угорськомовної освіти. У вступі зазначено: «Az anyanyelv oktatásának fő célja annak elérése, hogy a tanuló birtokolja az anyanyelv eszközeit, annak változatait, stílusait és műfajait, szabadon és a kommunikációs

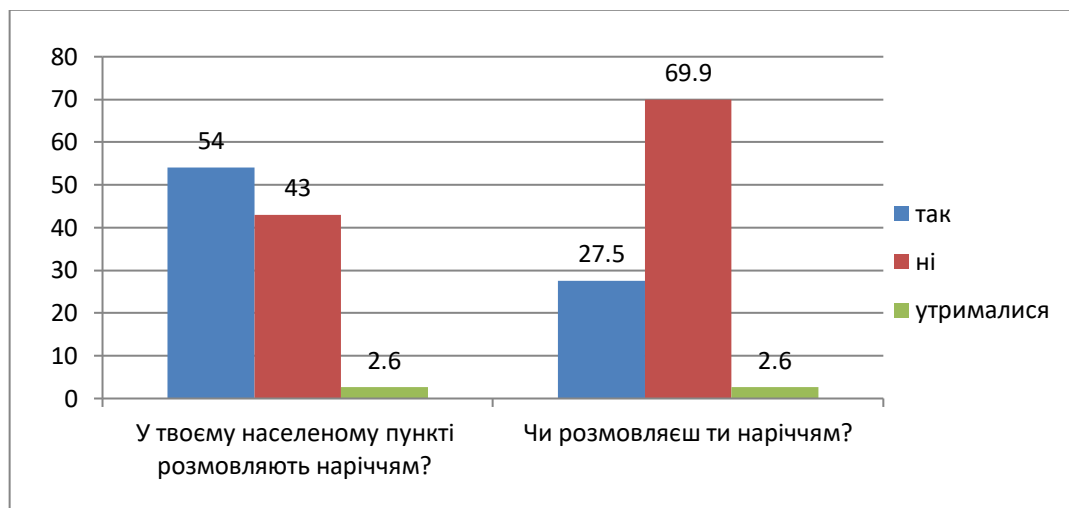
célnak megfelelően tudja alkalmazni ezeket a beszédtevékenység minden szférájában, azaz elérje a kommunikatív kompetencia megfelelő szintjét» («Головною метою вивчення рідної мови є засвоєння учнями засобів угорської мови, її варіантів, стилів, а також вміння вільно використовувати її у всіх сферах комунікативної діяльності, тобто досягнути відповідного рівня комунікативної компетенції» – переклад наш) [8, с. 3]. Для досягнення сформульованої вище мети автори пропонують побудувати урок із застосуванням зіставного методу [4, с. 44–62]. Принцип цього методу полягає в тому, щоб учні вивчали варіанти угорської у порівнянні з літературною мовою. Дотримуючись цього методу, були розроблені підручники, допоміжні матеріали, збірники вправ. До того ж, його ефективно застосовують і на курсах підвищення кваліфікації педагогів [3].

Завдяки застосування зіставного методу вже 11 років у школах Закарпаття з угорською мовою навчання вивчення рідної мови більш ефективне та результативне. Натомість усвідомлюємо, що між теорією і практикою простежується помітна різниця: дуже важко позбутися упередженої думки стосовно нестандартного варіанта угорської мови та її мовця, яка протягом багатьох років зафіксувалася у нашій підсвідомості. Для результативного використання зіставного методу потрібно побудувати урок на першочерговому мовному варіанті. А для цього необхідно нейтрально відноситися до мови в цілому та позбутися зневажливого та дистанційованого ставлення до неї. Адже обов'язкою умовою ситуативної двомовності є збалансоване, функціонально-ізольоване ставлення до мови [7, с. 315–317].

Виклад основного матеріалу дослідження. У подальшій частині роботи хочемо оприлюднити результати анкетування, проведених протягом останніх 10 років, які торкнулися питання щодо ставлення до угорської мови на різних рівнях закарпатської угорськомовної освіти. Дані дають відомості про те, наскільки реалізувалася на практиці сформульована у навчальній програмі мета та запропонований метод вивчення рідної мови.

У 2006-2008 роках ми опитали 1490 респондентів віком від 15 до 17 років про їхнє ставлення до діалектів [10]. Дані свідчать про те, що опитані не володіють достатніми знаннями про діалекти, відхрещуються від цього варіанта мови. Майже половина з них стверджувала, що у регіоні, де вони проживають, не використовують говіркове мовлення, а ще більша кількість запевняє, що не володіє іншим варіантом угорської мови.

Діаграма 1. Відповіді респондентів на запитання: «Чи використовують говіркове мовлення у твоєму населеному пункті?» та «Чи розмовляєш ти наріччям?» у процентному співвідношенні, 2006-2008.

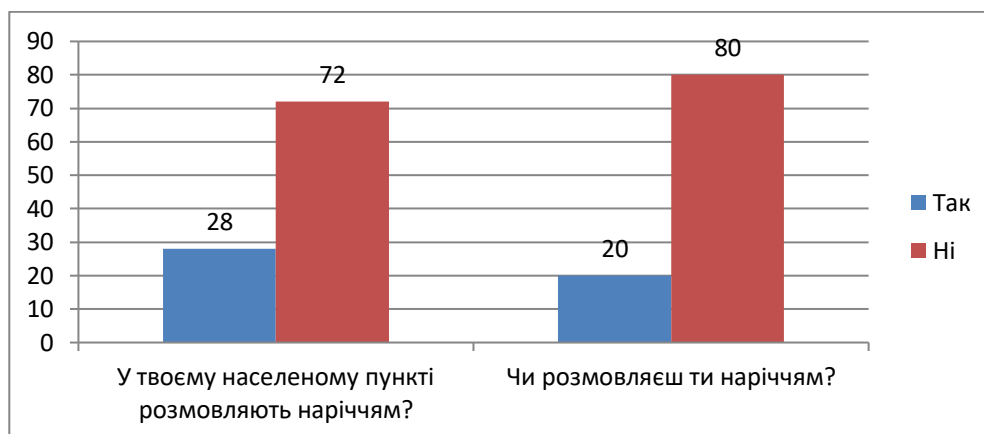

Отримані результати є не настільки різкими, як це здавалося на перший погляд. Таке відчужене ставлення до діалектів з'явилося ще у 50-х роках минулого століття. До прикладу, з цього приводу дослідник Йозеф Вейг [13, с. 37] у 1959 році писав: «*Ha egy más nyelvi közösségbe tartozó egyén a szokásostól eltérő nyelvi alakot mond, más hangszínárynyalatban és más időtartammal ejti ki a hangokat, mint ahogy a hallgató és környezete szokta, a hallgatónak feltűnik a különbség*» («Якщо особа, яка відноситься до іншого мовного середовища, у своїй мові вживає інші, нехарактерні мовні форми, зі своєю інтонацією та іншою тривалістю вимовляє ті чи інші звуки, то слухач помітить різницю» – переклад наш). У мовленні інших люди помічають не «традиційні» мовні явища та присовують їх мовцю.

Окрім учнів шкіл різного типу, анкету заповнили й 25 випускників Мукачівського педагогічного училища. Сюди може вступити молодь, яка здобула неповну середню освіту, і, провчившись чотири роки, отримає диплом молодшого спеціаліста. Чимала кількість випускників педінституту одразу ж працевлаштовуються, продовжуючи заочно навчатися у вищому навчальному закладі.

Від цієї групи респондентів по праву могли очікувати більш усвідомлені та професійні відповіді. Адже вони приймають у свої класи шестирічних дітей, більшість яких розмовляє говіркою. Проте результати опитування вказують на інше (див. діаграму 2)

Діаграма 2. Відповіді випускників Мукачівського педучилища на запитання: «Чи використовують говіркове мовлення у твоєму населеному пункті?» та «Чи розмовляєш ти наріччям?» у процентному співвідношенні, 2006-2008.

12% опитаних випускників вважають правильним, а 60% – задовільним, якщо хтось розмовляє говіркою постійно, пояснюючи це тим, що «*ők így tanulták meg anyanyelvüket, és nekik ez helyes, nem tehet róla*», «*így nem halnak ki a tájszólások*» («вони саме так вивчали рідну мову і їм це так правильно, він не винний у цьому», «в такий спосіб говірки існуватимуть і надалі»). 28% майбутніх вчителів не вважає правильним постійно спілкуватися наріччям, аргументуючи це тим, що «*a magyar nyelvet a magyar nyelvnek illően kell beszélni*», «*nem helyesen beszél magyar nyelven*», «*nem szép*», «*szerintem csúnya, ügyelniük kellene*», «*tudni kell a helyes és értelmes kifejezésmódot, szavakat*» («угорською потрібно розмовляти так, як належно», «він неправильно говорить угорською», «це негарно», «це неетично, хай слідкує за своїм мовленням», «потрібно знати правильно та чітко висловлюватися».

У той же час 64% респондентів не хочуть, щоб загальнонародна мова повністю зникла. Більшість із них вважає говори частиною угорської культури, яскравою родзинкою угорської мови та зрешта доброю традицією.

Паралельно ми попросили 150 угорських педагогів заповнити анкету стосовно їхнього ставлення до діалектів [9, с. 423–430]. Більшість опитаних закарпатських педагогів знаходяться на певному рівні двомовності з домінуванням угорської. Вони зізнаються, що переважно користуються угорською розмовною мовою як на робочому місці, так і поза ним. Опитування засвідчило, що вони відчують різницю між закарпатським і угорським мовними варіантами: в першу чергу відмінність вбачають у явищі міжмовних контактів та більшому використанні діалектних явищ мовленні. Попри це вони рішуче вважають гарнішим мовлення саме своєї території. Більшість сформулювала поняття діалекту: вважають його першу чергу вираженням традиції, ідентичності. Хоча вони визнають, що використовують діалект усвоєму середовищі, виражаючи певну дистанційовальну аттitudю. Причиною цього є ймовірноупереджена думка стосовно діалектів та їх носіїв.

Хоча респонденти відкрито відмежовуються від негативних стереотипів стосовно носіїв діалектів, однак не можуть повністю уникнути їхніх впливів. На це вказують особисті формулювання Т/З про носіїв діалектів: себе вони до них не зараховують. Вселяє надію те, що попри тримання дистанції цей варіант має в їхньому середовищі прихований престиж: вони вважають важливим його збереження та шкодуватимуть у разі його втрати.

Приємно, що (як свідчать відповіді респондентів) у сфері середньої освіти використовуються результати найновіших лінгвістичних досліджень. Попри зменшену кількість годин педагоги вважають своїм завданням ознайомлювати з ними учнів. Також респонденти вважають важливою роль педагога в збереженні угорськомовної системи освіти на Закарпатті, у просвітній діяльності в середовищі молоді та батьків. У більшості випадків статистично спостерігається значна різниця між відповідями сільських та міських педагогів та між відповідями педагогів, що викладають рідну мову, і тими, хто викладає не рідну мову.

75,8% опитаних зізналися в тому, що у своїй педагогічній діяльності вже виправляли учнів через уживання ними говіркових елементів. Пояснення зовсім невтішні. Ось кілька з них: *«Azért, hogy a helyes ejtést és írást tanítsam meg»*, *«Azért, mert magyar nyelven másképp kell mondani. Egyszerűen helytelennek tartom»*, *«magyar nyelven így helyes»* (*«виправляв(ла) тому, щоб навчити правильному написанню та вимові»*, *«виправляв(ла) тому, бо угорською це по-іншому кажуть. Просто вважаю їхнє мовлення неправильним»*, *«угорською правильно так»*). Коли дитина чує від вчительки такі аргументи, то може повірити, що він та його батьки неналежно володіють угорською мовою.

Натомість деякі вчителі належну професійну підготовку. Вони пояснюють дітям вживання того чи іншого мовного елемента наступним чином: *«így is lehet, de a köznyelvben így használjuk»* (*«так теж кажуть, але літературною мовою вживається саме так»*).

У колі вчителів угорської мови теж дотримуються вищезгаданої аргументації: *«A nyilvános beszédben igyekezzon a köznyelvi formát használni, egyébként nem hibás, szégyellnivaló dolog»*, *«A nyelvjárás fontos kincsünk, nem elítélendő, nem szégyen, de kell ismernünk a helyes köznyelvet. Odahaza nyugodtan beszélhet nyelvjárásban, a közéletben tudni kell így megnyilatkozni»*, *«az órán - tapintatosan, próbálkozom a köznyelv használatára, de sajnos mostanság egyre ritkábban kell «javítanom»* (*«У щоденному спілкуванні намагаюся послуговуватися загальнонародною мовою, до того ж, вона не є неправильною чи чимось таким, чого потрібно соромитися»*, *«Діалекти – це наш скарб, їх не потрібно соромитися, проте нам необхідно знати й унормовану форму загальнонародної мови. Вдома хай спокійно розмовляє говіркою, а в суспільному житті потрібно знати висловитися й літературною мовою»*, *«на уроці намагаюся тактовно вживати загальнонародну мову, проте тепер доводиться «виправляти» учнів»* рідше).

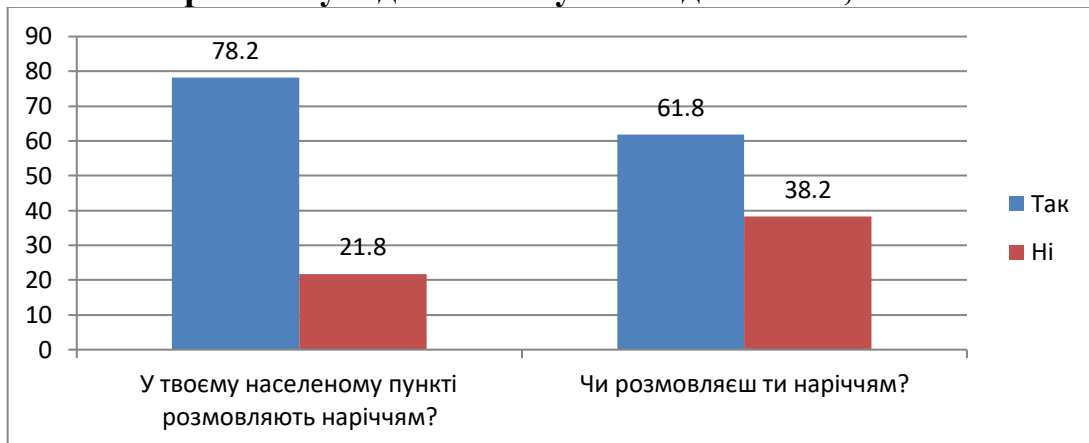
Натомість зі школярами працюють не лише вчителі рідної мови, більше того інші педагоги теж мають власну точку зору щодо вживання мови і діляться з нею зі своїми вихованцями. Навіть тим вчителям важко використовувати на практиці новий метод навчання, які регулярно беруть участь у різних конференціях, присвячених цьому питанню, відвідують курси підвищення кваліфікації або ж читають відповідні інструктивно-методичні матеріали.

Ті, хто лише в школі вивчали рідну мову і вищу освіту здобували не угорською мовою (а це у більшості випадків), висловили такі думки стосовно вживання говорів у шкільній практиці: «...*ezáltal a helyes magyar beszéd elfajult lesz, nem lesz „tisztá”*», «*nem szép, nem kulturált*», «*sérti a fülemet*», «*rögtön látni azon, honnan jött*», «*úgy tartom helyesnek, ha az iskolában szépen, magyarul beszélünk*», «*beszéljünk csak szépen, tisztán magyarul*» («це несе правильне угорське мовлення, воно стане «нечистим», «це негарно, некультурно», «ріже вухо», «одразу видно, звідки прийшов», «вважаю правильним, якщо в школах розмовляють літературною угорською мовою»).

Як бачимо, у цих аргументах, висловлюваннях дуже часто зустрічаємо вислови «правильний», «чиста угорська мова». Це є залишком старого методу навчання, що протягом довгих років було запрограмовано в нашій свідомості. Більшість педагогів вважає, що їхнім першочерговим завданням є збереження правильності та чистоти мовлення. Наступна цитата є підтвердженням цього: «*helyesen beszéljen, kötelességemnek tartom*» («мій обов'язок навчити учня розмовляти правильно»).

Висновки. Було б доцільно, якщо дитина, яка розмовляє говіркою, вже з першого класу не цуралася вживати у своєму мовленні діалектні мовні конструкції. Проте для цього потрібно було б внести зміни до навчальної програми для початкових класів, а також змінити метод викладання. Адже, як це вказано у назві нашої статті, ставлення до діалектів тісно пов'язане з ефективним вивченням рідної мови: без усвідомленого ставлення до мови в цілому, не буде результативним навчання, а об'єктивне ставлення може сформуватися лише в комплексі з відповідним, науково обґрунтованим викладанням рідної мови. Про це свідчать відповіді 55 випускників 6 різних шкіл (див. діаграму 3).

Діаграма 3. Відповіді респондентів на запитання: «Чи використовують говіркове мовлення у твоєму населеному пункті?» та «Чи розмовляєш ти наріччям?» у відсотковому співвідношенні, 2016.

Порівнюючи дані діаграм 1 та 3, з упевненістю можемо стверджувати: опитані учні усвідомлено висловлюють свою позицію стосовно варіантності рідної мови. Опитування, проведені серед учнів та педагогів, засвідчили, що навчальні програми, які відображають нові підходи до викладання рідної мови, а також ознайомчі наукові лекції для педагогів на курсах підвищення кваліфікації дають свій результат: обидві групи відмежовуються від відкрито негативних суджень стосовно різних мовних варіантів та їх носіїв. У ході даного дослідження підтвердилося (при порівнянні відповідей обох груп) також те, що засвідчили вже попередні дослідження: особа педагога, його особиста думка стосовно мовних та мовленнєвих явищ формують мовну свідомість його учнів. Також з'ясувалося, що на аттїтуду школярів впливають не тільки позитивна чи негативна критика або зауваження педагогів. У цьому віці на їх мовлення (так само, як на поведінку, стиль одягу, смаки) значною мірою впливає і формує оточення, друзі або думка, яка пропагується різними друкованими та електронними ЗМІ.

Припускаємо, що це результат використання зіставного методу на уроках рідної мови. Для того, щоб упевнитися в цьому, потрібно провести більш точні дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Antalné Szabó Á. A szociolingvisztika mint szemlélet, mint tudás, mint pedagógia az iskolában. / Hajdú M., Keszler B. szerk. *Köszöntő könyv Kiss Jenő 60. születésnapjára*. Budapest: ELTE Magyar Nyelvtudományi és Finnugor Intézete és a Magyar Nyelvtudományi Társaság, 2003. 293–297.
2. Antalné Szabó Á. Az anyanyelvi nevelés új stratégiái. *Magyar Nyelvőr* 127: 2004. 407–428.

3. Beregszászi A. *A lehetetlent lehetni*. Tantárgy-pedagógiai útmutató és feladatgyűjtemény az anyanyelv oktatásához a kárpátaljai magyar iskolák 5–9. osztályában. Budapest: Tinta Könyvkiadó, 2012. 111 o.
4. Beregszászi A., Cserniczkó I. A kárpátaljai magyar nyelvjárások és az iskola: elméleti és módszertani kérdések. *Acta Beregsasiensis*, VI. évfolyam, 1. kötet: 2007. 44–62.
5. Cserniczkó I. szerk. *A mi szavunk járása*. Ungvár: PoliPrint, 2003. 292 o.
6. Karmacsi Z. A tiszaujlaki lakosok nyelvválasztási szokásai. / Cserniczkó I. szerk. *A mi szavunk járása*. Ungvár: PoliPrint, 2003. 74–82.
7. Kiss J. A nyelvjárásokhoz és a köznyelvhez való viszonyulás: attitűdváltozások a magyar nyelvközösségben. / Zoltán A. szerk. *Nyelv, stílus, irodalom. Köszöntő könyv Péter Mihály 70. születésnapjára*. Budapest: ELTE BTK Keleti szláv és Balti Filológiai Tanszéke, 1998. 315–317.
8. Kótyuk I., mtsai. *Magyar nyelv 5–12. osztály*. Tanterv a magyar tannyelvű iskolák számára. Csernyivci: Bukrek, 2005. 160 o.
9. Lakatos K. Kárpátaljai pedagógusok és a nyelvjárások (Egy fölmérés tanulásaiból). / Borbély A., Vančoné Kremmer I., Hattyár H. szerk. *Nyelvideológiák, attitűdök és sztereotípiák*. Budapest–Dunaszerdahely–Nyitra: MTA Nyelvtudományi Intézet–Gramma Nyelvi Iroda–Konstantin Filozófus Egyetem Közép-európai Tanulmányok Kar, 2009. 423–430.
10. Lakatos K. Kárpátaljai magyar iskolások nyelvi tudata és attitűdje. PhD-értekezés. Budapest: ELTE Nyelvtudományi Doktori Iskola, 2010. 222 o.
11. Márku A. „Po zákarpátszki” Kétnyelvűség, kétnyelvűségi hatások és kétnyelvű kommunikációs stratégiák a kárpátaljai magyar közösségben. Ungvár: „Líra” Poligráf centrum, 2013. 244 o.
12. P. Lakatos I., T. Károlyi M. Nyelvi változások az északkeleti régióban a trianoni határ két oldalán. / Hoffmann I., Juhász D., Péntek J. szerk. *Hungarológia és dimenzionális nyelvszemlélet*. Debrecen–Jyväskylä, 2002. 233–248.
13. Végh J. *Őrségi és hetési nyelvatlasz*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1959. 214 o.

Надія Кіш

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов ДВНЗ “УжНУ”
orcid.org/0000-0002-6950-988X
м.Ужгород, Україна
nadiia.kish@uzhnu.edu

Олександра Канюк

кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувачка кафедри іноземних мов ДВНЗ “УжНУ”
orcid.org/0000-0002-2396-2988
м.Ужгород, Україна
oleksandra.kanyuk@uzhnu.edu.ua

Самостійна робота як ефективна складова управління навчально-пізнавальною діяльністю у процесі навчання іноземній мові майбутніх фахівців

Анотація. У статті розглянуто самостійну роботу як одну з складових управління навчально-пізнавальною діяльністю майбутніх фахівців вищих навчальних закладів. Зазначено, що ефективність управління навчально-пізнавальною діяльністю студентів забезпечується організацією самостійної роботи. Відповідно вона передбачає розробку завдань, які відповідають певним вимогам, а саме: мають бути різноманітними за тематикою – охоплювати найрізноманітніші соціально-культурні аспекти та професійно-орієнтовані проблеми. Також забезпечувати реалізацію індивідуального підходу через урахування пізнавальних інтересів студентів. Наприклад, можливість працювати із різноплановими текстами: хтось віддає перевагу публіцистиці, інші науково-популярній тематиці, художній літературі. Визначено компоненти самостійної роботи: цільовий, змістовий, стимуляційно-мотиваційний, організаційно-діяльнісний, контрольньо-регуляційний та оціночно-результативний. Розкрито особливості та сутність самостійної роботи. Розкриття сутності самостійної роботи через визначення її компонентів, а також досвід конструювання завдань для самостійної роботи студентів немовних спеціальностей у процесі вивчення ними іноземної мови дозволили сформулювати вимоги до розробки самостійних робіт. Урахування необхідності конструювання різнорівневих завдань для самостійної роботи передбачає обґрунтування структури завдань. Якраз вони спрямовані на діяльність репродуктивного, продуктивного, творчого і дослідницького рівнів. Таким чином, реалізація системи управління навчально-пізнавальною діяльністю студентів

забезпечується через організацію самостійної роботи студентів. Вища школа послідовно, але неминуче переходить від передачі інформації до управління навчально-пізнавальною діяльністю, формування в студентів навичок самостійної роботи. Згідно з Положенням про організацію навчального процесу у ВНЗ, самостійна робота студентів є основним засобом оволодіння навчальним матеріалом у вільний від обов'язкових навчальних занять час.

Ключові слова: іноземна мова, навчально-пізнавальна діяльність, самостійна робота, компоненти самостійної роботи, завдання для самостійної роботи, майбутні фахівці.

Abstract. The article considers independent work as one of the components of management of educational-cognitive activity of future specialists of higher educational establishments. It is noted that the implementation of the management system of educational-cognitive activities of students is provided through the organization of independent work of students. Accordingly, it involves the development of tasks meet certain requirements, namely: should be diverse in subject matter - cover a wide variety of socio-cultural aspects and professionally-oriented issues. Also should ensure the implementation of an individual approach by taking into account the cognitive interests of students. For example, the opportunity to work with a variety of texts: someone prefers journalism, others popular science topics, fiction. The components of independent work are determined: targeting, meaningful, stimulation-motivational, organizational-activity, control-regulatory and evaluation-effective. Features and essence of independent work are revealed. Disclosure of the essence of independent work through the definition of its components, as well as the experience of designing tasks for independent work of students of non-language specialties in the process of learning a foreign language allowed to formulate requirements for the development of independent work. Taking into account the need to construct multilevel tasks for independent work involves reasoning the structure of tasks. Exactly they are aimed at the activities of the reproductive, productive, creative and research levels. Thus, the implementation of the management system of educational-cognitive activities of students is ensured through the organization of independent work of students. Higher school consistently, but inevitably moves from the transfer of information to the management of educational-cognitive activities, the formation of students' skills of independent work. According to the Regulations on the organization of the educational process in higher educational establishments, independent work of students is the main means of mastering the educational material in free time from compulsory education.

Keywords: foreign language, educational-cognitive activity, independent work, components of independent work, tasks for independent work, future specialists.

Вступ. Ефективність управління навчально-пізнавальною діяльністю студентів забезпечується організацією самостійної роботи, що передбачає розробку завдань, які відповідають певним вимогам: мають бути різноманітними за тематикою – охоплювати найрізноманітніші соціально-культурні аспекти та професійно-орієнтовані проблеми; забезпечувати реалізацію індивідуального підходу через урахування пізнавальних інтересів студентів (наприклад, можливість працювати із різноплановими текстами: хтось віддає перевагу публіцистиці, інші науково-популярній тематиці, художній літературі).

Науковці завжди присвячували багато уваги вивченню різних аспектів, пов'язаних із самостійною роботою. У дослідженнях Л. С. З Виготського, І. Я. Лернера, Н. Ф. Тализіної, Л. В. Жарова, Р. Г. Лемберг та інших розглянуто поняття «самостійна робота», «самостійна пізнавальна діяльність», «самостійність». Питання та проблеми організації самостійної роботи багатогранно висвітлено в наукових роботах А. Алексюка, Ю. Бабанського, В. Бондаря, Є.Я.Голанта, Н.Г.Дайрі, В. Козакова, Б.П. Єсіпова, І. Лернера, О. Мороза, П. Підкасистого, В. Сластьоніна, Л. Спіріна, Л. Сущенко, М. Шкіля, О. Ярошенко, М. Дяченко та ін. В. Буряк, Б. Єсіпова, А. Івасишин, В. Луценко, П. Підкасистий, Н. Шишкіна досліджують сутність поняття самостійної роботи, принципи її організації, розглядають різні класифікації, вивчають методи, форми, засоби проведення самостійної роботи, розробляють методики планування та контролю самостійної роботи. Л. Клименко, В. Шпак та інші досліджують питання управління самостійною роботою студентів у позааудиторний час. Вивченням формування у студентів вміння планувати свою пізнавальну діяльність досліджували А. Лошак, О. Козак, М. Красницький. На необхідність модернізації самостійної роботи студентів вищих навчальних закладів з метою поліпшення їхньої професійної підготовки вказували педагоги-дослідники: В. Козаков, Б. Коротяєв, В. Паламарчук, О. Пехота, О. Савченко, А. Усова, Т. Шамова, І. Шапошнікова

Методологія та методи дослідження. Методологічною і теоретичною основою дослідження є теоретичні підходи, що сформувалися у вітчизняній і зарубіжній педагогіці і психології щодо питань освоєння іноземної мови: теорія єдності свідомості і діяльності, поетапного формування розумових дій (П.Я. Гальперін, П.І. Зінченко, О.М. Леонтьєв, С.Л. Рубінштейн, А.Н. Соколов, А.А. Смирнов, Б.М. Теплов та інші); теорія діяльності А.Н. Леонтьєва; теорія мислення й мови Л.С.Виготський; психологічна концепція розвитку мови Н.І. Жинкіна; концепція міжмовного зіставлення А.А. Залевської; положення про види діяльності та їх взаємозв'язку з розвитком особистості майбутніх фахівців (Б. Г. Ананьєв, П.Я. Гальперін, В.В. Давидов, Н.В. Кузьміна, С.Л. Рубінштейн, Г.П. Щедровицький та інші); методології та методи дослідження вищої професійної освіти (Б.С. Гершунський, В.І. Загвязинський, М.І. Махмутов, М. Н. Скаткін, В. А. Сластьонін та інші).

Для реалізації завдань використовувалися такі **методи**: *теоретичні* – аналіз філософських та психолого-педагогічних джерел з проблеми дослідження для систематизації та узагальнення наявних даних, визначення сутності основних понять, виявлення сучасного стану досліджуваної проблеми та можливостей її вирішення; педагогічне моделювання і проектування, можливості якого були спрямовані на розробку завдань для самостійної роботи.

Виклад основного матеріалу дослідження. За вимогами кредитно-модульної системи організації навчання посилена увага звернена на самостійну роботу студентів. Самостійна робота майбутніх фахівців входить у структуру кредитів, відведених на опанування змісту дисциплін, а також впливає на рейтинг успішності навчальних досягнень студентів. Оскільки актуальність питання про самостійну роботу обумовлюється зміною ролі та місця самостійної роботи у структурі навчально-пізнавальної діяльності, то увага педагогів-науковців звернена на пошуки шляхів удосконалення та системного оновлення самостійної роботи як одного із видів пізнавальної діяльності студентів [3].

Раніше виконання завдань самостійної роботи не було обов'язковим, тобто контроль за виконанням завдань, а також оцінювання правильності його виконання залишалось поза увагою викладача. Хіба що дуже допитливий і дисциплінований студент міг у формі індивідуального консультування поцікавитись правильністю міркувань при виконанні того чи іншого завдання. Тобто студент мав можливість уникнути систематичного виконання завдань самостійної роботи. Сьогодні виконання самостійної роботи – це складова рейтингу успішності, а значить виконання самостійної роботи дає можливість студенту підвищити власний рейтинг. Окрім того, якщо раніше виконання завдань самостійної роботи не обмежувалось рамками часу, то зараз термін виконання самостійної роботи – прописана процедура: перевірка засвоєння змісту модуля охоплює оцінювання результатів виконання самостійних робіт.

Самостійна робота студентів є однією із складових якісної іншомовної підготовки, тому при складанні професійно-орієнтованих текстів для читання, розроблених для майбутніх фахівців, нами враховувались окремі аспекти самостійної роботи [1]. Але організація продуктивної систематичної самостійної роботи студентів передбачає визначення критеріїв і форм контролю, підготовку методичних розробок з урахуванням сучасних вимог до організації самостійної роботи студента.

Під самостійною роботою педагоги-науковці розуміють пізнавальну діяльність, що виконується студентами самостійно, під тактовним керівництвом викладачів, а іноді, і за наперед заданою програмою або інструкцією, з урахуванням психологічних особливостей, особистісних інтересів і планів студентів. Все це здійснюється в рамках вимог навчальних програм. Самостійна робота студентів охоплює множину типів навчальних, виробничих і дослідницьких завдань, що виконуються студентами під

керівництвом викладача, і спрямована на засвоєння системи загальнонаукових, професійних і самоосвітніх знань, умінь і навичок, досвіду творчої діяльності та системи поведінки [2, с.17–28].

Психологами запропонована класифікація навчальних задач з орієнтацією на пізнавальну діяльність студентів різного рівня складності та різного ступеню самостійності. В класифікації враховано специфіку просування у навчальному циклі від репродуктивного до творчого рівня. Конструювання завдань різного рівня складності, що забезпечують перехід студентів у процесі засвоєння знань від простішого до складнішого рівня – важлива ланка організації самостійної роботи студентів, поступового переходу в цій роботі до пізнавальної рефлексії і саморегуляції [4].

Розглядаючи самостійну роботу як різновид навчально-пізнавальної діяльності студентів виокремлюємо такі її компоненти:

(1) *Цільовий компонент* самостійної роботи – передбачає визначення мети роботи (її призначення) у відповідності до цілей навчального модуля, конкретної теми в залежності від:

- а) мовленнєвих функцій, якими слід оволодіти;
- б) лінгвістичних компетенцій, які необхідно засвоїти (лексичних, граматичних, фонетичних);
- в) соціокультурних компетенцій; г) професійно-особистісних якостей, які підлягають формуванню і розвитку у процесі оволодіння іноземною мовою: комунікативності, ініціативності, самостійності, ініціативності, цілеспрямованості, дисциплінованості, креативності тощо.

(2) *Змістовий компонент* самостійної роботи – передбачає визначення системи знань, які повинні засвоїти студенти, практичних умінь і навичок, які слід виробити і якими необхідно оволодіти у процесі виконання самостійної роботи, а також опанування емоційно-ціннісного, особистісно-значимого досвіду творчої діяльності в залежності від цілей, призначення самостійної роботи.

(3) *Стимуляційно-мотиваційний компонент* самостійної роботи – передбачає постановку завдань, спрямованих на активізацію пізнавальної діяльності студентів. Матеріал для самостійної роботи добирається із урахуванням рівнів розвитку пізнавальних інтересів студентів, їх потреб, прагнень, професійно-орієнтованих запитів. Стимулювання успіху передбачає розробку завдань різнорівневої складності, проблемності. Варто також передбачити завдання, виконання яких для студентів має особистісну значимість. У зв'язку з цим, варто на початку провести короткотривале опитування з метою з'ясування кола професійно та особистісно значимих для студентів потреб.

(4) *Організаційно-діяльнісний аспект* самостійної роботи – передбачає врахування при розробці завдань можливість виконання таких дій, операцій, виконання яких забезпечуватиме формування мовленнєвої, лінгвістичної, соціокультурної, професійно-особистісної компетенцій. До них належать

читання, проговорювання, написання, складання, заучування напам'ять, порівняння, робота із словником, а також саморефлексія, аналіз професійно-орієнтованих задач, виконання за зразком та робота в нових, нетипових умовах, максимально наближених до вирішення професійно значимих проблем тощо.

Окрім того, організаційно-діяльнісний аспект передбачає проведення процедури нормування часу, відведеного на виконання самостійних робіт: кількість годин, які необхідно затратити на виконання роботи не сміє перевищувати кількості годин, відведених (передбачених) навчальними планами на виконання самостійних робіт.

(5) *Контрольно-регуляційний компонент* самостійної роботи – передбачає можливість для студента проаналізувати помилки, неточності, яких припустились у процесі роботи над завданнями. Окрім того, реалізація цього компоненту передбачає розробку доповнень до пропонованих завдань у вигляді пам'яток, вказівок, інструкцій, які варто враховувати при роботі над завданнями.

(6) *Оціночно-результативний компонент* передбачає реалізацію можливості проведення якісної та кількісної оцінки виконання завдань самостійної роботи, для чого необхідно розробити критеріально-рівневу систему оцінювання результатів та обґрунтувати процедуру отримання кількісних показників, які власне і є складовою рейтингових оцінок за параметром самостійна робота студента.

Виходячи із загальних цілей навчальної програми конкретного курсу (навчальної дисципліни), а також конкретних цілей кожного заняття курсу, викладач продумує навчальні задачі, які покликані формувати у студентів відповідні навчальні дії.

Розкриття сутності самостійної роботи через визначення її компонентів, а також досвід конструювання завдань для самостійної роботи студентів немовних спеціальностей у процесі вивчення ними іноземної мови дозволили сформулювати вимоги до розробки самостійних робіт. Пропоновані студентам завдання для самостійних робіт мають задовольняти наступним вимогам:

- відповідати цілям навчання і узгоджуватись із навчальними програмами та змістовими модулями дисципліни;
- бути різноманітними за тематикою: охоплювати найрізноманітніші соціально-культурні аспекти та професійно-орієнтовані проблеми;
- забезпечувати реалізацію індивідуального підходу шляхом врахування пізнавальних інтересів студентів (наприклад, можливість працювати із різноплановими текстами: хтось віддає перевагу публіцистиці, інші науково-популярній тематиці, ще хтось віддає перевагу художній літературі);
- забезпечувати проблемність у самостійній підготовці, але разом з тим, бути посильними для виконання у відведений (визначений) програмою термін;

- забезпечувати диференційований підхід за складністю завдань, що ґрунтується на врахуванні рівнів попередньої (довузівської, наприклад) підготовленості студентів до іншомовного мовлення, наприклад:
 - а) перший рівень: читання і переклад (розуміння тексту; відповіді на питання до тексту;
 - б) другий рівень: завдання першого рівня, а також складання розповіді на основі наведеного для прикладу тексту із використанням нових слів (які подаються), граматичних форм тощо;
 - в) третій рівень (просунутий): елементи другого, а також виконання дій на порівняння, аналіз, синтез, узагальнення, рефлексію.
- забезпечувати реалізацію особистісно-орієнтованого підходу, що ґрунтується на врахуванні індивідуальних відмінностей у можливостях оволодіння іноземною мовою та індивідуальним темпом просування у навчальному матеріалі;
- в разі необхідності, доповнюватись інструктивно-методичними вказівками щодо виконання завдань;
- супроводжуватись інформацією про критерії оцінювання виконання різнорівневих завдань тощо.

Врахування необхідності конструювання різнорівневих завдань для самостійної роботи передбачає обґрунтування структури завдань, спрямованих на діяльність репродуктивного, продуктивного, творчого і дослідницького рівнів.

Структура завдань репродуктивного рівня має вигляд:

- 1) прочитати текст (наводиться текст);
- 2) зробити його переклад;
- 3) дати відповідь на питання до тексту.

Структура завдань продуктивного рівня має вигляд:

- 1) прочитати текст (наводиться текст);
- 2) зробити його переклад;
- 3) дати відповідь на питання до тексту;
- 4) скласти розповідь-продовження (або порівняння) з використанням наведених слів, словосполучень, граматичних форм;
- 5) виконати завдання на засвоєння мовленнєвих зразків у різноманітних комунікативних ситуаціях (наприклад, поставте у теперішньому, майбутньому і минулому часі наступні речення (словосполучення).

Структура завдань творчого рівня має вигляд:

- 1) прочитати текст;
- 2) поставити питання до тексту;
- 3) доповнити текст інформацією з використанням наведених слів, словосполучень;
- 4) підібрати до наведених слів антоніми (або синоніми);
- 5) підготувати окремі комунікативні зразки для проведення дискусії (або повідомлення, наукового звіту).

Завдання дослідницького рівня не мають типової структури. Це пошукові завдання, які подаються у реферативній формі, або у вигляді наукового звіту, анотованого звіту і виконуються студентами, які вільно володіють іноземною мовою.

Висновки з дослідження. Таким чином, реалізація системи управління навчально-пізнавальною діяльністю студентів забезпечується через організацію самостійної роботи студентів. Вища школа послідовно, але неминуче переходить від передачі інформації до управління навчально-пізнавальною діяльністю, формування в студентів навичок самостійної роботи. Згідно з Положенням про організацію навчального процесу у ВНЗ, самостійна робота студентів є основним засобом оволодіння навчальним матеріалом у вільний від обов'язкових навчальних занять час.

ЛІТЕРАТУРА

1. Біров І.Й., Канюк О.Л., Кіш Н.В. Німецька мова для інженерів : навчальний посібник. Ужгород : ПП Данило, 2007. 171 с.
2. Гарунов М.Г., Пидкасистый П.И. Сущность, содержание и методы исследования самостоятельной работы студентов. *Методология и методы исследования проблем педагогики высшей школы*. Тюмень, 1980. Вип. 73. С.17–28.
3. Кіш Н.В. Педагогічні умови формування культури іншомовного професійного спілкування майбутніх інженерів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Тернопільський нац. пед. ун-т ім.В.Гнатюка. Тернопіль, 2015. 20 с.
4. Ляудис, В. Я. Методика преподавания психологии : учеб. пособие. СПб: Питер, 2007. 192 с.

УДК 811.111:371

DOI: 10.24144/2617-3921.2020.18.309-320

Леся Кушмар

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри іноземної філології та перекладу,
Київський національний торговельно-економічний університет
orcid.org/0000-0003-0407-6267
Київ, Україна, +380509519905
l.kushmar@knute.edu.ua

Любов Колот

старший викладач кафедри іноземної філології та перекладу,
Київський національний торговельно-економічний університет
orcid.org/0000-0003-4491-9169
Київ, Україна, +380635394170
l.kolot@knute.edu.ua

Ольга Дубініна

старший викладач кафедри іноземної філології та перекладу,
Київський національний торговельно-економічний університет
orcid.org/0000-0001-5688-6806
Київ, Україна, +380630247185
o.dubinina@knute.edu.ua

Формування SOFT SKILLS на основі Business Partner (Пірсон)

Анотація. Стаття стосується аналізу навчального комплексу Business Partner (Пірсон), що є яскравим прикладом формування soft skills у майбутніх успішних професіоналів, адже останні дослідження ринку праці відображають тенденцію підвищеної зацікавленості працедавців саме до таких навичок. Тому розгляд питання розвитку soft skills у студентів під час опанування дисципліни ІМПС надзвичайно важливе, що зумовлює актуальність дослідження. Для систематичного опису ілюстративного та теоретичного матеріалу стосовно досліджуваної проблематики був застосований описовий метод з прийомами контекстуального аналізу. Метод відбору прикладів дав можливість виявити та систематизувати завдання, що сприяють успішному формуванню soft skills. Єдиного перекладу терміна soft skills на разі не існує, тому найчастіше при перекладі це «м'які», людські або уніфіковані навички (компетенції). Soft skills – соціологічний термін, який відноситься до емоційного інтелекту людини. Це навички, вміння та характеристики, які дозволяють бути успішними у професійній діяльності. До них відносять: лідерські якості та вміння працювати у команді, вміння навчати та проводити переговори, вміння ставити та досягати поставлених цілей, управління часом, цілеспрямованість, презентаційні навички, навички

ефективної комунікації, стресостійкість, креативність, творчий підхід до вирішення завдань та аналітичні здібності, тощо. Проте, сталого переліку, як і класифікації *soft skills*, не існує. Навчальний комплекс *Business Partner* передбачає модель змішаного навчання і включає найновішу сучасному розвитку економіки тематику й дозволяє успішно формувати наступні *soft skills*: комплексне багаторівневе вирішення проблем, критичне мислення, креативність в широкому сенсі, вміння управляти людьми, взаємодія з людьми, емоційний інтелект, формування власної думки та прийняття рішень, клієнтоорієнтованість, вміння вести переговори, когнітивна гнучкість розуму. Саме ці навички було визначено на Всесвітньому економічному форумі в Давосі як основні. Успішне формування *soft skills* на основі *Business Partner* дозволяє досягати вершин у всіх сферах професійної діяльності людини. Перспектива подальших досліджень передбачає залучення студентів до анкетування з метою виявлення глибини формування *soft skills* на основі *Business Partner*.

Ключові слова: *soft skills*, *Business Partner*, англійська мова, навички майбутнього, професіонал, іноземна мова за професійним спрямуванням.

Abstract. The article deals with the analysis of the training complex Business Partner (Pearson) to be a clear example of the soft skills formation in future successful professionals, because recent studies of the labour market reflect the tendency of employers to become more interested in such skills. Therefore, considering the soft skills in the process of studying foreign language for professional purposes is extremely important, which determines the relevance of this article. A systematic description of contextual analysis techniques was used to describe illustrative and theoretical material. The selection method of examples is a way to identify and organize the tasks that contribute to the successful formation of soft skills. Soft skills are skills, abilities and characteristics that allow you to be successful in professional activity: leadership skills and ability to work in a team, the ability to teach and negotiate, the ability to set and achieve goals, to manage time, presentation skills, effective communication skills, stress resistance, creativity and analytical skills. The training complex Business Partner provides the opportunity to ensure a coherent and practical business speech; an innovative approach to developing communicative skills; development of competencies and practical skills; development critical thinking, strategic thinking, ability to work collectively. Business Partner is the base for complex problem solving, critical thinking, creativity, people management, coordinating with others, emotional intelligence, judgment and decision making, service orientation, negotiation, cognitive flexibility. These skills have been identified at the World Economic Forum in Davos as essential today. Do all tasks of MyEnglishLab platform is also an effective and appropriate way to perform soft skills, which allows to increase the individualization of learning activities, to optimize the acquisition of language structures and grammatical rules, as well as to overcome the formulation of skills.

The training complex Business Partner provides a blended learning model and incorporates the latest modern topics of economic development that allows to develop soft skills successfully. Effective formation of soft skills is the base in the professional personal activity allowing the future specialist to make a breakthrough in new branches of professional activity. The prospect of further research involves engaging students in questionnaires to identify the depth of soft skills formation based on the training complex Business Partner.

Keywords: soft skills, Business Partner, English, future skills, professional, foreign language for professional purposes.

Вступ. Вивчення явища професійної успішності й умов її досягнення, останнім часом набуло потужного розвитку у працях сучасних вітчизняних і зарубіжних учених. Дослідники розглядають феномен успіху в контексті єдності свідомості і діяльності, передусім як інтеріоризацію заданих у суспільстві цінностей через відповідну рефлексивну діяльність у внутрішні надбання особистості [3, 4].

Більшість дослідників кар'єрних процесів погоджуються з тим, що феномен успішності в професійній діяльності варто розглядати як комплексний, що складається з декількох взаємозалежних складників. Кількість цих складових в різних дослідників різна, але до їхнього складу майже всі науковці поряд з такими характеристиками, як висока майстерність, продуктивність праці, виконання професійної діяльності на рівні високих зразків і стандартів, надійність і стійкість високих результатів, відносять і навички ефективної взаємодії в професійному середовищі, особистий розвиток і самореалізацію в професії, кар'єрне зростання, високі посади в ієрархії організації, високий соціальний статус, визнання, популярність у суспільстві [5].

В. Єрмолаєва наголошує, що структуру професійної реалізації утворюють три компоненти: індивідуальний (професійна самоідентифікація, або Я-концепція), інструментальний (професійні знання, вміння, навички), і соціальний (відповідність соціальному замовленню): їх збіг трактується дослідницею як професійна ідентичність, а розбіжність – як той або інший різновид професійного маргіналізму. «Реалізацію професіонала вона розглядає не тільки як самореалізацію, яка відбувається всередині суб'єкта і в інтересах суб'єкта, ступінь якої оцінює сам суб'єкт з позиції того, наскільки йому підходить ця професія, а й як реалізацію, звернену ззовні, здійснювана у формі соціальних професійних вчинків, через які вже соціум оцінює, наскільки йому підходить цей професіонал, якою мірою він відповідає його інтересам і запитам» [6].

Поняття *професійний успіх* І. Ткачук та Н. Сосновенко визначають як усвідомлений особистістю позитивний результат професійної діяльності, який є динамічним, розгортається в часі на основі здобуття нею знань і самовдосконалення у предметно-перетворювальній діяльності у сфері

професії, що підкріплюється її особистісним розвитком і уможлиблює соціальну самореалізацію людини [5]. І, щоб бути дійсно успішним професіоналом, потрібно володіти комплексом навичок, що є актуальними та зможуть задовольнити професійні вимоги сьогодення.

Проте, ліквідація розриву у навичках, які потребують роботодавці, та які формують вищі навчальні заклади, залишається актуальною проблемою у багатьох країнах світу. Одна з причин такого розриву – швидкий розвиток технологій. Ніхто не може передбачити достеменно професії майбутнього, однак спрогнозувати навички, які будуть потрібні, цілком можливо. Так, у березні 2016 року Генеральний Директорат Європейської Комісії з питань освіти та культури виніс на обговорення новий Порядок Денний з Навичок (ELI Skills Agenda), що фокусується на вищій якості навичок для всіх та кращому розумінні потреб ринку праці. У 2015 році у Північній Ірландії презентовано результати масштабного дослідження «Попит на навички» з метою визначення потреби у навичках у перспективі розвитку економіки країни до 2025 року. В Україні у цьому напрямку діє Центр «Розвиток КСВ», який ініціював проведення дослідження «Навички для розвитку України 2030: погляд бізнесу та освіти». Відповідно до отриманих результатів дослідження, у перспективі 2030 року найбільший попит матимуть навички (Таблиця 1):

Підприємницькі	3.52
Ініціативність	3.9
Лідерство	3.47
Орієнтованість на клієнтів	4.07
Осмислення і прийняття рішень	3.4
Відповідальність	3.6
Підприємливість	3.3
Стратегічне мислення	2.9
Інноваційні	3,62
Адаптивність/гнучкість	3,6
Аналітичне мислення	3.7
ІТ-грамотність	3.87
Креативність	4.07
Критичне мислення	2.9
Комунікативні	3.26
Комунікабельність	3,7
Емоційний інтелект	3,4
Медіаграмотність	3
Грамотна письмова й усна мова	3,7
Ораторське мистецтво	2,6
Вміння слухати	3,2
Управлінські	3
Управління змінами	2,16

Управління конфліктами	3,16
Управління людьми	3,2
Управління проектами	3,47
Організаційні здібності	3,58
Рішення комплексних проблем	2,8
Навички працювати в команді	3,34
Координація з іншими	2,5
Здатність швидко навчатися	3,68
Вміння працювати в команді	3,76
Уміння працювати під тиском/стресостійкість	3,64
Вміння планувати	3,4
Вміння вести переговори	3,1

Таблиця 1. Середній рівень оцінки навичок випускників ВНЗ в разі прийняття на роботу в компанію за 5-бальною шкалою (розрахований на основі абсолютних даних).

Сьогодення усі ці навички вимагає окреслювати словосполученням *soft skills*. У зарубіжних публікаціях є велика кількість моделей *soft skills*, зокрема на думку Ю. Кателі, американського експерта ринку праці, складниками *soft skills* є: професійне спілкування; критичне мислення; робота в команді; навчання протягом життя; навички підприємництва; лідерство. Шведський дослідник А. Берглунд, зазначає, що для отримання ефективних результатів діяльності потрібні такі *soft skills*: розуміння професійної та етичної відповідальності за прийняття інженерних рішень; здатність до критичної рефлексії прийнятих рішень; навички управління людськими ресурсами та самоорганізації; здатність брати на себе лідерські позиції у міждисциплінарній та мультикультурній команді; розуміння важливості навчання протягом життя; – володіння прийомами аргументації і професійної комунікації; вміння працювати у багатопрофільній команді [3].

В Україні поняття *soft skills* є відносно новим та недослідженим, хоча останні дослідження ринку праці відображають помітну тенденцію значної зацікавленості працедавців до *soft skills* у роботошукачів. Більшість роботодавців вважають їх так само важливими, як і професійні знання та вміння. Тож розгляд питання розвитку *soft skills* у студентів під час їх навчання в університеті надзвичайно важливе, що зумовлює **актуальність дослідження**. **Метою статті** є дослідження механізмів розвитку *soft skills* студіюючої молоді на основі опанування навчального комплексу Business Partner.

Методологія та методи дослідження. Для реалізації мети дослідження було використано комплекс Business Partner (Пірсон), що складається з навчального підручника Business Partner та онлайн платформи MEL. Метод відбору прикладів дав можливість виявити та систематизувати завдання в навчальному комплексі Business Partner як в оригіналі так і в перекладі, що сприяють

успішному формуванню soft skills. Для систематичного опису ілюстративного та теоретичного матеріалу стосовно досліджуваної проблематики застосовуємо описовий метод з прийомами контекстуального аналізу, що передбачає спостереження, класифікацію, узагальнення та інтерпретацію.

Виклад основного матеріалу дослідження. Єдиного перекладу терміна *soft skills* на разі не існує, тому найчастіше при перекладі soft skills визначають як «м'які» навички (компетенції), проте зустрічаються й інші переклади, наприклад, людські або уніфіковані. *Soft skills* – соціологічний термін, який відноситься до емоційного інтелекту людини, свого роду перелік особистих характеристик, які так або інакше пов'язані з ефективною взаємодією з іншими людьми. Це навички, прояв яких достатньо важко виявляти, безпосередньо визначати, перевіряти, наочно демонструвати. До цієї групи належать індивідуальні, комунікативні та управлінські навички. Поняття *soft skills* пов'язане з тим, яким чином люди взаємодіють між собою, тобто «м'які» навички рівною мірою необхідні як для повсякденного життя, так і для роботи. За даними досліджень, професійну успішність визначають саме soft skills [2].

Soft skills об'єднують ряд психологічних характеристик, властивостей та вмінь, які можна згрупувати. Ці якості складно виміряти, а тому їх оцінка носить суб'єктивний характер. Більшість роботодавців вважають їх так само важливими, як і професійні знання та вміння. Професійні вміння та навички застарівають, а soft skills є актуальними завжди [2]. Soft skills – це навички, вміння та характеристики, які дозволяють бути успішними у професійній діяльності. До них відносять: лідерські якості та вміння працювати у команді, вміння навчати та проводити переговори, вміння ставити та досягати поставлених цілей, управління часом, цілеспрямованість, презентаційні навички, навички ефективної комунікації, стресостійкість, креативність, творчий підхід до вирішення завдань та аналітичні здібності, тощо. Сталого переліку, як і класифікації soft skills, не існує. Оскільки, зрозуміло, що для різних видів діяльності пріоритетними є різні види soft skills [1].

На Всесвітньому економічному форумі в Давосі було порушено питання про майбутнє професій. Названо список тих умінь, які будуть потрібні у майбутньому:

1. Комплексне багаторівневе вирішення проблем (Complex problem solving). Це означає, що людина здатна бачити суть проблем і розбиратися з причиною, а не з наслідком. Найбільш затребуваними будуть ті фахівці, які будуть володіти системним, цілісним підходом до вирішення будь-яких проблем, будуть знати, на що ще звернути увагу, крім очевидного.

2. Критичне мислення (Critical thinking). Це такий спосіб мислення, при якому людина ставить під сумнів інформацію, що надходить і навіть власні переконання. Це дуже корисна навичка, тому що питання «Чи може все працює зовсім не так, як ми припускаємо?» допомагає розвитку.

3. Креативність в широкому сенсі (Creativity). Творчий початок – це здатність бачити те, чого ще немає. Коли Мікеланджело запитали, як він

створив статую Давида, скульптор відповів: «Я побачив ангела в шматку мarmуру, і мені захотілося звільнити його».

4. Уміння управляти людьми (People management). Управління людьми – це складна наука про те, як лідерам приймати головні рішення. Не просто про підлеглих, а про Людей. Як мотивувати співробітників так, щоб вони бігли підтюпцем на роботу, а не з роботи? Як не помилитися в людині, приймаючи його на роботу, і підвищувати тих, хто цього заслуговує? Як розрулювати конфлікти всередині команди? Знати відповіді на всі ці питання – і значить володіти people management.

5. Взаємодія з людьми (Coordinating with others). Аскетичність може шкодити будь-якій діяльності. Якщо ви власник бізнесу, якому важко спілкуватися з людьми, потрібно найняти того, хто вміє налагодити контакт з іншими.

6. Емоційний інтелект (Emotional intelligence). Зараз під емоційним інтелектом розуміється здатність розуміти емоції, наміри і мотивацію інших людей і свої власні, а також уміння управляти своїми емоціями та емоціями інших людей.

7. Формування власної думки та прийняття рішень (Judgment and decisionmaking). Чи хочеш, чи вмієш – нікому не буде цікаво. Потрібно буде формулювати свою думку і приймати рішення. Самостійність у всьому.

8. Клієнтоорієнтованість (Service orientation). Судячи з прогнозів, сфера послуг в світі буде тільки зростати, а хороший сервіс завжди на вагу золота.

9. Уміння вести переговори (Negotiation). Уміння ясно висловлюватися, бути переконливим – трендовий навик. Найприємніше, що з практикою ним опанувати може кожен.

10. Гнучкість розуму (Cognitive flexibility). Когнітивна гнучкість – це здатність розуму швидко перемикається з однієї думки на іншу, а також обмірковувати кілька речей одночасно [7].

Яскравим прикладом формування згаданих навичок у майбутніх успішних професіоналів під час опанування дисципліни «Іноземна мова за професійним спрямуванням» є навчальний комплекс Business Partner. Це багаторівневий курс для вивчення англійської мови, необхідної для успішного ділового спілкування. Business Partner – це модель змішаного навчання сучасного освітнього середовища, що має три основних компоненти і які функціонують у постійному взаємозв'язку: 1. Очне навчання (face-to-face) – традиційний формат аудиторних занять викладач – студент за підручником Business Partner. 2. Самостійне навчання (self-study learning) – це самостійна робота студентів, що передбачена навчальним комплексом. 3. Онлайн навчання (online collaborative learning) – робота студентів і викладачів в режимі онлайн на інтерактивній платформі MyEnglishLab.

Комплекс BUSINESS PARTNER включає найновішу і найбільш потрібну сучасному розвитку економіки тематику, відповідно до якої студенти опановують дисципліну ІМПС, наприклад (Рис.1, Рис. 2):

☐	▼ Unit 1: Organisation	
☐	▼ Unit 2: Brands	
☐	▼ Unit 3: Job-hunting	
☐	▼ Unit 4: Business strategy	
☐	▼ Unit 5: Logistics	
☐	▼ Unit 6: Entrepreneurs	
☐	▼ Unit 7: Working abroad	
☐	▼ Unit 8: Leadership	

Рисунок 1. Тематика Business Partner B1+.

☐	▼ Unit 1 Career choices	
☐	▼ Unit 2 Business sectors	
☐	▼ Unit 3 Projects	
☐	▼ Unit 4 Global markets	
☐	▼ Unit 5 Design and innovation	
☐	▼ Unit 6 Safety and security	
☐	▼ Unit 7 Customer service	
☐	▼ Unit 8 Communication	

Рисунок 2. Тематика Business Partner B1.

Усі, завдання, що виконують студенти за різними темами комплексу Business Partner передбачають успішне формування усіх soft skills. Наприклад, навички уміння управляти людьми (People management) (Рис. 3):

Lesson 8.4 Business skills: Leading meetings

Functional language

A Match the phrases (1-7) with their meanings (a-g).

1 keep an eye on the clock	a to bring focus to a specific point
2 close of business (COB)	b to receive punishment or negative feedback for something you have done wrong or badly
3 run smoothly	c the end of the working day
4 draw attention to (a mistake)	d to remember any time limitations and keep the discussion moving
5 work overtime	e to spend more hours at work than in your contract
6 get in trouble	f when something is not working without some problems
7 run into difficulties	g when something is working without any problems

B Although interrupting is generally bad in meetings, sometimes it is necessary. Match the first part of the sentences (1-4) with the endings (a-d). These are polite ways to interrupt.

1 I appreciate what you're saying is important, but it's not	a can we now hear from someone else?
2 I'm very sorry to stop you, but this information	b here gives different facts.
3 I'm sorry, but we need to	c on today's agenda.
4 Thanks for your input and opinion, but	d watch the time.

C Work in pairs and discuss if these eight tips for leading meetings are helpful or unhelpful.

- 1 Have a flexible start.
- 2 Define the goals of the meeting.
- 3 Make sure everyone is prepared.
- 4 Stick to the agenda.
- 5 Spend more time than planned on some points.

Рисунок 3. Завдання з інтерактивної онлайн платформи MEL.

Навички креативності формуються у процесі творчих завдань, наприклад, *Look at the picture. Write a description of the picture in English. Write as much as you can. Use complete sentences.*

Формування навичок гнучкості розуму (Cognitive flexibility) відбувається під час виконання усіх завдань як у співпраці, так і в процесі самостійної роботи, наприклад, *Rewrite the passage using your own words. After writing, click 'Submit'. Then, click 'Show model answer' to compare your writing to the model answer and see the original text.*

Завдання, що спрямовані на формування навичок власної думки та прийняття рішень (Judgment and decisionmaking): *Decide if the statements are true (T) or false (F); Which text summarises the main information in the article?; Read the article again and answer the questions; Before you read, choose the correct definition (a or b) for the words/phrases in bold in these sentences. Then read the article to check your answers.*

Уміння вести переговори (Negotiation) (Рис. 4):

Functional language

A Complete the dialogue using the words in the box.

include confirm suggest prefer agree need

- Jo:** Thanks for coming today. As you can see from the agenda, the main objective is to ¹ _____ a pricing level for next year. I know you've prepared some ideas, so would you like to start?
- Sam:** My proposal is quite simple. I would ² _____ that we reduce prices by 5 percent across all products and services, which should give you a significant saving. How does that sound?
- Jo:** When you specify all products, does that also ³ _____ the technical support that we buy from you?
- Sam:** No, technical support is a separate area. It requires more expertise, which is more expensive for us to supply.
- Jo:** OK, I would ⁴ _____ to include all services, including support.
- Sam:** Well, as I say, this form of consultancy is very expensive.
- Jo:** OK, can we agree to reduce technical support by 2 percent? I ⁵ _____ some movement on this.
- Sam:** OK, 2 percent sounds fair.
- Jo:** Good. Then we agree 5 percent on products and 2 percent on support. I will ⁶ _____ this in an email and send out new contracts to sign.
- Sam:** Very good.
- Jo:** Thanks, Sam. I appreciate your flexibility here.

B Read the dialogue again and find the phrases which correspond to each of the following steps (a-g) in the negotiating process.

- a Welcome
- b Invite the other party to present
- c Request feedback on own ideas

Рисунок 4. Завдання з інтерактивної онлайн платформи MEL.

Завдання, що спрямовані на формування навичок взаємодії з людьми (Coordinating with others) (Рис. 5):

Lesson 1.4 Business skills: Small talk in first meetings

Functional language

A Match 1-6 with a-f to make small talk questions.

1 How many	a will it take to get to the airport later?
2 How far	b I get to the football stadium? Is it best to take a taxi?
3 How long	c I show you around the office first?
4 How much	d is the office from the centre?
5 How about	e people work here?
6 How can	f does it cost to eat out here?

B Put the words in the correct order to make sentences about travel problems.

- 1 two / was / My / delayed / hours / flight / for
- 2 office / find / taxi / The / couldn't / the / driver
- 3 you / battery / so / call / was / My / couldn't / flat / I
- 4 my / left / train / I / laptop / think / the / I / on
- 5 couldn't / you / hotel / The / me / made / booking / find / the / for
- 6 buy / because / luggage / didn't / need / I / to / some / arrive / my / clothes

Рисунок 5. Завдання з інтерактивної онлайн платформи MEL.

Завдання, що спрямовані на формування навичок клієнтоорієнтованості (Service orientation) (Рис. 6):

UNIT 7 > Customer service

Lesson 7.1 Airline customer service

VIDEO A 7.1.1 Complete the extracts from the video using the words and phrases in the box.

assertiveness body language charge choice elite flag carrier
goes wrong on board price tag priority raise

- 1 In the early days of air travel, flying was a(n) _____ experience.
- 2 The airline industry gives passengers a(n) _____ of different levels of customer service.
- 3 There's a good chance customers will get angry when something _____.
- 4 ... training sessions in _____ and interpersonal skills.
- 5 ... employees are trained to use _____ but not _____ their voice.
- 6 ... exclusive features that they feel help them justify asking a higher _____.
- 7 _____ British Airways distinguishes its high-price, first-class service ...
- 8 ... not just in practical ways like _____ baggage, but also through an elaborate ritual _____: afternoon tea.
- 9 ... you can _____ more if you make people feel better cared for.

Vocabulary B Complete the sentences with the correct form of the word in capitals.

- 1 The flight attendant gave me great _____ attention.
PERSON
- 2 We were given the VIP _____ when we went to that new restaurant.
TREAT
- 3 If you pay extra for priority _____, you get on and off the plane first.
BOARD
- 4 The cabin crew offered _____ to passengers as they boarded the plane.
ASSIST
- 5 Airlines most often receive _____ about flight delays and overbooking.
COMPLAIN
- 6 _____ demanding customers is stressful for staff.

Рисунок 6. Завдання з інтерактивної онлайн платформи MEL.

Усі навички є необхідними для успішного фахівця. Формування soft skills відбувається безперервно та ефективно під час виконання усіх завдань навчального комплексу Business Partner.

Висновки з дослідження. Пріоритетом вищої освіти сьогодення є забезпечення ефективної та якісної підготовки майбутніх фахівців, яку в сучасному світі неможливо уявити без використання сучасних підходів до формування soft skills. Використання навчального комплексу Business Partner на заняттях з опанування дисципліни «Іноземна мова за професійним спрямуванням» дає можливість забезпечення сучасного та практичного ділового мовлення (особливо статтям Financial Times); інноваційного підходу для розвитку комунікативних навиків за допомогою відео; розвитку компетенцій та особистісних навичок, необхідних для роботи в бізнес середовищі; розвитку критичного та стратегічне мислення, вміння працювати колективно; виконувати завдання на платформі MyEnglishLab, що є ефективним та доцільним засобом змішаного навчання англійської мови,

спрямована на розвиток комунікативних здібностей, що дозволяє підвищити індивідуалізацію навчальної діяльності, оптимізувати засвоєння мовних структур та граматичних правил, а також подолати монотонність при формуванні мовленнєвої та комунікативної компетенції при навчанні англійській мові.

Успішне формування soft skills (вміння переконувати, знаходити підхід до людей, лідирувати, міжособистісне спілкування, ведення переговорних процесів, робота в команді, особистісний розвиток, управління часом, ерудованість, креативність та ін.) дозволяє досягати вершин у всіх сферах професійної діяльності людини, що дасть майбутньому спеціалісту реалізувати прорив у нові галузі фахової діяльності.

Перспектива подальших досліджень передбачає залучення студентів до анкетування з метою виявлення глибини формування soft skills на основі навчального комплексу Business Partner.

ЛІТЕРАТУРА

1. Длугунович Н. А. Soft skills як необхідна складова підготовки ІТ-фахівців. *Вісник Хмельницького національного університету. Технічні науки*. Хмельницький, 2014. № 6. С. 239-242.
2. Коваль К. О. Розвиток «soft skills» у студентів – один з важливих чинників працевлаштування. *Вісник Вінницького політехнічного інституту*. Вінниця, 2015. № 2. С. 162-167.
3. Лавриш Ю. Навички соціальної взаємодії як необхідна складова підготовки інженерів у сучасному університеті. *Гуманітарний вісник Державного вищого навчального закладу «Переяслав Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». Психологія*. Переяслав Хмельницький, 2015. Вип. 37. С. 104-111 .
4. Ткачук І. І. Формування у старшокласників спрямованості на майбутній професійний успіх : дис... канд. пед. наук: 13.00.07/ Інститут проблем виховання НАПН України. Київ, 2016. 298 с.
5. Ткачук І., Сосновенко Н. Розвиток «soft skills» у студентів коледжів. URL: https://lib.iitta.gov.ua/717748/1/Тkachuk_Sosnovenko_soft%20skills_2019_16-18.pdf (дата звернення: 30.04.2020).
6. Ермолаева Е. П. Профессиональная идентичность и маргинализм: концепция и реальность. *Психологический журнал*. Москва, 2001. № 4. С. 51-59.
7. 10 професійних навичок, якими має оволодіти людина до 2020 року. URL: http://tvoemisto.tv/news/10_profesiynyh_navychok_yakym_maie_ovolodity_lyudyna_do_2020_roku_76398.html4 (дата звернення: 19.01.2020).
8. Lansford L. Business Partner B1 Teacher's Resource Book with MyEnglishLab. Longman (Pearson Education), 2018. 208 p.
9. Wade B. & Karyda M. Business Partner B1+. Teacher's Resource Book with MyEnglishLab. Longman (Pearson Education), 2018. 208 p.

Olena Kuschnirtschuk

старший викладач кафедри німецької філології
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
orcid.org/0000-0002-1968-513X
м. Ужгород, Україна, +38 (050) 6763774
lena240572@gmail.com

Lernen an Hand der literarischen Texte

Анотація. Метою наукової статті є висвітлення важливості використання тексту та роботи з текстом як центральної складової навчального контексту іноземної мови, зокрема, важливості роботи з текстом для формування мовних компетенцій. Літературний текст розглядається як методично-дидактичний засіб вивчення іноземної мови. Важливість та необхідність використання літературних текстів у процесі навчання іноземній мові пояснюється декількома факторами. Літературний текст виступає, по-перше, джерелом лінгвокультурологічної інформації про народ, мова якого вивчається (історія, культура, соціальний устрій, економічні та політичні характеристики тощо), та, по-друге, джерелом знань про функціонування мовної системи та її прояви у період створення літературного твору. Необхідність використання літературного тексту на заняттях з іноземної мови пояснюється також тим, що робота з текстом сприяє формуванню світогляду, власної думки, допомагає розвивати висловлювання щодо різноманітних ситуацій іноземною мовою. Робота з текстом формує, розвиває та вдосконалює всі мовні компетенції, якщо підбір тексту здійснено методично правильно. Основними критеріями відбору тексту для заняття з іноземної мови є відповідність рівню знань та відповідність навчальній меті на конкретному етапі. Кожен літературний текст фактично є невичерпним джерелом інформації, і саме викладач повинен навчити студента, як цю інформацію потрібно виокремлювати, аналізувати та вміти використовувати для ведення дискусії. Робота над будь-яким літературним твором повинна бути ретельно продуманою та логічно спланованою. На початковому етапі вивчення іноземної мови одним з найкращих літературних жанрів виступає казка, в якій присутні образність, абстракція та повчання. Казка, зміст якої несе інформацію про національно-мовну картину світу, викликає особливий інтерес до її опрацювання. На основі обраної казки, як і будь-якого іншого літературного тексту, пропонуються ряд практичних завдань, які рекомендується виконати на заняттях з іноземної мови перед, під час та, відповідно, після ознайомлення із змістом тексту. Такий вид діяльності дозволяє розкривати творчий потенціал

студентів, спонукаючи їх до креативного мислення та осмислення прихованого змісту. Тому в навчальному процесі такому аспекту як читання, через яке ми пізнаємо як мову, так і культуру іншого народу, слід приділяти підвищену увагу.

Ключові слова: заняття з іноземної мови, робота з текстом, мовні компетенції.

Abstract. The purpose of this scientific article is to highlight the importance of using the text and working with it as a central component of the educational context of a foreign language, and particularly the importance of working with the text for the formation of language competencies. Literary text is considered as a methodological and didactic tool for learning a foreign language. The importance and necessity of using literary texts in the process of learning a foreign language is explained by a few factors. Literary text is, firstly, a source of linguistic and cultural information about the people whose language is being studied (history, culture, social order, economic and political characteristics, and secondly, a source of knowledge about functioning of the language system and its manifestations during the creation of a literary work. The necessity to use a literary text in foreign language classes is also explained by the fact that working with the text contributes to the formation of worldview, own opinion, helps to develop statements about various situations in a foreign language. Working with the text forms, develops and improves all language competencies, if the text is selected methodically correctly. The main criteria for selecting a text for a foreign language lesson are compliance with the level of knowledge and compliance with the learning objective at a particular stage. Each literary text is in fact an inexhaustible source of information, and it is the teacher whose main responsibility is to teach a student how to extract, analyze and be able to use this information for discussion. Work on any literary text must be thoroughly thought through and logically planned. At the initial stage of learning a foreign language, one of the best literary genres is a fairy tale, which involves imagery, abstraction and teaching. It is particularly interesting to elaborate on a fairy tale, the content of which carries information about the national-linguistic picture of the world. Based on the selected fairy tale, just as on any other literary text, a number of practical tasks are offered, which are recommended to be performed in foreign language classes before, during and after getting acquainted with the content of the text. This type of activity allows you to reveal the creative potential of students, encouraging them to think creatively and comprehend the hidden content. Therefore, the reading aspect, through which we learn both the language and culture of another people, should be given special attention in the educational process.

Keywords: foreign language classes, work with text, language competencies.

Einleitung. Der Textarbeit wird in der modernen Didaktik eine entscheidende Rolle zugewiesen. Im Fremdsprachenunterricht mobilisiert die Textarbeit Wissen und

Können, das teilweise spezifisch für den Fremdsprachenunterricht, teilweise sprachenübergreifend ist. Die Aktualität des Forschungsthemas wird dadurch erklärt, dass Lesen ein komplexer Vorgang ist, der aus mehreren kontextabhängigen Teilprozessen auf der Wort-, Satz- und Textebene besteht. Deshalb gehört der Textarbeit eine wichtige Rolle beim Erwerb der Fremdsprache und dieses Thema gehört zum Mittelpunkt der wissenschaftlichen Untersuchungen in Bezug auf die Effektivität der Aufgaben und Übungsarten, die an Hand der Textarbeit erfüllt werden.

Der wichtige Grund dafür, dass der Literatur im Fremdsprachenunterricht der hohe Stellenwert gehört, ist, dass die literarischen Texte 1) als Informationsquelle über Geschichte, Kultur, Lebensweise und Weltvorstellungen fremder Völker, deren Sprache erlernt wird und 2) als eine der Grundlagen für die Förderung interkultureller Beziehungen, für den Austausch humanistischer Kulturgüter und somit für die Völkerverständigung ist [4, S. 11]. Der nächste sehr wichtige Grund für den Texteinsetz in den Fremdsprachenunterricht ist, dass man dabei mit zwei Medien der nationalen Kultur hat: 1) mit der Literatur als einer besonderen Kunstform und 2) mit der Sprache, als mit deren „Baustoff“. Ohne sich in die Literatur der erlernenden Sprache einzuleben, kann man die lebendige Substanz einer fremden Sprache kaum erfassen [4, S. 16]. Der Einsatz der Textarbeit im Deutschunterricht bei der Vorbereitung der Germanistik-Studenten ist ein erfolgreiches Verfahren der Aneignung des Gesamtkomplexes der Sprachkenntnisse, deshalb wird der Textarbeit eine wichtige Bedeutung zugeschrieben.

Der literarische Text dient seit den 1970er Jahren im Fremdsprachenunterricht als Diskussionsgrundlage für eine sprachliche Beschäftigung mit den Problemen der Zielsprache. Vor diesem Hintergrund wurden literarische Texte ausgewählt, die „Perspektiven des modernen Lebens aufzeigen und Kunde von den Erscheinungen und Hintergründen der Kultur und den wirtschaftlichen, technischen und sozialen Befindlichkeiten geben“ [10, S. 1217]. Der zu dieser Zeit dominierende kommunikative Ansatz mit seinem übergeordneten Lernziel der „kommunikativen Kompetenz“ stand ganz unter dem Zeichen des Pragmatismus, weshalb Literatur im Fremdsprachenunterricht nicht in ihrem ästhetischen Wert gewürdigt, sondern überwiegend zu Sprachlernzwecken herangezogen wurde [10, S. 1218].

In den 1980er Jahren bestand schließlich wieder Einigkeit darüber, Literatur im Fremdsprachenunterricht einzusetzen [19, S. 22]. Mit den Forschungszweigen der interkulturellen Germanistik und der damit einhergehenden Hermeneutik der Fremde erlangen literarische Texte unter dem Aspekt der Bedingungen fremdkultureller Rezeption einen neuen Stellenwert [4, S. 7].

Es gilt als besonders gewinnbringend, den Schülern fiktionale Texte nahezubringen, da diese in ihrem Bezug zur Welt „offener“ sind und subjektiv gedeutet werden könnten. Es findet beim Rezeptionsprozess eine Vermischung von eigenem Weltverständnis und der fremdkulturellen Welt des Textes statt. Dies ermöglicht dem Lerner einen direkteren emotionalen Bezug zum Gelesenen [5, S. 81].

Das Forschungsobjekt ist Einsatz der literarischen Texte als Arbeitsmethode im Fremdsprachenunterricht.

Zum Forschungsgegenstand wurden die Rolle der Textarbeit im Deutschunterricht, Beschreibung der praktischen Anwendung der literarischen Texte im Deutschunterricht und ihre Funktionen beim Fremdsprachenerwerb.

Methodisches Verfahren. Der Beitrag gründet auf den aktuellen Veröffentlichungen der Wissenschaftler zum Forschungsthema und auf der Erfahrung des Einsatzes von der Textarbeit im Deutschunterricht an der Fakultät für Fremdsprachen der Nationalen Universität Uschhorod.

Resultate und Diskussionen. Diese werden nach bestimmten Kriterien für den Unterricht ausgewählt oder erstellt. Wie diese Texte im Unterricht verwendet werden und welche Lehr- und Lernziele mit der Textarbeit verbunden sind, gehört in den Bereich der Methodik und Didaktik [2, S. 406]. Die „Arbeit an, mit und nach Texten“, wie Hans-Eberhard Piepho genannt hat, gehört zum Bereich der sogenannten methodisch-didaktischer Kompetenz [12, S. 5-6].

Der Begriff „Textarbeit“ ist eine Besonderheit der deutschsprachigen Fremdsprachendidaktik. Die Textarbeit wird häufig der interkulturellen Philologie zugerechnet. „Textarbeit ist jede intensive mündliche oder schriftliche Beschäftigung mit Texten, ihren Inhalten und dem darin enthaltenen Sprachmaterial“ [2, S. 403]. Der Begriff „Textarbeit“ definiert in der Regel nicht, sondern wird einfach gebraucht, wenn von der Arbeit mit Texten im Fremdspracheunterricht die Rede ist und bezeichnet im weitesten Sinne die sprachdidaktisch begründete Arbeit mit Texten und ist wohl deshalb so nützlich, weil er eine geradezu selbstverständliche Komponente der Spracharbeit im Unterricht beschreibt [3, S. 15].

Texte sind ein wesentlicher Bestandteil des Fremdsprachenunterrichts. Der Gebrauch der Schrift und vielfältige Formen der Textarbeit sind im Kontext des Erwerbs und des Erlernens fremder Sprachen seit der Antike gut dokumentiert. Die Lernenden orientierten sich an den Texten der als Vorbilder geltenden Autoren. Methoden, die im 19. und im 20. Jahrhundert die praktische Beherrschung der Sprache betonen, stellen Dialoge und alltagsbezogene Texte in den Mittelpunkt. Der kommunikative Ansatz bereicherte die didaktische Diskussion um die Forderung nach dem Einsatz authentischer Texte [10, S. 114-117].

Der literarische Text ist ein äußerst wichtiges Mittel der Modellierung des sprachlichen und landeskundlichen Usus der jeweiligen Fremdsprache, der eine konkrete Etappe der gesellschaftlich-politischen, kulturell-historischen und sozial-ökonomischen Entwicklung des betreffenden Landes widerspiegelt. Die Anwendung der literarischen Texte als ein bestimmtes sprachlich-landeskundliches Modell sichert die Authentizität der Fremdsprachennutzung, denn dieses Modell wird von einem begabten und kompetenten Muttersprachler (Autor des Textes) unter Verwendung eines authentischen Sprachstoffes geschaffen [8, S. 338]. Als authentische Texte werden in der Literatur solche Texte bezeichnet, die

zielsprachlichen Kommunikationskontexten entstammen und sehr unterschiedlichen Textsorten angehören können: Lieder, Gedichte, Rezepte, Einkaufslisten u. a.

Bei der Vorbereitung der Textarbeit im Fremdsprachenunterricht scheinen solche didaktischen Fragen wichtig zu sein: die erste betrifft die Kriterien, nach denen die Texte ausgewählt werden, die andere betrifft die Merkmale dieser Texte, die sich durch die Textarbeit im Unterricht verändern (können).

Ein sehr wichtiger Grundsatz der didaktischen Interpretation literarischer Texte im Fremdspracheunterricht ist das Prinzip der zielgerichteten Textauswahl. Die zu interpretierenden Texte müssen vorbildlich in ihrer sprachlichen Gestaltung sein. Die Forderung nach der mustergültigen sprachlichen Gestaltung schließt ein, dass die deutsche Sprache in diesen Texten in all ihren Existenzformen und Ausdruckspotenzen nach Möglichkeit vertreten wird. Durch das wirkungsorientierte, tätigkeitsbezogene Behandeln der sprachlich-stilistischen Textgestaltung werden die Lernenden einerseits: zur höheren landeskundlich-kommunikativen Kompetenz und andererseits zum produktiveren Sprachgebrauch erzogen [7, S. 141].

Das Problem der Kriterien für die Textauswahl wird in der didaktischen Literatur ausführlich diskutiert. Der Erwerb der Schriftsprache ist eine notwendige, jedoch keine hinreichende Bedingung für die Entwicklung von Lesekompetenz. Damit aus Lernenden, die gut lesen können, Lernende werden, die kompetent Texte bearbeiten und aus ihnen effektiv selbstgesteuert lernen, müssen weitere Bedingungen gegeben sein:

1. Für die effektive Textverarbeitung ist zwar von großer Bedeutung die Kapazität des Arbeitsgedächtnisses. Andere Merkmale und charakteristischen Aktivitäten guter Leser sind hingegen prinzipiell erlernbar.

2. Von den einzelnen Determinanten der Lesekompetenz wie Arbeitsgedächtnis, inhaltlichem Vorwissen, lexikalischem Zugriff, Wortschatz, (Lese-)Motivation, Kenntnis von Textmerkmalen, Lesestrategien und Selbstregulation beim Lesen sind es vor allem Motivationsmerkmale und die Prozessmerkmale der Selbstregulation, auch die Kenntnis von Textmerkmalen.

3. Der Lehrer fragt sich, ob der Text Anknüpfungsmöglichkeiten in die Lebenserfahrung der Schüler und Anregungen zum Weiterlesen bietet, welche sprachlichen Schwierigkeiten im Text enthalten sind und ob die Textsorte den Schülern geläufig ist.

4. Bestimmung der Lernsituation: es ist zu bestimmen, welchen Vorbereitungs- und Durchführungsaufwand der Text erfordert, welche Möglichkeiten er für systematische Spracharbeit und zur Entwicklung freierer Übungen zum Sprechen / Schreiben bietet [11, S. 1217].

Bei der Unterrichtsvorbereitung und bei der Textauswahl soll vom Lehrer geklärt werden:

- ob der Text authentisch ist und ob er ein Problem berührt,
- was die Schüler interessiert,
- ob die Schüler das Wesentliche des Textes erschließen können,

- ob die Problematik aus anderen Fächern und anderssprachigen Texten bekannt ist,
- ob der Text Anlass zum Handeln bietet,
- ob er einen Bezug zu den Themen im Lehrwerk hat,
- ob der Text im weitesten Sinn eine pädagogische/emanzipatorische Funktion spielt,
- ob der Text wichtige, wissenswerte Informationen enthält,
- ob er die Emotionen der Schüler anspricht,
- ob der Text eine Auswirkung auf das Leben der Schüler hat [9, S. 152].

Falls der Lehrer die meisten Fragen mit „Ja“ beantwortet, kann er sicher sein, dass der angegebene Text alle vier oben genannten Faktoren genug tut und dass er alle Anforderungen der modernen Textarbeit erfüllt.

Die Kriterien der Textauswahl werden in der Regel zielgruppenspezifisch vorgeschlagen. Als Beispiel für die Anfangsstufe gelten die Geschichten, die Kinder faszinieren und in der Fremdsprache angenommen werden. Die ausgewählten Texte sollen einigen der folgenden Kriterien entsprechen:

- 1) Thema und Sprache der Geschichte müssen kindgerecht sein;
- 2) die Geschichte muss einen Spannungsbogen haben (Anfang, Problem, Problemlösung, Ende);
- 3) die Geschichte muss der vortragenden Person gefallen;
- 4) die Geschichte sollte den Kindern eine Möglichkeit bieten, sich mit den Figuren zu identifizieren, mitzufühlen, weiterzudenken;
- 5) bei den Geschichten sollte die Aussage der Bilder und des Textes übereinstimmen. Bilder und Illustrationen müssen für die Kinder verstehbar sein und die Neugier wecken;
- 6) für die jungen Lernenden und Anfänger empfehlen sich Geschichten, deren sprachliche Muster sich wiederholen. Die Kinder werden diese Wiederholung recht bald als Chunks abspeichern und selbst wiedergeben können;
- 7) die Geschichte sollte lustig, spannend und Fantasie anregend sein [7, S. 132].

Also, es handelt sich um Kriterien, die sich ebenso auf die Texte wie auf deren Gebrauch beziehen und mit deutlicher Orientierung am Zielpublikum formuliert werden.

Diese Kriterien sollen den Lehrern bekannt sein, wenn sie Texte in Lehrwerken vorfinden und mit diesen arbeiten möchten. Wenn man Lehrwerke ergänzt, indem man selbst zusätzliches Material, zusätzliche Texte auswählt und ihre didaktische Brauchbarkeit beurteilt, benötigt man ebenfalls Kriterien zur Textbeurteilung.

Eine wichtige Frage ist dabei auch der Umgang mit den ausgewählten Texten im Unterricht. Die Lehrer verwenden Texte, indem sie Lehr- und Lernsituationen schaffen, in denen ihre Schüler anhand dieser Texte lernen. Dafür werden die Arbeitsanweisungen formuliert, Aktivitäten aus Lehrwerken werden ausgewählt oder werden diese adaptiert, zusätzliches Arbeitsmaterial wird erstellt und überlegt,

welche Lehr- und Lernziele erreicht werden soll. Eine wichtige Voraussetzung für diese didaktische Arbeit ist, dass die Lehrkräfte die sprachlichen, funktionalen und situativen Charakteristika von Textsorten kennen [1, S. 146-147].

Wolfgang Hallet beschreibt fachdidaktische Kompetenz als die Fähigkeit, „fachliche Inhalte so auszuwählen und zuzuschneiden, dass sie aktive Lern- und Wissenserwerbprozesse anhand zentraler und exemplarischer fachlicher Inhalte ermöglichen“ [6, S. 45].

Jedes konkrete literarische Werk ist ein Eigentümliches Material zur Aneignung der in der realen Textwirklichkeit aktualisierten sprachlichen Einheiten. „Für viele große Dichter verschiedener Nationen war und ist die Sprache nicht nur „ein Werkzeug“, sie verkörpert die Seele und das Schicksal ihres Volkes“ [7, S. 133].

Jeder Text ist Mittelpunkt von verschiedenen künstlerischen und sprachlichen Substanzen, die außerhalb des Textes sowohl synchronisch als auch diachronisch funktionieren. Analytisch betrachtet und zum Zweck des Unterrichts lassen sich alle diese Substanzen einzeln interpretieren, d.h. künstlerische, sprachliche, synchronische und diachronische Kategorien können getrennt betrachtet werden [11, S. 1217].

Unter den sprachlichen Kategorien können auch extra- und intratextuale Elemente ausgegliedert werden: zu den ersten gehört das ganze dem Autor synchrone System der Muttersprache und die Sprache jener sozialen Gruppe, zu der der Autor gehört, zu den letzteren die im Text gebrauchte Rede mit allen ihren Formen und Arten [1, S. 157].

Eine besondere Rolle kommt der zweidimensionalen Intensität der Analyse beim Behandeln eines fremdsprachigen literarischen Textes zu. Der Lehrer muss im Prozess der didaktischen Textinterpretation bestrebt sein, die zwei Wirklichkeiten zu verflechten: die vom Autor erdachte Welt des künstlerischen Textes und die reale Welt der Textrezipienten in ihren nationalen, regionalen, zeitlichen u. a. Dimensionen [13, S. 35].

Der Textesinsatz und der Umgang mit den literarischen Texten im Fremdsprachenunterricht hat schon gut ausgearbeitete Methoden und Arbeitsformen, auch eine gute Erfahrung. An der Fakultät für Fremdsprachen der Nationalen Universität Uschhorod, bei der Ausbildung der Germanistik-Studenten wird die Textarbeit häufig eingesetzt. Die Arbeit am Text ist immer sorgfältig geplant und überlegt. Als Beispiel der aller möglichen Formen der Textarbeit im Deutschunterricht im 1. Studienjahr ist der Einsatz der Märchentexte. Die Erfahrung zeugt davon, dass am besten dazu die Märchen passen, die den ukrainischen Lernenden wenig bekannt sind. Am Anfang bekommen die Studenten eine Hausaufgabe – nach der Information über diese Märchen und deren Autoren im Internet suchen: was sie geschrieben haben, typische Merkmale ihrer Werke usw., damit sie auf die Diskussion mit den Autoren vorbereitet sind. Die Diskussion verläuft in der Form eines Interviews mit den Autoren. In der nächsten Etappe werden die Vermutungen über den literarischen Text gemacht. Das wird als

Galgenspiel veranstaltet. Zuerst sollen die Lernenden erraten, welches Buch gelesen wird. Die Regeln sind die folgenden: für jeden Buchstaben eines Wortes wird ein Strich an die Tafel gezeichnet und man soll das Wort erraten. Das Erraten des Wortes erfordert von den Lernenden Kenntnisse über Buchstabenkombinationen, die auf Deutsch üblich sind. Die nächste Etappe beabsichtigt die Vermutungen über den Inhalt zu äußern. Das Ziel in dieser Phase ist, inhaltliche und sprachliche Aspekte des Märchens zu vereinfachen und den Studenten verständlich zu machen. Es werden verschiedene Sachen wie z. B. Titel des Märchens, Umschlag, graphisches Layout, Illustrationen, Klappentexte usw. benutzt. Es werden Vermutungen nach den Bildern gemacht: man zeigt ein paar Bilder aus dem Märchen und die Lernenden spekulieren über den Inhalt des Märchens.

Eine interessante Übungsart ist die Vermutungen nach Schlüsselwörtern zu machen. Bevor man das Märchen zu lesen beginnt, werden Schlüsselwörter aus dem Text gewählt, diese auf Karten aufgeschrieben und die Studenten verfassen in Gruppen ihre eigene Geschichte. Es werden Hypothesen über den Inhalt aufgebaut, die erfüllt werden können oder nicht erfüllt werden müssen. Dann werten sie zusammen alle Geschichten aus und vergleichen sie.

Diese Übungsarten und Aufgaben entwickeln bei den Lernenden die Fähigkeit zu vermuten, die Handlungsfolge fortzusetzen, die Phantasie und die Vorstellungen zu bereichern. Diese Arbeitsformen haben sich als sehr positiv und lernfördernd erwiesen.

Während des Lesens verläuft also verschiedene Textarbeit, es handelt sich vor allem um Fragen zum Textverständnis und Übungen, die an den Text anknüpfen. Z.B., die Übung „Wie war das?“, wobei verschiedene Sätze angegeben werden, die den gelesenen Märchenabschnitt repräsentieren. Die Studenten sollen die Sätze richtig zuordnen. Einige Übungen verlangen die Vervollständigung der Sätze dem Textinhalt nach, es werden auch Spielpausen vorgeschlagen, wobei man den Inhalt inszeniert. Es werden die Übungen: „Zusammenfassung nach dem Lehrer“ gemacht, diese Aktivität ist zum Üben der Fertigkeit Hören bestimmt; die Übung „Dramatisierung“, wobei die Lernenden die vorgeschlagene, ausgedachte Fortsetzung vorspielen und dabei ihre Rollen wörtlich gestalten; Übung zum Erlernen der neuen Wörter (jeder bekommt ein Wort, das er im Wörterbuch aussuchen soll und damit einen Satz bilden). Die Lernenden sollen eine Situation ausdenken, in die das Wort vorkommt. Die anderen sollen die Bedeutung des Wortes erraten. Zum Schluss kommt die gemeinsame Kontrolle, z.B., die Übung „Richtige Reihenfolge setzen“ oder „Sachen, die sich auf die Hauptfigur beziehen“: die Studenten bekommen Sätze aus dem Märchen in der zufälligen Folge. Sie sollen diese in die richtige Reihenfolge setzen, wie sie nacheinander im Märchen stehen. Nach der Lektüre schreibt der Lehrer ukrainische Vokabeln aus diesem Teil an die Tafel und die Studenten sollen die deutschen Äquivalente im Text aussuchen. Diese Übung wird als ein Wettbewerb organisiert. Noch eine Übung zur Kontrolle des Gelesenen: „Wer hat das gesagt?“ Es werden verschiedene Aussprüche aus dem

Text angeboten. Die Studenten sollen entscheiden, welche Figuren diese Worte ausgesprochen haben.

Zum Schluss der Arbeit soll der Lehrer die Lernenden zur weiteren literarischen Arbeit motivieren und positive Aspekte des Lesens hervorheben. Den Studenten wird auch ein Fragebogen gegeben, in dem bewertet wird, wie sie die Arbeit mit dem Text und den Text selbst finden.

Schlussfolgerungen. Die Erfahrung zeugt davon, dass die Textarbeit im Fremdsprachenunterricht ein vielschichtiges Phänomen ist. Es werden bestimmte Aufforderungen zur Textauswahl gestellt. Der Lehrer soll den Text sorgfältig je nach den Unterrichtszielen und der Fähigkeiten und Fertigkeiten der Lernenden wählen. Beim Text Einsatz im Fremdsprachenunterricht wird viel schöpferisch und kreativ, nicht gedrückt und problematisch, sondern gern und hemmungslos gearbeitet, was auch dem erfolgreichen Lernen beiträgt. Der Text Einsatz motiviert zum Lernen, steigert das Interesse an den Sprachkenntnissen und formiert die kommunikativen Fähigkeiten und Fertigkeiten bei den Lernenden. Lernen an Hand der Texte bietet verschiedene Aufgaben- und Übungstypen an, die der erfolgreichen Sprachbeherrschung beibringen.

LITERATUR

1. Adamzik K. Textsorten und ihre Beschreibung. *Textlinguistik. Einführungen*. Tübingen: Narr, 2008. S. 145-176.
2. Barkowski H., Krumm H.-J. Fachlexikon Deutsch als Fremd- und Zweitsprache. Tübingen: Francke, 2010. 780 S.
3. Bimmel P. Lernerautonomie und Lernstrategien. München: Langenscheidt, 2000. 208 S.
4. Edelhoff Chr. Authentizität im Fremdsprachenunterricht. *Authentische Texte im Deutschunterricht. Einführung und Unterrichtsmodelle*. München: Hueber, 1995. S. 7-30.
5. Götz M. Schriftspracherwerb als grundschuldidaktisches Problem. *Lese-Schreibschwache. Vorbeugen, Erkennen, Helfen. Lese-Schreibschwache. Vorbeugen, Erkennen, Helfen*. Würzburg: edition bentheim, 2004. S.75-94.
6. Hallet W. Didaktische Kompetenzen. Lehr- und Lernprozesse erfolgreich gestalten. Stuttgart: Klett, 2006. 213 S.
7. Hufeisen B. Mehr Sprachen? – Plur Cur! *Berichte aus Forschung und Praxis zu Gesamtsprachencurricula*. Baltmannsweiler: Schneider Verlag Hohengehren, 2016. S. 130-141.
8. Hufeisen B. Förderung des DaF-Unterrichts durch Mehrsprachigkeitskonzepte. *Förderung der deutschen Sprache weltweit Vorschläge, Ansätze und Konzepte*. Berlin/Boston: de Gruyter, 2019. S. 337-350.
9. Hufeisen B., Thonhauser I. Authentische, didaktisierte und didaktische Texte – Überlegungen zur Textarbeit aus drei verschiedenen Perspektiven.

- Auf dem Weg zu einer Textsortendidaktik. Linguistische Analysen und text(sorten)didaktische Bausteine nicht nur für den fremdsprachlichen Deutschunterricht.* Hildesheim, Zürich, New York: Olms, 2018. S. 149-164.
10. Hüllen W. *Kleine Geschichte des Fremdsprachenunterrichts.* Berlin: Schmidt, 2005. 254 S.
 11. Krumm H.-J. *Lehrwerke im Deutsch als Fremd- und Deutsch als Zweitsprache-Unterricht. Deutsch als Fremd- und Zweitsprache. Ein internationales Handbuch.* Berlin, New York: Edition, 2010. S. 1215-1226.
 12. Piepho H.-E. *Leseimpuls und Textaufgabe. Textarbeit im Deutschunterricht. Fremdsprache Deutsch.* Jg. 2. 2005. S. 4-9.
 13. Riedner R. *Authentizität in der Fremdsprachendidaktik – kritische Anmerkungen zu einem problematischen Konzept. Deutsch als Fremdsprache.* 2018. Jg. 55. S. 34-43.

УДК 81'243-25

DOI: 10.24144/2617-3921.2020.18.330-338

Вікторія Леган

викладач кафедри іноземних мов

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

ORCID 0000-0003-0222-3120

м.Ужгород, Україна, 0508849380

viktoriya.lehan@uzhnu.edu.ua

Наталія Годованець

кандидат філософських наук, доцент

доцент кафедри іноземних мов

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

ORCID 0000-0003-3429-6973

м.Ужгород, Україна, 0958789075

nataliia.hodovanets@uzhnu.edu.ua

The notion of communicative competence in the context of foreign language learning

Анотація. Стаття присвячена висвітленню та аналізу поглядів зарубіжних та вітчизняних учених та основні положення компетентності як структурного компонента іномовної комунікативної компетентності. Розкривається сутність комунікативних понять у контексті оволодіння іноземними мовами. Здійснюється аналіз та порівняння структури та

визначення комунікативної компетентності з-поміж досліджень. У статті описано поняття «комунікативна компетентність», а також її структура. Висвітлено види які були запропоновані як зарубіжними, так і вітчизняними дослідниками. Здійснюється аналіз поняття «комунікативна стратегія». Проаналізовано структуру та поняття іноземної комунікативної компетентності як комплексу знань, умінь та навичок, які використовуються впродовж професійної діяльності. Також враховано дані аспект для самоосвіти та розвитку в цьому випадку майбутніх професіоналів. Основна мета вивчення іноземних мов - оволодіння іноземною мовленнєвою діяльністю. У процесі вивчення іноземних мов важливо усвідомлювати різницю між такими поняттями, як мова (знакова система), мовлення (процес спілкування через мову) та мовленнєва діяльність (єдність мови та мовлення). До складових комунікативної компетентності належать і вміння усвідомлювати та долати комунікативні бар'єри. Саме ці бар'єри можуть виникати, наприклад, при відсутності розуміння ситуації спілкування внаслідок різних поглядів, бачень (соціальних, політичних, релігійних, фахових). Окрім того надалі існує неабияка потреба у дослідженні професійно-орієнтованого іноземного спілкування, адже воно виступає основою в процесі взаємодії з майбутніми фахівцями.

Актуальність досліджуваної теми визначається тим, що розвиток сучасного суспільства, встановлення взаємозв'язків та транскордонного співробітництва дедалі більше залежить від знання іноземних мов. Як наслідок іноземне спілкування та співпраці між різними країнами світу, вимагає оновлення та суттєвих змін у методах та підходах до вивчення іноземних мов.

Ключові слова: комунікативна компетентність, складові, структура, функції, стратегії, іноземне спілкування.

Abstract. The article is devoted to the coverage and analysis of the views of foreign and domestic scholars and the main provisions of competence as a structural component of foreign language communicative competence. The essence of communicative concepts in the context of mastering foreign languages is revealed. The analysis and comparison of the structure and definition of communicative competence between researches is carried out. The article describes the concept of "communicative competence", as well as its structure. The species proposed by both foreign and domestic researchers are highlighted. An analysis of the concept of "communication strategy". The structure and concept of foreign language communicative competence as a set of knowledge, skills and abilities used during professional activity are analyzed. This aspect is also taken into account for self-education and development in this case of future professionals. The main purpose of learning foreign languages is to master foreign speech activity. In the process of learning foreign languages, it is important to be aware of the difference between such concepts as language (sign system), speech (the process of communication

through language) and speech activity (unity of language and speech). Components of communicative competence include the ability to understand and overcome communication barriers. These barriers can arise, for example, in the absence of understanding of the communication situation due to different views, visions (social, political, religious, professional). In addition, there is still a great need for the study of professionally-oriented foreign language communication, because it is the basis in the process of interaction with future professionals.

The relevance of the research topic is determined by the fact that the development of modern society, networking and cross-border cooperation is increasingly dependent on knowledge of foreign languages. As a result, foreign language communication and cooperation between different countries of the world requires updating and significant changes in methods and approaches to learning foreign languages.

Keywords: communicative competence, components, structure, functions, strategies, foreign language communication.

Introduction. Given the processes of continuous development of relations and cross-border cooperation of the world demand modern methods of teaching. The main goal of teaching foreign languages should be the formation and development of foreign language skills of students in situations that are as close as possible to life and everyday realities, this contributes to their foreign language communicative competence. Therefore, the basis of communicative orientation is the opportunity to teach students to solve communicative problems to master communication in a foreign language at a high level. In other words, noting to "form skills and abilities to freely express thoughts and feelings in all speech activities: listening, reading, speaking, writing and in various spheres of communication: personal, public, educational, in other words to develop the communicative competence of the individual; to master the culture of speech" [10 p.15]. The purpose of the article is to study and define the essence of the concept of communicative competence and analysis of its structure in the context of teaching students to communicate in another language.

The tasks are: 1) to reveal the essence and structure, types of the concept of communicative competence and to analyze the features of the implementation of communicative competence in foreign language teaching.

Methods and methodology of the research. In the course of the research we used the methods of descriptive analysis, generalization, synthesis, as well as social, psychological and cognitive approach. In addition to the above, comparisons of previous studies and structural-functional analysis were used.

Presenting main material. The issue of communicative competence remains relevant for decades, as it is an integral part of the educational process. The first to introduce the use of the term communicative competence in science was the American linguist D. Hymes in 1972, whose theory concerned the definition of a dynamic category based on the unity of language and speech. According to D.

Hymes, the essence of communicative competence is to understand the situational relevance of a language. Also, his theory states that the structure of communicative competence includes:

- 1) grammatical;
- 2) sociolinguistic;
- 3) strategic;
- 4) discursive competence.

This theory served as the first impetus for further progress in the field of foreign language teaching [6 p.213]. A significant contribution to the study of the theory of foreign language communicative competence in the 1980s was made by M. Canale and M. Swain [12, p. 42–47] (M. Canale and M. Swain). Their theory has gained widespread recognition and application. The essence of the theory is to identify four main types of competence, which, due to interacting with the system of knowledge and skills, form communication.

M. Canale and M. Swain identify the following competencies [12]:

- grammatical - the level of assimilation of grammatical material together with vocabulary stock, rules of spelling and pronunciation, sentence construction;
- sociolinguistic - the ability to use and understand grammar appropriately forms in different sociolinguistic contexts in order to perform individual communicative functions (description, messages, etc.);
- utterance competence - the ability to combine individual utterances in a logical and coherent message, using different syntactic and semantic means;
- strategic - the ability to use verbal and nonverbal means at the risk of effective communication in case of "insufficient" level of competence of the communicator.

Based on the analysis of various approaches to the interpretation of the concepts of "competence" and "competency", the Russian culturologist O. Sadokhin draws a number of important conclusions:

- 1) competence and competency are closely interrelated;
- 2) competence is derived from competency, but it characterizes the actual individual subject as the bearer of competence;
- 3) the quantity and quality of professional knowledge of the subject are a prerequisite for the effective implementation of its competence. [11p.54]

V. Barkasi, A. Gordeyev, S. Nikolaeva, O. Pavlyk and others paid significant attention to the formation of aspects of professional foreign language competence. It should be mentioned the structure of socio-cultural competence of T.M. Kolodkovich includes country study competence (ability of the individual to be aware of knowledge about the people (native speaker), national character, traditions, customs and to acquire knowledge in the field of education, culture) and linguistic competence (ability of the student's personality to perceive, analyze, evaluate and use the received information about countries the world through acquaintance with their languages). N.I. Gaz points to the following components of communicative competence:

- 1) verbal-communicative competence;
- 2) linguistic competence;
- 3) verbal cognitive competence;
- 4) meta-communicative competence.

In the process of learning foreign languages, it is important to be aware of the difference between such concepts as language (sign system), speech (the process of communication through language) and speech activity (unity of language and speech). The main purpose of learning foreign languages is to master foreign speech activities. The communication process must be effective and this effectiveness depends on the teacher-student relationship. In the context of the problem of communication efficiency and communicative competence, it is expedient to mention such a phenomenon in human interaction as a role that is a fixation of a certain position occupied by a participant in the system of interpersonal relations. [1; 3; 8] There are formal, intra-group, interpersonal and individual roles. In particular, a formal role is a behavior formed in accordance with the assimilated expectations of the environment associated with the performance of a particular social function (student, teacher, subordinate, leader, etc.). Intra-group role - is the behavior that is expected from the individual members of the group on a component basis of existing relationships. The main qualitative characteristic of effective communication is the focus - the orientation of the individual, first of all, on the positive qualities in another person, which helps to reveal the personal potential of the participant with whom we communicate. Emphasis, in particular, is placed on cognitive processes in the structure of communicative competence. This is, first of all, thinking - the ability to analyze actions, to see the motives that motivate them. Factor of successful communication is also a socio-psychological perception, which includes identification, empathy, social reflection. Thus, we can say that communicative competence includes not only the personal characteristics of the individual, but also in some way organized cognitive processes and emotional (affective) sphere. Components of communicative competence include the ability to understand and overcome communication barriers that may arise, for example, in the absence of understanding of the communication situation due to different views, visions (social, political, religious, professional). Barriers to communication can also be psychological in nature, reflecting the individual psychological characteristics of those who communicate, their established relationships: from friendship to hostility to each other. [2] As well as sociability (ability to establish and maintain the necessary contacts with other people);

- possession of meaningful information and the ability to operate on it;
- ability to partner and achieve mutual understanding.

In contrast to the above, the causes of poor communication can be:

- stereotypes - simplistic opinions about individuals or situations, resulting in a lack of objective analysis and understanding of people, situations, problems;

- oversaturation of the communicative space with information prevents the adoption of relevant decisions, leads to unnecessary emotional overload, thereby complicating relationships with others;

- "prejudices" - the tendency not to take into account what is contrary to their own established views, what is new, unusual ("We believe in what we want to believe"). One seldom realizes that another person's interpretation of events is as legitimate as his own interpretation;

- bad relationships between people - if a person's attitude is hostile, it will be very difficult to convince him of the fairness of your view;

- lack of attention and interest of the interlocutor, and interest arises when a person realizes the importance of information for themselves: with this information you can get what you want or prevent unwanted developments;

- disregard for the facts, i.e. the habit of drawing conclusions in the absence of a sufficient number of facts;

- errors in the construction of statements: incorrect choice of words, the complexity of the message, weak persuasiveness, illogicality;

- wrong choice of communication strategy and tactics.

As well as any of the professional competencies, the communicative competence of the teacher is determined by at least three components:

- cognitive (what the specialist knows about this issue);

- operating room (as a specialist realizes his knowledge in practice);

- motivational (how a specialist relates to a certain area of their own activities).

For each of the participants in the educational process, the quality and outcome of professional interaction will be determined:

- orientation of the individual (orientation to another person, to joint activities, the desire to understand it, to maintain relationships);

- pedagogical tact and style of communication (the share of responsibility assumed by the participants of joint activities should be adequate to contribute to the end result, and forms of communication should reflect not only social status but also other subjective qualities of the individual);

- the level of tolerance (personality trait, which implies its protection from the effects of adverse factors, the formation of electoral tolerance of adverse actions without reducing adaptive capabilities, manifestations of endurance, self-control).

There are many strategies, among which it is worth noting the communication strategies of T. Van Dyck and W. Kinch, which are considered common and include the following:

- 1) local connectivity strategies are aimed at establishing links between the facts set out in the proposals;

- 2) stylistic strategies as those that allow to select and interpret language tools according to the context;

- 3) rhetorical strategies as those that increase the effectiveness of verbal communication contribute to the understanding of discourse;

4) non-verbal strategies as those necessary for the processing of non-verbal information;

5) macro-strategies as such that allow the addressee to guess the general subject of the message, receiving only a minimum of information;

In the practice of communication, strategic competence is realized by important communicative skills to change one's own speech behavior according to the specific situation of foreign language professional communication [4].

Communicative competence is always acquired in a social context. It requires the individual to realize:

- own needs and value orientations, techniques of their work;
- willingness to perceive the new in the external environment;
- its capacity to understand the norms and values of other social groups and cultures (real internationalism);
- own feelings and mental states in connection with the action of environmental factors;
- ways to personalize the environment.

Thus, the communicative competence of a person is considered as an ideological and moral category, regulates the entire system of human relations to the natural and social world, as well as to himself as a synthesis of these two worlds.

Communicative competence involves the formation of relevant knowledge, skills and qualities of the specialist, which contribute to effective interaction with other subjects of the pedagogical process and the ability to solve problems of pedagogical activity in the process of communication on an interpersonal basis. The communicative competence of a future foreign language teacher is based on knowledge of the rules and norms of communication by means of foreign and native language and sensory experience that allow to navigate in situations of pedagogical communication, understand motives, intentions, strategies of human behavior. The content of communicative competence is also formed by communicative skills, which, according to L. Karpova [7, p. 37], help the teacher to communicate with students, colleagues, exchange information and on this basis to establish pedagogically appropriate relationships with them. Communication skills are interconnected groups of perceptual skills, verbal communication skills and pedagogical technique skills. Perceptual skills are manifested at the initial stage of communication, it is the ability to understand students and colleagues. To implement these skills in practice requires knowledge of the value orientations of others. The actual ability of verbal communication involves, first, attracting attention (through speech, pauses, clarity), establishing psychological contact with the audience (to convey information and perception of students) and management of communication in the pedagogical process. Possession of pedagogical techniques provides effective interaction with students in any situation, they are an external form of teacher behavior and help him/her to create his/her own professional image, i.e. a set of visual, internal, verbal and acting images.

Developing the communicative competence in English as a foreign language where English is taught as a foreign language is an aim that learners struggle to achieve. Achieving such an aim depends on many factors related to teachers, teaching situation, environment and learners themselves as well. There are many learning strategies and activities that are usually selected for enhancing language learning. These activities that enhance language learning are usually communication-based activities and task-based activities. These activities usually play a big role in developing communicative competence and enabling communication skills in comparison to those strategies of imitations, memorization and repetition drills that mainly concern about language and its structures rather than the use of that language. A new trend in the last third of the last century was the emergence of the Communicative Language Teaching Approach that recommends teaching English through communication or by using it.

Prospects for further research are to study the theoretical and methodological basis for the formation of strategic communicative competence in foreign language communication of future professionals in higher education.

Conclusions. Communicative competence is based on knowledge of the rules and norms of communication by means of foreign and native language and sensory experience, which allow to navigate in situations of pedagogical communication, to understand the motives, intentions, strategies of human behavior. Researcher (A. Hadley) [5, p.79-86] in her work "Teaching language in context" emphasizes the fact that foreign language competence is the basis of communicative culture of a person who is directly involved in learning a foreign language.

In particular, A. Hadley emphasizes that the communicative culture necessarily includes the already formed foreign language competence, i.e. internal readiness, as well as the ability to communicate effectively in a foreign language. Communicative competence requires pre-formed relevant knowledge, skills and qualities of a specialist, which will promote effective interaction with other subjects of the pedagogical process and help to solve problems of pedagogical activity in the process of communication on an interpersonal basis. The communicative competence of a future foreign language teacher is based on knowledge of the rules and norms of communication by means of foreign and native language and sensory experience, which allow to navigate in situations of pedagogical communication taking into account the structure, components and types of communicative competence and communication strategies.

REFERENCES

1. Андреева Г. М. Социальная психология: учебник для вузов: 5-е изд., испр, и доп., М.: Аспект Пресс, 2008. 365 с.
2. Бодалев А. А. Личность и общение : Избранные психологические труды / 2-е изд., перераб. М.: Международная педагогическая академия, 1995.328 с.

3. Гез Н.И. Формирование коммуникативной компетенции как объект зарубежных методических исследований. *Иностранные языки в школе*. Москва, 1985. №2. С. 17 – 24.
4. Dyck T.A. van, Kinch V. Strategies for understanding a coherent text. *New in Foreign Linguistics*. М.: Progress, 1988. Issue 23. P.153-211.
5. Hadley A.O. English in context: textbook. way. Illinois: Heinle&Heinle, 1993. P. 79–86.
6. Hymes D.H. On communicative competence. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1971. 213 p.
7. Карпова Л.Г. Формування професійної компетентності вчителя загальноосвітньої школи: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Харківський держ. педагогічний ун-т ім. Г.С.Сковороди. Харків, 2003. 207 с.
8. Колодько Т.М. Формування соціокультурної компетенції майбутніх учителів іноземних мов у вищих педагогічних навчальних закладах: автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.04/ Нац пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2005. – 24 с.
9. Ніколаєва С. Ю. Цілі навчання іноземних мов в аспекті компетентісного підходу. *Іноземні мови*. Київ, 2010. № 2. С. 11–58.
10. Пассов Е.И. Культурообразная модель профессиональной подготовки учителя: философия, содержание, реализация. *Иностранные языки*. Москва, 2002. №4. С. 18–21.
11. Садохин А.П. Межкультурная коммуникация: учебное пособие М.: Альфа – М.: ИНФРА, 2004. 288 с.
12. Swain M., Canale M. Theoretical basis of communicative approaches in the process of teaching a second foreign language: applied linguistics. Oxford: Oxford University, 2002. 47 p.

Алла Ляшина

старший викладач кафедри полікультурної освіти та перекладу

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

orcid.org/0000-0001-9393-7799

м. Ужгород, Україна, +38(066)0993580

allaliashyna@gmail.com

Деякі особливості методики викладання перекладу в полікультурному середовищі

Анотація. Актуальність статті зумовлена необхідністю нових підходів до навчання усного перекладу. Характерною ознакою сучасного суспільного розвитку є глобалізація. Культурна глобалізація сприяє розширенню міжкультурного спілкування. Міжкультурна співпраця повинна сприяти взаєморозумінню між народами шляхом створення умов для довіри, діалогу та миру. Глобалізація знань неможлива без перекладу. Саме переклад дає змогу транслювати знання з однієї культури в іншу. Роль перекладача у цьому процесі надзвичайно важлива. У статті розглядається використання методу рольової гри як невід'ємної частини сучасних технологій навчання, який забезпечує оволодіння нормами мовної культури, як засіб активізації професійних компетенцій майбутніх фахівців у галузі перекладу. Матеріалом дослідження слугував метод рольової гри у процесі підготовки перекладачів. Методика дослідження полягає в комплексному застосуванні різних методів: теоретичного, емпіричного, статистичного та методу моделювання. На наш погляд, цей метод, який дає змогу студентам перебувати в ситуації міжкультурної взаємодії, максимально наближеної до реальності, є одним з найефективнішим у методиці навчання усному перекладу. Для забезпечення автентичності ситуації міжкультурної взаємодії на перший план виходить метод рольової гри. Навчальні рольові ситуації створюють мотивацію для здійснення професійних компетенцій усного перекладача. Проведене нами дослідження показало високу ефективність методу рольової гри при навчанні усному перекладу. Результати дослідження дали змогу зробити такі теоретичні узагальнення: рольова гра підвищує мотивацію студентів, розвиває мислення, пам'ять та уяву, дає змогу використовувати мову в різних аспектах, зрозуміти тонкощі комунікації, полегшує входження студента у фахову діяльність перекладача.

Ключові слова: технологія навчання, рольова гра, перекладач, міжкультурна комунікація, перекладацькі компетенції, екстралінгвістичні фактори.

Abstract. The article deals with the problem of choosing proper methods in the process of teaching translation technics. The relevance of the article is due to the need for new approaches to teaching interpretation. A characteristic feature of modern social development is globalization. Cultural globalization contributes to the expansion of intercultural communication. Intercultural cooperation should promote mutual understanding between peoples by creating conditions for trust, dialogue and peace. Globalization of knowledge is impossible without translation. It is translation that makes it possible to transfer knowledge from one culture to another. The role of the translator in this process is extremely important. The article presents the role play method as a means of enhancing professional competencies of future specialists in interpreting. The article considers the use of the role play method as an integral part of modern learning technologies, which ensures the mastery of language culture, as a means of enhancing the professional competencies of future professionals in the field of translation. The material of the research was the method of role play in the process of training translators. The research methodology consists in the complex application of different methods: theoretical, empirical, statistical and modelling methods. In our opinion, this method, which allows students to be in a situation of intercultural interaction, as close as possible to reality, is one of the most effective of the interpretation teaching methods. Learning role situations create motivation for the implementation of professional competencies of an interpreter. Our study showed the high effectiveness of the method of role play in teaching interpretation. We came to the conclusion that role play increases students' motivation, develops thinking, memory and imagination, allows to comprehend the intricacies of communication, facilitates students to come into the scope of translator.

Keywords: teaching technology, role play, interpreter, intercultural communication, translation competencies, extra-linguistic factors.

Вступ. Характерною ознакою сучасного суспільного розвитку є глобалізація. Цей процес відбувається не тільки в політиці, економіці, але й в культурі та освіті. Культурна глобалізація сприяє розширенню міжкультурного спілкування. Міжкультурна співпраця повинна сприяти взаєморозумінню між народами шляхом створення умов для довіри, діалогу та миру. Справедливий обмін та діалог між цивілізаціями, культурами і народами на основі взаємного розуміння та поваги, рівної гідності всіх культур є необхідною умовою для побудови соціальної згуртованості, примирення та миру між народами [13, с. 26].

Оскільки знання іноземних мов не масове явище, перекладачі виступають посередниками між народами в різних сферах життя. Навіть глибоке знання іноземної мови недостатнє для ефективного міжкультурного спілкування. Тому мова повинна вивчатися у тісному зв'язку з культурою народу, мова якого вивчається. Глобалізація знань неможлива без перекладу. Саме переклад дає змогу транслювати знання з однієї культури в іншу. Роль

перекладача у цьому процесі надзвичайно важлива. Вплив глобалізації спричинив значні мовні та соціальні наслідки в такій сфері, як переклад. Індустрія перекладу стала частиною системи міжнародних зв'язків. Переклад в умовах глобалізації – це надзвичайно складна інтелектуальна діяльність, яка вимагає глибоких знань мови і культури країн, а також крос-культурних відмінностей. Перекладач є надзвичайно важливим та невід'ємним аспектом міжкультурної комунікації.

Розширення міжнародного співробітництва України з іншими державами світу робить по-новому важливою роль перекладу як особливого виду міжкультурного спілкування, виду мовного посередництва, мета якого максимально наблизити двомовну комунікацію до одномовної [8, с.71].

Вимоги до підготовки перекладача, його професійних компетенцій, рівня ерудиції неухильно зростають. Це вимагає від викладачів вищої школи сучасних підходів до організації навчального процесу.

Проблема професійної підготовки перекладачів стала предметом наукових пошуків сучасних дослідників. Наприклад, Т. Кучай, Н. Мараховська, О. Павлик, О. Чередниченко, Т. Рудницька розглядають переклад у контексті аналізу проблем перекладознавства та формування особистості перекладача в епоху глобалізації, у контексті методики викладання перекладу. Значний внесок у теорію і методику підготовки перекладачів зробили такі науковці, як: А. Козак (формування перекладацької культури), С. Коломієць (навчання галузевого перекладу), Ю. Колос (формування ІТ компетентностей майбутніх перекладачів), О. Шупта (формування готовності до творчої професійної діяльності майбутніх перекладачів) та ін. У дисертації І. Бахова акцентується увага на актуальності формування міжкультурної професійної компетентності перекладача. Т. Ганічева провела експериментальне дослідження методики навчання усного двостороннього перекладу в галузі права.

Підхід до процесу перекладу змінився з лінгвістично-орієнтованого на культурно-орієнтований. Новий підхід до підготовки перекладачів для ефективної професійної діяльності у полікультурній комунікації викликаний потребами суспільства щодо наведення мостів порозуміння у спілкуванні між представниками не тільки різних мов, а й різних культур [9, с.32]. Міжкультурна компетентність дає змогу перекладачеві вийти за межі своєї культури, не втрачаючи своєї культурної ідентичності. Згідно з І.Баховим міжкультурна компетентність як один з важливих складників професійної культури перекладача є інтегративним особистісним утворенням, яке характеризується сукупністю знань, умінь, ціннісних орієнтацій, що зумовлює успішність міжкультурної діяльності з вирішення професійних завдань в умовах міжкультурної взаємодії у стилі співробітництва і толерантності [3, с.16].

Методологія та методи дослідження. Методика дослідження полягає в комплексному застосуванні різних методів: теоретичного, емпіричного, статистичного та методу моделювання.

Виклад основного матеріалу дослідження. У запропонованій статті розглядається одне з питань, що стосуються особливостей фахової підготовки перекладачів у галузі міжнародних відносин. Наукові підходи до різних напрямів сучасних наукових досліджень у сфері методики викладання теорії та практики перекладу набувають особливого значення у час глобалізації. Слід зазначити, що методичні питання професійного навчання перекладачів досліджували сучасні вітчизняні та зарубіжні науковці, як от: К. Гаращук, Ю. Жлуктечко, І. Зимня, Р. Зорівчак, В. Коптілов, С. Кульчицький, Л. Латишев, А. Паршин, С. Романова, Н. Соболев, І. Халєєва, Л. Черноватий, В. Балабін, І. Гуревич, Л. Пуховська та ін. Але в методиці викладання перекладу є ціла низка ще не вирішених питань. У праці Л.Черноватого «Методика викладання перекладу» розглядаються проблеми викладання перекладу як спеціальності. І. Халєєва розглядає нову стратегію підготовки фахівців у сфері перекладу, покликаних здійснювати не тільки міжмовну, а й міжкультурну комунікацію між народами.

Як зазначає С.В. Баранова, переклад наочно демонструє студентам практичну цінність володіння іноземною мовою і тим самим посилює мотивацію до її вивчення. Постійне співставлення іноземної та рідної мов сприяє глибшому пізнанню тієї чи іншої мови [2, с.13].

Переклад відрізняється від інших видів мовленнєвої діяльності не тільки тим, що він поєднує аудіювання і говоріння, але й тим, що він здійснюється в умовах двомовності. Як вважає С.М.Сироваткін, переклад за своєю суттю є процесом психологічним. Психологічним характером вирізняються три його стадії (розуміння вихідного тексту, його інтерпретація і вибір форми мови перекладу або переформулювання [11]. Тому для вивчення особливостей перекладацької діяльності варто користуватися психолінгвістичними дослідженнями.

Психологічна наука наголошує на необхідних рисах фахівця, який здійснює перекладацьку діяльність, а саме: емпатія, емоційна стійкість, комунікабельність, відповідальність, творчість, постійна праця над удосконаленням своїх навичок, вербальна оригінальність, образна оригінальність, швидкість та гнучкість мислення, полікультурна компетентність. В сучасних психологічних дослідженнях перекладацька діяльність розглядається з точки зору міжкультурної комунікації, так званого діалогу культур. Такий аналіз ми бачимо у працях М.М. Бахтіна, С.Ю. Курганова, У. Ламберта, Н.О. Михальчук, С.О. Мусатова, О.Д. Швейцера та ін. Т.О. Долга розглядає перекладацьку діяльність як реалізацію суб'єкт-суб'єктного крос-культурного усного спілкування та розкриває психологічні передумови вдосконалення усної перекладацької діяльності студентів: готовність до здійснення перекладацької діяльності

(сформованість мотиваційної, змістової та операційної її складових); адекватне сприймання та розуміння інформації; готовність до реалізації усіх трьох фаз здійснення перекладацької діяльності: мотиваційно-спонукальної, орієнтаційно-дослідницької та виконавчої; сформованість у студентів груп знань, умінь та навичок, які необхідні для здійснення усної перекладацької діяльності фахівцем; високий рівень розвитку творчого мислення майбутнього перекладача [7, с.17].

Правильний вибір методу і належним чином організована система вправ гарантує опанування студентами практичними навиками. Існують різні види перекладацьких вправ, як от: тренування темпу усного мовлення, тренування переключення на іншу мову, усний переклад з аркуша, тренування двостороннього перекладу, збільшення активного запасу частотної лексики. Розроблена система, яка складається з трьох підсистем і включає групи вправ для подолання граматичних, лексичних, жанрово-стилістичних труднощів; для розвитку навичок перекладу реалій, іншомовних слів, назв, вживання перекладацьких трансформацій, для розвитку механізму вибору еквівалентів, навичок переключення з одного коду на інший – диктант-переклад [12, с.152].

З психологічної точки зору для процесу перекладу характерним є перемикання мислення людини з однієї бази однієї мови на базу іншої. У працях В.Б.Беляєва, І.О.Зимньої, Л.В.Щерби та ін. проаналізований усний переклад, який характеризується слуховим сприйняттям, складним запам'ятовуванням, перемиканням з однієї мови на іншу (обмежене в часі), усним оформленням.

Сучасні технології навчання іноземним мовам та перекладу дуже різноманітні. Але враховуючи психологічні аспекти перекладу, ми зацікавилися одним з методів, запропонованих М. Авраменком, а саме метод рольової гри, який полягає у штучному створенні ситуації, максимально наближеної до реальної [1]. На наш погляд, цей метод, який дає змогу студентам перебувати в ситуації міжкультурної взаємодії, максимально наближеної до реальності, є одним з найефективнішим у методиці навчання усному перекладу. Навчальні рольові ситуації створюють мотивацію для здійснення професійних компетенцій усного перекладача. Згідно з дослідженням О.В. Сергєєвої метод рольових та ділових ігор є досить популярним у Великій Британії (62%). Майбутні перекладачі завдяки цьому методу легко та ефективно долають мовні бар'єри, знайомляться з особливостями інших культур, вивчають традиції і звичаї народів, мови яких вивчають [4, с.151].

У перекладознавстві існує термін «комунікативна ситуація». Основна відмінність комунікативної ситуації усного перекладу від мовленнєвої полягає в тому, що мінімум два комуніканти спілкуються різними мовами. У нашому дослідженні ми розглядаємо ситуації за участю перекладача. Ми розглядаємо ситуацію культурної взаємодії. Будучи учасником такої ситуації, перекладач знаходиться в очікуваних або неочікуваних обставинах і вирішує різні

перекладацькі задачі. На нашу думку, для навчання забезпечити автентичність ситуації міжкультурної взаємодії на перший план виходить метод рольової гри. У рольових навчальних ситуаціях самі студенти виконують ролі іншомовних комуні кантів. У змодельованих ситуаціях майбутній перекладач вчиться оцінювати ступінь культурної узгодженості, а, отже, долати міжкультурні бар'єри. Рольова гра – це метод навчання, який дає змогу студентам взаємодіяти у процесі покладеного на них роллю завдання. Фахового перекладача неможливо уявити без високого рівня загального розвитку, начитаності, широти світогляду. Ці якості формуються у процесі практики, тому доцільно використовувати педагогічні технології, які базуються на ситуаціях, що моделюють практичну діяльність перекладача. Однією з таких технологій і є рольова навчальна гра. Проведення рольових ігор має бути належним чином підготоване і передбачає певний рівень володіння іноземною мовою. Ефективність методу рольової гри забезпечується опрацюванням відповідних лексико-граматичних конструкцій. Рольова гра повинна бути організована так, щоб міжкультурна ситуація мала не тільки професійний, але й освітній контекст, який би сприяв удосконаленню та розвитку перекладацьких компетенцій.

Різні культури мають різні мовні реакції. Оволодіння ними відіграє важливу роль у процесі опанування типом мислення, характерним для певного мовного співтовариства. Пізнаючи культурну картину англomовних країн, студенти порівнювали її з рідною. Усвідомлюючи той факт, що в кожному мовному і культурному співтоваристві існує своє уявлення про загальну картину світу, фахівці виконують свої перекладацькі задачі, враховуючи його.

У ході нашого дослідження був проведений експеримент, у якому брали участь 120 студентів спеціалізації «Міжнародні відносини» різних років навчання (3-5 курсів). Експеримент охоплював практичні заняття з теорії та практики перекладу, які проводилися тричі на тиждень по дві академічні години протягом двох років. Усі студенти, залучені до експерименту, мають певні знання лексики, граматики англійської мови та реалій країни, мова якої вивчається. Мета практичного заняття – поглиблювати, поширювати та деталізувати знання, виробляти навички професійної діяльності, розвивати наукове мислення та мовлення, перевіряти знання студентів, мати засіб оперативного зворотнього зв'язку. Практичні заняття ґрунтуються на попередньо підготовленому методичному матеріалі: тестах, наборі завдань різної складності для різних типів перекладу та їх аналізу, завдання для редагування та реферування текстів, уривки відео- та аудіо текстів для перекладу, завдання для рольових професійних ігор [10].

Т.О.Долга рекомендує в основу рольових ігор покласти такі стратегії перекладацької діяльності майбутніх фахівців, як: стратегію актуалізації культурно специфічного змісту в концептуальній інформаційній системі; інтуїтивну стратегію; стратегію співвіднесення змісту слова або фрази з образом свідомості, який існує в носія іноземної мови; стратегію використання

іконічно мотивованих знаків; стратегію подвійної актуалізації змісту; діяльнісну стратегію; стратегію прогнозування; стратегію перекладацької рефлексії [7, с.13]. Відповідно до цих стратегій ми проводили аналіз перекладацької діяльності студентів.

Рольові ігри вимагають творчого підходу та активної участі як студентів, так і викладача. За формою рольових ігор ми використовували такі: конференція, прес конференція, круглий стіл, перемовини. Ми моделювали реальні події міжнародного рівня і таким чином моделювали реальні перекладацькі задачі. У студентів формується уявлення про правила і норми роботи на міжнародних зустрічах. Важливим етапом є аналіз перекладацької роботи. Ми це проводили з використанням відеозапису, що виявилось дуже ефективним.

Підготовку до рольової гри ми проводили за таким алгоритмом:

читання та переклад фахового тексту;

виконання вправ на опрацювання лексичного та граматичного матеріалу;

аудіювання діалогу;

відтворення діалогу;

складання діалогів з опрацьованою лексикою;

дискусія на задану тему.

Спочатку рольові ігри проводилися на задану тему з прописаними репліками. Такі завдання дають змогу викладачеві чітко визначити питання для обговорення, коло перекладацьких проблем для вирішення, максимально використовувати студентами вивчену лексику. Надалі створювалися ситуації для спонтанного обміну репліками, максимально наближені до природної комунікації. Ми зосереджувалися не на дослівному перекладі, а на створенні тексту, який би був повноцінною заміною оригінального.

У процесі підготовки до рольових ігор студентам доводиться опрацьовувати додатковий матеріал, що сприяє поповненню словникового запасу. Переглядаючи відео конференції з перекладом, таким чином спостерігаючи за процесом перекладу збоку, студенти мають змогу звернути увагу на низку екстралінгвістичних факторів, які обговорюються після перегляду. Такі фактори значно ускладнюють роботу перекладача:

перекладач не дочув сказане;

учасники розмови перебивають один одного;

учасники розмови перебивають один одного і перекладача;

у мові учасників уживається багато вставних слів;

у мові учасників порушена логічна структура.

Тому необхідно звернути увагу на відпрацьовування дій студентів у подібних ситуаціях.

На завершення експерименту ми порівняли ефективність обраного нами методу рольової гри для навчання усного перекладу з методами, основаними на перекладах тексту, і виявили значну перевагу цього методу.

Висновки з дослідження. Проведене нами дослідження показало високу ефективність методу рольової гри при навчанні усному перекладу. Результати дослідження дали змогу зробити такі теоретичні узагальнення: рольова гра підвищує мотивацію студентів, розвиває мислення, пам'ять та уяву, дає змогу використовувати мову в різних аспектах, зрозуміти тонкощі комунікації, полегшує входження студента у фахову діяльність перекладача. Якісний та кількісний аналіз, а також оцінка отриманих експериментальних даних дали нам змогу дійти висновку, що найхарактерніші труднощі усного послідовного перекладу: суб'єктивні, мовні та екстралінгвістичні – швидше долаються у ході застосування методу рольової гри. Використовуючи технологію інтерактивного навчання, ми встановили, що цей метод удосконалює загальну культуру спілкування та соціальної поведінки та допомагає студентам оволодіти навичками усного перекладу. Перспективи подальших досліджень полягають у детальнішому вивченні проблеми підготовки перекладачів, у пошуку ефективних шляхів підвищення перекладацької компетенції студентів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Авраменко М.Л. Выбор практических методов и упражнений при обучении переводу. URL: <http://www.natek.freenet.kz/2006/Avramenko.rtf>213.
2. Баранова С.В. Актуальні питання методики викладання перекладу. *Вісник Сумського державного ун-ту. Сер. Філологічні науки.* 2002. №4 (37). С.12-15.
3. Бахов І.С. Формування міжкультурної фахової компетентності майбутніх перекладачів у вищому навчальному закладі: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2011. 22с.
4. Бідюк Н.М. Використання педагогічних технологій у підготовці майбутніх перекладачів в університетах Великої Британії / Н.М.Бідюк, О.В.Сергеєва. *Наук. часоп. Нац. пед. ун-ту ім. М.П. Драгоманова. Сер.17. Теорія та практика навчання та виховання:* зб. наук. праць. К.: вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова. 2011. Вип.18. С.9-14.
5. Бондаренко О.М., Коротяєва І.Б. Практичні методи та система вправ для формування перекладацької компетенції у студентів-перекладачів. *Наук. записки НДУ ім. Гоголя. Сер. Філологічні науки.* 2014. С.173-174.
6. Ганічева Т.В. Експериментальне дослідження ефективності методики навчання майбутніх філологів усного англомовного двостороннього перекладу у галузі прав людини. *Вісник ХНУ ім. В.Н. Каразіна.* 2007. №782. С.188-191.
7. Долга Т.О. Психологічні умови вдосконалення усної перекладацької діяльності студентів-філологів: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 19.00.07 / Нац. акад. пед. наук. Київ, 2011. 22 с.

8. Латышев Л.К. Перевод: проблемы теории, практики и методики: учебник. М.: Просвещение, 1988. 159 с.
9. Підручна З.Ф. Формування професійно-комунікативної компетентності майбутніх перекладачів у процесі фахової підготовки: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Терноп. нац. пед. ун-т ім. В.Гнатюка. Тернопіль, 2008. 20 с.
10. Про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах: Положення Міністерства освіти і науки України від 2.06.93. URL: <http://minagro.gov.ua/page/4943> (дата звернення: 05.03.2019).
11. Сыроваткин С.Н. Теория перевода в аспекте функциональной лингвосемиотики: учебник. Калининград: Калининградский гос. университет, 1978. 84 с.
12. Черноватий Л.М. Методика викладання перекладу як спеціальності: підручник. Вінниця: Нова книга, 2013. 276 с.
13. International Year of Languages. Promotion of International Communication. Published for the Department of General Assembly and Conference Management (DGACM). New York 08-55810. October 2008.1000 pp.

СПИСОК**АВТОРІВ**

Алієва О.Н.	207	Леган В.	330
Баняс В.	229	Лізак К.	100
Баняс Н.	229	Луцишина О.	239
Врабель Т.	281	Ляшина А.Г.	339
Гвоздяк О.М.	18	Марковська А.	80
Годованець Н.	330	Мигалець О.І.	91
Голик С.В.	216	Мишко С.	100
Горенко О.П.	271	Нодь Н.	111
Дацьо О.Г.	178	Онищак Г.В.	121
Дубініна О.	309	Почепецька Т.М.	132
Дудич Лакатош К.І.	291	Присяжнюк О.	143
Есенова Е.Й.	26	Рогач Л.В.	158
Жук В.	34	Русінкова Л.	250
Іванова А.	46	Саламатіна О.О.	80
Канюк О.	301	Свида-Сусіденко Т.	18
Кіш Н.	301	Сімкова Є.	262
Кішко О.В.	239	Смужаниця Д.	121
Коваль Н.	56	Сорока Т.В.	167
Колот Л.	309	Фабіан М.П.	9
Кушмар Л.	309	Швед Е.В.	178
Кушнірчук О.О.	321	Шера Ф.	186
Ладченко М.М.	72	Шовак О.І.	197

Відомості про авторів

1. Алієва Ольга – кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов для гуманітарних факультетів Львівського національного університету імені Івана Франка
2. Баняс Володимир Володимирович – кандидат філологічних наук Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці II, кафедра філології
3. Баняс Наталія Юліанівна – кандидат філологічних наук Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці II, кафедра філології
4. Брабель Томаш Томашович – кандидат філологічних наук, доцент, Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II
5. Гвоздяк Ольга Михайлівна – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувачка кафедри німецької філології ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
6. Годованець Наталія – кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
7. Голик Сніжана Василівна – кандидат філологічних наук, доцент, завідувачка кафедри англійської філології ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
8. Горенко Олена Павлівна – доктор філологічних наук, доцент кафедри філології Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці II
9. Дацьо Оксана Григорівна – старший викладач кафедри класичної та румунської філології ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
10. Дубініна Ольга – старший викладач кафедри іноземної філології та перекладу, Київський національний торговельно-економічний університет
11. Дудич Лакатош Катерина Іванівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри філології, Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II
12. Есенова Еріка Йосипівна – старший викладач кафедри теорії і практики перекладу Інституту економіки та міжнародних відносин ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

13. Жук Валентина Аркадіївна – старший викладач кафедри граматики, факультет РГФ, Одеський національний університет імені І.І. Мечникова
14. Іванова Андріана Олександрівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології ДВНЗ «УжНУ»
15. Канюк Олександра Любомирівна – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувачка кафедри іноземних мов ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
16. Кіш Надія Василівна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
17. Кішко Ольга Вікторівна – старший викладач кафедри англійської філології ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
18. Коваль Наталія Олександрівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов гуманітарних факультетів, Одеський національний університет імені І.І. Мечникова
19. Колот Любомир – старший викладач кафедри іноземної філології та перекладу, Київський національний торговельно-економічний університет
20. Кушмар Леся – кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземної філології та перекладу, Київський національний торговельно-економічний університет
21. Кушнірчук Олена Олексіївна – старший викладач кафедри німецької філології ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
22. Ладченко Мирослава Михайлівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри німецької філології ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
23. Леган Вікторія Петрівна – викладач кафедри іноземних мов ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
24. Лізак Катерина – старший викладач кафедри філології Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці ІІ
25. Луцишина Оксана – кандидат філологічних наук, викладач славістичних та євразійських досліджень Техаського університету, Остін, США

26. Ляшина Алла Георгіївна – старший викладач кафедри полікультурної освіти та перекладу ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
27. Марковська Антоніна В'ячеславівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов факультету культури й виховання Миколаївського національного аграрного університету
28. Мигалець Оксана Іванівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
29. Мишко Світлана Анатоліївна – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувачка кафедри полікультурної освіти та перекладу ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
30. Нодь Наталія Йосипівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри угорської філології ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
31. Онищак Галина Василівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
32. Почепецька Тетяна Миколаївна – старший викладач кафедри англійської філології ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
33. Присяжнюк Оксана Ярославівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов гуманітарних факультетів, Одеський національний університет імені І.І. Мечникова
34. Рогач Леся Валер'янівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
35. Русінкова Лучія (Lucia Rusinková) – старший викладач кафедри англістики й американістики Кошицького університету ім. П.-Й. Шафарика (Словаччина)
36. Саламатіна Ольга Олександрівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов факультету культури й виховання Миколаївського національного аграрного університету
37. Свида-Сусіденко Тетяна Вікторівна – старший викладач кафедри німецької філології ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
38. Сімкова Єва (Eva Simkova) – старший викладач кафедри англістики й американістики Кошицького університету ім. П.-Й. Шафарика (Словаччина)

39. Смужаниця Діана Іванівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
40. Сорока Тетяна В'ячеславівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології Ізмаїльського державного гуманітарного університету
41. Фабіан Мирослава Петрівна – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри англійської філології ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
42. Швед Емілія Василівна – кандидат філологічних наук, доцент, завідувачка кафедри класичної та румунської філології ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
43. Шера Філіп (Filip Šera) – старший викладач кафедри англістики й американістики Кошицького університету ім. П.-Й. Шафарика (Словаччина)
44. Шовак Оксана Іванівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології ДВНЗ «Ужгородський Національний Університет»

ЗМІСТ

МОВОЗНАВСТВО

<i>Fabian M.P.</i> Linguocultural approach to the study of lexical semantics.....	9
<i>Гвоздяк О.М., Свида-Сусіденко Т.В.</i> Deutsche Phraseologismen, die das Singleleben bezeichnen	18
<i>Есенова Е.Й.</i> Фонетико-графічна асиміляція запозичених лексем мовою-реципієнтом	26
<i>Жук В.А.</i> Англійські категоріальні пасивні конструкції в синхронії та діяхронії	34
<i>Іванова А.О.</i> Лексичний код жанру літератури жахів у світлі сучасних перекладознавчих розвідок.....	46
<i>Коваль Н.О.</i> Просодія територіальних діалектів США.....	56
<i>Ladtschenko M.</i> Wortbildende und semantische Besonderheiten der deutschen Adjektive mit Halbpräfixen	72
<i>Марковська А.В., Саламатіна О.О.</i> Functional features of the modern foreign publicistic interview	80
<i>Myhalets O.</i> Semantics of the verbs with the middle degree of polysemy denoting <i>conflict actions</i> in modern English.....	91
<i>Мишко С.А., Лізак К.</i> Особливості перекладу реалій з англійської на українську, угорську та російську мови (на матеріалі твору А. Конан-Дойля «Собака Баскервілів»).....	101
<i>Нодь Н.Й.</i> Система особових імен у народних казках Закарпаття	111
<i>Онищак Г.В., Смужаниця Д. І.</i> Особливості переносних значень іменників на позначення <i>зла</i> в сучасних французькій та українській мовах.....	121
<i>Почепецька Т.М.</i> Незаконченное высказывание: к проблеме определения лингвистического статуса.....	132

Присяжнюк О.Я. Сприйняття північних діалектів україномовними білінгвами.....	143
Rohach L. Terminological Nomination in English and Ukrainian Dental Terminology	158
Сорока Т.В. Специфіка семного складу іменників на позначення моральності в сучасних українській та англійській мовах.....	167
Швед Е. В., Дацьо О.Г. Лінгвістичні особливості промов історичних осіб твору Т. Лівія «Історія» (на матеріалі промов I-ї декади твору).....	178
Šera F. Gender in British media: homosexuality and masculinity in selected TV series.....	186
Шовак О.І. Non-verbal means denoting aggression in Modern English	197
Алієва О.Н. Динамічний потенціал семантичного інваріанта і його вплив на процеси термінотворення.....	207
Голик С.В. Етимологічний шар концепту OLD AGE.....	216

ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

Баняс Н.Ю., Баняс В.В. Лейтмотиви роману «Погляд Медузи» Сільві Жермен.....	229
Lutsyshyna O., Kishko O. Toni Morrison's <i>Sula</i> : queering binaries, uniting traditions.....	239
Rusinkov á L. Incorporation of traditional African artifacts in selected works by Loïs Mailou Jones as a reflection of historical identity.....	250
Šimková E. The Meeting of the Postmodern and Metamodern in the Characters of Ali Smith's <i>Autumn</i>	262
Горенко О.П. Дискурсивний потенціал власного імені на межі міфологічного та релігійного світоглядів.....	271

МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ

<i>Врабель Т.Т.</i> Specifying the assessment of translators' professional competences in the curriculum.....	281
<i>Дудич Лакатош К. І.</i> Належне ставлення до говірок – запорука ефективного викладання рідної мови.....	291
<i>Кіш Н.В., Канюк О. Л.</i> Самостійна робота як ефективна складова управління навчально-пізнавальною діяльністю у процесі навчання іноземній мові майбутніх фахівців.....	301
<i>Кушмар Л., Колот Л., Дубініна О.</i> Формування SOFT SKILLS на основі Business Partner (Пірсон).....	309
<i>Kuschnirtschuk O.</i> Lernen an Hand der literarischen Texte	321
<i>Леган В., Годованець Н.</i> The notion of communicative competence in the context of foreign language learning	330
<i>Ляшина А. Г.</i> Деякі особливості методики викладання перекладу в полікультурному середовищі	339

Наукове видання

**СУЧАСНІ ДОСЛІДЖЕННЯ
З ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ**

Збірник наукових праць

Випуск 18

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ЗТ №24 від 7 листопада 2005 року.

Технічна редакція: Фабіан В.О.

Підписано до друку 05.08.2020. Формат 64x90/16.
Папір крейд. Друк цифр. Гарнітура Times New Roman.
Ум. друк. арк. 19,92. Тираж 300 прим. Замов. № 3572.

Видано та віддруковано в ТОВ “Поліграфцентр “Ліра”:
88000, м. Ужгород, вул. Митрака, 25, www.lira-print.com

С 91 Сучасні дослідження з іноземної філології: збірник наукових праць.
Вип.18./ред.кол.М.П.Фабіан (гол.ред.), С.В.Голик, О.М.Гвоздяк та ін
Ужгород:ДВНЗ “УжНУ”, 2020. 357 с.

ISSN 2617-3921

DOI: 10.24144/2617-3921.2020.18
УДК 81(081)+372.8